

Editörden

Editorial

Tolga Çakmak*

Değerli Okuyucularımız,

Türk Kütüphaneciliği dergisinin yeni editör kurulu olarak sizlere Dergimizin 2022 yılındaki ilk sayısını sunmaktan memnuniyet duyduğumuzu belirtmek isterim. 1952 yılından günümüze kadar aralıksız yayımlanarak kütüphanecilik ve bilgi bilim alanının en eski süreli yayınlarından biri olan Türk Kütüphaneciliği'nin yayın süreçlerini yönetmenin gururunu yaşıyoruz.

Dergimizin 70 yıldır aralıksız olarak yayınlanmasında birçok hocamızın, meslek büyüğümüzün ve meslektaşımızın çok değerli katkıları bulunmaktadır. Biz de bu büyük çabanın bir ürünü olarak ulusal dizinlerin yanı sıra uluslararası dizinlerde de yer alan Türk Kütüphaneciliği'nin akademik yayıncılık süreçlerinde şeffaf ve çağın gereklerine uygun yayıncılık yaklaşımlarını gerçekleştirecek bir yaklaşımı uygulamayı hedefliyoruz. Bu kapsamda bir süredir DergiPark üzerinden gerçekleştirdiğimiz yayın süreçlerini ve yayın politikalarını gözden geçirerek Dergi sayfamıza yansıtmaya başladık. Türk Kütüphaneciliği'ne gönderilen araştırma makalelerinde Etik Kurul Onay belgesinin gönderilmesi önceki sayılarımızda uygulanmaya başlanmıştı. Dergimizde bu sayımızla birlikte aday makalelerin gönderim aşamasında yazarlık katkısı bildiriminin de DergiPark üzerinden alınması uygulamasını başlatıyoruz.

Akademik yayıncılık farklı süreçleri içeren bir ekip çalışmasını gerektirmektedir. Bu süreçler aday çalışmanın yazar tarafından gönderilmesinin ardından birçok aktörün iletişimi ile devam etmekte ve tıpkı bu sayıda olduğu gibi bilimsel bir ürün olarak vücut bulmaktadır. Dergimizin 36. Cildinin ilk sayısı olan bu sayı yeni editör ekibimizin çok değerli ve titiz çalışmaları sayesinde ortaya çıkmıştır. Bu sayıdan itibaren Dergimizde Doç. Dr. Şahika Eroğlu ve Doç. Dr. Kasım Binici hocalarımız editör olarak görev alırken Doç. Dr. Güler Demir ve Dr. Emre Yağlı hocalarımız dil editörlüğünde yer almışlardır. Dr. Öğr. Üyesi Onur Toka hocamız Dergimizde istatistik editörü olarak görev almaya başlamıştır. Editör yardımcılığında yer alan Dr. Selda Ekici, Can Uzun, Hanife Gül Bozkurt, Feride Aydın Çolak, Sercan Tırnavalı, Ali Taş ve Rahmi Akkılık çalışmaların gönderim aşamasından son ürün aşamasına kadar çok değerli katkılar vermektedirler.

Bu sayımızda Hakemli Makaleler bölümünde farklı konuları ele alan beş makale bulunmaktadır. Bu makalelerden ilki; 31 Mart Vakası'nın Yıldız Sarayı Kütüphanesi'ne etkilerini ve kütüphanede yaşanan tasfiye sürecini ele alan "Yıldız Sarayı Kütüphanesi'ndeki Tasfiyeye İlişkin Tahkikat Sürecinin Analizi" başlıklı makaledir. Sayımızdaki ikinci makalede kütüphanelerin toplumsal entegrasyon sürecindeki rolleri Kilis Elbeyli Geçici Barınma Merkezi'ndeki Suriyeli mülteciler üzerinde yapılan bir inceleme ile sunulmaktadır. Üçüncü makalede ise bilgi merkezleri için yeni bir kataloglama standardı olan Kaynak Tanımlama ve Erişim (Resource Description and Access, RDA)

* Türk Kütüphaneciliği Başeditörü. Hacettepe Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü E-posta: tcakmak@hacettepe.edu.tr

Editor-in-Chief of Turkish Librarianship. Hacettepe University, Department of Informaiton Management. E-mail: tcakmak@hacettepe.edu.tr

Geliş Tarihi - Received: 26.03.2022

Kabul Tarihi - Accepted: 27.03.2022

Yayımlanma Tarihi - Published: 30.03.2022

standardının dünyada ve Türkiye’de kullanılmaya başlanma süreçleri ve konuyla ilgili dikkate alınması gereken hususlar tartışılmaktadır. Sayımızdaki dördüncü makalede ise elektronik belge yönetimi ve arşiv uygulamalarının bilgi güvenliği ilkelerine etkileri konuya yönelik standartların ilgili bölümlerinin karşılaştırılmasıyla sunulmaktadır. Bu bölümdeki son makalede de İstanbul Şehremaneti Mecmuası’nda eski harflerle yayınlanan ‘Arşivlerde Usul ve Kaide’ isimli iki ayrı makalenin değerlendirmesine yer verilmiştir.

Sayımızın bir diğer bölümü de Okuyucu Mektupları bölümüdür. Bu bölümde iki değerli çalışma bulunmaktadır. Bu bölümdeki ilk okuyucu mektubu kullanıcıların bilgi arama davranışlarının değerlendirilmesinde nöral ve bilişsel değerlendirme yöntemlerinin kullanılabilmesine vurgu yapmaktadır. İkinci okuyucu mektubu ise Türk Kütüphaneciler Derneği Başkanı sayın Ali Fuat Kartal tarafından yakın zamanda kaybettiğimiz, mesleki derneklerimizde uzun süre görev almış olan Aydın İleri’nin anısına kaleme alınmıştır.

Tanıtım ve Değerlendirme bölümünde ise bir kitap değerlendirmesine yer vermekteyiz. Bu değerlendirmede 12 bölümden oluşan ve ülkelerdeki arşiv uygulamalarının farklı bağlamlarda ele alındığı *Archival Silences: Missing, Lost and, Uncreated Archives* başlıklı kitap hakkındaki ayrıntılara değinilmektedir.

Bu yıl ayrıca 58. Kütüphane Haftasını kutluyoruz. Birçok etkinliğin düzenlendiği bu haftanın açılışında Türk Kütüphaneciler Derneği Başkanı Ali Fuat Kartal tarafından yapılan açılış konuşmasını da sunuyoruz.

Bilgi ve belge yönetimi alanının farklı konularından oluşan yelpazesini sunduğumuz bu sayımızın ortaya çıkmasına katkı sağlayan tüm yazarlarımıza, çalışmaların bilimsel değerlendirme sürecinde yer alarak yayın kalitemize katkı sağlayan hakemlerimize teşekkür ederiz.

Keyifli bir okuma deneyimi dileğiyle...

58. Kütüphane Haftası Açılış Konuşması

*58th Library Week Opening Speech**

Ali Fuat Kartal**

Değerli Konuklar, Sevgili Meslektaşlarım,

“Hakikat ve Kütüphaneler” teması ile kutlayacağımız 58. Kütüphane Haftası’nın açılışına hoş geldiniz. Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Sevgili meslektaşlarım bugün çok özel bir konuk ile IFLA’nın değerli başkanı Sayın Barbara Lison’nun katılımı ile haftanın açılışını yapıyoruz. Sayın başkana Pandemi koşullarına rağmen davetimizi kabul edip bizimle birlikte oldukları için Türk Kütüphanecileri adına teşekkür ediyorum.

Sevgili Meslektaşlarım,

Bildiğiniz üzere Pandemi ile birlikte her gün yüzlerce vatandaşımızı covid-19’dan kaybettik, kaybetmeye de devam ediyoruz. Bu sene Aydın İleri ve Kadir Arık olmak üzere iki sevgili meslektaşımızı da maalesef covid-19’dan kaybettik. Aydın İleri derneğimizde uzun yıllar yönetim kurulumuzda Genel Başkan Yardımcısı olarak görev yaptı. Aydın’ı sivil toplum, meslek ve meslektaşları için vermiş olduğu mücadelesi ile her zaman sevgi ve takdir ile anacağız. Kütüphaneler Genel Müdürlüğü’nde çalışan değerli meslektaşımız Kadir Arık’ı da aynı duygularla anacağız.

Sevgili meslektaşlarım, Pandemi ile birlikte ülke olarak bilimin hakikatinden kopuk “Post-Truth” bir süreç yaşadık. Hakikatten uzaklaştıkça evrensel değerler yerini başka şeylere bıraktı. Bilgisizliğin mutluluk, hödüklüğün karizma, zeki olmanın budalalık, nezaketin komedi gibi algılandığı bir süreç yaşıyoruz. Bu nedenle 58. Kütüphane Haftası boyunca hem hayatımız hem de kütüphaneler açısından hakikati tartışalım istedik. Bu bağlamda da haftanın temasını “Hakikat ve Kütüphaneler” olarak belirledik. Ülke olarak hangi konularda daha çok hakikat sorunu yaşıyoruz? Ekonomik krizde mi? Sağlıkta mı? Eğitimde mi? Kütüphane konusunda mı? Diğer taraftan, gündelik yaşamın akışında sürüklenip giden halkın, hakikat ya da gerçeklik ne kadar umurunda?

Sevgili meslektaşlarım Kütüphaneler ve kütüphaneciler açısından yaşadığımız son bir yıllık süreci kısaca değerlendirmek istiyorum.

Öncelikle halk kütüphanelerini değerlendirerek konuşmama başlamak istiyorum. Bildiğiniz gibi halk kütüphaneleri Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı olup 1252 halk kütüphanemiz var ki bu rakama çocuk kütüphanelerimizde dahildir. Bunların bazıları hala personel ve diğer sorunlar nedeniyle kapalıdır. 66 adet gezici kütüphanemiz var. Gezici

* *Opening speech of the 58th Library Week given at Goethe Institute Ankara.*

** Türk Kütüphaneciler Derneği Genel Başkanı. E-posta: kartalaf@yahoo.com
Chair of Turkish Librarians’ Association, Turkey

kütüphaneler konusunda hep söylüyorum yine söyleyeyim; kütüphanecilik sorunlarımızın kısa vadede çözümü için, ülkemizin nüfus ve coğrafi genişliğini göz önüne aldığımızda, gezici kütüphane sayısının ve bütçesinin artırılması gerekmektedir.

Son yıllarda bütçe elverdiğince bazı illerde halk kütüphaneleri yenilendi. Bu yenilenen kütüphanelere yeterli sayıda kütüphaneci istidam edildiği takdirde, modern mimarisi ile dünya standartlarında hizmet üretebilecek kütüphaneler olacaktır. Bunun yanı sıra başta Ankara olmak üzere Balıkesir, Bitlis, Erzincan ve Tokat'ta 8 adet modern çocuk kütüphanesi hizmete açıldı. Halk kütüphaneciliğimizde görülen bu çabalar ancak gerekli ödeneğin sağlanması ve sistemli bir politika ile başarıya ulaşacaktır.

Kültür Bakanlığına bağlı kütüphanelerden söz etmişken, Milli Kütüphaneye ayrı bir başlık açmak gerekiyor. Zira 23 Mart 1950 yılında yürürlüğe giren Milli Kütüphane Kuruluşu Hakkında Kanun ile ülkemizin tek kuruluş kanununa sahip olan Milli Kütüphane, 10 Temmuz 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı'nın 1 sayılı Kararnamesi ile Kütüphaneler Yayınlar Genel Müdürlüğe bağlanmıştır. Böylece Milli Kütüphanenin özerkliği ve kanunu yok edilmiştir. Türkiye'nin ulusal hafızası olan Milli Kütüphanenin bir an önce özerk bir kurum olarak yeniden düzenlenmesi gerekliliği ortada durmaktadır.

Üniversitelerimize gelince 2022 yılı verilerine göre, ülkemizde 129'u devlet, 78'i vakıf olmak üzere toplam 207 adettir. Ancak bunlardan kaçının, dünya ile rekabet edebilir bir eğitim, öğretim ve araştırma altyapısına sahip olduğu tartışılır. Zira uluslararası yükseköğretim derecelendirme kuruluşlarının değişik kriterlere göre yapmış olduğu en iyi üniversite sıralamalarında 207 üniversitemiz olmasına rağmen, Türk üniversitelerini üst sıralarda görmek mümkün olmuyor. Nitelikten çok niceliğe önem veren bir anlayış ile sürekli yeni üniversite açmakla meşgulüz. Doğal olarak bu durum üniversitenin beyni olarak kabul edilen kütüphaneleri de doğrudan etkilemektedir.

Son bir yılda ekonomik kriz ve döviz kurundaki artış üniversite kütüphanelerimizi olumsuz yönde etkileyen en önemli unsurlardan biri olmuştur. Bu süreç üniversite kütüphanelerimize basılı kitap alımlarının azalmasının yanı sıra abone oldukları veri tabanlarının da çoğunun iptal edilmesi olarak yansımıştır. Ekonomik kriz ve döviz kurundaki artış ile birlikte veri tabanları alımında uygulanan %18 KDV kütüphane bütçelerinin %18 daha küçülmesine neden olmaktadır. Kütüphanelerin %18 oranındaki KDV'den muaf tutulması için hükümet nezdinde yaptığımız girişimlerden maalesef henüz olumlu bir sonuç alamadık. Oysa günümüz üniversite eğitiminin vazgeçilmez unsuru olan veri tabanlarının aboneliği konusunda kütüphanelerimiz yeterince parlak durumda değildir. Zira bütün üniversitelerimizin abone olduğu veri tabanı sayısı, Avrupa'daki birçok üniversitenin tek başına sahip olduğu veri tabanı sayısı kadar bile değil. Tabii ki bu durumun oluşmasında ülkemizin ekonomik durumunun belirleyici olmasının yanı sıra üniversitelerimizin araştırmaya verdiği önem ve dünyada yaşanan küresel finans krizinin de etkisi bulunmaktadır.

Belediye Kütüphanelerimiz açısından ise ümit verici gelişmeler yaşanmaktadır. Son dönemlerde belediyelerimizin birçoğunun kütüphane kurma konusunda oldukça verimli işler yapmaktadır. Bu sürecin başlamasında derneğimizin de paydaşı olduğu 2 yıl önce tamamlanan Bill ve Melinda Gates Vakfı tarafından finansal açıdan desteklen "Herkes İçin Kütüphane Projesinin" ve her yıl paydaşlarımızla birlikte düzenlediğimiz "Belediye Kütüphaneleri Bölge Seminerlerinin" de bu sürecin başlamasında tetikleyici bir unsur

olduğunu düşünüyorum. Belediye Kütüphanelerinde de en önemli sorun mesleki eğitim almış kütüphaneci istihdamı sorunudur. Küçümsenemeyecek ölçülerde yatırım yapıp bu işin bir mesleği olduğunu görmezden gelerek sıradan kütüphaneler açmakla bir yere varılmadığı ortadadır. Üstelik kütüphanecilerin yönettiği kendilerine örnek alabilecekleri başarılı hizmet üreten birçok belediye kütüphanesi de mevcutken.

Okul Kütüphanelerine gelince, okul kütüphanelerine; eğitimin bütünleyicisi ve geleceğin kütüphane kullanıcısının yanı sıra araştırmacılarının da eğitildiği yerler de diyebiliriz. Türk Kütüphaneciliğinin en sorunlu kütüphane türü olan okul kütüphaneleri konusunda gerçek bilgilere ulaşmak oldukça zor. Zira Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) web sayfasında sadece Z-Kütüphane bilgisine ulaşabiliyorsunuz. Z-Kütüphanelerin sayısı da 1906 adettir. Oysa 2021 yılı MEB verilerine göre; 18 Milyon 85 Bin 943 öğrenci, 53 Bin 624 resmi, 13 Bin 501 özel okul olmak üzere 67 Bin 125 okulda eğitim görüyor. Z-Kütüphane dışındaki okulların kütüphane durumu hakkında MEB'in sayfalarında resmi bir bilgiye ulaşmakta mümkün değil. Ancak 2020 yılı TÜİK istatistiklerine göre; 32 bin 158 örgün ve yaygın eğitim kurumu kütüphanesi bulunmaktadır.

Fakat 8 Mart 2022 tarihinde Milli Eğitim Bakanı Mahmut Özer, Zeytinburnu'nda katıldığı Kazlıçeşme Sanat Kütüphanesi Açılış Töreni'nde yaptığı konuşmada; kütüphanesi olmayan hiçbir okul kalmamasını hedeflediklerini ve 2 ay gibi kısa bir sürede 16 bin 361 kütüphaneyi okullara kazandırdıklarını söyleyerek¹ Bakanlığın bu çalışmayla kütüphanecilik tarihinde Türkiye'de bir rekora imza atıldığını söyledi. Evet, bu bir rekor Sayın Bakanın hakikati söylediğinden kuşku duymuyoruz ancak insan şöyle bir soru sormaktan kendini alamıyor; “madem iki ayda bu kadar kütüphane yapılabiliyorsa neden bu zamana kadar yapılmadı?”.

Sevgili meslektaşlarım bildiğiniz gibi MEB Okul kütüphaneleri Yönetmeliğinin 7. Maddesi derki “Kitap sayısı 3000’i aşan okul kütüphanelerine bir kütüphaneci atanır. 2006 yılında bu yönetmeliği kabul edip Resmî Gazete de yayımlanan MEB, Z-Kütüphanelerde dahil hiçbir okul kütüphanesinde kendi yönetmeliğine rağmen meslek mezunu kütüphaneci istihdam etmedi.

Sevgili meslektaşlarım bildiğiniz gibi okullara kütüphane kurma kampanyası başlatıldı. İyi güzelde, hadi okullara kütüphane kuralım demekle bu işler oluyor mu? Bu kampanya için MEB ne kadar bütçe ayırdı? Bu kampanyayı kimler ile nasıl yürütmeye karar verdi?

Zira derneğimize her gün okul müdürleri ve öğretmenlerden, okulumuza kütüphane kuracağız bize destek olun e-mailleri almaktayız. Gönüllü olarak, okullara kütüphane kurmak isteyen birçok vatandaşımız derneğimize başvuruyor biz de gelen talepler doğrultusunda onlara yardımcı oluyoruz. Halen bizim bilgimiz dahilinde kütüphane kurma çalışmaları devam eden okullar var. En son İstanbul Şubemizin rehberliğinde Van’ın Çaldıran İlçesi Yukarı Dikme köy okuluna beş ay önce kütüphane kurduk.

¹ Bkz. <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/milli-egitim-bakani-ozer-kutuphanesiz-okul-kalmasin-projesi-ile-ogrenci-basina-dusen-kitap-sayisi-7ye-cikacak/2527692>

25 Mart 2022 tarihinde de Şırnak'ın İdil İlçesi Tepecik köyü okuluna çok güzel bir kütüphane kurduk. Açılışına İstanbul Şube başkanımız Emine Gür ile birlikte katıldım. İki gün önce kütüphane açılışını yapıp geldim. Kütüphanenin kurulum ve açılış sürecinde MEB ile yaşadıklarımızı biz biliyoruz. Ancak bu süreçte şunu gördüm ki maalesef MEB bu hayırsever vatandaşlarımıza zorluk çıkarmaktan başka bir işe yaramıyor. MEB bu vatandaşlarımızın kütüphane kurma organizasyonuna yardımcı olsa dahi çok büyük bir iş yapmış olacak.

MEB 2022 Yılı yatırım Programına göre 2022-2024 yılları arasında 10 bin okula kütüphane kurulması planlanmakta olup bunlar için ayrılan bütçe 300 Milyon TL'dir. Yani okul başına 30bin TL düşmekte. Günümüz enflasyon oranı ve Türk Lirasının değerini göz önüne aldığımızda 30 bin TL ile nasıl bir kütüphane kurulabileceğini sizin takdirlerinize bırakıyorum. MEB tarafından başlatılan "Kütüphanesiz Okul Kalmayacak" kampanyasının tanıtım toplantısında Sayın Cumhurbaşkanımızın eşi Emine Erdoğan "*İnanıyorum ki kütüphane kapısından giren her çocuk, kütüphanecilerin en büyük sevincidir.*" dedi. Evet, doğrudur ama çocuklarla en çokta buluşmamız gereken okul kütüphanelerinde maalesef kütüphaneciler olarak yokuz.

Sevgili meslektaşlarım kısaca kütüphanecilik hakikatimizi özetlersek; bildiğiniz gibi 16 Üniversitemizin Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümünde kütüphanecilik eğitimi verilmesine ve her yıl yüzlerce kütüphaneci mezun olmasına rağmen hala kütüphanelerimizde çalışan meslek elamanı sayısı uluslararası standartların altındadır. Tabi işsiz gezen kütüphaneciler ne yapıyor diyorsanız? Atanmak için sınavlara hazırlanmanın yanı sıra, iş bulma şansını yakalayanlar marketlerde kasiyerlikten başlayarak ne iş bulurlarsa çalışıyorlar.

Okul Kütüphanelerimize gelince zaten onların kütüphaneci diye bir sorunu yok! Çünkü kütüphaneciye ihtiyaç duymuyorlar! Üniversite kütüphanelerimizin çoğunda kütüphaneci sayımız yetersiz. Vakıf üniversiteleri kütüphanelerinde kütüphaneci sayısının yetersizliği bir tarafa yoksulluk sınırında kütüphaneci çalıştırmayı marifet sayıyorlar. Halk kütüphanelerine iki yıldır kütüphaneci alınmıyor. Geçen ay Sayın Kültür ve Turizm Bakanı TV programında halk kütüphanelerine çok sayıda kütüphaneci alınacağını açıkladı. Bu sayı 465 olarak duyuruldu. İki yıldır atma bekleyen meslektaşlarımız için güzel bir haber oldu. Umarım bir an önce alımlar gerçekleşir de meslektaşlarımız daha fazla beklemek durumunda kalmazlar.

Değerli meslektaşlarım, her yıl kütüphane haftalarında geleneksel olarak verdiğimiz yılın "En Başarılı Kütüphane" ödülünü yönetim kurulumuz bu sene kamuoyunda kütüphane kültürünün oluşmasına yaptığı katkılardan dolayı, Batman İl Halk Kütüphanesine vermeyi kararlaştırmıştır. Meslektaşlarımızı tebrik ediyor, başarılarının devamını diliyoruz.

Sevgili meslektaşlarım bildiğiniz gibi her yıl kütüphane haftalarında, kütüphanelerimizden en çok ödünç alınan kitapları tespit edip kamuoyu ile paylaşıyoruz. Bu sene halk kütüphanelerden aldığımız okuyucu istatistiklerine göre 2021 yılında halk kütüphanelerinden en çok ödünç alınan kitap, Salih Memecan'ın Limon ile Zeytin adlı çocuk kitabı ile gençlerin okuduğu Jose Mauro Vasconcelos'un Şeker Portakalı adlı kitabı olmuştur. Bu da şunu gösteriyor ki halk kütüphanelerimizi en çok çocuklar ve gençler kullanıyor.

Yine üniversite kütüphanelerimizden aldığımız istatistiklere göre İletişim Yayınlarından çıkan Oğuz Atay'ın Tutunamayanlar adlı kitabı, üniversite kütüphanelerimizden en çok ödünç alınan kitap olmuştur. Meslektaşlarıma bu istatistiki bilginin oluşmasına yapmış olduğu katkıdan olayı teşekkür ediyorum.

Sevgili meslektaşlarım 2012 yılında başlattığımız ve geleneksel olarak her yıl kütüphane haftalarında şehirlerin meydanlarında yaptığımız kitap okuma etkinliğinin bu sene 11.cisi yapılacaktır. Pandemi koşulları nedeniyle ancak valiliklerce izin verilen illerde “81 İlde Kitap Okuyoruz” etkinliği “Okursak Dünya Güzelleşir” sloganıyla 30 Mart 2018 Çarşamba günü 12.30-13.00 saatleri arasında Pandemi koşulları gözetilerek yapılacaktır.

Sevgili meslektaşlarım bildiğiniz üzere dünyamızı 3. Dünya Savaşı eşliğine getiren Rusya-Ukrayna savaşı tüm acımasızlığıyla devam ediyor. Savaş söz konusu olduğunda sadece insan ölümleri akla geliyor. Oysa savaşlar sadece insanları öldürmüyor. Ekolojik yaşamı yok etmesinin yanı sıra kütüphanelere de zarar vermektedir. Nitekim Rusya'nın hava saldırısıyla Çernihiv'in Şehir Kütüphanesi bombalandı² Diğer taraftan kütüphanelerin kriz zamanlarında yüklenmesi gereken görevlere en güzel örneği Ukranya'nın Lvili şehrinin merkezindeki Ivanchuk kütüphanesi verdi. Lvili'li gönüllülerin kütüphanede Ukranya ordusu için kamuflaj hazırlamalarına olanak sağladılar³. İnsanlığın ortak kültürel mirası olan kütüphanelerin her ne nedenle olursa olsun yok edilmeye çalışılması, insanlığa yapılacak en büyük kötülüktür.

Değerli meslektaşlarım, IFLA, Ukraynalı meslektaşlarımızla dayanışma için uluslararası topluma ateşkes çağrısında bulunmuştur. Salonumuzda bulunan Sayın Başkanın şahsında IFLA yönetimine duyarlılıklarından dolayı teşekkür ediyorum. Türk Kütüphaneciler Derneği olarak savaşa karşı olduğumuzu ve Ukraynalı meslektaşlarımızın yanında olduğumuzu bildiren bir bildiriye imzalayarak, IFLA'ya ilettik. IFLA Yönetim Kurulunun Rus üyelerin ihraç edilmesi taleplerini görüşmek üzere 18 Mart 2022 Cuma günü yapmış olduğu olağanüstü toplantıda, Rus üyelerin üyelikten çıkarılmaması ve savaşın barışçıl bir şekilde çözümlene kadar Rusya Federasyonu'nda düzenlenen sanal veya fiziksel hiçbir etkinliğe katılmama kararını desteklediğimi belirtmek isterim. Zira Rus vatandaşların savaş kararı alınmasında hiçbir etkilerinin olmadığını düşünüyorum. Bu bağlamda bazı uluslararası kuruluşların, Rus vatandaşlarına karşı ırkçılığa varan tavır almalarını doğru bulmadığımı belirtmek isterim.

Değerli meslektaşlarım, konuşmamı 58. Kütüphane Haftası Programını birlikte hazırladığımız Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği'ne, Okul Kütüphanecileri Derneği'ne, Goethe Enstitüsü'ne ve diğer paydaşlarımıza, haftamızın sponsorlarına ve hafta açılışında görev alan Selen Kemaloğlu arkadaşımıza teşekkür ederek tamamlıyor, 58. Kütüphane Haftası'nın ülkemize, dünyaya barış ve güzellikler getirmesinin yanı sıra, hepimize virüssüz bir hayat diliyor, saygılarımı sunuyorum.

² Bkz. <https://www.goal.com/tr/haber/rus-ucaklari-ukrayna-da-bir-stadyumu-bombaladi/blt6e05cfc19b9ea209>

³ Bkz. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/lvivi-gonulluler-kutuphanede-kamuflaj-hazirlayarak-ukrayna-ordusuna-destek-oluyor/2521384>

Yıldız Sarayı Kütüphanesi'ndeki Tasfiyeye İlişkin Tahkikat Sürecinin Analizi

Analysis of the Investigation Process Regarding the Liquidation in Yıldız Palace Library

Seyit Taşer*^{ID} ve Ahmet Ulusoy**^{ID}

Öz

Osmanlı Devleti'nde kütüphaneler, genel itibariyle medreselerin bünyesinde kurulmuş, fiziki anlamda medresenin bir odasını teşkil eden yapılardır. Vakıf yoluyla kurulan bu kütüphaneler, devletin gelişmesi, yeni yerlerin fethi, imar ve iskân faaliyetlerinin neticesi olarak zenginleşip yaygınlaşmıştır. Bu gelişim ve yaygınlaşmada, İslam inancının ilme verdiği önem ve toplum yararının amaçlandığı vakıf anlayışı önemli rol oynamıştır. Kuşkusuz Osmanlı padişahları da ilme verdikleri değerlerin bir göstergesi olarak, saray kütüphaneleri oluşturmuşlar ve kütüphanelerin gelişimine destek vermişlerdir. Son dönemde kurulan Osmanlı kütüphanelerinin belki de en dikkat çeken Yıldız Sarayı Kütüphanesidir. Zira kütüphanenin geniş kapsamlı zengin bir koleksiyona sahip olması, devrin siyasi ve sosyal olaylarına sahne olması, maruz kaldığı muameleler bu önemi artırmaktadır. **Amaç:** Bu araştırmanın amacı, 31 Mart Vakası'nın Yıldız Sarayı Kütüphanesi'ne etkilerini, kütüphanede yaşanan tasfiye sürecini arşiv belgeleri ışığında çeşitli boyutları ile ele almak, kütüphanede yaşananlara dair yapılan tahkikatı incelemektir. **Yöntem:** Çalışmada nitel araştırma desenlerinden durum (vaka) çalışması yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın verileri, alanyazında yer alan dokümanlardan oluşmaktadır. Dokümanlar içerisinde konuyu aydınlatacak arşiv belgeleri yer almaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak doküman (belge) incelemesi kullanılmıştır. Verilerin analizi betimsel analiz yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. **Bulgular:** Araştırmada, öncelikle Yıldız Sarayı'nda yerli yabancı, akli ve nakli ilimler dâhil kitapların listesine ulaşılmış ve bunlar tablo halinde sunulmuştur. Diğer taraftan arşiv belgelerinden hareketle kütüphanede önemli ölçüde bir talanın gerçekleştiği gün yüzüne çıkmaktadır. Konunun bir diğer boyutu da talana dair yürütülen tahkikat ve bu süreçteki yazışmalardır. **Sonuç:** Son dönemde inşa edilen ve her yönüyle kapsamlı bir kütüphane özelliğini taşıyan Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nin, dönemin bahse konu hadiselerine sahne olması, arşiv belgelerinden hareketle tespit edilen gerçekler, hadiselerin seyri, konuya dair resmî makamlarca yürütülen soruşturmalar ve bunlara yönelik gerçekleştirilen yazışmalar, olayın farklı boyutlarını ortaya koymaktadır. **Özgünlük:** Yıldız

* Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Konya, Türkiye: E-posta: staser81777@gmail.com.

Necmettin Erbakan University, Department of Turkish and Social Sciences Education, Konya, Turkey: E-mail: staser81777@gmail.com.

** Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya, Türkiye: E-posta: ulusoy4209@gmail.com. Necmettin Erbakan University, Institute of Educational Sciences, Konya, Turkey: E-mail: ulusoy4209@gmail.com.

Geliş Tarihi –Received: 13.10.2021

Kabul Tarihi – Accepted: 20.02.2022

Yayımlanma Tarihi – Published: 30.03.2022

Saray Kütüphanesi'ne dair arşiv belgeleri çerçevesinde yürütülen çalışmalar oldukça sınırlıdır. Çalışmamızda kütüphanedeki kitap koleksiyonunun kapsamı arşiv belgelerine dayalı olarak ortaya konulmuş, kütüphanedeki tasfiyeye dair dönemin çeşitli devlet kurumlarının yürüttüğü soruşturmalar, hazırladığı raporlar ve yazışmalar, dönemin arşiv belgeleri ışığında etraflıca ele alınmıştır. Bütün bunlar çalışmaya özgün bir nitelik kazandırmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Kütüphane talanı; Yıldız Sarayı Kütüphanesi; Osmanlı Devleti.*

Abstract

*In the Ottoman State, libraries were generally built within the body of madrasahs and physically constituting a room of the madrasah. These libraries, which were established through foundations, became rich and widespread as a result of the development of the state, the conquest of new places, and the development and settlement activities. In this development and spread, the importance given to science by the Islamic faith and the understanding of foundation, which aims at the benefit of society, played an important role. Undoubtedly, the Ottoman sultans created palace libraries as an indicator of the value they attached to science and supported the development of libraries. Perhaps the most striking of the Ottoman libraries established in the last period is the Yıldız Palace Library. The fact that the library has a comprehensive and rich collection, being the scene of the political and social events of the period, and the treatments it was subjected to increase this importance. **Objective:** The aim of this research is to examine the effects of the 31 March Incident on the Yıldız Palace Library, the liquidation process in the library in the light of archive documents, and to examine the investigation about what happened in the library. **Method:** The case study method, one of the qualitative research designs, was used in the study. The data of the research consist of the documents in the literature. There are archival documents that will illuminate the subject within the documents. Document analysis was used as a data collection tool in the research. The analysis of the data was carried out with the descriptive analysis method. **Findings:** The fact that the Yıldız Palace Library, which was built recently and has the feature of a comprehensive library in all aspects, was the scene of the events in question of the period, the facts determined based on the archive documents, the course of the events, the investigations carried out by the official authorities on the subject and the correspondences made regarding them reveal the different dimensions of the event. **Implications:** The fact that the Yıldız Palace Library, which was built recently and has the feature of a comprehensive library in all aspects, was the scene of the events in question, the dimensions determined based on the archive documents, the course of the events, the investigations carried out by the official authorities on the subject and the correspondence made about them reveal the gravity of the event. It also presents the dimensions of the chaos experienced. **Originality:** Studies carried out within the framework of archival documents on the Yıldız Palace Library are very limited. In our study, the reports and correspondences prepared by various state institutions about the plunder in the library, in the light of the archive documents of the period, have given the study a unique quality.*

Keywords: *Library plunder; Yıldız Palace Library; Ottoman Empire.*

Giriş

Osmanlı Devleti'nde kütüphaneciliğin gelişmesinde padişahların önemli bir rolü vardır. 15. asırda, Osmanlı Devleti ilimde ileri seviyededir. Bu duruma hükümdarların kitap ve kütüphanelere verdikleri önem etki eder. Osman ve Orhan Beylerin çevresi, İznik medresesinin tesis edilmesi, Murad Bey'in ve Çelebi Mehmet'in hususi kütüphanelerinin olması, II. Murad'ın ilim hayatına önem vermesi, kütüphanesi ile Fatih Sultan Mehmet'e örnek olması, bu dönemde ifade edilebilecek öne çıkan maddelerdir (Ünver, 1948, s.295-301). Bunun yanı sıra ilk Osmanlı kütüphanelerinin genel olarak, medreselerde veya camilerde kurulduğu, kitap sayılarının sınırlı olduğu, kütüphaneyi muhafaza etmesi için düşük ücretle görevli tayin edildiği ya da bu görevin kütüphanenin kurulduğu hayır kurumunda vazifeli kimseler tarafından yapıldığı bilinmektedir (Erünsal, 2013, s.188). Osmanlı medreselerinin hizmet kadrosunda genellikle hâfız-ı kütüb (kütüphaneci) bulunması medrese ve kütüphane bağına örnektir (İzgi, 1997, s.41). Kuruluş döneminde devletin tüm kurumlarıyla gelişimi belli bir seviyeye ulaşmıştır. Esas gelişme ise kütüphane konusu da dahil olmak üzere Fatih Sultan Mehmet dönemine tesadüf eder.

Fatih devrinde inşa edilen Sahn-ı Semân Medreseleri'nin tedris dışı faaliyetlerini yürüten görevliler arasında, kütüphane görevlileri de bulunmaktaydı. Medrese vakfiyesinde kütüphane görevlileriyle ilgili şu bilgiler verilmektedir (İhsanoğlu, 2003, s.54):

Medreseye vakfedilen kitaplardan oluşan kütüphaneye bir Hâfızu'l-kütüb tayin edilsin. Bu kişi müteber kitapların isimlerini bilen, müderris, muîd ve talebelerin ihtiyaç duydukları kitapları tanıyan biri olsun. Hafızu'l-kütüb, nâzır veya nâibin bilgisi dâhilinde vakıf kitapları medrese mensuplarına ulaştırsın ve bu kitapları korusun. Bunun karşılığında vakıftan günlük altı akçe maaş alsın. Hafızu'l-kütüb için bilgisi geniş ve iyi olan bir kâtib tayin edilsin. Kâtip, Daru'l-kütüb'de bulunan kitapların sayılarını ve isimlerini yazsın ve kime ne kadar kitap verildiğini defterine kaydetsin. Hafızu'l-kütüb ile güvenilir kâtib, talebelere ihtiyaç duydukları kitapları dağıtsın ve ihtiyaç giderildikten sonra toplasın ve geri alsın. Bunu yaparken bir varak bile zâyi etmesin aynı zamanda ihtiyaç sahiplerinin de ihtiyaçlarını gidersin. Bu görev karşılığında kâtip dört akçe alsın. Vakıf nâzırını da her ayın sonunda vakıf kitaplarının kaybolmaması için sıkı kontrolde bulunsun ve onları korusun.

Bu vakfiyeden hareketle Fatih Sultan Mehmed'in, neredeyse bugünkü kütüphane sistemine uygun bir kurumsal yapıyı hayata geçirdiği söylenebilir (Emsen, 1960, s.17). Kanuni Sultan Süleyman devrinde inşa edilen Süleymaniye Medreseleri kütüphanesinde de Hafız-ı Kütüb ve Kâtib-i Kütüb adı verilen kişilerin görevli oldukları, kütüphanede görevli bu kişilerin vezir-i azam emri ile atandığı şöyle ifade edilmektedir: “Medaris-i mezkûreye (Süleymaniye Medreseleri) kütüb tedârik olundukda, hafız-ı kütüb ve kâtib-i kütüb, vüzeray-ı izâm zevî'-ihtirâm marifetleriyle tayin ve vazifeleri tebyîn oluna” (Tekindağ, 1973, s.22).

Kanuni Sultan Süleyman devrinden sonra da kütüphaneler, medrese teşkilatının bir ögesi veya müstakil inşa edilmiş kurumlar halinde Osmanlı Devleti'nde varlıklarını devam ettirmişlerdir. XVII. asrın başları, kütüphanelerin İstanbul dışındaki diğer şehirlere yayılmaya başladığı dönemdir. Zira bu dönemde vakıf kütüphanelerinin muhteva bakımından zenginleştiği, kütüphanelerde çalışan personel sayısının artırıldığı görülmektedir. XVII. yüzyılın sonları ve XVIII. yüzyılın başlarında ise kütüphaneler genellikle külliye müstemilatı içinde kurulmaya başlanmıştır. Bu mahiyette kurulan devrin en önde gelen yapısı türbe, medrese ve kütüphaneyi ihtiva eden 1660-1678 yıllarında İstanbul'da inşa edilen Köprülü

Mehmet Paşa Külliyesi'dir. Bu kütüphane, Osmanlı İmparatorluğu'nun kendi binasına sahip ilk bağımsız kütüphane özelliğini taşımaktadır (Rukancı ve Anameriç, 2006, s.257). Buradaki kütüphaneye ilişkin de bir vakfiye bulunmaktadır.

Köprülü Mehmet Paşa adına oğlu Fazıl Ahmet Paşa ve kardeşi Fazıl Mustafa Paşa tarafından hazırlanan vakfiyenin tarihi 1678'dir. Bu vakfiyede kütüphanenin Pazar, Salı ve Perşembe günleri sabahtan ikindiye kadar açık bulundurulacağı yazılıdır. Kütüphane kadrosunda evvel, sâni ve sâlis olmak üzere üç hafız kütüb, bir bevvab bir de mücellit görev yapmaktadır (Emsen, 1960, s.120). Bu gelişmenin akabinde III. Ahmed (1703-1730), I. Mahmud (1730-1754), III. Osman (1754-1757) ve III. Mustafa (1757-1774) döneminde kütüphaneciliğe ilişkin katkılar devam etmiştir.

1741 tarihinde Vefa'da Atıf Efendi Kütüphanesi kurulmuştur. 1762 tarihli vakfiyeden Koca Ragıp Paşa'nın (1698-1763) kütüphanenin kurulmasında etkili olduğu anlaşılır. Bu kütüphane gün doğumundan batımına kadar ve haftada altı gün açık olacaktı. III. Ahmed kütüphanesinde koleksiyonların korunmasına yönelik tedbirler alınmıştır. III. Selim (1789-1807) ve II. Mahmud (1808-1839) devirleri, zengin koleksiyonlu ve geniş kadrolu kütüphanelerin kurulduğu, kütüphanelerde defter tutma çalışmaları gibi çeşitli düzenleme faaliyetlerinin yoğunlaştığı dönemlerdir. Konya'da Yusuf Ağa Kütüphanesi 1794 tarihinde kurulmuştur (Cunbur, 1970, 680-682). Dolayısıyla yalnız İstanbul'da değil diğer vilayetlerde de değerli kütüphaneler vücuda getirilmiştir. Kütüphanelerin işleyişi de günümüzdeki sisteme yakın nitelik arz eder.

Osmanlı kütüphanelerinde kitapların ödünç verilme işlemleri ile ilgili ayrıntılı prosedürlerin yer aldığı bazı kütüphane kayıtlarında mevcuttur. Bunun yanında ödünç verilmesine izin verilmeyen kitapların okuma odasında okunması gerektiği vakfiyelerde belirtilmiştir. Nadiren de ödünç alınan kitapların kullanılırken nelere dikkat edilmesi gerektiği ile ilgili hususlar kütüphanelerin vakıf senetlerinde yer almıştır (Erünsal, 1993, s.4).

Kuşkusuz burada saray kütüphanelerini de zikretmek gerekir. Osmanlı padişahlarının tesisinde bizzat etkili olduğu Topkapı Sarayı ve Yıldız Sarayı kütüphaneleri buna örnek gösterilebilir. Daha sonra kurulan Darülfünun Kütüphanesi ise Osmanlı Devleti'nde kütüphaneciliğin tekâmül etmiş halini yansıtan bir özelliğe sahiptir. Tanzimat sonrasında ise vakıf kütüphanelerinin düzenli açılması, kütüphanedeki kitaplara dair bilgilerin yer aldığı defterlerin muntazam tutulması, küçük koleksiyonlara sahip olanlarının belli bir yerde toplanması ve hâfız-ı kütüplerinin maddi durumlarının iyileştirilmesi için ciddi bir gayret gösterilmiştir (Erünsal, 2015, s.196). Ancak gösterilen bu gayrete karşı vakıf kütüphanelerinde görevli hafız-ı kütüblerin düşük ücret almaya devam etmesi, vakfın hususi yapısından kaynaklı aksaklıklar, devrin ekonomik şartları gibi sebeplerle tam anlamıyla bir başarı elde edilememiştir (Erünsal, 2008, s.233).

II. Abdülhamid döneminde ise eğitim kurumlarının yaygınlaştırılması ve taşraya yayılması ile okullaşmada büyük artış yaşanmış, bu durum, okuma-yazma oranındaki yükselişin meydana getirdiği yeni bir okuyucu kitlesinin oluşmasını sağlamıştır (Erünsal, 2015, s.197). Bu okuyucu kitlesinin ihtiyaçları ve II. Abdülhamid'in kitaba ve okumaya verdiği değer, kütüphanelerin bu dönemde zenginleşmesini sağlamıştır (Çavdar Karatepe, 2013, s.544). Bu dönem kütüphanelerinden en dikkat çekenlerinden biri, Yıldız Sarayı Kütüphanesidir. Zira

dönemin siyasal ve sosyal şartları göz önünde bulundurulduğunda kütüphanenin yaşadığı süreç önem arz etmektedir.

Yıldız Sarayı Kütüphanesi

Yıldız Sarayı, Yıldız Tepesi'nde eğimli bir arazi üzerine kurulmuştur. Evvela saray alanına yapılmış olan ilk yapı bir kasır olup, III. Selim tarafından annesi Mihrîşah Sultan adına yapılmıştır. Daha sonra II. Mahmud ve Sultan Abdülmecid devirlerinde bu alan üzerine çeşitli yapılar inşa ettirilmiştir. II. Abdülhamid'in Dolmabahçe Sarayı'ndan ayrılıp Yıldız Sarayı'na taşınması ve padişahlığı süresince bu sarayda kalması, bu sarayı önemli hale getirmiştir. Onun zamanında burada Küçük Mâbeyin Köşkü, harem binaları, Cârîyeler Dairesi, Kızlarağası Köşkü, Şâle Köşkü, Yıldız Camii, tiyatro, marangozhane, eczahane, tamirhane, kilithane, çini atölyesi, kütüphane, şehzade köşkleri yapılmış ve bugünkü saray kompleksi ortaya çıkmıştır (Bilgin, 2013, s.541).

Yıldız Sarayı yapı grubu; saray ve ona bağlı binalar, İç Bahçe'deki Cihannüma Köşkü ve Dış Bahçe olmak üzere üç bölümden oluşmaktaydı. Dış Bahçe'deki köşklere, II. Abdülhamid'e ait özel bir kütüphane ve bu kütüphaneye ait değerli kitap koleksiyonları yer almaktaydı. Saray kütüphanelerinin en büyüğünü teşkil eden Yıldız Kütüphanesi ise özel bir binada bulunan büyük bir kütüphaneydi. İmparatorluk ile alakalı farklı dillerde basılmış eserler ve el yazması birçok kitabın düzenlenmiş bir biçimde bu kütüphanede yer aldığı bilinmektedir (Candemir, 2007, s.125).

Kütüphanenin tarihi; II. Abdülhamid'in padişahlık dönemi, tahttan indirilmesiyle kütüphanenin Darülfünûna devredilmesi arasında geçen dönem ve Darülfünun Kütüphanesi'ne dâhil edilışinden, günümüze kadar olan dönem olarak tasnif edilebilir (Çavdar Karatepe ve Türkmen, 1999, s.637).

Kütüphanenin kuruluş tarihi bazı kaynaklarda miladi 1881/1882 olarak gösterilse de (Emsem, 1960, s.25), 1876'dan itibaren başkâtipliğe görevliler tayin edilmesi ve büyük kütüphaneye Malta Köşkü'nden kitap getirilmesi gibi bilgiler doğrultusunda kütüphanenin, 1876 yılında kurulduğu kabul edilebilir. Ayrıca saray bünyesinde farklı mekânlarda yer alan kütüphanelerin bulunması bu kütüphaneleri tek çatı altında toplama faaliyetleri ve devam eden inşa süreçleri, kütüphanenin kuruluşu ile ilgili farklı tarihleri ön plana çıkardığı anlaşılmaktadır (Çavdar Karatepe, 2013, s.544). Asıl adı "Kütüphane-i Hümâyun" olan Yıldız Sarayı Kütüphanesi, "Dış Kütüphane" ya da "Büyük Kütüphane" olarak da bilinmektedir (Candemir, 2007, s.125). Kütüphaneler bir devletin gelişmesinde inkişaf etmesinde önemli bir rol oynadığı gibi, kütüphanelerin zenginliği, çokluğu ve okur sayısı gibi göstergeler de o devletin kültürel gelişmişliğini ortaya koyar. Osmanlı Devleti'nde bununla ilgili önemli bir örnek kurum da Yıldız Sarayı Kütüphanesidir.

Yıldız Baskını ve Kütüphanenin Durumu

Osmanlı Devleti 19. Asırda padişahlara yönelik tahttan indirme girişimlerine sahne olmuştur. Bunlar arasında Sultan Abdülmecid, Sultan Abdülaziz ve Sultan II. Abdülhamid'i belirtmek gerekir. Kuleli Vak'ası Sultan Abdülmecid'e karşı gerçekleşir (Karal, 1988, s.96). Bir sonraki padişah Sultan Abdülaziz'e karşı gelişen hadise ile de sultan hal edilmiştir (Karal, 1988, cilt:3, s.112). Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi ile sonuçlanan hadise ise 31 Mart Vakası

olarak isimlendirilmiştir. 31 Mart 1325 (13 Nisan 1909) Olayı'nın zuhur etmesi ile Rumeli'de yer alan II. ve III. Ordulardan oluşan ve içinde farklı Balkan etnik unsurlarının da bulunduğu Hareket Ordusu'nun, 19 Nisan 1909 tarihinde Yeşilköy önlerine geldiği bilinmektedir. Hareket Ordusu Komutanlığı'nın, Erkan-ı Harbiye Reisi ve İstanbul halkına hitaben çektiği telgrafta; İstanbul'a girmekteki kararlılığı ifade edilirken, bir taraftan da ordu kumandanı Mahmut Şevket Paşa'nın, II. Abdülhamid'e gönderdiği telgraflarda, kendisine bağlılığını bildirmesi, padişahın tahtan indirileceği söylentisinin fesatçıların çıkardığı bir şâyiadan ibaret olduğunu dile getirmesi dikkat çekicidir (Türkmen, 1999, s.560). Nihayetinde İstanbul'a giren Hareket Ordusu, herhangi bir karşılık görmeden 25 Nisan 1909 tarihinde Yıldız Sarayını kontrol altına almıştır. Bu harekâtın İçinde Makedon, Arnavut, Sırp, Bulgar, Ulah, Rum, Yahudi, Ermeni ve Çingenelerden müteşekkil farklı etnik yapılardan oluşan düzensiz birliklerin ve çetelerin yer alması, harekâtı kontrolden çıkaran, durumun vahametini artıran bir unsur olmuştur (Polat ve Akandere, 2020, s.342; Türkmen, 1999, s.562). Devrin buhranlı siyasi hayatının ekonomi, sosyal hayat ve dahi kültürel hayata tesiri olmuştur.

Nitekim saraya giren kuvvetler ve beraberindeki gönüllüler Yıldız'ı, tarihinde benzeri görülmedik bir yağmalamaya maruz bırakmışlardır. Sarayın mücellithâne tarafında yer alan kütüphanesinin kapısı meçhul kişilerce kırılarak içeri girilmiş ve içeride bulunan nadide eserlerin büyük bir kısmı talan edilmek istenmiş, buna karşın Başhafız-ı kütüb Sabri Efendi, hayatını tehlikeye atarak kütüphanenin dağılmasını önlemiştir. Yıldız Sarayı'nda görevli Mülâzım Hilmi Efendi'nin 10 Ağustos 1911 tarihli raporunda ise, kütüphanenin kapısının uzun süre açık kalmasından ve askerlerin mektup yazmak için zarf ve kâğıt almak üzere sık sık kütüphaneye girmelerinden dolayı, her yerin talan edildiği bilgisi yer almaktadır (Candemir, 2007, s.130; Türkmen, 1999, s.572).

Yöntem

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, Osmanlı Devleti'nin son döneminde inşa edilen Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nin kapsamını incelemenin yanı sıra, bu dönemde cereyan eden 31 Mart Vakası'nın Yıldız Sarayı Kütüphanesi'ne etkilerini, kütüphanede yaşanan tasfiye sürecini arşiv belgeleri ışığında çeşitli boyutları ile ele almak, kütüphanede yaşananlara dair yapılan tahkikatı ele almaktır.

Araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır:

- Yıldız Sarayı Kütüphanesi kitap koleksiyonu hangi konu alanlarını kapsamaktadır?
- Dönemin siyasi olayları Yıldız Sarayı Kütüphanesi'ni ne ölçüde etkilemiştir?
- Yıldız Sarayı'nda yaşanan hadiselerin kütüphaneye yansıyan tarafı nedir?
- Kütüphanede yaşanan hadiselerle ilişkin, dönemin resmî kurumlarının yürüttüğü soruşturmanın mahiyeti ve neticeleri nedir?

Araştırma Modeli

Çalışmada nitel araştırma desenlerinden durum (vaka) çalışması yöntemi kullanılmıştır. Durum çalışması Yıldırım ve Şimşek'e göre (2016): "*güncel bir olguyu kendi gerçek yaşam çerçevesi içinde çalışan, olgu ve içerik arasındaki sınırların kesin hatlarıyla belirgin olmadığı ve birden fazla kanıt ve veri kaynağının mevcut olduğu durumlarda kullanılan görgül bir araştırma yöntemidir.*"

Verilerin Toplanması ve Veri Toplama Aracı

Araştırmanın verileri alanyazında yer alan dokümanlardan oluşmaktadır. Çalışmada Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nde II. Meşrutiyet döneminde meydana gelen tasfiyeye ilişkin tahkikat sürecini arşiv vesikalarından takip etmek amacıyla Muhaberât-ı Umumiye İdaresi (DH. MUI.) 6-3 nolu belgede yer alan 28 varak gözden geçirilmiş ve burada yer alan tüm yazılar okunmuş ve tetkik edilmiştir. Bunun dışında kütüphanede vuku bulan tahkikat süreciyle ilgili olan Mektubi Kalemî (MF.MKT.) 1153-81 numaralı belgede yer alan üç varak gözden geçirilerek okunmuş ve incelenmiştir. Bunlar tahkikat süreciyle doğrudan ilgili belgeler olup bunun dışında meseleyle doğrudan alakalı belgelere tesadüf edilmemiştir. Ancak Yıldız Sarayı koleksiyonu ve Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TS. MA. e.) gibi o devrin diğer kütüphanelerine ilişkin bilgilerin de yer aldığı diğer arşiv vesikalarından yararlanılmıştır. Arşiv belgelerinde yer alan rumî ve hicrî tarihler, Türk Tarih Kurumu'nun tarih çevirme kılavuzundan yararlanılarak miladî tarihe çevrilmiştir.

Araştırmada veri toplama aracı olarak doküman (belge) incelemesi kullanılmıştır. Nitel veri olarak dokümanlar; örgütsel, klinik veya program kayıtlarının tam metinlerini veya bunlardan yapılan alıntılarını, yazışmaları, resmi yayınlar veya raporları, kişisel günlükleri, açık uçlu sorulara verilen yazılı cevapları kapsamaktadır (Patton, 2018, s.4). Dokümanlar nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılan önemli bilgi kaynaklarıdır. Doküman incelemesi gerek kendi başına gerekse görüşme ve gözlemlerle elde edilen bilgilere destek amacıyla kullanılan bir bilgi toplama yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.190). Çalışmada konu ile ilgili arşiv belgeleri ve birincil kaynaklar öncelikle incelenmiş, bunun yanında telif, tetkik eserler ve makalelerde yer alan dokümanlar ele alınmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde nitel bir araştırma tekniği olan betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu yaklaşıma göre, elde edilen veriler daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Veriler araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara göre düzenlenebileceği gibi görüşme ve problem süreçlerinde kullanılan sorular ya da boyutlar dikkate alınarak da sunulabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.239).

Bulgular

II. Abdülhamid'in yönetimi müddetince farklı dillerdeki kitapların da yer aldığı zengin bir koleksiyona kavuşan Yıldız Sarayı Kütüphanesi, tafsilatlı ve düzenli bir şekilde tutulan defteri, her cilt kitabın hâfız-ı kütüb-i evvel ve Yıldız Komisyonu Azalarınca imzalanıp mühürlenmesi ile de dikkatleri çekmektedir. Bu sebeple yabancı araştırmacıların da kütüphaneye ilgi duyduğu, ziyaret için yapılan başvurulardan anlaşılmaktadır. 1911 tarihi itibarıyla kütüphanede 20.535 yazma ve basma kitap kayıtlı olmakla beraber, henüz kaydedilmemiş kitaplarla birlikte gerçek sayının otuz binin üzerinde olduğu ifade edilebilir (Çavdar Karatepe ve Türkmen, 1999; Çavdar, 1995). Kütüphane tarihi anlamda oldukça değerli belgeleri de ihtiva etmekteydi. İncelenen bir belgede, konuya dair şu ifadeler yer almaktadır:¹

¹ (<https://muratdursuntosun.wordpress.com/2016/03/26/1910-yilinda-yildiz-sarayinda-yurutulen-iliginc-bir-hirsizlik-sorusturmasi/>)

Yıldız Sarayındaki kütüphanede 15. Asra aid vesâik meyanında Devlet-i Âliye ile eski Eflak Boğdan prensliklerinin münasebetine dair bulunması lâzım gelen evrak ile kütüb vesâikini Romanya akademisi azasından biri tarafından tetkikine müsaade itası memnuniyet ve gayeyi mucib olacağı Romanya sefaretinden alınan takrirden izbar olduğu ve talep ve ikanın tervici münasip görüldüğü Hariciye Nezâret-i Celile'sinden vârid olan 16 Teşrin-i Evvel tarihli ve 923 nolu tezkere-i melfufunda beyan kılınmasına göre nezâret-i celilelerince olan mâlumatın ve vâki olacak mütalâa-i ilmiyelerinin inbasına ve melfufunun itâsına hemen buyurulması siyâkında tezkere-i senaviri terkim kılınmıştır efendim 18 Teşrin-i Evvel 327 /31 Ekim 1911.

Bu bilgilerden, kütüphanenin 15. Asra ait vesikaları bünyesinde barındıran zengin bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yıldız Sarayı Kütüphanesi'ne kitapların satın alma, hediyeler ve sipariş yollarıyla temin edildiği, Osmanlı Devleti ile ilgili yaklaşık 15000'e yakın yabancı dilde yazılmış kitabın yer aldığı bilinmektedir (Candemir, 2007, s.128). Kütüphanede o yıllardaki yer alan kitapların nev'ine ve sayısına ilişkin tutulan envanter bizlere bilgi vermektedir. Ekte bu envanter, tablo halinde verilmiştir Bkz. Ek 1 (Muhaberât-ı Umumiye İdaresi [DH. MUİ.], 6-3, H.09.09.1328/14 Eylül 1910).

Ekteki tabloda envanteri verilen listeden hareketle kütüphanede, Osmanlı Türkçesi ve diğer dillerden kitaplar yer almasının yanı sıra, dini eserlerden askeri alanda yazılan eserlere, mimariden seyahatnameye ve ziraate kadar geniş bir yelpazede kitap koleksiyonuna sahip olduğu ve bu alanlara ilişkin yüzlerce eser kaydının bulunduğu görülür. Yabancı eserler arasında Fransızca ve İngilizce eserlerin diğer dillere göre daha ağırlıklı olduğu açıkça görülmektedir. Diğer taraftan Yıldız Sarayı Kütüphanesi'ndeki çok sayıda eserin düzenlenen bir merasim dolayısıyla hümayun dairesine naklolunduğu, ilgili belgeden anlaşılmaktadır. Bunun yanında Topkapı Sarayı Müzesi kütüphanesinde yer alan ve daha sonra Yıldız Sarayı hususi kütüphane kitapları envanterine kaydedilen sekiz ciltlik Filahatü'n- Nebatiyye el-Vahşiyye² isimli eserin kütüphanede var olduğu, fakat daha sonra bu kitabın Darülfünun Kütüphanesi'ne nakledildiği, söz konusu kitapların iadesinin ilgili kurumdan talep edildiği dönemin yazışmalarından anlaşılmaktadır (Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi [TS. MA. e.], 1057-93).

Konu kapsamında incelenen Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi belgeleri; sadaret, nâzırlık, emniyet müdürlüğü gibi soruşturma yürüten kurumların, kendi aralarında yaptıkları yazışmaları içermesi sebebiyle yaşanan hadisenin detayları ortaya çıkmaktadır. Yaşanan gelişme kısaca ifade edilecek olursa; Yıldız Sarayı dış kütüphanesine pencereden ve kapıyı kırmak suretiyle girilmiş, içerdeki kitap vb. malzemeler etrafa saçılmış ve bu durum belli bir süre (yaklaşık iki hafta) devam etmiştir. Olayın akabinde yaşanan hadiseye dair soruşturma gerçekleştirilmiştir. Yazışmaların kronolojik seyri, Haziran 1910 senesinden başlamak suretiyle birkaç ay devam etmiştir. Yazışmaların biri, maarif nâzırı müsteşarı ile nâzırlık arasında geçmektedir.

² Bu eser Miladi 904 tarihinde İbn Vahşiyye tarafında yazdırılmıştır. Vahşiyye de X. asırda Bağdat'ta yaşamış bir simyacıdır. Bkz. Mahmut Kaya, İbn Vahşiyye, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C:20,1999, 436-438.

Maarif Nezâreti Müsteşarı Said Bey, Maarif Nezâret-i Celile'sine 1 Haziran 1326 (14 Haziran 1910) tarihinde göndermiş olduğu yazıda konuyu şu şekilde ifade etmektedir (MF. MKT., 1153-81):

Mayıs'ın 30. Günü Yıldız'ın harici kütüphanesinin bahçesinde el sokularak bir kanad kadife perde sirkat edildiği görülmüş ve Beşiktaş zabıtasına malumat verilmişti. Bu günde kapının mührü fek edildiği ve orada bir demir parçasının vücuduna nazaran kapının küşadı teşebbüsünde bulunulduğu anlaşılmış ve burasının hazine-i hassaya devrinden sonra zabıta memuru kaldırılmış olmakla icabının sürat icrası müsterhimdir.

Yine Dâhiliye Nezâreti'ne gönderilen bir yazıda (MF.MKT) 1153-81):

Yıldız komisyonu memur nezâret-i âcizi Müsteşarı Said Bey den şimdi alınan telgrafın mefuf suretinde müsteban buyurulacağı vechle Mayıs'ın 30. Günü Yıldız'ın hârici kütüphanesinin penceresinden el sokularak bir kanad kadife perde sirkat edildiği gibi bu günde bildirilmiştir. Ve bundan dolayı hemen taht-ı muhafazaya alınmış emniyet-i umumiye müdürüne seriyen ışıri mütemennadır ol babda.

İfadesinden, kütüphaneye pencereden ve dahi perdenin yırtılması suretiyle girildiği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda kapının açılması için de bir zorlama söz konusu olmuştur.

23 Temmuz 1326 (5 Ağustos 1910) tarihinde Yıldız Komisyon Azasının Beşiktaş Merkez Memurluğuna göndermiş olduğu yazıda ise şu ifadeler yer alır (<https://muratdursuntosun.wordpress.com/2016/03/26/1910-yilinda-yildiz-sarayinda-yurutulen-iliginc-bir-hirsizlik-sorusturmasi/>; DH. MUİ. 6-3, H.09.09.1328/14 Eylül 1910):

Yıldızda dış bahçede kâin kütüphanenin karşısında bulunan ve mücellidhâne teshi olunan mahal vaz edilerek kilitli olarak hıfzedilmekte olan evrak ve kitab torbaları mahâl-i mezkûrun kapısı haricinde alet-i mahsus tüfenk ile kırılıp açılarak karma karışık bir halde yerlere saçılmış olduğu görüldüğünden memurîn-i mazumenin ihbarıyla hemen tahkikat-ı mukteziye icrası taht olunur efendim.

Bu ifadeler aslında hadisenin genel bir özeti niteliğindedir. Dış bahçede yer alan kütüphanenin karşısında bulunan mücellidhânenin kapısı kırılmak suretiyle açılmış ve burada bulunan ne varsa bunlar yerlere saçılmıştır. Bu konunun detayları, Yıldız'da mühimmat piyadeliğinde görev yapan bir mülâzım-ı sâninin 28 Temmuz 1326 (10 Ağustos 1910) tarihinde vermiş olduğu bilgilerde yer almaktadır. Burada etraflıca verilen ayrıntılar, tasfiyenin boyutlarını göstermektedir. Ayrıca bu durumun bir defa değil defaten gerçekleştiği de anlaşılır (Bkz. Ek 2).

Burada verilen mâlumattan hareketle, hırsızlık ve kütüphane eşyasına zarar verme eylemleri veya suçlarının işlendiği tespiti yapılabilir. Zira kütüphaneye zorla girildiği beyan edilmiştir. Bunun yanında buraya iki hafta boyunca girip çıkan zevatın kasıtlı veya kasıtsız kitap, kâğıt, zarf vb. kütüphaneye ait olan dokümanları aldığı veya zarar verdiği görülmektedir. Bu durum kütüphanenin, bu süre zarfında herkesin rahatlıkla girip çıktığı, denetimden uzak bir mekân haline geldiğini göstermektedir. Konuya ilişkin emniyet müdürlüğünün de bir soruşturma gerçekleştirmiş olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre, Beşiktaş Merkez Memuru Komisyonu'na üç polis imzasıyla 27 Temmuz 1327 (9 Ağustos 1911) tarihinde gönderilen bir yazıda (Transkripsiyonu için bkz. <https://muratdursuntosun.wordpress.com/2016/03/26/1910-yilinda-yildiz-sarayinda-yurutulen-iliginc-bir-hirsizlik-sorusturmasi/>) soruşturmanın detayları verilmiştir.

Bu belgede, kütüphaneden alınanlar veya çalınanlar hakkında daha detaylı bilgilerin de yer aldığı görülmektedir. Bunlar arasında, roman kitabının ismine değinilmiştir. Belgede,

kütüphanenin kapısına zarar verilmek suretiyle açılmış olduğu, torba ve çuvalar içinde yer alan kitapların etrafa saçıldığı bilgisi verilir. Ayrıca buraya sonradan girenlerin aldıkları kitap, kâğıt vb. eşyaları hırsızlık kastı ile almadıkları değerlendirilmesi, belgede yer alan dikkat çekici bir husustur.

Dahiliye Nâzırı adına Müsteşar, 7 Ağustos 1326 (20 Ağustos 1910) tarihinde, Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne göndermiş olduğu yazıda şu bilgilere yer vermektedir;

Yıldız'da dış bahçede kâin kütüphane karşısında mücellidhâne ittihaz edilmiş ve derununa evrak ve kütüb-ü mütenevvi konulmuş olan daire kapısı kırılıp kitap ve evrakın karıştırıldığı görüldüğüne gerek müzede gerek kütüphane ve müştemilatında mahfuz ve kıymet-i maddiye ve maneviyesi itibarıyla haiz-i ehemmiyet bulunan kütüb ve eşyanın muhafazası lâzımeden bulunduğu dair Yıldız Komisyonunda verilen mazbatanın irsaliyle icab edenlere tebligat-ı katiye ve seriye ifası bunun da ba tezkere-i sami emir ve izbar buyurulmuş olmakla icabının seriyen icra ve neticenin inbası mütemennâdır efendim.

Yine Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, Dâhiliye Nezâret-i Celilesine 27 Ağustos 1326 (9 Eylül 1910) tarihinde gönderdiği yazıda;

Yıldız'daki mücellidhâne dairesi derunundaki evrakın karıştırılmasından dolayı cereyan eden tahkikat evrakının takdim olunacağına dair: 7 Ağustos 1326 (20 Ağustos 1910) tarihli tezkere-i nezâretpenahilerine cevaptır. Yıldız'da dış bahçede kâin mücellidhâne dairesi kapısının kırılıp derunundaki kütüb ve evrakın karıştırılmış olmasından dolayı bittebliğ İstanbul polis müdüriyetince cereyan eden tahkikata dair tediyeye olunan raporun evrak-ı müteferrika merbutesiyle maen ve leffen takdim kılındığı mefuzdur.

İfadelerine yer vermiştir (DH. MUI. 6-3, H.09.09.1328 / 14 Eylül 1910). Bu yazışmalarda da emniyet müdürlüğüne konu hakkında bilgilendirme yapıldığı görülür. Buna karşı kütüphanede gerekli tedbirlerin acilen alınması gerektiği bildirilmiştir.

İstanbul Polis Müdürü Muavini, 25 Ağustos 1326 (7 Eylül 1910) tarihinde, Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne bir yazı göndermiştir. Burada konuyla alakalı çok detaylı bilgiler yer almaktadır (Bkz. Ek 3).

Söz konusu bu yazı, yine meselenin ayrıntılarına işaret etmektedir. Kütüphanede bulunan iki çuval içerisindeki kitapların etrafa saçıldığı önceki yazışmalarda olduğu gibi bu yazıda da tespit edilen bir husustur. Ayrıca buraya giren mülâzımın Mecelle ile bir roman kitabını aldığı yazıda yer alan diğer bir tespittir. Daha önceki yazıda da ifade edildiği gibi bu raporda da mülâzımın kasıtlı bir hırsızlık yapmadığı ifade edilir. Kasıt olmasa da netice itibarıyla hırsızlık suçunun unsurları vardır. Zira orada bulunan mal herhangi bir rıza aranmaksızın bir yerden başka bir yere nakledilmiştir.

Yine emniyet müdürlüğüne ve şehremanetine gönderilen diğer yazıda;

Yıldız'da vaki dış kütüphanenin pencere perdelerinden bir kanadı Pazar günü sırat edildiği gibi bu gün dahi mezkûr kütüphane kapısındaki mührün kırıldığı görüldüğünden bahsile oradaki müze ve kütüphanede mevcut ve hükümete ait bulunan eşya ve kütüb-ü nefisenin muhafazası esbabının istikmali lüzumu Yıldız Komisyonunun işarına atfen ba tezkere-i sami izbar buyurulmuş olmakla emr-i muhafazanın temini için icab edenlere seriyen tenbihât ifasıyla beraber bu babda icra olunacak tahkikatın inbası hususuna...

İfadesinden konunun sadarete de yansıdığı görülmektedir. Bu da hadisenin önemini veya vahametini ortaya koymaktadır. 1 Haziran 1326 (14 Haziran 1910) tarihinde Yıldız Komisyonu Âzasından Halil Bey'in sadarete gönderdiği yazıda şu bilgilere yer verilir (DH. MUI. 6-3, H.09.09.1328/14 Eylül 1910):

30 Mayıs 1326 (12 Haziran 1910) Pazar günü Yıldız'da vâki kütüphanenin sağdan nihayet (sağdan en son) penceresinin önünde ipekten mâmul püsküllü bir perde bağının yerde durduğu ve pencerenin dışarıdan açılarak bir kanad kadife perdenin koparıldıktan sonra demir parmaklık arasından dışarı çekilip alındığı görülmekle usulen tahkikât-ı lâzime icrası zımında Beşiktaş Merkez Memurluğuna ba tezkere ihbar-ı keyfiyet edilmiş ve bunun üzerine vürud eden memurîn-i zabıta tarafından tahkikat ve tahriyat-ı mukteziye icra edilmiş idi. Bu sabah da mezkûr kütüphanenin kapısındaki mührün kırıldığı ve bir demir parçasının da orada bulunduğu görüldükten sonra yine merkez memurluğuna haber verilmiş olduğundan müzede ve kütüphanede mevcut olup hükümete ait bulunan eşya ve kütüb-ü nefisenin emr-i muhafazası ve takdirât-ı lâzime ifasıyla hâlet-i mezkurenin meni vukuu zımında tedâbir-i katiyeye tevessül edilmesi için lazım gelenlere evâmir müessire itası maruzdur.

Sadrazam da Dâhiliye Nezâretine 1 Haziran 1326 (14 Haziran 1910) tarihinde şu şekilde bir yazı göndermiştir (DH. MUİ. 6-3, H.09.09.1328/14 Eylül 1910):

Yıldız'da vaki dış kütüphanenin pencere perdelerinden bir kanadı Pazar günü sirkat eylediği gibi bu gün dahi mezkûr kütüphane kapısındaki mührün kırıldığı görüldüğünden bahsile oradaki müze ve kütüphanede mevcut ve hükümete ait bulunan eşya ve kütüb-ü nefisenin muhafazası esbabının istikmali lüzumuna dair Yıldız Komisyonu namına çekilen telgrafname leffen sub-ı devletlerine irsal kılınmakla icab edenlere seriyen tebligat ve tenbihat-ı müekkele ifasıyla keyfiyetin inbasına himmet buyurulması sıyakında tezkere-i senaviri terkim kılındı efendim.

Bütün bu yazışmalardan, hadisenin sadaret nezdinde de ele alınmış olduğu anlaşılır ve tahkikatın başlamış olduğu bilgisi ortaya çıkar. Dâhiliye Nâzırı adına müsteşar da konuya ilişkin Şehremanetine bir yazı göndermiştir. 2 Haziran 1326 (15 Haziran 1910) tarihli bu yazıda şu bilgiler yer almaktadır (DH. MUİ. 6-3, H.09.09.1328/14 Eylül 1910):

Yıldız da vâki dış kütüphanenin perdelerinden bir kenarı Pazar günü sirkat edildiği gibi bu gün dahi mezkûr kütüphane kapısındaki mührün kırıldığı görüldüğünden bahis ile oradaki müze ve kütüphanede mevcut ve hükümete ait bulunan eşya ve kütüb-ü nefisenin muhafazası esbabının istikmali lüzumu Yıldız Komisyonunun işaretine atfen ba tezkere-i samiye izbar buyurulmuş olmakla emr-i muhafazanın temini için icab edenlere seriyen tenbihât-ı ekbere vâkıa ifasıyla beraber bu babda icra olunacak tahkikat neticesinde de inbâsı hususuna himmet buyurulması babında irade efendim hazretlerindir.

Konuya dair bir diğer mâlumat ise, Yıldız Komisyonunda memur Maarif Nezâreti Müsteşarı Said Bey Efendi'den alınan telgrafnâmenin suretinde yer almaktadır. Telgrafnâme, 1 Haziran 1326 (14 Haziran 1910) tarihine aittir. İçerik şöyledir (DH. MUİ. 6-3, H.09.09.1328/14 Eylül 1910):

Mayıs'ın 30. Günü Yıldız'ın Harici kütüphanesinin penceresinden bir kanad kadife perde sirkat edildiği görülmüş ve Beşiktaş zabıtasına malumat verilmişti. Bu gün de kapının mührü fek edildiği ve orada bir demir parçasının vücuduna nazaran kapının küşadı teşebbüsünde bulunduğu anlaşılmiş ve burasının hazine-i hassaya devrinden sonra zabıt memuru kaldırılmış olmakla icabının sürat-ı icrası müsterhimdir.

Buraya kadar incelenen yazışmalardan, sadaretin ifade ettiği şekilde dâhiliye nezâretinin de konuyla ilgilendiği anlaşılır ve gerekli adımların atılması yönünde hareket edildiği görülür. Yalnız bunun tenbihle ifade ediliyor olması, ilgililerin cezalandırılması noktasında sınırlı davranıldığını da gösterir. Bir diğer mesele ise hazine-i hassaya devrin gerçekleşmesi ve ardından burada görevli zabıt memurunun alınması sonucu kütüphanenin denetimsiz kalmasıdır. Zira güvenliğin kaldırılması ile kütüphane, herhangi bir kontrol mekanizması olmaksızın girilebilir ve suistimale açık bir yer haline gelmiştir. Bununla birlikte, yaşanan gelişmelerin ardından kütüphanenin korunmasına ilişkin hususlar dile getirilmeye başlanmıştır.

Kütüphanenin maruz kaldığı bu muameleden sonra koruma tedbirlerinin dile getiriliyor olması dikkat çekici bir husustur.

Maarif-i Umumiye Nâzırı da Dâhiliye Nezâret-i Celilesine 1 Haziran 1326 (14 Haziran 1910) tarihinde bir yazı göndermiş olup şu hususlara değinmiştir (DH. MUİ. 6-3, H.09.09.1328/14 Eylül 1910):

Yıldız Komisyonuna memur nezâret-i âcizi müsteşarı Said Bey den şimdi alınan telgrafın mefuf suretinden müstebân buyurulacağı vechle Mayıs'ın 30. Günü Yıldız'ın harici kütüphanesinin penceresinden el sokularak bir kanat kadife perde sirkat edildiği gibi bu günde mührü fek edilerek kapının demir parçalarıyla kırılıp açılmak teşebbüsünde bulunulduğu bildirilmiştir. Oraların haricen zabıtaca muhafaza altında bulundurulacağı nezâret-i celileleriyle bilmuhabere mukarrer olmasına nazaran mezkûr dairelerde eşyanın teslim ve teslim muamelelerinin hitamına değin haricen muhafazalarına itina olunması hakkında emniyet umumiye müdüriyetine müstacilen emir verilmesi mütemennâdır olbâbda emrû fermanıdır.

Yine bir başka belgede şu bilgiler yer almıştır (DH. MUİ. 6-3, H.09.09.1328/14 Eylül 1910):

Yıldız'da dış bahçede kâin kütüphane karşısında mücellidhâne ittihaz edilmiş ve derununa evrak ve kütüb-ü mütenevvi konulmuş olan daire kapısı kırılıp kütüb ve evrakın karıştırıldığı görüldüğüne ve gerek müzede gerek kütüphane ve müştemilatında muhafaza ve kıymet-i maddiye ve maneviyesi itibarıyla haiz-i ehemmiyet bulunan kütüb ve eşyanın muhafazası lâzımeden bulunduğuna dair Yıldız Komisyonundan verilen mazbatanın irsaliyle icab edenlere tebligat-ı katiye resmiye ifası bu kerere ba tezkere-i sami icabının seriyen icra ve neticelerinin inbası mütemennâdır efendim emr-ü ferman.

Sadrazam namına adliye nâzırı, Dâhiliye Nezâret-i Celilesine 29 Temmuz 1316 (11 Ağustos 1910) tarihinde göndermiş olduğu yazıda yer alan ifadeler, daha önce tetkik ettiğimiz belgelerde yer alan hadiseyi doğrular niteliktedir (Bkz. Ek 4).

Konuya dair yürütülen soruşturmanın neticesine yönelik bir başka belgede şu ifadeler yer almıştır (DH. MUİ. 6-3, H.09.09.1328/14 Eylül 1910): “*Bu iş hakkında sebk eden tebligata cevaben emniyet-i umumiye müdüriyetinden gelen tezkereye cevaben Maarif nezâretine gönderilmiş ve şehremanetine yazılan tezkere-i aliye saray-ı mezkûrun evvelce muamele-i teshiyesi ifa edildiğinden emanetçe yapılacak bir muamele olmadığı ifadesiyle iade edilerek dosyası meyanına konulmuş olduğu kayden anlaşılmıştır. 2 Ağustos 326.*” Bu ifadelerden, yürütülen yazışmalar ve soruşturma süreçlerinden herhangi bir sonuç çıkmadığı ve dosyanın iade edildiği anlaşılmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Kütüphaneler bir medeniyetin tekâmül seviyesini yansıtan önemli göstergelerdendir. Birey ve toplumun kültürel anlamda gelişebilmesinin, akademik ilerlemenin sağlanabilmesinin merkezinde yer alan kurumların başında kütüphaneler gelmektedir. Bilhassa günümüzdeki gibi teknolojinin henüz gelişmediği, bilgiye ve kitaba ulaşmanın çok da kolay olmadığı dönemlerde kütüphane son derece önemli bir değer olmuştur. Kütüphaneler halen günümüzde de bu değerini muhafaza etmektedir. Osmanlı Devleti'nde medreselerdeki eğitim düzeyinin, çağdaşı olan diğer devletlerin eğitimlerine oranla yüksek seviyede olması bir bakıma kurulan kütüphaneler sayesinde olmuştur. Fatih Sultan Mehmed ve özellikle Sultan II. Bayezid gibi padişahlar, kütüphanelerinin zenginliği ile tanınmaktadırlar. Çalışmamızda yer verdiğimiz arşiv belgelerinden de anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti, Enderun, Yıldız Sarayı ve Darülfünun

kütüphaneleri gibi zengin kitap koleksiyonlarını ihtiva eden, tarihi ve kültürel zenginliği yansıtan kurumlara sahip olmuştur.

Kütüphanelerin gelişiminin, içinde bulunduğu devrin siyasi, sosyal ve ekonomik özellikleriyle yakından ilgili olduğu bir gerçektir. Osmanlı Devleti'nin son dönemi, gerek yaşanan toplumsal, ekonomik ve siyasi olaylar ve gerekse bu olayların devletin kurumlarını etkilemesi bakımından dikkate değer bir dönemdir. Sultan Abdülmecid'i hedef aldığı bilinen Kuleli Vak'ası, Sultan Abdülaziz'in bileklerinin kesilmesi ve Sultan II. Abdülhamid'in saltanatının son yıllarında yaşanan siyasal kargaşalar, 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu sıkıntılı durumu göstermektedir. Bu minvalde II. Meşrutiyetin ilanı dışında, padişahın tahttan indirilmesi için çaba gösteren muhalif kesimin faaliyetleri, 31 Mart Vakası ve sonrasında Yıldız Sarayı'nın yağmalanması, tarih mahkemesinin yargılayacağı konulardır. Fakat burada hakikati ortaya koymak önemlidir ve buna yönelik araştırmacılara önemli görevler düşmektedir.

Son dönemde inşa edilen ve her yönüyle kapsamlı bir kütüphane özelliği taşıyan, sahip olduğu kitap koleksiyonu bakımından Avrupalı araştırmacıların bile dikkatini çeken Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nin, dönemin bahse konu hadiselerine sahne olması ve kütüphanede yaşanan hadiseler, meselenin aydınlatılması ihtiyacını doğurmuştur. Zira kütüphanede yaşanan tasfiyenin boyutlarını tespit etmek, bu durum karşısında hükümet nezdinde gerçekleştirilen girişimleri analiz etmek, bu ihtiyaca cevap vermeye yönelik önemli hareket noktalarını oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nin hayat bulduğu dönem, daha önce de ifade edildiği gibi Osmanlı Devleti'nin buhranlar yaşadığı çalkantılı bir devreyi kapsamaktadır. Bu bağlamda devrin siyasi olaylarının kütüphaneyi etkileme durumu, ele alınması gereken bir diğer boyutu teşkil etmektedir.

Bahsedilen bu hususlar çerçevesinde, meselenin açıklığa kavuşturulmasına yönelik yapılacak araştırmaların, arşiv belgeleri ışığında gerçekleştirilmesinin daha önemli ve değerli olduğu ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle mesele, elde edilen arşiv belgeleri kapsamında incelenmeye çalışılmıştır. Bu maksatla incelenen arşiv belgeleri bağlamında Maarif Nâzırı müsteşarının 14 Haziran 1910 tarihinde Maarif Nezâreti'ne gönderdiği yazıda, yine aynı konuya ilişkin Dâhiliye Nezâretine gönderilen yazıda, kütüphaneye zorla girildiği ve buradaki eşyaya zarar verildiği beyan edilmiştir. 5 Ağustos 1910 tarihinde Yıldız Komisyon Azası'nın Beşiktaş Merkez Memurluğu' na gönderdiği yazıda; kütüphaneye zorla girildiği, kilitli dolaplarda muhafaza edilen kitap ve evrakın kilitler kırılmak suretiyle açıldığı, kitaplar ve evrakların etrafa saçıldığı bilgisi verilerek hadise teyit edilmiştir. Nitekim Yıldız'da mühimmat piyadeliği görevini yürüten bir mülâzım-ı sâninin 10 Ağustos 1910 tarihinde hadiseyi doğrulayan ayrıntılı bilgiler verdiği de görülmektedir. Buna ek olarak, Beşiktaş Merkez Memurluğu Komisyonu'na üç polis imzasıyla gönderilen tafsilatlı raporda, kütüphane kapısının demir aletlerle kırılarak içeri girildiği, içerideki evrak ve kitapların etrafa saçıldığı bilgisine yer verilmiştir. Çeşitli devlet kurumlarının birbiriyle gerçekleştirdikleri bütün bu yazışmalar, kütüphanedeki tasfiyeyi doğrular niteliktedir. Tespit edilen tasfiyenin boyutları, hadiselerin seyri, konuya dair resmî makamlarca yürütülen soruşturmalar ve bunlara yönelik gerçekleştirilen yazışmalar, olayın boyutlarını ortaya koymanın yanı sıra, yaşanan kaosu da gözler önüne sermektedir. Konunun bir diğer boyutu, yürütülen tahkikatın sonuçsuz kalmasıdır. İncelenen arşiv belgeleriyle hadisenin seyri, konu bütünlüğü çerçevesinde verilmeye

çalışılmıştır. Bu süreç içerisinde devletin çeşitli resmî kurumlarının soruşturmaya dâhil olduğu, kütüphanede yaşanan hadiselerle ilişkin raporların tutulduğu, talana ilişkin tespitlerin yapıldığı görülmektedir. Bu kapsamda dikkat çeken nokta, Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nin birkaç hafta boyunca kapı ve penceresinin açık bir şekilde kaldığı, askerlerin buraya serbest bir şekilde girip çıktığı, torbalarda toplanan kitapların etrafa saçıldığı, bazı kitapların eksildiği gibi hadiselerin soruşturma sürecinde açıkça tespit edilmesine rağmen, konuya yönelik soruşturmanın bir sonuca bağlanamamasıdır.

Bütün bu yaşananların, bir milletin her yönüyle hafızası konumunda olan bir kütüphanede cereyan etmesi veyahut kütüphanenin bu yaşanan olaylara maruz kalması, devrin manzarasını göstermesi bakımından önemlidir. Öte yandan olaya ilişkin devletin çeşitli kurumlarınca yürütülen soruşturmaların bir sonuca ulaşamaması da dönemin çalkantılı yapısı ile yakından alakalıdır. Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nde yaşanan hadiseler hiç şüphesiz Yıldız Sarayı'nda gerçekleşen hadiselerden bağımsız değildir. Zira sarayda gerçekleşen bu hadiseler, sarayın bir bölümünü teşkil eden kütüphanede de tasfiyeye sebep olmuştur.

Yıldız Sarayı Kütüphanesi, farklı boyutları ile halen araştırılmaya muhtaç bir alandır. Döneme dair incelemelerin genellikle Yıldız Sarayı eksenli olmasından dolayı, kütüphane meselesi gölgede kalmış bir durumdadır. Bu sebeple Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nin etraflı bir şekilde incelenmesi, hem kütüphaneye dair bilinmeyen yönleri ortaya çıkarma hem de meseleyi aydınlatma bakımından önem arz etmektedir.

Ulaşılan sonuçlar bağlamında aşağıdaki öneriler sunulabilir:

- Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nde yaşanan hadiselerin etraflıca ortaya konulması ve kütüphaneye dair yeni bilgilerin gün yüzüne çıkarılmasına yönelik arşiv belgeleri ışığında yeni araştırmalar yapılmalıdır.
- Hiç şüphesiz devrin siyasi olayları, hadisenin meydana gelişinde ve seyrinde en önemli etkindir. Bu bakımdan kütüphanede yaşanan olayların tam anlamıyla aydınlatılmasına dair yapılacak çalışmalarda, dönemin siyasi olayları da dikkate alınmalıdır.
- Yıldız Sarayı Kütüphanesi, yaşadığı hadiselerin yanı sıra, sahip olduğu kitap koleksiyonu bakımından da dikkat çeken bir kütüphanedir. Konuya ilişkin alanyazında yer alan araştırma sınırlı sayıdadır. Bu sebeple kütüphanenin bu yönünü ele alan çalışmalar yapılmalıdır.

Kaynakça

- Bilgin, B. (2013). Yıldız sarayı. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 43, 541–544.
- Candemir, M. (2007). Yıldız sarayı kütüphanesi: saray'dan üniversite'ye. *Tarih Dergisi*, 45, 123–153.
- Cunbur, M.(1970).Osmanlı çağı Türk vakıf kütüphanelerinde personel düzenini geliştirme çabaları. 7. *Türk Tarih Kongresi Bildiri Kitabı*. cilt:2. 675-689.
- Çavdar Karatepe, T. (2013). Yıldız sarayı kütüphanesi. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 43, 544–545.
- Çavdar Karatepe, T. ve Türkmen, H. (1999). Yıldız sarayı kütüphanesi. *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi Tebliğleri*, 637–641.
- Çavdar, R. T. (1995). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar Osmanlı kütüphanelerinin gelişimi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.

- Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Dahiliye muhaberât-ı umumiye idaresi (DH. MUI.). Dosya No: 6, Gömlek No:3, H-09-09.1328.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Hazine-i hâssa nezâreti defterleri (HH.d.). 16667.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Mektubî kalemi (MF.MKT.). 1153-81.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Mektubî kalemi (MF.MKT.). 1176-97.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Topkapı sarayı müzesi arşivi evrakı (TS. MA. e.). 1057-93).
- Emsen, Ş. (1960). Osmanlı imparatorluğu devrinde Türkiye kütüphanelerinin tarihçesi. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 9(1-2), 14-35.
- Emsen, Ş. (1960). Osmanlı imparatorluğu devrinde Türkiye kütüphanelerinin tarihçesi. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 9(3-4), 119-126.
- Erünsal, İ. E. (1993). Services offered by the Ottoman libraries: 1400-1839. *Libri*, 43(1), 1-18.
- Erünsal, İ. E. (2008). Tanzimat sonrası Türk kütüphaneciliği ile ilgili belgeler. *Osmanlı Araştırmaları*, XXXI, 229-339.
- Erünsal, İ. E. (2013). Osmanlı'da kütüphaneler ve kütüphanecilik anlayışı. (B. Yılmaz, Ed.). *Anadolu kütüphaneleri içinde* (ss. 187-215). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Erünsal, İ. E. (2015). Osmanlılarda kütüphaneler ve kütüphanecilik. *Millî Eğitim Dergisi*, 208, 194-199.
- İhsanoğlu, E. (2003). Osmanlı medrese geleneğinin doğuşu. *Belleten*, LXV(247).
- İzgi, C. (1997). *Osmanlı medreselerinde ilim (riyâzi ilimler I)*. İstanbul: İz Yayınları.
- Karal, E. Z. (1988). *Büyük Osmanlı tarihi*. C. II, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Karal, E. Z. (1988). *Büyük Osmanlı tarihi*. C. III, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kaya, M. (1999). İbn vahşiyye, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 20, 436-438.
- Patton, M. Q. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (M. Bütün ve S. B. Demir, Ed.). Pegem Akademi Yayınları.
- Polat, H. A. ve Akandere, O. (2020). Yıldız Sarayı'nın yağmalandığı iddiası, mütâreke dönemindeki yağma davası ve neticesi. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 339-389.
- Rukancı, F. ve Anameriç, H. (2006). Libraries as scientific, educational and cultural institutions in the Ottoman Empire (XIVth – XVIIth Centuries). *Libri*, 56, 252-263.
- Tekindağ, Ş. (1975). Türkiye'de yüksek öğretimin geçirdiği aşamalar ve istanbul üniversitesi: medrese dönemi. *Cumhuriyet'in 50. Yılında İstanbul Üniversitesi 1973*, İstanbul.
- Türkmen, Z. (1999). 31 Mart Olayı'ndan sonra Yıldız Evrakı Tedkik Komisyonu'nun kuruluşu, faaliyetleri ve Yıldız Sarayı'nın araştırılması. *XIII. Türk Tarih Kongresi*, 559-577.
- Ünver, S.(1948). İkinci Selim'e kadar Osmanlı hükümdarlarının hususi kütüphaneleri hakkında. *4. Türk Tarih Kongresi Bildiri Kitabı*. 294-312.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Ek 1-Yıldız Sarayı Âlisindeki Kâin Kütüphanesi-i Hümayun Kitab-ı İslamiyenin Mümkasım Olduğu Ulum ve Fünun (HH.d.- 16667).

Esâmi-i Fünun	Ulum ve Defter Mucibince Mevcut Cild	Mevcut-ı Hazır-ı Cild	Mevcudât-ı Cild	Mülâhazat
Mesahif-i Şerifeden	276	265	11	Mahal-i tevdileri defter-i mahsusundaki isimleri
Tefasir-i Şerifeden	461	457	4	“
Ehadiyyet-i Şerifeden	492	492		
Evrâd-ı Şerifeden	513	513		
Siyer-i Şerifeden	243		2	
Akaid ve Ulum-ı Kelamdan	592	589	3	
Tasavvuf ve Menâfiden	989	989		
Mecelle ve Mevâızdan	504	504		
Fıkıhtan	683	683		
Ulum-ı Âliyeden	664	664		
Elsine-i Muhtelifeden	137	136	1	
Harflerinden				
Lügatden	247	246	1	
Ulum-ı Riyaziyeden	222	222		
Heyet'den	226	224	2	
Coğrafyadan	110	110		
Ulum-ı Tabiiyeden	281	280	1	
Ulum-ı Tıbbiyeden	476	475	1	
Fünun-ı Askeriyeden	411	411		
Ferâiz ve Muahedâttan	428	424	4	
Ulum-ı Sîyasiyeden	129	129		
Tarihten	2011	1001	10	
Seyhatnâmelerden	421	421		
Edebiyattan	1252	1251	1	
Roman ve Hikâyattan	1851	1851		
Kütüb-ü Mütenevviadan	699	693	6	
Müteferruâttan	107	107	6	
Kütüb-ü Mukaddesten	27	27		
Fünun-ı Bahriyeden	11	11		
Fünun-ı Mimariyeden	11	11		
Ziraattan	23	23		
İstatistikten	200	200		
Salnâmelerden	221	221		
Gazetelerden	604	603		
Mecmua-i Risâilden	180	180		
	14809	14761	48	
Türkçe Haritalardan	198	192	6	
	15007	14903	54	Nakl Olundu

Kitab-ı Ecnebiyenin Münkasım Olduğu Ulum ve Fünun				
Esami-i Ulum ve Fünun	Defter Mucibince Mevcut Cild	Mevcut Hazır-ı Cild	Mevzuât Cild	Mülâhazat
	15007	14953	54	Nakl-i Yekün
Fransızca Lügatden	451	451		
Fransız Tarihinden	664	574	90	Beray-ı tezyin-i merasim daire-i hümayuna naklolunmuştur
Fransız Teracim-i Ahvâlden	153	136	17	“ “
Fransız Seyehatnâmelerden	285	217	68	“
Fransızca Heyetten	23	22	1	“
Fransızca Coğrafyadan	98	79	19	“
Fransızca Riyaziyeden	39	39		
Fransızca Tabiiyeden	81	81		
Fransızca Ziraiyeden	72	69	3	
Fransızca Müşheriyeden	23	23		
Fransızca Mimariyeden	192	192		
Fransızca Askeriyeden	183	182	1	
Fransızca Siyasiyeden	87	87		
Fransızca Maliyeden	14	14		
Fransızca Edebiyeden	67	63	4	
Fransızca Romaniden	463	462		
Fransızca Mütenevviâdan	181	165	16	
Fransızca Mecmua ve Kelâmattan	500	500		
	18801	18514	287	
İngilizce Kitaplardan	480	455	25	Berây-ı tezyin-i merasim daire-i hümayuna naklolunmuştur
Almanca Kitaplardan	211	195	16	“
İtalyanca Kitaplardan	68	67	1	“
Rusca Kitaplardan	24	24		
Rumca Kitaplardan	73	72		
Ermenice Kitaplardan	32	32		
Macarca Kitaplardan	21	20	1	
Sankritce	24	24		
İbrânice Kitaplardan	2	2		
İsveççe Kitaplardan	1	1		
Bohemyaca Kitaplardan	1	1		
İspanyolca Kitaplardan	1	1		
	19739	19409	330	Nakl Olundu

Ek 2

İçinde bulunulan Rumî ayın 26. Pazartesi günü akşamı taliminde mola verildiği esnada yerde istirahat etmek üzere kütüphaneye doğru gittim. Demirhâneye uğramak hissi bende uyanınca girdim. Sağa ve sola doğru bakındım. İki aralık kapı gördüm. Birini hariçten gördüğüm için demirhâne olduğunu biliyordum. Sağdaki kapıya gittim. Takriben insan geçecek bir aralık vardı. Aralıktan içeri geçtim. Perişan bir halde bir kütüphane olduğunu gördüm. Ve müteessir oldum. Maariften gelen heyetin bunun nasıl farkına varamayıp, kütüphaneyi yerleştirmediklerini düşündüm. Unutmuşlar zannıyla kendilerine söylemek üzere çıktım. Ertesi günü heyet-i mezkure daha evvel gelmişler ve beni çağırdılar. Gittim. Vukuu hali arz ettiler. Ben de ihtisâsâtımı söyledim. Tabii idiyse bu radde el'an ziyade nazar-ı dikkate alınacak el'an birinci mesele: kapıyı kim kırdı. Acaba ne kayboldu. Bu mülâhaza dolayısıyla kendi efrâdımı isticvâba başladım. Memurîn arkadaşım mülâzım İsmail Efendi de yardım ettiği halde saat beşe kadar devam etti. Mevcut muallim efrâdından sekizinin de tahminen on beş günden beri birer ikişer idareye geçtikleri tebeyyün ediyor dahi hiç birisi de inkâr etmiyor. Her giren zarfa kâğıda resme müteallik gayrı bir şeyler almışlar ve bir ikisi küçük defterler üç Kurân-ı azimüşşan almışlar ki hepsi bil taharri alınmıştır. Tahkikat-ı Hayriye'mize nazaran bizim neferlerimizin kapıyı kırmadıkları tahkik edince harici şeylerde aramak zaruridir ki bu güne kadar birkaç şey nazar-ı dikkatimizi celbe kâfidir.

1-Zat-ı şâhânenin Yıldız'a geleceği söylendiği zamanlarda kütüphanenin pencerelerinden birisi kaldırılıp perdelerden birisi yırtılmıştı.

2- Müfreze geldikten sonra mezunen eve gittiğim bir gece kütüphane istikametinde büyükçe bir gürültü oldu ki nazar-ı dikkati celb etti. Nöbetçi bulunan nefer malumat verir. Kapıcılardan birisi de refakat ettiği halde devriye o kadar mesaiye rağmen o büyük orman içinde hiçbir şey bulamadan avdet eder. Ve kütüphaneyi muayenede hiçbir emmâre göremez.

3- Yine ikinci defa olmak üzere bir gece o vakadan kaç gün sonra olduğu hatırımdan çıkmıştır. Saat altı ve yedi raddelerinde büyük bir gürültü oldu. Yataktan fırladım. Nöbetçinin onbaşıya seslendiğini duydum. Arkadaşım mülâzım İsmail Efendi ile üç dört kişi alarak nöbetçinin tarif ettiği kütüphane istikametine gittik ise de o civarın taşlık olması izleri takip etmeye kâfi gelmemiştir. Bir müddet taharriyattan sonra kütüphanenin yine kapılarını muayene ederken hiçbir şeye destres olamadan avdet ettik.

4-Mızraklı süvari alayının işgal ettiği kışladan bahçeye iki aralık mevcuttur. Bunların birinde nöbetçi ikâme olunur. Diğerinde ise nöbetçi yoktur. Bu yoldan yani nöbetçi olmayan mahalden askerlerin girip çıktığını gördüm. Tabiki girilmiş çıkılmış bir mahalden maksadını icra etmek isteyen her şahıs girebilir.

Bundan başka kütüphanemiz olan duvarın iki kapısı mevcut olduğundan bunlardan birisi heyetin vürudunda açılrsa bile diğerinin yoklanmayacağı tabiidir. Çünkü bizim efrâdı tahkikatımıza nazaran takriben 15 günden beri buraya girdikleri ve karıştırdıkları heyetin ancak pazartesi günü bunu görebilmesi yevm-i hazırı isbata kâfidir zannederim. Her halde kapı kırılmış vakanın daha evvelden olduğunu ve belki bunun bir nice vaka ile münasebet kurmuş olamayacağını zannetmek hata değildir. Çünkü delilin isbata ihtiyacı yoktur. Benim kanaati vicdaniyem ve ihtisâsâtım bu merkezdedir. Memurîn-i aidesinin bu yolda nazar-ı dikkatini celb etmek ve hakikate hizmet etmek maarzıyla işbu raporum biltanzim takdim kılındı (DH. MUİ. 6-3 H-09-09.1328/14 Eylül 1910).

Ek 3

Yıldız'da dış bahçede kâin kütüphane karşısında mücellidhâne ittihaz edilmiş derununa evrak ve kütüb-ü mütenevvi konulmuş olan daire kapısı kırılıp kitap ve evrakın karıştırıldığına ve gerek müzede gerek kütüphane müştemilatında mahfuz ve kıymet-i maddiye ve maneviyesi itibariyle haiz-i ehemmiyet bulunan kitap ve eşyanın muhafazası lüzumdan bulunduğu dair havale ve tevdiye buyurulan harbiye nezâret-i celilesinin 7 Ağustos 1326 (20 Ağustos 1910) tarihli tezkeresi üzerine Beşiktaş merkez memuriyetince icra olunan tahkikatı havi tanzim ve tevdi kılınan 27 Temmuz 1326 (9 Ağustos 1910) tarihli zabt varakası münderecâtına nazaran mahal-i mezkûr dış kütüphanenin karşısında ve dâhilen mücellidhâne ve demirhâne namıyla mersum ikinci kısmı şamil ahşab bir bina olup şimal, cenub, garb cihetlerinde ikişer kenarlı ve üst cihetler pencerelessi üç kapısı mevcut olduğu ve bunlardan şimal ve cenub cihetindeki kapılarda haricen tazyik ve sair suretle açıldıklarına delalet edecek bir emmare mevcut olmayıp yalnız garb cihetindeki kapının açık bulunduğu görülmüş ve kütüphaneye nâzır olan cenub cihetindeki kapı anahtarının komisyon heyeti nezdinde olduğu ve garb cihetindeki kapının da sureti daimede açık bulundurulduğu haber verilmiş olmasıyla mezkûr kapıdan girildik de biraz ileride cepheye mesâdif ve ince tahtadan mamul kiltsiz bir kapıdan girilip biraz daha ileri gidilince sağ ve sol cihetlerinde dar birer koridora ve bunların müntehâsında da tek kanadlı bir kapı tesadüf olup bilmuayene her iki kapının anahtarla kilitlenmiş olduğu halde demir bir alet vasıtasıyla bittazyik küşad edilmiş oldukları kapıda ve pervaz tahtalarında mevcut asar-ı tefyikin istidlal kılındığı ve evvela mücellidhâne tesmiye olunan zemini çimentolu bir odaya mezkûr küçük kapıdan girildik de derununda 40-50 kadar evrak ve kitap dolu sandık ve çuval ile istimal gayr-ı salih birkaç kanep ve koltuk ve masa mevcut olup çuvallardan iki üç adedenin açılıp evrak ve kitaplarla yere döküldüğü ve binanın demirhâne cihetine girilerek mücellidhânenin aynı sathında büyücek bir odadan ibaret olan mahal-i mezkûrda dağınık bir halde birçok demir parçaları ve demirciliğe mahsus eğe ve törpü ve el ile muhterik makine ve emsali alet ve edevatdan başka bir şey mevcut olmadığı görülmesiyle vakıadan malumatları olan Yıldız Komisyonu azasından hukuk müşaviri Cemil ve meclis-i maarif azasından Sami beylerden istifah madde olunduk da harem bahçesindeki müze ve kütüphaneden bazı zevâta ait olarak zuhur etmiş olan müteaddid torbalar derununa mevzu evrak ve kütüb-ü mütenevvi ile evvelce Çin'e gönderilmek üzere inhisar edilen 18 sandık kitab mezkûr mücellithâneye nakl ile kapısı kilitlenerek taht-ı muhafazaya alınarak anahtarı komisyon nezdinde mahfuz iken bilahire kitaplar tâdâd olunmak üzere heyetçe vürud ile kapının küşadında arka cihetindeki kapının demir alet ile açılıp torba ve sandıklar derununda ki kütüb ve evrakın yere saçılmış olduğunu görmeleriyle hazine-i hassa tarafından Yıldız idaresine memur Ali bey ve muhafazasına memur müfreze-i askeriye kumandanı Mülâzım Hilmi efendiyi bilcelb mevcut hal-i irâe ile ve kadime-i istifar eylediklerinde bunlardan Ali Beyin vakıadan malumâtı olmadığını ve müfreze kumandanı mumailayhin de Yıldız'a teşrif-i şâhâne vukubulacağı haber verilmesi ve evvelce dış bahçedeki kütüphane bahçesinde birisinin koparılması üzerine Yıldız'a memur edilen müfreze-i askeriye geceleri devriye gezdiğini ve fakat bir müddet sonra teşrif-i şâhâne vukubulmayacağı anlaşılmasıyla muallim efrâd-ı askeriye maiyet-i seniye bölüğüne nakledilerek elyevm Yıldız'da bulunan efrâd-ı cedidenin tâlim ve terbiyesiyle iştilgal edilip devriyeler gezdirilmedikçe ve Temmuzun 26 akşamı talimden sonra bahçede dolaştığı sırada mahal-i mezkûrun kapısını açık bularak içeriye duhulünde meydanda gördüğü bir mecelle ile bir tarih ve cinayet çiçeği namında bir romanı alıp bu halden kimseye malumat vermesine lüzum

görmediğini ifade ettikleri ve onun üzerine mülâzım mumaileyhden dahi istifar-ı keyfiyet olundukda tafsilat-ı mezkureyi tasdikle beraber taht-ı kumandasındaki asker-i Osmaniye onbaşlarının meseleyi sorduğunda birisinin mahal-i mezkûru üç ve diğerinin on ve diğer birinin de 13 gün evvel açık olduğunu gördüklerini söylediklerini ve fiil-i mezkûrun Yıldız bekçileri tarafından mı yoksa taht-ı kumandasındaki efrâd veyahut dış bahçesindeki halid kışlasında aranan süvari askeri taraflar dahi ika edildiğini bilemediğini ve kimin tarafında olursa olsun bunun sirket-i kasdına mefruz olarak değil fikr-i tesisine binaen yapılmış olması zannında bulunduğunu tezkar ettiği ve Yıldız idaresinin iki ayrı yeri hazine-i hassaya terk olunarak bekçi, kapıcı ve bağçıvan gibi müstahdeminden maada efrâd-ı ahaliden kimsenin duhulüne müsaade olunmadık da ve emr-i muhafazasının da maiyet-i seniye bölüğünde müfrez asker tarafından ifa kılınmakta olmasına nazaran fiil-i vakıanın dâhilen ve sirkat kasdına mefzun olarak değil makasid-ı saireye binaen ika olunduğunun tezahür eylediği beyan olunmuş ve mezkûr zabt ve terekesi ile evrak müteferriası manzur-ı alileri buyurulmak üzere leffen takdim kılınmış olmakla suret-i hala nazaran iktizayı halin ifa buyurulması mâruzdur (DH. MUI. 6-3 H-09-09.1328/14 Eylül 1910).

Ek 4

Yıldız'da dış bahçede kâin kütüphane karşısında mücellidhâne ittihaz edilmiş ve derununa evrak ve kütüb-ü mütenevvia konulmuş olan daire kapısının şekt edilip kütüb ve evrakın karıştırıldığı görüldüğünden bahsle gerek müzede ve gerek kütüphane müstemilatının muhafaza ve kıymet-i maddiye ve maneviyesi itibariyle pek ziyade haiz-i ehemmiyet bulunan kütüb ve eşyanın istikmalî esbabının istikmalî esbabı muhafazası hakkında bazı ifadatı havi Yıldız Komisyonundan bu kere gelen mazbata dahi leffen sub-ı alilerine tesyar kılınmakla celb-i nazar-ı dikkat olan mütdar caiz ve işar-ı sabıka nazaran icab edenlere tebligat-ı katiye ve seriyen ifasıyla keyfiyetin inbâsına himmet buyurulması siyakında tezkere-i senaviri terkim kılındı efendim” ifadelerine yer verilmiştir. Yıldız Komisyonu Azasından Salih ve Mehmed, Huzur-ı Sami-i Sadaretpenâhiye 27 Temmuz 1326 (9 Ağustos 1910) tarihinde gönderdiği yazıda hadisenin detaylarını yazmışlardır. Buna göre: “Yıldız'da dış bahçede kâin kütüphane karşısında mücellidhâne ittihaz edilmiş olan daireye harem bahçesindeki müze ve kütüphane bazen zevata ait olarak zuhur etmiş olan müteaddid duvarlar derunundaki evrak ve kütüb-ü mütenevvia nakledilmiş ve evvelce çeyiz göndermek üzere istihzar edilmiş 18 sandık kitaplarla birlikte taht-ı muhafaza edilmişti. Mahal-i mezkûrun kapısı kilitli ve anahtarı komisyon nezâretinde mahfuz iken şehir-i halin 27. Salı günü saat altı raddelerinde mahal-i mezkûrdaki kitaplar tâdâd olunmak üzere komisyon heyetiyle gelinerek kapı açıldığında arka cephedeki (cihetindeki) küçük ve ayn-ı müstamel kapının demir alet ile kırılarak açılıp torba ve sandıklar derunundaki kütüb ve evrakın yerlere saçılmış olduğu görülmüş hazine-i hassa tarafına Yıldız İdaresine memur Ali Beyle orada bulunan asker-i Osmani kumandanı bilcelb vukuat beyan ve ifade ve mahal-i mezkûr gezilerine irâe edilmesi üzerine mumaileyh Ali bey vukuatı şimdi muttali olduğu ve bu bâbda başka haber ve malumatı bulunmadığını beyan ve müfreze kumandanı ise Yıldız'a teşrif-i şâhâne vuku bulacağı havadisi ile o esnarlarda dış bahçede kütüphane penceresinde bir perdenin koparılması ve mührü kapının mührü bozularak kapının zorlanması ki ahval üzerine Yıldız'a memur edilen müfreze-i askeriye ile geçerek kol gezdirildiğine ve fakat beş on gün sonra da teşrif-i şâhânenen sarf-ı nazar buyurulduğu istihbar edilmesiyle mezkûr müfreze aşağıya seriyen gönderilerek Yıldız'da kalmış olan efrâd-ı

ceridenin sırf talimiyle işğal edilip devriye gönderilmediğine ve oraların muhafazasına dair bir emr de telakki etmediğini ve... Dün akşam talimden sonra bahçede dolaştığı sırada mahal-i mezkûrun kapısını açık bularak içeri girip meydanda gördüğü bir halı ile bir tarihi ve cinayet çiçeği namında bir romanı aldığı ve bu halde kimseye malumat vermeye lüzum görmediğini dermiyan eylemiş ve hemen memuriyet-i lazıme izamıyla tahkikat-ı mukteziyeye tevessül edilmesi için teşkilat merkez memurluğuna arz-ı malumat edilmiştir. 1 Haziran 1326 (14 Haziran 1910) tarihli telgrafname ile huzur-ı sami sadaretpenahilerine arz edildiği vech ile dış kütüphaneye evvelce de bazı tecavüzat vuku bulmuş olup tecavüzat ve taharriyat-ı vakıanın bu suretle taharrisi gerek müzede ve gerek kütüphane ve müştemilatında mevcut ve kıymet-i maddiye ve manevisi itibariyle pek ziyade haiz-i ehemmiyet birçok kütüb ve eşyanın emri vazifesi hususundaki takibat-ı haziranın bir kat daha tezyid ve teyidini istilzam eder. Ahval-i mahalden bir kimesne ve bu hususta komisyonca yapılacak bir muamele var ise o da keyfiyeti hemen zabıtaya ve huzur-u sami vekaletpenâhilerine arzıyla vakıayı mümessillerinin men-i tekrarı esbabına çalışmakla arz olunup bu bâbda komisyona ileride de mütevellid tevcih edileceği tabii olmasına mebni keyfiyetin huzur-ı devar-ı fehimelerine arz-ı müsaraat kılınmıştır ol babda (DH. MUI. 6-3, 09.09.1328/14 Eylül 1910).

Suriyeli Mültecilerin Entegrasyon Sürecinde Kütüphanelerin Rolü: Kilis Elbeyli Geçici Barınma Merkezi Örneği*

The Role of Libraries in the Integration Process of Syrian Refugees: The Case of Kilis Elbeyli Temporary Accommodation Center

Fatime Toloğlu** ve Hilal Çiftçi***

Öz

2010 yılında Tunuslu üniversite mezunu bir gencin işsizlik yüzünden kendini yakması sonucu patlak veren halk gösterileri ve protestolar kısa zamanda tüm Ortadoğu'yu etkisi altına alarak Arap Baharı olarak adlandırılan süreci başlatmıştır. Suriye'de ise 2011 Mart ayından bu zamana kadar bitmek bilmeyen ve bir insanlık dramına dönüşen iç savaş yaşanmaktadır. Savaştan kaçan milyonlarca korumasız ve masum sivil halk çareyi sınır ülkelere sığınmakta bulmuştur. Komşu ülkelerden biri olarak Türkiye ise 2011 yılından bu yana uyguladığı açık kapı politikasıyla dünyada en fazla Suriyeliyi ağırlayan ülke olmuştur. İki farklı toplumun aynı ortamı paylaşması kültürel, ekonomik, siyasi ve sosyal açıdan sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. Ortaya çıkan durum uygulanabilir ve sürdürülebilir entegrasyon çalışmalarını zorunlu kılmaktadır. Uyum süreci konusunda kamu kurum ve kuruluşlarına önemli ölçüde görevler düşmektedir. Kütüphaneler ise toplumun en önemli eğitim ve kültür merkezlerinden biri olarak entegrasyon sürecine katkı sağlayan öncü kurumlardır. **Amaç:** Entegrasyon sürecinde kütüphanelerin rol ve önemini belirterek, Kilis Elbeyli Geçici Barınma Merkezindeki Suriyeli mültecilerin, topluma entegrasyonu sürecinde kütüphaneyi kullanım durumları ve kütüphanenin Suriyeli mültecilere yönelik sunduğu hizmetleri ortaya koymak amaçlanmaktadır. **Yöntem:** Suriye'den Türkiye'ye yapılan göçün toplumda ortaya çıkardığı farklılıkların boyutu ve Suriyeli mültecilerin topluma uyum sürecinin incelendiği bu çalışmada Kilis Elbeyli Geçici Barınma Merkezindeki Suriyeli mültecilerin kütüphaneleri kullanma durumları, kütüphanenin bu yöndeki hizmetleri nitel veriler yoluyla elde edilmiştir. Çalışmanın evreni, Kilis Elbeyli Geçici Barınma Merkezi Kütüphanesi'nden yararlanan 300 kullanıcı, örneklerimi ise söz konusu grupta yer alan 17 kullanıcıdır. Çalışmadaki nitel veriler

* Bu makale, 2021 yılında Fatime Toloğlu tarafından Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalında tamamlanan “Suriyeli Mültecilerin Toplumla Entegrasyon Sürecinde Kütüphanelerin Rolü: Kilis Elbeyli Geçici Barınma Merkezi Örneği Değerlendirilmesi” başlıklı yüksek lisans tezine dayanarak hazırlanmıştır.

** Çankırı Karatekin Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Çankırı, Türkiye, E-posta: toluoglufatime@gmail.com
Çankırı Karatekin University, Department of Information Management, Çankırı, Turkey: E-mail: toluoglufatime@gmail.com

*** Çankırı Karatekin Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Çankırı, Türkiye, E-posta: hilalciftci@karatekin.edu.tr
Çankırı Karatekin University, Department of Information Management, Çankırı, Turkey: E-mail: hilalciftci@karatekin.edu.tr

Geliş Tarihi –Received: 24.12.2021

Kabul Tarihi – Accepted: 28.02.2022

Yayımlanma Tarihi – Published: 30.03.2022

kullanıcılara yöneltilen görüşme forumundaki sorular ile elde edilmiştir. **Bulgular:** Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, kütüphane bünyesinde verilen hizmetler arasında en fazla Türkçe dil kursu hizmetinden memnuniyet söz konusudur. Ayrıca kütüphane personelinin Türkçe dil gelişimine katkı sağladığı düşüncesiyle Türk olması gerektiği düşünülmektedir. Bunların dışında, araştırma dili olarak Arapçanın çok yoğun kullanıldığı, kütüphanedeki okuma kitaplarının psikolojik ve kültürel gelişmeye katkı sağladığı, kütüphane bünyesinde bulunan Türkçe ders kitaplarının Türk eğitim sistemine entegrasyonu kolaylaştırdığı ve Suriyeli kullanıcıların eğitim hayatlarına katkı sağladığı sonuçlarına ulaşılmıştır. **Sonuç:** Suriyeli mültecilerin Kilis Elbeyli Geçici Barınma Merkezi Kütüphanesi hizmetlerinden en çok Türkçe dil öğrenme kurs hizmetinden yararlandıkları, bu hizmetin Türk toplumuna uyum sağlamada önemli bir yere sahip olduğu, bu hizmet sayesinde Suriyelilerin kendilerini eğitsel, sosyal, kültürel ve psikolojik anlamda geliştirdiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu bağlamda Kilis Elbeyli Geçici Barınma Merkezi Kütüphanesi başta dil kursu hizmeti olmak üzere dermede yer alan ders materyalleri ile Türk eğitim sistemine entegre olan Suriyeli öğrencilere eğitim alanında yardımcı olurken, dermede yer alan kaynaklar ve sosyal etkinliklerin psikolojik anlamda etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca Türk kültür ve toplum yapısının öğrenilmesinde kütüphanedeki ilişkili materyallerin Türkçe ve kütüphane personelinin Türk olmasının etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmadan elde edilen bulguların ışığında, Kilis Elbeyli Geçici Barınma Merkezi Kütüphanesi'nin materyalleri ve hizmetleri ile Türkiye'ye sığınan Suriyeli bireylerin Türk toplum ve kültür yapısına entegrasyonu sürecinde destekleyici rolü olduğu ortaya çıkmıştır. Söz konusu rol ve katkı, başta kültür olmak üzere, eğitim, dil, sosyalleşme bağlamında yoğunlaşmakta; Kütüphane, Türk toplumu ve Suriyeliler arasında uyumlaştırıcı bir işlev görmektedir. **Özgünlük:** Yapılan çalışma başta içeriği bakımından gündemde yoğun ilgi gören ve güncel bir konu olması bakımından oldukça özgündür. Kütüphanelerin Suriyeliler özelinde Türkiye'ye sığınan yabancı kişiler için toplumda huzur, güven ve barış ortamının sağlanması adına uyumlaştırma çalışmalarında gerek mevcut hizmetleri gerekse yapılandırılmış hizmet çalışmalarıyla entegrasyon sürecinde etkili bir vazifeyi üstlenebileceğini kanıtlaması açısından önemlidir. Çalışmada bu konu Kilis Elbeyli Geçici Barınma Merkezi örneği ile birlikte incelenmiş ve elde edilen sonuçlara dayanılarak çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar sözcükler: Göç; Suriyeli mülteci; entegrasyon; entegrasyon süreci; kütüphane.

Abstract

The public demonstrations and protests that broke out in 2010 as a result of a Tunisian university graduate setting himself on fire due to unemployment, affected the whole Middle East in a short time and triggered the process called the Arab Spring. In Syria, on the other hand, there has been a civil war that has been going on since March 2011 and has turned into a human tragedy. Millions of unprotected and innocent civilians fleeing the war have resorted to seek refuge in border countries. Turkey as one of the neighboring countries has been the country that hosted the highest number of Syrians in the world with its Open Door Policy since 2011. The sharing of the same environment by two different societies causes cultural, economic, political and social problems. The resulting situation necessitates viable and sustainable integration studies. Public institutions and organizations play a significant role in the harmonization process. Libraries as one of the most important education and cultural

centers of the society, on the other hand, are the leading institutions that contribute to the integration process. **Purpose:** By stating the role and importance of libraries in the integration process, it is aimed to examine the use of the library in the process of integration into the society of Syrian refugees in Kilis Elbeyli Temporary Accommodation Center and the services the library provides for Syrian refugees. **Method:** In this study, which examines the extent of the differences caused by the migration from Syria to Turkey and the integration process of Syrian refugees into society, the use of libraries of Syrian refugees in Kilis Elbeyli Temporary Accommodation Center and the services of the library in this direction were obtained through qualitative data. The universe of the study was composed of approximately 300 users and 17 people who use the Kilis Elbeyli Temporary Accommodation Center Library. The qualitative data in the study were obtained through the questions in the interview forum directed to the users. **Results:** According to the findings obtained in the study, the highest satisfaction from the services provided within the library is the Turkish language course service, and it is suggested that library staff should be Turkish due to the fact that they contribute to the development of Turkish language more. Additionally, it has been concluded that Arabic is used extensively as a research language, reading books in the library contribute to psychological and cultural development, Turkish textbooks in the library facilitate the integration into the Turkish education system and contribute to the education life of Syrian users. **Conclusion:** It is concluded that Syrian refugees mostly benefit from Turkish language learning course services from Kilis Elbeyli Temporary Accommodation Center Library services. In this context it is important to note that the resources and social activities in the collection are psychologically effective, while Kilis Elbeyli Temporary Accommodation Center Library helps Syrian students integrate into the Turkish education system with the course materials in the collection, especially the language course service. In addition, it has been concluded that the Turkish materials in the library and the fact that the library staff are Turkish are effective in learning the Turkish culture and society structure. In the light of the findings, it has been concluded that the Kilis Elbeyli Temporary Shelter Center Library, specifically for Syrians, has a positive effect on education, language and social situations, especially culture, in the integration process of the Turkish society and cultural structure, and undertakes the role of harmonization between the Turkish society and the Syrians. **Originality:** The study is very original in terms of its content and being a current issue that attracts great attention on the agenda. It is a subject that has not been researched much so far in terms of proving that libraries can undertake an effective task in the integration process with both existing services and structured service studies in order to provide an environment of peace, security and peace in the society for foreigners who took refuge in Turkey, especially for Syrians. In the study, this subject was examined in the example of Kilis Elbeyli Temporary Accommodation Center and and some suggestions were made in line with the findings of the study.

Keywords: Migration; Syrian refugee; integration; integration process; library.

Giriş

İnsanlık tarihinin başlangıcıyla birlikte ortaya çıkan göç olgusunun nedenleri zaman ve zemine göre farklılık gösterse de günümüzde yaşanan göçlerin en temel nedeni ülkelerin stratejik ve jeopolitik konumudur (Erkul, 2012, s.3). Nitekim son zamanlarda Ortadoğu

bölgesinde yaşanan göç hareketlilikleri buna en güzel örneği teşkil etmektedir. Tarihin köklü medeniyetlerine ev sahipliği yapan Ortadoğu; Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının geçiş güzergâhı üzerinde yer alması, önemli ticaret yolları ve kültürel çeşitlilik gibi etkenler bölgenin çekiciliğini arttırmıştır. 20. yy. itibarıyla petrolün değer kazanmasıyla Ortadoğu bir kez daha bakışların odağı ve bir güç ve çıkar mücadelesinin yaşandığı alan haline gelmiştir. I. Dünya savaşı sonrası çizilen yapay sınırlar bir taraftan bölgeyi her daim bir iç çekişme ve karışıklık halinde bırakırken diğer taraftan büyük güçlerin müdahalelerine de açık hale getirmiştir. Yakın dönemde gerçekleşen aslında sosyolojik tabanlı ve bölge halklarının kendi yönetimlerine karşı bir tepki hareketi olarak gösterilen Arap Baharı da Ortadoğu'yu yeni bir iç savaş ve dış müdahale durumuna sürüklemiştir. Türkiye'nin en uzun kara sınırına sahip komşusu Suriye'de sonu gelmeyen iç savaş patlak vermiştir. Bu iç savaş kısa sürede kendi çıkarları doğrultusunda yabancı güçlerin de dahil olmasıyla milyonlarca Suriyelinin topraklarını terk ederek başka ülkelere sığınmalarına yol açan uluslararası Suriye krizine dönüşmüştür. Türkiye ise yaşanan olayların ardından jeopolitik konumu sebebiyle sınır komşusu Suriye'den milyonlarca Suriyeli vatandaşa kapılarını açmak durumunda kalmıştır.

2011 yılından günümüze kadar Suriye'den Türkiye'ye yapılan göç Türkiye'nin en önemli gündem başlıklarından birini oluşturmaktadır. Çalışmada Türkiye'de bulunan Suriyeli mültecilerin göç hareketliliği ve göç sonucu oluşan durum değerlendirmesi yapılarak, entegrasyon sürecinde kütüphanelerin rolü ve öneminin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Mültecileri topluma kazandırmadaki bilgi hizmetlerinin önem ve katkısını, alanda yapılan ulusal/ uluslararası çalışmalar ışığında derleyerek sunmak ve çalışmadan elde edilen bulgular doğrultusunda Türkiye'nin bu konudaki geleceğine öneriler geliştirmek amaçlanmıştır. Çalışmanın bundan sonraki kısımlarında Suriyeli mültecilere ilişkin ülkemizdeki istatistiki bilgiler sunulmaktadır. Ayrıca konunun önemli bir kısmını içeren göç ve göçmenliğe ilişkin kavramlar tanımlanarak, mültecilerin entegrasyonu sürecinde kütüphanelerin öneminden bahsedilmektedir.

Suriyeliler konusunda karşılaşılan en önemli sorun uluslararası hukuk boyutunda hangi statüde tanımlanacakları konusunda netleşmiş kavram birliğinin olmamasıdır. Suriyelilerin mülteci, sığınmacı ya da geçici koruma statüsünde mi olduğuna ilişkin çıkan anlam kargaşasının temel nedeni uluslararası hukuk açısından mültecilerin hukuki statülerini belirleyen ve aynı zamanda mülteci haklarını düzenleyen ilk belge konumundaki 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde geçen "Avrupa dışında meydana gelen olaylar" coğrafi kısıtlama ibaresinden kaynaklanmaktadır. Türkiye sözleşmeyi coğrafi konumu nedeniyle ileriki süreçte komşu ülkelerde meydana gelebilecek olası krizlerden etkilenebileceği öngörüsüyle coğrafi çekince ibaresiyle birlikte kabul eden taraf ülkelerdendir (Deniz, 2009).

1951 Sözleşmesi'ne göre mülteci, "ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği konusunda haklı bir korku taşıyan ve bu yüzden ülkesinden ayrılan ve korkusu nedeniyle geri dönemeyen veya dönmek istemeyen kişidir". Suriyeliler bu tanıma göre mülteci statüsü alması gerekirken coğrafi kısıtlama nedeniyle Türkiye'de Suriyelilere ara bir formül olarak geçici koruma statüsü verilmiştir. Türkiye Cumhuriyet Devleti'nin böylesi bir ara formüle başvurusunun temel nedeni ise söz konusu durumu insan hakları hukuku ve haklar kapsamında hak ihlali olarak görmesinden kaynaklanmaktadır (Coleman, 2003). Bu bağlamda yukarıda beyan edilen

nedenlere dayandırılarak çalışmanın geri kalan kısmı ve başlığında geçici koruma statüsünde olan Suriyeliler mülteci olarak ifade edilmektedir.

Göç Kavramı

Göç kavramsal açıdan insanların buldukları bölgeyi ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel sebeplerden ötürü terk edip başka bir bölgeye gitmesi olarak tanımlanmaktadır. Esasen göç, insanlık tarihiyle ortaya çıkan ve günümüzde de devam eden bir olgudur. Göç çeşitli amaçlara yönelik ortaya çıktığından farklı şekillerde tanımlarını yapmak mümkündür. Türk Dil Kurumunun göç kavramına ilişkin tanımı en genel geçer tanım olarak kabul edilebilir; “Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret” (TDK, 2021). Diğer taraftan bu olgu coğrafi mekân değiştirme sürecinde ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasi yönden toplumların yapısını değiştiren ve etkileyen nüfus hareketi olarak da tanımlanabilir (Özer, 2004, s.11). Aynı zamanda göç kavramı en genel ifadeyle “belirli bir süreç için idari ve siyasal sınırların geçilmesi” olarak tanımlanabilirse de (Castles, 2000, s.125), esasen insanlık tarihinde derin izler bırakmış olan bu olgunun farklı birçok tanımının olması da pek tabiidir. Gerçekte bu durum göç olgusuna farklı bakış açılarından kaynaklanmaktadır. Bir kesim göçün sebeplerine bir kesim sonuçlarına diğer bir kesim ise sürecin bizatihi kendisine odaklandığı ve bu yönlerine vurgu yaptığı için karşımıza bazen birbiriyle örtüşen bazen de farklılıklar gösteren bir göç tanımı çıkabilmektedir. Ancak genel olarak göçün bir mecburiyetten ileri geldiği, gittiği yere yeni sorunlar getirdiği ve bazen de katkıda bulunduğu yadsınamaz bir gerçek olarak kabul görmektedir.

Göç ile İlgili Kavramlar

Göçmen

Son zamanlarda artan göç olayları sonrası göç ve beraberinde birçok kavram sıkça karşımıza çıkmaktadır. Bu kavramlar arasında belki de en kolay tanımı yapılanı ise göçmen kavramıdır. Zira göçmen kavramı en genel anlamıyla dünya üzerinde tüm göç eden kişileri ifade etmektedir (Erbaş ve Türker, 2019, s.894). Diğer taraftan uluslararası ölçekte kabul görmüş bir “göçmen” tanımı bulunmamakla birlikte göçmen terimine ilişkin genellikle hiçbir zorlayıcı faktör olmadan kendi tercihiyle bulunduğu bölgeden başka bölgeye gitmeyi tercih eden kişi şeklinde yaygın bir kanı oluşmuştur. Oysa Birleşmiş Milletler göçmen kavramını “sebepleri, gönüllü olup olmaması, göç yolları, düzenli veya düzensiz olması fark etmeksizin yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden bir birey” olarak tanımlamaktadır (Göç Terimleri Sözlüğü, 2020, s.37). Bu tanım göçmeni sebeplerini ve yapılış şeklini dikkate almaksızın genel olarak mekân değiştiren kişi olarak ifade etmektedir. Oysa böylesi genel bir tanım göçmen kavramı konusunda kafa karışıklığına yol açmaktadır. Zira çoğu kez mülteci ve göçmen kavramları aynı anlam taşıdıkları düşünülerek birbirinin yerine kullanılmaktadırlar. Hâlbuki göçmen kavramının uluslararası düzeyde yapılmış hukukî bir tanımı bulunmazken mülteci kavramının hukukî tanımı vardır. Bu bakımdan göçmen ile mülteci kavramları arasındaki farkı açıkça ortaya koymak önemlidir. Dahası sığınmacı kavramının da bu iki kavramdan farklı bir anlam içerdiğine açıklık getirmek gerekir.

Sığınmacı

Sığınmacı zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası mevzuat çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişi olarak ifade edilmektedir. İskân kanunu Madde 3/3'e göre "Türkiye'de yerleşmek maksadıyla olmayıp bir zaruret ilcasıyla muvakkat oturmak üzere başvuranlar sığınmacı" şeklinde ifade edilmektedir (İskân Kanunu, 2006, madde 3). Sığınmacı uluslararası koruma arayan fakat sığınma talebi kaçtığı ülke yetkilileri tarafından "soruşturma" safhasında olup henüz statüleri resmi olarak tanımlanmamış kişilerdir.

Geçici koruma statüsü

Geçici koruma çatışma, salgın hastalık, doğal afet, baskıcı yönetim gibi durumlarda buldukları ülkeyi terk ederek kitlesel akınlar sonucunda farklı ülkelere gitmek zorunda kalan kişilerin korunması amacıyla ortaya çıkarılan bir statüdür. Geçici koruma statüsünde bireylerin kendi ülkelerinde can ve mal güvenliklerinin ortadan kalkmasından kaynaklı bir durum olduğu için bu bireylere öncelikle güvenli bölge sağlanması temel hedeftir. Daha sonra geçici koruma kapsamındaki bireylerin terk ettikleri yerlere geri gönderilmeyeceğine ilişkin geliştirilen bir ilke ile temel insani hakları koruma altına alınmaktadır (Kaya ve Eren, 2015).

Geçici koruma kavramı uluslararası bir hukuk platformunda evrensel olarak tanımlanmadığı için zorunlu olarak göçe maruz kalan ülkeler bu statüye ilişkin yetkileri ve düzenlemeleri kendileri belirlemektedirler (Kaya ve Eren, 2015, s. 212). Bu bağlamda geçici koruma kavramı Türkiye'de Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun (YUKK) 91. maddesi kapsamında düzenlemiştir. Bu maddeye göre;

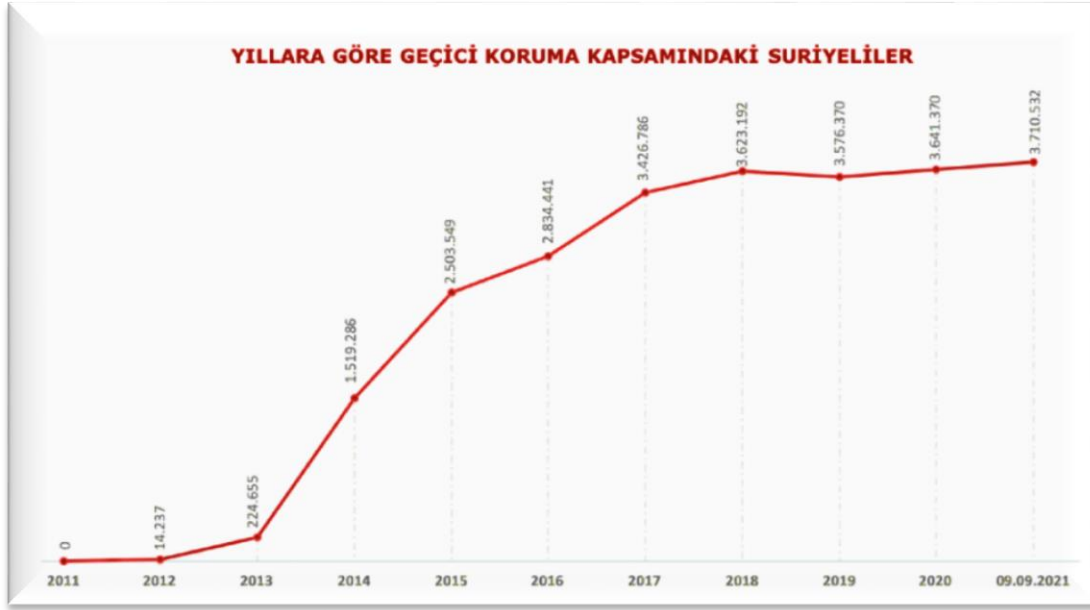
"(1) Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir.

(2) Bu kişilerin Türkiye'ye kabulü, Türkiye'de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye'den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir"

Türkiye'de ikamet eden Geçici koruma altındaki Suriyelilerin yıllara göre dağılımlarını gösteren grafik aşağıdaki Şekil.1'de gösterilmektedir. Şekilde görüldüğü gibi şuan 3.710.532 Suriyeli Türkiye'de barınmaktadır. Gün geçtikçe Türkiye'yi tercih eden Suriyeli sayısı ise artarak devam etmektedir.

Şekil 1

Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin yıllara göre dağılımları

Kaynak: (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021)

Mülteci

Mülteci kavramı 1951 yılında Cenevre’de imzalanan “Mülteci Hukukî Statüsüne İlişkin Sözleşme” ve 1967 yılında “Mültecilerin Hukukî Statüsüne İlişkin Protokolü”ne göre şu şekilde tanımlanmaktadır:

“İrki, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak isteyen kişi” (UNHCR, 2009).

Mülteci, sığınmacı ve göçmen kavramları çok sık karıştırılan ve birbirinin yerine kullanılan kavramlardır. Hâlbuki bu kavramlar arasında hukukî açıdan önemli farklılıklar bulunmaktadır. Zira mülteciler uluslararası hukuk tarafından tanımlanır ve korunurlar. Göçmen kavramının ise uluslararası bir karışıklığı bulunmamaktadır. Mülteciler çatışma, eziyet, baskı, savaş gibi zorlayıcı durumlarda ülkelerini terk ederek başka bir ülkeye sığınan ve “uluslararası koruma” talebinde bulunan kişilerdir. Maruz kaldıkları durum karşısında artık bulunduğu bölgede can ve mal güvenliği kalmayan kişi yakın ülkelere sığınarak güvenlik talebinde bulunur. Bu sebeple BMMYK (Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği) tarafından sığındıkları ülkelerde “Mülteci Statüsü” altında korumaya alınırlar. İşte göçmen ve mülteci arasındaki uluslararası statü farklılığının sebebi buradan gelmektedir. Aslında bu iki kavram arasında hukuksal farklılık göçmenin daha ziyade kişisel beklentilerden ya da tercihlerden dolayı ülkesini terk eden kişi, mültecinin ise ülkesine geri dönmesinin can güvenliği açısından tehlikeli olması sebebiyle sığınan kişi olarak kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır.

Suriye Krizi ve Türkiye’de Suriyeli Mülteciler

18 Aralık 2010 yılında Ortadoğu’da başlayan gösteriler sonrasındaki çatışmalar bölgede durdurulmaz hale gelerek iç savaşın yaşanmasına sebep olmuştur. Tunus, Mısır, Cezayir,

Ürdün, Libya, Yemen, Suriye ve Irak gibi birçok Arap ülkesinde halkın demokrasi ve özgürlük taleplerinin yönetimler tarafından dikkate alınmaması üzerine düzenlenen protestolar ve mitingler zamanla iç çatışmalara dönüşmüştür. Bu durum ise söz konusu ülkelerde günümüzde de hâlâ etkileri devam eden büyük bir kaos ve yıkımın yaşanmasına sebep olmuştur.

Suriye özelinde 15 Mart 2011 yılında ilk olarak Dera'da patlak veren kaos ve istikrarsızlık hali günümüzde de hâlâ devam etmektedir. Arap Baharı olaylarında çıkan ayaklanmalar sonucu kendi yönetimlerini deviren ülkelerden ilham alan Suriye halkı devlet başkanı Beşşar Esad'a karşı gösteriler başlatmıştır. Yaşanan ayaklanmalar aslında yıllardır birikmiş olan gelir dağılımı dengesizliği, ekonomik sıkıntılar, dini çatışmalar, rejim baskısı gibi etmenlerin bir tezahürü idi. Çıkan hadiseler, ülkeyi kısa sürede iç savaşa doğru sürükleyerek, dış güçlerin de dahliyle Suriye'nin yaşanılmaz hale gelmesine neden olmuş ve pek çok Suriyelinin çareyi ülkeyi terk etmekte bulmasıyla sonuçlanmıştır (Tepeçiklioğlu, 2015).

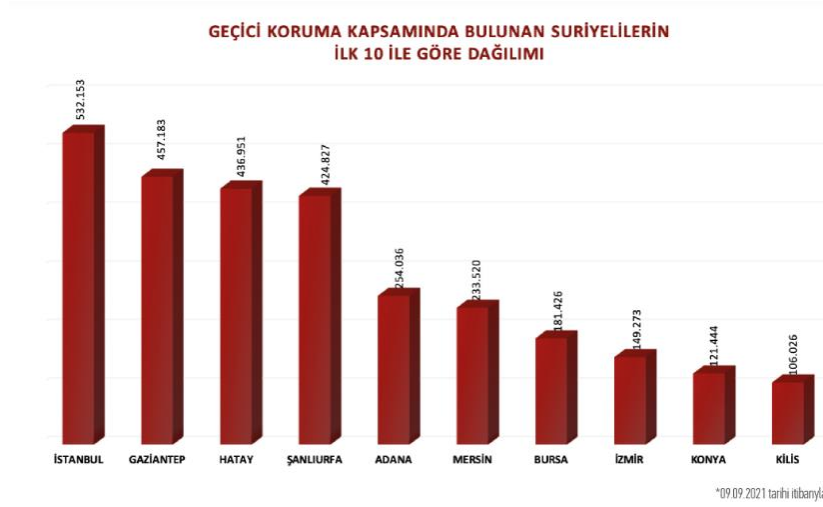
Suriye'de yaşanan karışıklık dolayısıyla Suriyeliler son yılların en büyük kitlesel göç hareketliliğini başlatmıştır. Türkiye, Suriye'ye 910 km'lik en uzun kara sınır komşusu olması sebebiyle yaşanan göç hareketliliğinden en çok etkilenen ülke olmuştur. Türkiye, 2011 yılında Suriye'de yaşanan iç çatışma sonrasında 22 milyon nüfusa sahip Suriye halkının ülkesini terk etmesi sonrası göç eden 5,5 milyon Suriyeliden yaklaşık 3,5 milyonu topraklarında ağırlamaktadır (Akkoyunlu ve Ertan, 2017, s.15).

Elbette Suriye'den en çok göçün Türkiye'ye yapılmasının sebebi sadece bu iki ülkenin sınır komşusu olmaları değildir. İki ülke halkları arasındaki kültürel yakınlık, tarihsel bağlar ve Avrupa'ya geçişlerde durak noktası olarak görülmesi diğer önemli etkenlerdir (Tunç, 2015, s. 36).

Türkiye Suriye'de savaşın başladığı ilk andan itibaren ülkelerini terk etmek zorunda kalan ve sınırlarına dayanan mülteciler için hem kendi kadim değerlerinin hem de uluslararası mülteci hukukunun temel prensipleri gereği "açık kapı politikası" uygulamış ve can havliyle ülkesine sığınan bu insanlara sınırlarını kapatmamıştır. Hal böyle olunca Türkiye dünyada en fazla Suriyeli sığınmacı ağırlayan ülke konumuna gelmiştir. Türkiye'ye sığınan Suriyeliler ilk zamanlarda sınır illerinde kurulan kamplar ve çadır kentlere yerleştirildiler. Bu durum ise Suriyelilerin kentlerde yaşamak üzere Türkiye'nin tüm illerine dağılmalarına neden oldu. Türkiye'de en fazla Suriyeliyi barındıran ilk 10 ile ilişkin bilgiler Şekil 2'de görülmektedir.

Şekil 2

Suriyelilerin illere göre dağılımları

Kaynak: (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021)

Suriye krizi sürecinin uzaması ve Suriyelilerin Türkiye geneline dağılımları yerel halk ile ortak yaşam sürmelerini zorunlu kılmıştır. Özellikle sınır illerinde yaşayan 10 milyonluk nüfus bir anda 2 milyona yakın bir mülteci nüfusu ağırlamak durumunda kalmıştır (Oytun ve Gündoğar, 2015, s. 16).

Entegrasyon Kavramı

Göç terimleri sözlüğünde entegrasyon kavramı “Farklı ülkelerde ve bağlamlarda farklı kullanılan ve anlaşılan “entegrasyon” terimi, göçmenlerin hem birey hem de grup olarak toplumun bir parçası kabul edildiği süreç” şeklinde tanımlanırken aslında entegrasyonun çift yönlü bir süreç olduğuna atıfta bulunulur. Bu sürecin paydaşları bir tarafta göçmenler iken diğer tarafta ev sahibi toplumlardır. Entegrasyonun çift taraflı bir süreç olarak tanımlanması, göçmenler, mülteciler ile ev sahibi toplumun üyeleri arasındaki sosyal yaşamın önemini de vurgulamaktadır. (İçduygu ve Şimşek, 2016).

Entegrasyon süreci göçmen jenerasyonuyla başlayan, ikinci kuşak ve hatta sonraki kuşaklarla devam eden uzun bir süreçtir. Entegrasyon sürecinin daha kısa ve sancısız olabilmesi göçmenlerin ve onlardan sonraki jenerasyonların ana sosyal kurumlara (okul, iş gücü piyasasına) ve toplumda gördükleri kabule bağlıdır” (Castles ve diğerleri, 2002). Suriyelilerin Türkiye’de kabul ve uyumunu kolaylaştırmaya ilişkin entegrasyon çalışmaları ve projeleri gerçekleştirilmektedir. Bu projelerin başında ise eğitim alanında sağlanan PIKTES projesi gelmektedir. Proje “Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi (PIKTES)”, Suriyeli çocukların, Türkiye’deki eğitim haklarına katkıda bulunmak amacıyla Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülen bir eğitim projesidir. Bunun yanı sıra ekonomik anlamda Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından Suriyelilere çalışma izni tanınmıştır (Şimşek, 2018).

2011 yılında savaş ve iç çatışmadan kaçarak coğrafi yakınlık sebebiyle Türkiye’ye sığınan Suriyeliler için eğitim, sağlık, iş istihdamı, barınma gibi ana koşulların entegrasyon sürecinde sağlanması gerekmektedir. Temel hakların yanı sıra mülteciler ve toplum arasındaki

sosyal ilişkilerin sağlanarak dil ve kültürel paylaşım entegrasyon sürecinin önemli etkenlerini oluşturmaktadır. Uzun yıllar daha Türkiye’de kalacakları düşünülen Suriyelilerin Türkiye’de yaşadıkları süre zarfında topluma entegre olabilmeleri için çalışmaların yürütülmesi gereklidir.

Mültecilere Yönelik Kütüphane Hizmetleri

Son zamanlarda dünya üzerinde artan göç hareketliği aynı toplumda farklı etnik kökenden insanların bir arada yaşamasına neden olmaktadır. Heterojen bir yapıya dönüşen toplumlarda kütüphanelerin bu dönüşüm ve yapıdan etkilenecek amaç ve hizmetlerini tekrar gözden geçirmeleri gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle kütüphanelerin çok kültürlü toplumlarda barışın, huzurun, güvenin ve iletişimin kurulabilmesi için söz konusu kültürel ve dilsel çeşitliliği hizmetlerine yansıtarak kültürler arasında aracı olması beklenmektedir. Uluslararası Kütüphaneler Birliği (IFLA) yayınladığı Çok Kültürlü Kütüphane Bildirisi ile dünya üzerindeki her bireyin kütüphane ve bilgi hizmetlerine erişim hakkına sahip olduğunu belirterek kültürel ve dil kökeni bakımından hiçbir ayırım gözetmeksizin toplumun her bireyine uygun dilde bilgi, materyal ve hizmet sağlamasına ilişkin ilkeler ortaya koymaktadır. IFLA bu ilkelerle kütüphanelerin toplumun tüm bireylerine eşit ve tarafsız bir şekilde hizmet sunmak suretiyle, çok kültürlülüğe sahip grupların kütüphaneye katılımlarını sağlamayı amaçlamaktadır. Kültürel yönden çeşitliliğe sahip toplumlarda dezavantajlı grup olarak ifade edilen sığınmacılar, mülteciler, geçici koruma altındakiler için özel ilgi ve hizmet sağlanması gerektiği ifade edilmektedir (IFLA, 2009).

Kütüphaneler çok kültürlülük bağlamında, kültürel değerlere saygı duyma ve toplumun tüm bireylerinin kütüphane hizmetlerinden bilgiye erişiminde temel haklara sahip olması ilkesi ile birlikte hareket etmelidir. Böylelikle kütüphaneler çok kültürlü toplumlarda eğitim, öğrenim, kültür, toplumsal sorumluluk konularında önemli rol oynarlar (Bayter, 2018).

Danışmanlık hizmeti kullanıcının gereksinim duyduğu bilginin bulunması veya kullanıcının ihtiyaç duyduğu bilgiye kendi başına ulaşabilmesi için gerekli bilgi ve beceri edinimde sağlanan destek olarak tanımlanmaktadır (Uçak, 2004, s.408). Kütüphanelerde sağlanan danışmanlık hizmeti son zamanlarda çok kültürlü toplumların artmasıyla beraber kütüphane-kullanıcı arasındaki iletişimin sağlanması konusunda önemli bir yere sahip olmuştur.

Suriyeli mültecilerin entegrasyon sürecine yönelik gerçekleştirilen çalışmaların başında dilsel, kültürel ve sosyal farklılıklardan kaynaklı sorunların ortadan kaldırılması toplumda iletişimin sağlanması için son derece önemlidir. Suriyelilere eğitim ve kültürel yönden hizmetlerin sağlanmasında sorumluluk alması beklenen ilk kurumlardan biri hiç şüphesiz kütüphanelerdir. Çok kültürlü bir toplumda tüm gruplar açısından, özellikle mülteci, göçmen, azınlık gibi dezavantajlı gruplar için halk kütüphanesi çok önemli roller üstlenen bir kurumdur (Yılmaz, 2000, s.459). Özellikle halk kütüphaneleri nezdinde toplumda hiçbir ayırım gözetmeden herkese hizmet sunmayı misyon edinen bu kurumlar Suriyelilere eğitim ve kültürel alanlarda birçok etkili hizmet sağlamalıdır. Kütüphane hizmetlerinin dilsel, kültürel ve etnik farklılıkları içine alacak şekilde çok boyutlu hizmetler sağlaması Suriyelilerin bulunduğu ortama uyum sağlamasında daha fazla yardımcı olacaktır.

Dezavantajlı gruplara yönelik kütüphanelerden gerçekleştirilmesi beklenen hizmetlerin başında dil probleminin çözüme kavuşturulması amacıyla kütüphane bünyesinde dil kurslarının ücretsiz olarak verilmesi, yaşanan toplumun kültürü hakkında tanıtıcı ve öğretici bilgilerin sunulması uyum sürecinin sağlanmasında kolaylık sağlamaktadır. Halk kütüphaneleri özellikle dezavantajlı çocukların okuma ve kütüphane kullanma alışkanlığı gelişimi konusunda çok dilliliği yansıtıcı koleksiyonlar oluşturma, özel hizmetler sunma ve etkinlikler düzenleme işlemlerine yoğunlaşmaktadır (Yılmaz, 2000, s.460).

Çok kültürlülüğe sahip toplumlarda bireylerin bulunduğu topluma entegre olabilmesi için o toplumun dili, kültürü, tarihi, yaşam biçimi, sosyal yaşamına ilişkin bilgi birikimine sahip olması gerekmektedir. Bu bağlamda çok kültürlü toplumlar bireyin bilgi gereksinimlerinin karşılanması ve yaşam sürdürdüğü toplum hakkındaki bilgi birikiminin zenginleştirilmesi açısından kütüphanelerin farklı dillerde ve toplumun gereksinimini karşılayacak nitelikte koleksiyon geliştirmesini, tanıtım ve kullanım biçimine ilişkin her türlü bilgilendirme yapmasını gerekli kılmaktadır. Çok kültürlü toplumlarda kütüphane hizmetlerinin başarılı olması yönünde önemli bir başka görev de kütüphane personeline düşmektedir. Çok kültürlü toplumlardaki bireyler ve kütüphane arasındaki bağlantının sağlanmasında aracı olan kütüphane personelinin dil becerisi, iletişim kurma gibi konularda yeterli olması hizmetlerin etkili olmasını sağlamaktadır. Kütüphane personelinin insanlarla olumlu biçimde iletişim kurabilme becerisi, kullanıcıların gereksinimlerini anlayabilme becerisi, topluluktaki kişi ve gruplarla iş birliğine girebilme becerisi, kültürel çeşitliliğe ilişkin bilgi ve anlayışa sahip olma becerilerine sahip olması beklenmektedir (HKH IFLA/UNESCO Gelişim Klavuz, 2001).

Kütüphanelerde kültürel çeşitliliği göz önünde bulundurarak başta bireylerin eğitim ve öğretimi hususunda destek sağlanmalı ve dil öğrenimi konusunda çalışmalar başlatılarak yardımcı olunmalıdır. Devletlerin kural, yasa ve yönetmelikleri resmi dillerde açıklanmaktadır bu sebeple kütüphaneler göçmen ve sığınmacıların iş, sosyal ve toplumsal konulardaki ihtiyaçlarına ilişkin farklı dillerde bilgilendirme yapması gerekmektedir.

Kütüphaneler toplumsal yaşama ve düzene katlı sağlayarak toplumun gereksinim ve ihtiyaç duyulan yönlerine destek sağlamaktadır. Bu bağlamda yerel toplum ile sığınmacı, mülteci ve geçici koruma altındakileri buluşturan nokta olan kütüphaneler toplumda çatışmaların, düzensizlik ve huzursuzluğun yaşanmaması adına kültürel etkinliklerde toplumsal katılımı sağlayarak farklı kültürleri birleştirerek iletişimin kurulmasında köprü vazifesi görmektedir. Kültürel ve dilsel çeşitliliğe sahip toplumlarda ötekileştirilen, yalnız kalan bireylere ilgi gösterilmelidir. Bahsi geçen kitleye örnek olarak mülteci ve geçici koruma altındakiler gösterilebilir (Çok Kültürlü Kütüphane Kılavuzu, 2009). Fakat Türkiye’de, Kültürlerarası Diyalog kapsamında ülke içindeki farklı kültür gruplarına yönelik ya da son yıllarda artan göçlerden kaynaklanan sorunlara ilişkin kütüphaneler ve bilgi merkezleri nezdinde neler yapılması gerektiği üzerinde yeterince tartışılmamıştır. Bu durum ise, Türkiye’de kalıcı hale gelmeye başlayan Suriyelilere yönelik başta sosyal konular olmak üzere birçok alanda farklı kültürlere yönelik kütüphane politikasının hazırlanması gerektiğine vurgu yapmaktadır (Çelik ve Küçük, 2015, s.67).

Son yıllarda artan göç olayları ile birlikte ortaya çıkan mülteci krizi pek çok ülkede çok-kültürlü kütüphane hizmetlerine ilişkin politika ve uygulamalar geliştirilmektedir. IFLA’nın

“Multicultural Communities: Guidelines for Library Services” (Çok-Kültürlü Topluluklar: Kütüphane Hizmetleri Kılavuzu, 3.bs., 2009) çalışmasında geliştirdiği politika ve hizmetler ile dünya üzerinde en iyi politika ve uygulamaya sahip olduğu düşünülen Kanada, Danimarka, Estonya, Hollanda, Norveç, İspanya, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri ve Avustralya'nın aralarında bulunduğu 9 ülke seçilmiştir (Demir, 2016, s.114). Dünyada üzerindeki bu örnekler incelendiği vakit kütüphanelerde ve sunulan bilgi hizmetlerinde yabancı bireylerin öz benliklerini koruyarak, sığınılan ev sahibi ülkenin dilini öğretmek ve çeşitli kültürel etkinlikler ve eğitimlerle farklı kültürleri kaynaştırmak gibi uygulamaların yer aldığı hizmetler sunmak mümkündür (Palo, 2020, s.81).

Yaşanan iç çatışmalar ve savaşın şüphesiz en mağdurları olan çocukların dünyadaki diğer çocuklar gibi eşit şartlara sahip olması gerekmektedir. Birleşmiş Milletlerin İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si çocukların özel ilgiye ve yardıma hakkı olduğunu belirterek “yaş, dil, din, cinsiyet, ırk, ulus ve kültür ayrımı yapılmaksızın tüm çocukların eşit koşullara sahip olması gerektiği beyan edilmektedir. IFLA'nın Çocuk Kütüphanesi için hazırlanmış olduğu ilkelerde çocukların kütüphaneye ve kütüphane kullanma becerilerine sahip olması beklenmektedir (Yılmaz ve Ekici, 2011, s. 546). Bu sebeple kütüphanelerin çocukların bilgi birikimi ve kültürel zenginlik kazanımında, okuma gelişimi ve eğitim hayatında destekleyici bir yönü bulunmaktadır.

Kütüphanelerin Mülteci Entegrasyonuna Katkısı

Entegrasyon kavramından anlaşılması gereken şey; mültecilerin bulunduğu ülkede politik davranışlara, demokratik değerlere uyum sağlaması için yapılması gerekli çalışmalardır. Kütüphaneler ve eğitim kurumları asimilasyona uğramadan mültecilerin bulunduğu ülkede değer, davranış ve kültürel bilgiler hakkında kalabalık bir nüfusu eğitecek en etkili kuruluşlardır (Mercado, 1997, s. 120). Kütüphanelerin mülteci entegrasyonu politikaları kapsamında düşünülmesine yol açan gelişmeler, IFLA/UNESCO'nun hazırladığı Çok-Kültürlü Topluluklar: Kütüphane Hizmetleri Kılavuzu ile başlamıştır. Kütüphaneler, ülkelerini başta savaş olmak üzere çeşitli nedenlerle terk etmek ve başka ülkelere sığınmak zorunda kalan mülteciler için misafir oldukları topluma uyum sağlama konusunda kendilerini güvende hissedecekleri bir ortam sağlamaktadır.

2011 yılında Suriye'den Türkiye'ye yapılan göç hareketliliği sonrasında Türkiye'de karma bir yapı ortaya çıkmıştır. Yaşanan durum karşısında toplumda huzur, barış, güven ve bireyler arasında sağlıklı ilişkilerin kurulabilmesi için kurumlara önemli görevler düşmektedir. Bu kurumların başında gelen kütüphaneler çeşitli gereksinimlere ve topluluklara hizmet ederek, öğrenme, kültürel ve bilgi merkezleri olarak faaliyet yürütürler. Ayrıca gerçekleştirilen hizmetler, kültürel ve dil çeşitliliğine hitap ederken, farklı kültürel kimlik ve değerler bakımından herkes için bilgi ve bilgiye erişim hakkına sahip olma ilkelerine sahiptir (Bayter, 2018).

Kütüphaneler sağladığı hizmet ve görevler sayesinde entegrasyon sürecine katkı sağlayıp toplumda bireyler arasında sağlıklı ilişkilerin kurularak toplumun olumlu bir hal almasına katkı sunmaktadır. Bu yönde kütüphanelerde ilk olarak mülteciler için okuyucu hizmetlerinin geliştirilmesi, sosyal, kültürel yönden çalışmaların başlatılması mültecilere yönelik etkin danışma hizmetlerinin geliştirilmesi açısından çalışmalar yürütülmelidir.

Sümbül (2017) Göçmenlerin Toplumla Entegrasyonunda Kütüphanelerin Rolü adlı çalışmasında kütüphanelerin göçmenlerin toplumsal hayata entegrasyonunda etkin bir rol oynadığı ve uzun yıllar Türkiye’de yaşayacağı öngörülen Suriyelilerin Türk toplumuna uyum sürecini kolaylaştıracak ve Suriyelileri bilgi üretimine dâhil etmeye yönelik adımlar atılmasının ancak eğitim kurumları ve bilgi merkezlerinin yardımıyla mümkün olacağını ifade etmiştir. Ayrıca bilgi politikalarında göçmen ve entegrasyon konularını içeren yeni düzenlemelerin yer alması gerektiği ifade edilmiştir.

Mültecilerin entegrasyonuna yönelik kütüphaneler ilk adımda dil problemine ilişkin sığınılan ülke dilinin öğretildiği yerlerdir. Böylece dil eksikliğinden toplumda yalnızlık yaşayan ve anlaşılamamaktan kaynaklı sorunların çözülmesi açısından kütüphaneler önemlidir. Kütüphaneler Suriyelilerin dil öğrenme konusunda Türkçe konuşma saatleri ve okuma etkinlikleri ile katkı sağlayabilirler (Kleijnen, Huysmans ve Elbers, 2015, Jacobson, 2016). Bu sebeple kütüphanelerde çift dilli kitaplar, sesli kitaplıklar bulundurulmalı ve ayrıca belirli aralıklarla kütüphanede yerel halk ve mülteciler arasında kaynaştırıcı etkinlikler düzenlenmelidir. Diğer yandan ise kütüphaneler mültecilerin kendi kültürlerine veya ülkelerine ilişkin merak ettikleri her türlü bilgiyi bilgi teknolojileri yoluyla veya bilgi kaynaklarının desteğiyle elde edebilecekleri yerlerdir. Özellikle barınılan ülkenin yaşam şekli, kültürü, dili, gelenek, görenek ve toplum yapısı gibi konularda elde edinilmek istenilen bilgilere kütüphaneler aracılığıyla sahip olunabilmektedir. Dolayısıyla kütüphaneler göç ile beraberinde gelen uyum olgusunun gelişimde önemli ölçüde sorumluluklara sahiptir.

Mülteciler ve sığınılan toplumdaki entegrasyon sürecinin başarılı olabilmesi ve toplumda huzur, güven ve barış ortamının sağlanması için var olduğu toplumun kültür, eğitim ve sosyal merkezi olarak kabul edilen kütüphanelerden bu süreçte birtakım görevler beklenmektedir. Kütüphanelerde Türk toplumunu tanıtıcı etkinliklere yer verilerek toplum hakkında bilgiler verilmeli ve toplumun yaşanabilir hâle gelebilmesi adına kütüphanelerde yerel halk ile mülteciler arasında kaynaştırıcı çalışmaların bulunması gerekmektedir.

Suriyeli mültecilerin yoğun yaşadığı bölgelerdeki kütüphanelerde sağlanan hizmet ve etkinliklerden bazıları şu şekilde sıralanabilir: Suriyeli mültecilerin üyelik işlemleri basitleştirilebilir, kütüphane afişleri, posterler etkinlik ve gösteri ilanları, rehberler Arapça ve Türkçe dillerde yazılabilir. Gezici kütüphaneler Geçici Barınma Merkezlerini ziyaret edebilir, konuşma saatleri düzenlenebilir, ebeveynler ve çocukların birlikte katılabileceği etkinlikler düzenlenebilir ve çok dilli masal saatleri oluşturulabilir (Yavuzdemir ve İçöz, 2018, s. 354).

Mültecilerin yoğun olarak yaşadığı illerde yerel yönetime büyük ölçüde görevler düşmektedir. Yerel yönetimlerin bu yönde katkı sağlamak amacıyla kütüphane, bilgi evi, kitap kafe, okuma salonu gibi farklı yerlerde bilgi hizmetine katkı sağladığı görülmektedir (Sümbül ve Aydın, 2017). Böylelikle yerel yönetimler ve kütüphaneler arasındaki iş birliği aracılığıyla gerçekleştirilen hizmetlerin mülteci entegrasyonuna önemli katkı sağlayacağı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Mülteci entegrasyonuna ilişkin ilk etapta Suriyelilerin Türkiye’ye ilk geldikleri günden itibaren kamplarda eğitime yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Mültecilerin topluma entegrasyonunda eğitime yönelik Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) önemli çalışmalar gerçekleştirmektedir. Zamanla kamp dışında yaşayan Suriyelilerin eğitimi için MEB’e bağlı okullarda Türk ve Suriyeli öğrencilerin aynı eğitimi almalarına yönelik çalışmalar

yürütülmüştür (Taştan ve Çelik, s.17). Yapılan çalışmalarla Suriyeli ve Türk çocukları kaynaştırmayı sağlayarak aralarında iletişimin kurulması ve Suriyeli mültecilerin topluma entegrasyonuna katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Suriyeli çocukların eğitim engelinin en başında ise dil problemi gelmektedir. Ancak ailelerin anadilini unutma kaygısı sebebiyle çocuklarını okula gönderme konusunda çekimser kaldıkları görülmektedir (Taştan ve Çelik, 2017. s.12). Suriyeli çocukların maddi imkânsızlık nedeniyle eğitimden geri kalması da yine önemli sebeplerden biridir. Suriyeli çocuklar eğitim öğretim hakkından yukarıda belirtilen sebeplerden ötürü mahrum kalması sonucunda kütüphaneler sorunların çözülmesinde en etkili merkezlerdir. Eğitimin en önemli araç olduğu düşünülen entegrasyon sürecinde kütüphaneler bilgi ihtiyacının karşılanması yanında dil probleminin çözülmesinde ailelerin bilgilendirilmesi hususunda çalışmalar yürütmekte ve böylece her çocuğun sahip olduğu eğitim hakkına mülteci çocukların da sahip olmasını sağlamaktadır.

Türkiye’de çok-kültürlülük yönünde nasıl bir politika geliştirilmesi ve nasıl bir yol izlenmesi gerektiği üzerinde ne yazık ki yeterince durulmamaktadır. Bu nedenle kütüphanelerin farklı kültürlere yönelik hizmet politikaları geliştirmeleri gerekmekte iken Halk Kütüphanesi Yönetmeliği’nin (2012) kütüphanelerin işlevlerini ele alan 6. Maddesinin h bendinde çok kültürlülüğe yönelik hizmet sağlaması beklenen kütüphaneler için “kültürler arası diyalogu geliştirmeye katkı sağlar” ibaresinin üzerinde çok fazla durulmamaktadır (Demir, 2016, s.124).

Kütüphanelerin entegrasyon sürecine başka yönden katkısı ise dermesine kültürler arası zenginliği yansıtan bilgi kaynakları kazandırmasıdır. Böylece kendi anadilinde bilgiye erişmek isteyen mülteciler için kendi anadilinde yayınları dilediği gibi okuma fırsatı sunulmaktadır. Nitekim bu durum hem yaşanan ülkeye yönelik iyimser bir bakış açısı kazandırmakta olup ayrıca kendini güvende ve mutlu hissetmesini sağlayacaktır.

Kütüphaneler entegrasyon sürecinde kültürlerarası diyalogun sağlanmasında köprü görevi üstlenmektedir. Kütüphaneden yararlanmak isteyen herkese sayısız hizmet sunan kütüphaneler yerel halk ve mültecilerin karşılaştığı mekânlar olarak hizmet ve etkinliklerinde çok kültürlülüğü yansıtmaları beklenmektedir. Ayrıca bu durum iki farklı toplumun birbirini tanıması, kabullenmesi ve iletişimin sağlanmasında önemi bir yere sahiptir. Zira kültürlerarası Diyalog; sadece bireyler arasındaki iletişim konusu değil, aynı zamanda farklı kültürler arasında ortak değerlerin oluşturulması ve bilgi paylaşımında bulunulmasını ifade eden çok yönlü bir kavramdır (Çelik ve Küçük, 2015, s.65).

Sonuç olarak kütüphaneler mülteci toplumu için kültür çeşitliliğini yansıtan sayısız hizmet sunmakta, toplumda yaşanan sorunların çözüme kavuşmasında çalışmalar yürütmektedir.

Kilis Elbeyli Geçici Barınma Merkezi Kütüphanesi

2011’den bu yana Türkiye’ye gelen Suriyeli misafirler ilk etapta AFAD koordinatörlüğünde kurulan ve valilikler tarafından yönetilen 10 ildeki 23 geçici barınma merkezinde misafir edilmiştir. Bu merkezlerden biri de Kilis Elbeyli Geçici Barınma Merkezi’dir. Kilis Elbeyli Geçici Barınma Merkezi Suriyeliler için temel ihtiyaçların yanı sıra tercümanlık, psiko-sosyal danışmanlık ve rehberlik, iş istihdamı gibi alanlarda hizmet sunmaktadır. Kilis’te kurulan

adeta yeni bir şehir gibi anılan geçici barınma merkezi okul, cami, sağlık merkezi, hastane çocuk oyun parkları, marketler, sosyal tesisler ve kütüphane gibi birçok imkâna sahiptir. Geçici barınma merkezlerinde sağlanan bu hizmetler toplumda uyum süreci çalışmalarının etkili bir şekilde yürütülmesine de yardımcı olmaktadır. Kilis Elbeyli Barınma Merkezinde 2018 yılında Göç İdaresi bünyesine bağlı olarak kurulan ve faaliyete geçirilen kütüphanede Bilgi ve Belge Yönetimi mezunu olmayan üniversite mezunu 1 kütüphane personeli ve 1 Türkçe kursu hizmeti sunan personel yer almaktadır. Kütüphane 350'ye yakın Türkçe ve Arapça kaynağı barındırmaktadır. Bunun yanı sıra 10 tane bilgisayar mevcuttur. Suriyeli öğrencilere ders çalışma, boş zamanlarını değerlendirme imkânı başta olmak üzere birçok hizmet sunulmaktadır. Çalışmada görüşme sağlanan kütüphane personelinin aktarımlarına göre kütüphane Türkçe ve Arapça kaynaklardan oluşan koleksiyonuyla Suriyeli öğrencilere Türkçe dil öğrenimini pekiştirmeye yardımcı olmaktadır. Kitaplar daha çok hikâye ve roman tarzında kaynaklardan oluşmakta olup Suriyeli öğrenciler tarafından çok fazla tercih edilmektedir. Kütüphane personelinin Türk olması öğrenciler tarafından Türkçe öğreniminde yardımcı olabilmekte kelimelerin doğru anlam ve telaffuzlarını öğrenmede fayda sağlamaktadır. Kütüphanenin sunduğu bilgisayar teknolojileri Suriyeli öğrencilerin araştırma ve ödevlerini kolaylıkla yapabilmelerine yardımcı olurken Türk Eğitim Bilişim Ağı (EBA) üzerinden derslerine katılabilme imkânına sahiptirler. Farklı dil ve kültüre sahip bireylerin ihtiyaç duyduğu bilgiye kendi başına ulaşabilmesi için gerekli yardımın sağlanması, Kütüphane kaynakları ve bilgi gereksinimi konusunda bilgi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılmasında danışmanlık hizmetinin sağlandığı ifade edilmektedir. Kütüphanede sunulan Türkçe dil kursları ve bilişim teknolojileri kursu yetişkinler ve öğrenciler için faydalı olmaktadır. Kütüphaneye geçici koruma belgesi ile üye olabilme imkânı sağlanmakta üye kartına sahip olan kişiler kitap alabilme, bilgisayarlardan ücretsiz wi-fi erişim imkânına sahiptirler. Kütüphanede sunulan imkân ve hizmetlerden yararlanan öğrenci ve kişilerin topluma faydalı bireyler olması amaçlanmaktadır. Bilgi ve eğitim gereksiniminin karşılanmasının yanı sıra kültürel ve eğlenceli etkinlikler düzenlenmekte Türk kültür ve yaşam tarzını yansıtan çalışmalar yapılmaktadır. Sinema günleri, resim sergileri düzenlenerek psiko-sosyal alanda hizmet çalışmaları yürütülmektedir. Suriye'den Türkiye'ye gelen üniversite çağındaki öğrenciler için hazırlanan Yüksek Öğretime Geçiş (YÖS) sınavına ilişkin danışmanlık-rehberlik hizmeti gerçekleştirilmektedir (Merve Korkmaz, Kişisel Görüşme, Haziran 2021).

Amaç

Bu çalışmada Türkiye' de bulunan Suriyeli mültecilerin göç hareketliliği ve göç sonucu oluşan durum değerlendirmesinin yapılarak, entegrasyon sürecinde kütüphanelerin rolü ve öneminin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Mültecilerin topluma kazandırmadaki bilgi hizmetlerinin önem ve katkısını, alanda yapılan ulusal/ uluslararası çalışmalar ışığında derleyerek sunmak ve çalışmadan elde edilen bulgular doğrultusunda Türkiye'nin bu konudaki geleceğine öneriler geliştirmek amaçlanmıştır.

Yöntem

Konu ile ilgili olarak ortaya konmuş eserler üzerinden akademik literatür incelemesi gerçekleştirilmiştir. Yapılan incelemede Palo (2014) tarafından Türkiye’den Almanya’ya göç ve Türkiye Göçmenlerinin Almanya’daki Halk Kütüphanelerini Kullanma Durumu başlıklı yüksek lisans tezindeki anket sorularından çalışmanın görüşme formu sorularını hazırlama aşamasında faydalanılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler betimsel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemine göre değerlendirilmiştir. Daha sonra nitel araştırma yönetiminden biri olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme 09.06.2021-10.06.2021 tarihleri arasında Kilis Elbeyli Geçici Barınma Merkezi kütüphanesinde 17 Suriyeli katılımcıyla gerçekleştirilen yüz yüze görüşme sonrasında elde edilen veriler ışığında hazırlanmıştır. Örneklem olarak seçilen grup öğrenim hayatına devam eden lise ve ortaokul öğrencilerinden oluşmaktadır. Bu çalışmanın esas amacı Elbeyli Geçici Barınma Merkezinde yaşayan Suriyelilerin topluma uyumlarını sağlamak için kütüphanede yürütülen faaliyetleri ve Suriyelilerin bu konuda kütüphaneden yararlanma durumunu tespit etmektir. Görüşme öncesinde yetkili mercilerden gerekli izinler alınmıştır. Veri toplama sürecinde dil olarak Türkçe kullanılmış olup gerekli aşamalarda tercüman desteği alınmıştır. Görüşme başlangıcında ilk olarak araştırmacı tanıtılarak ve araştırmacının konusuna ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Katılımcılara her soru açıklayıcı bir şekilde yöneltilmiştir. Zaman ve veri kaybının önlenmesi adına ses kaydı cihazı kullanılarak gereken durumlarda notlar alınmıştır. Görüşme sırasında kayıt cihazı kullanımı için katılımcıların izinleri alınmıştır.

Evren

Çalışmanın evreni yaklaşık 8 bin kişinin yaşadığı Kilis Elbeyli Geçici Barınma Merkezinde faaliyet gösteren Kilis Elbeyli Geçici Barınma Merkezi Kütüphanesinden yararlanan yaklaşık 300 kullanıcıdır. Evrenden seçilen örneklem sayısı basit rastgele örneklem yöntemi ile elde edilmiştir.

Bulgular

Çalışmada örneklem olarak seçilen Elbeyli Geçici Barınma Merkezi Kütüphanesindeki kullanıcılar ile yüz yüze görüşme yapılmıştır. Mülakat formunda yer alan ilgili sorular gruplandırılıp farklı başlıklar halinde sunularak elde edilen veriler analiz edilmiştir. Çalışmada kolaylık sağlaması için Suriyeli kullanıcılar ile yapılan görüşmelerin kodlaması her birey için K1, K2...K17 şeklinde yapılmıştır.

Kütüphaneden Memnuniyet Durumu

Kütüphanenin Suriyelilerde bıraktığı etki ve bilgi hizmetlerine yönelik tutumlarını değerlendirmek amacıyla elde edilen veriler bu bölümde analiz edilmiştir.

Gereksinim duyduğunuz her türlü kaynağa kütüphane aracılığıyla erişim sağlayabiliyor musunuz? (Palo, 2014) sorusuna katılımcıların tamamı *EVET* cevabı vererek ihtiyaç duyulan bilgi ve kaynağa kütüphane aracılığıyla kolaylıkla erişebileceği bilincinde olduklarını göstermişlerdir. Bu bağlamda bazı katılımcıların yanıtları şu şekildedir:

“Kütüphane sayesinde merak ettiğim Türk kültürü, yemekleri ve Türkler hakkında her şeyi bilgisayarlar ve buradaki kitaplar sayesinde öğreniyorum” (K6). “Merak ettiğimiz bir

konuda kitapları inceleyerek bilgi sahibi oluyoruz kitapları okuyarak içindeki bilgileri öğreniyoruz” (K8). “Okulda en çok coğrafya ve tarih dersinde zorlanıyorum ama anlamadığım konuları ve ödevleri kütüphaneye gelip araştırıp okuyup öğreniyorum” (K12). Türkçe ödevlerimi kütüphanedeki Türkçe kitaplar ve sözlük sayesinde kolaylıkla yapıyorum ve kütüphane sayesinde Türkçe dersinde çok başarılı oldum” (K16).

Kütüphane Personeli ile İletişim ve Memnuniyet Durumu

Bu bölümde personel memnuniyeti ve Türkçe dil bilmeyen personel durumunu ölçmek üzere elde edilen veriler analiz edilmiştir. *Kütüphane personeli ile iletişim kurarken sıkıntı yaşadığınız bir durum var mı?* (Palo, 2014) sorusuna Suriyeli katılımcıların (K3/10/12) üçü Türkçeyi iyi derecede bilmediği için kütüphane personeli ile iletişim konusunda zorlandıklarını ve dolayısıyla kütüphanede Arapça bilen bir kütüphane personeli olması gerektiğini söylemiştir:

“Kütüphane personelinden daha fazla yardım alabilmek için birbirimizi daha iyi anlamalıyız ama çoğu zaman ne demek istediğimi tam olarak anlatamıyorum bu konuda eksiklik olduğunu düşünüyorum” (K10). “Yeteri kadar Türkçe konuşamıyorum bu nedenle kütüphanede aradığım bir kitabın nerde olduğunu sormak konusunda bile zorluk yaşıyorum ama kütüphanede Arapça konuşan biri olsa kendimi çok rahat ifade edebilirim” (K12).

Diğer katılımcıların tamamı ise sorulan soruya “Hayır” şeklinde yanıt vermişlerdir.

Katılımcılara yöneltilen kütüphane personeli memnuniyet durumuna ilişkin *Kütüphane personelinin Arapça bilen biri olmasını tercih eder miydiniz? Neden?* sorusuna verilen cevaplara göre dört başlık ortaya çıkmaktadır. Katılımcılardan alınan yanıtların içerisinden (K1/K3/K10/K12) kütüphane personelinin Arap olmasını tercih etmişlerdir. Aşağıda bu konuyla ilgili olarak bir katılımcının soruya verdiği yanıt sunulmaktadır.

“Kütüphane personelinden memnunum fakat yeteri kadar Türkçe konuşamadığımdan personel ile iletişim kuramıyorum ve ihtiyacım olan bir bilgiyi nasıl bulacağımı soramıyorum ama kütüphane içerisinde bir Arap personelin olması daha kolay iletişim kurmamı sağlayıp aradığım bilgiyi nasıl bulacağımı bana gösterebilir” (K1).

Dokuz katılımcı ise (K4/K6/K7/K8/K15/K16/K17), personelin Türk olmasının Türkçe dil öğrenimine katkısı olduğunu ve bu yüzden Türk personel tercih ettiklerini ifade etmişlerdir:

“Kütüphane personelinin Türk olması hem konuşma pratiği yapabilmemiz açısından hem de bilmediğimiz kelimelerin öğrenilmesinde yardımcı olmaktadır” (K6).

Katılımcıların beşi (K2/K9/K13/K14/K16) Türk kültürü hakkında merak edilenlerin öğrenilmesinde yardımcı olduğu sebebiyle personelin Türk olmasını tercih ettiklerini belirtmiştir. Bu konuda bir katılımcının yanıtı şu şekilde olmuştur:

“Personelin Türk olması bizim için çok büyük avantaj hem Türkçemiz gelişiyor hem de Türkler hakkında merak ettiklerimi sorabiliyorum” (K9).

Katılımcıların ikisinin verdiği yanıtlar değerlendirildiğinde (K5/K11), derslerinde anlamadıkları konularda kütüphane personelinden yardım alarak derslerinde başarılı olduklarını bu sebeple Türk personeli tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Bu bulguya yönelik olarak bir katılımcının yanıtı aşağıdaki gibidir:

“Ödevlerimin hepsini kütüphanede yapıyorum çünkü zorlandığım yerleri personele sorabiliyorum ve bana çok yardımcı oluyor” (K11).

Kütüphanelerden Genel Memnuniyet ve Ulaşım Durumu

Suriyelilere kütüphaneye ulaşım durumu ve kütüphaneden memnuniyet durumunu ölçmek için sorulara alınan yanıtlar bu kısımda değerlendirilmektedir *Kütüphaneden genel olarak hangi konuda memnunsunuz?* sorusuna alınan cevaplar dört başlık altında incelenmektedir.

Katılımcıların 9’u (K1/K2/K4/K6/K7/K8/K11/K13/K15) en çok Türkçe dilini öğrenme konusunda memnun olduklarını dile getirmişlerdir. Bu bulguya yönelik olarak iki katılımcının değerlendirmeleri şu şekildedir:

“Türkiye’de kalıcı olarak yaşamak istiyorum ve bunun için Türkçe dilimi geliştirmem gerek bu sebeple kütüphaneye gelip Türkçe dil kursuna katılıyorum bu nedenle kütüphaneden çok memnunum” (K2). *“Kütüphaneden her anlamda çok memnunum hem Türkçe öğreniyorum hem kitap alıp okuyabiliyorum bu sayede Türkçemi geliştiriyorum” (K8).*

Katılımcıların dördünün (K3/K9/K10/K16) verdiği yanıtlar kütüphaneden bilgi ihtiyacının karşılanması ve kitap ödünç alabilme imkânına sahip olabilme açısından memnun olduklarını göstermiştir. Bu çerçevede bir katılımcının konuya yönelik değerlendirmesi şu şekilde olmuştur:

“İhtiyaç duyduğum her kitabı kütüphane sayesinde kolaylıkla bulabiliyorum ayrıca okuma kitapları ile Türkçem geliyor” (K16).

Katılımcıların üçü (K5/K12/K14) kütüphaneden bilgisayar kullanabilme imkânına sahip olmaları konusunda memnundur. Bir katılımcının bu konudaki değerlendirmesi şu şekildedir:

“Okulda verilen tüm araştırma ödevlerini kütüphanedeki bilgisayarlar sayesinde yapabiliyorum çünkü evimde bilgisayarım olmadığından kütüphaneyi kullanmak zorundayım” (K12).

Üç katılımcı da (K4/K7/K17) kütüphaneden ders çalışma ortamı imkânına sahip olması açısından memnun olduklarını dile getirmişlerdir. Konuya yönelik bir katılımcı görüşünü aşağıdaki gibi ifade etmiştir.

“Evde küçük kardeşlerim olduğundan rahat ders çalışmıyorum bu yüzden Okuldan çıkınca hemen kütüphaneye geliyorum çünkü burada ders çalışma masaları ve sessiz bir sınıf var bu sayede derslerimi anlayarak yapabiliyorum” (K4).

Katılımcıların ikisi (K10/15) kütüphaneden boş zamanlarını değerlendirebilme ve arkadaşlarıyla eğlenceli vakit geçirilebildikleri konusunda memnun olduklarını belirtmişlerdir. Bu doğrultuda bir katılımcı görüşünü şu şekilde açıklamıştır:

“Kütüphaneye yazın okullar tatil olduğu zaman her gün geliyorum çünkü kampta yapacağım başka bir aktivite yok buraya gelerek kitap okuyorum zamanımı değerlendiriyorum” (K10).

Kütüphaneye ulaşım durumuna ilişkin sorulara kullanıcıların tamamı (K1/K2/...K17) hiçbir sıkıntı yaşamadıklarını sık sık ve kolaylıkla kütüphaneye geldiklerini ifade etmiştir.

Anadilde Bilgi Kaynağı ve Araştırma Dili Tercihi Durumu

Kullanıcıların kütüphaneden edindiği kaynaklardaki dil tercihi kütüphane hizmet ve koleksiyon oluşturma açısından önemlidir. Bu amaçla *Kütüphane dermesinde anadilimize yönelik yeterli kaynak var mı?* (Palo, 2014) sorusuna katılımcıların üçü (K5/K9/K14) Arapça bilgi kaynağı yeterliliğine ilişkin az sayıda Arapça kitabın yer aldığı aldığını işaret etmiştir. Konuyla ilgili olarak bir katılımcı bu konuya aşağıdaki ifadelerle vurgu yapmıştır:

“Kütüphanede çok az Arapça kitap var sayısı biraz daha arttırılmalı (K5).

Diğer katılımcılara göre ise kütüphanede yeterli sayıda Arapça kaynak bulunmaktadır. Bu konuda bir katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

“Kütüphanede yeterli sayıda Arapça kitap var istediğim zaman alıp okuyorum” (K3).

Araştırma dili olarak Arapçanın tercih edilmesine ilişkin *“Kütüphanede kendi anadiliniz ile araştırma yaptığınız vakit hangi zorluklar ile karşılaşıyorsunuz?”* sorusuna verilen cevaplar üç başlık altında değerlendirilmiştir.

Katılımcıların yedisi (K1/K3/K8/K11/K13/K15/K17) bilgisayarlardan Türkçe araştırma yaptıklarını ve bazı zamanlarda dilden kaynaklı zorluklarla karşılaştıklarını dile getirmektedir. Bir katılımcı bu konuda karşılaştığı zorluğu aşağıdaki gibi belirtmiştir:

“Klavyenin Türkçe olması bilgisayarın Türkçe dil ayarlı olması yüzünden araştırma yapamıyorum” (K17).

Katılımcıların dördü ise (K2/K6/K7/K14) Türkçe dil kullanarak araştırma yaptıklarını ve bu yüzden zorlanmadıklarını ifade etmişlerdir:

“Araştırmaları Türkçe dil kullanarak yaptığım için bir zorluk yaşamıyorum” (K6).

“Bilgisayarlardan araştırma yaparken personelden yardım alıyorum çok zorlanmıyorum” (K14).

Altı katılımcı (K4/K5/K9/K10/K12/K16) bilgisayarlardan araştırma yapmadıkları için bu soruya yanıt vermemiştir.

Kütüphane Hizmetleri Kapsamında Aidiyet Duygusu ve Sorunları Dile Getirme Durumu

Bu bölümde sorulan sorulara alınan cevaplar kütüphanelerin entegrasyon sürecinde önemini ve katkısını ortaya koymaktadır. Kütüphane hizmetlerinin aidiyet duygusunu geliştirme durumuna ilişkin *“Kütüphanede bulunduğunuz vakit kendinizi yabancı hissediyor musunuz?”* (Palo, 2014) sorusuna katılımcıların hepsi *Hayır* yanıtı vermiştir. Bu bulguya ilişkin bir katılımcının yanıtı aşağıdadır:

“Kendimi kütüphaneye yabancı neden hissedeyim ki hepimiz Suriyeliyiz buradaki herkes arkadaşım” (K1).

Kullanıcıların karşılaştıkları bir sorunu dile getirme konusunda yaşadıkları bir zorluk olup olmadığına ilişkin *“Kütüphanede karşılaştığınız bir sorunu dile getirme konusunda sıkıntı yaşıyor musunuz?”* (Palo, 2014) sorusuna ise katılımcıların tamamı (K1/K2.../K17) hiç sıkıntı veya çekingenlik yaşamadıkları kütüphane personeli ile kolaylıkla iletişime geçip sorunları çözüme kavuşturduklarını ifade etmiştir. Katılımcı ifadelerini aşağıdaki gibi örneklemek mümkündür:

“Kütüphane personeli çok iyi biri onunla istediğim konuda iletişim kurabiliyorum” (K6).

“Karşılaştığım bir sorun bugüne kadar olmadı ama bunu söylemekte hiç yabancılik çekmem” (K9).

Kütüphanenin Psikolojik, Kültürel ve Eğitim Hayatına Katkı Durumu

Bu bölüm görüşme formunda sorulan 12, 13, 14 numaralı sorulardan elde edilen verilere göre hazırlanmıştır. Görüşmede sorulan “Kütüphanenin eğitim ve kültürel açıdan gelişimimize katkı sağladığını düşünüyor musunuz?” (Palo, 2014) sorusuna verilen cevaplar dört başlık altında değerlendirilmiştir. Buna göre ilk olarak kütüphanenin Türkçe dil kursu ve ders kitapları ile eğitimlerine yardımcı olduğunu ifade eden 8 katılımcı (K1/K3/K4/K5/K8/K9/K11/K14) yer almaktadır. Bu durumu örnekleyen ifadeler aşağıda sunulmaktadır:

“Kütüphane en başta Türkçe öğrenmeye yardımcı oldu daha sonra coğrafya ders kitapları sayesinde anlamadığım yerlere çalışabiliyorum” (K1). “Kütüphanede olan Türkçe okuma kitapları sayesinde Türkçe derslerinde hiç zorlanmıyorum ayrıca ders kitapları ile kolayca ödevlerimi yapıyorum” (K3).

Katılımcıların beşi (K2/K6/K7/K13/K15) kütüphanede bulunan bilgisayar teknolojisinin eğitimlerine katkı sağladığını ifade etmiştir. Konuyla ilgili olarak bir katılımcı görüşmeler sırasında şu açıklamalarda bulunmuştur:

“Okulda verilen araştırma ödevlerini evde internet ve tabletim olmadığı için kütüphanede yapabiliyorum eğer kütüphane olmasaydı ödevlerimi yapamazdım” (K2), “Evde bilgisayarım, tabletim olmadığı için bütün ödevlerimi kütüphanede bilgisayarlardan yardım alarak yapıyorum” (K15).

Katılımcıların dördüne göre (K10/K12/K16/K17) ders çalışma ortamı sunması açısından kütüphanenin eğitim hayatına katkı sağlamaktadır. Bir katılımcının konuya ilişkin sözleri aşağıdaki gibidir:

“Evde 9 kişiyiz ve evimiz çok küçük ödevlerimi evde yapamadığım için kütüphaneye gelip ders çalışabiliyorum” (K16)

Katılımcıların 11'ine göre (K1/K2/K4/K5/K8/K9/K10/K11/K12/K14/K17) Türkçe dil kursu ve Türkçe okuma kitaplarının kültürel gelişimine katkı sağlamaktadır. Bununla ilgili değerlendirmeler aşağıda sunulmaktadır: *“Kütüphanedeki Arapça ve Türkçe kaynaklar hem Türkçe öğrenmemi sağlıyor hem de kendi dilimi unutmuyorum” (K5), “Suriye hakkında merak ettiklerimi kütüphanedeki kitaplardan öğrenebiliyorum” (K14), “Türkçe kaynaklar ve personel sayesinde Türk kültürünü öğrenebiliyorum” (K17).*

“Kütüphanenin size psikolojik anlamda destek olduğunu düşünüyor musunuz?” ve “Kütüphanenin Suriye’de yaşadığınız sıkıntıları atlatmanızda yardımcı olduğunu düşünüyor musunuz?” sorularına verilen yanıtlar üç başlık altında incelenmiştir.

Katılımcıların 10'u (K2/K4/K5/K7/K10/K11/K12/K14/K16/K17) kitaplar sayesinde psikolojik anlamda kendilerine kütüphanelerin destek olduğunu belirtmiştir. Durumu örnekleyen ifadeler aşağıdadır:

“Savaşta babamı ve abimi kaybettim hiçbir şey onları geri getiremez benim psikolojim nasıl düzelebilir ki ama yine de hayat devam ediyor. Üzüldüğüm ya da kendimi yalnız hissettiğim zamanlarda kütüphaneye gelip aldığım kitaplar bana destek olmakta ve üzüntümü biraz olsa da unutturmaktadır” (K16), “Kütüphanedeki kitaplar sayesinde Suriye’de yaşadığım kötü günleri unutuyorum” (K17).

Katılımcıların dördüne göre (K3/K8/K9/K13) kütüphanede arkadaşlarıyla eğlenceli vakit geçirdikleri için kütüphane onlara psikolojik anlamda katkı sağlamaktadır. Konuya ilişkin bir değerlendirme şu şekildedir:

“Kampta yapacak bir şey yok ama kütüphane sayesinde arkadaşlarımla burada satranç oynadığım zamanlar mutlu oluyorum” (K8).

Katılımcıların üçüne göre de (K1/K6/K15) soruya bilgisayar teknolojisi sayesinde kütüphane psikolojik anlamda destek sağlamaktadır. Konuya yönelik bir katılımcının görüşü aşağıdaki gibidir:

“Kütüphaneye gelip bilgisayardan müzik dinliyorum böylece kütüphanenin bana destek olduğunu düşünüyorum” (K1).

Kütüphanenin Türk Eğitim Sistemini Destekleme Durumu

Kütüphaneler aynı zamanda barındırdığı kaynaklar ile kullanıcıların okul derslerine de yardımcı olmaktadır. Elbeyli Geçici Barınma Merkezi Kütüphanesi için de bu durum söz konusudur.

Katılımcıların 12’si (K1/K2/K3/K5/K7/K9/K11/K13/K14/K15/K16/K17) Türkçe dil öğrenimini geliştirici kaynakların ve Türkçe dil kursunun katkı sağladığını ifade etmiştir. Durumu örnekleyen değerlendirmeler şöyledir:

“Kütüphanede birçok Türkçe okuma kitapları var bu sayede kitapları okuyarak Türkçe öğreniyorum ve derslerime çok fayda sağlıyor” (K3), “Türkçe kitaplar sayesinde yeni kelimeler öğrendim bu sayede Türkçe derslerimde zorlanmıyorum” (K11).

Katılımcıların beşi (K4/K6/K8/K10/K12) kütüphane dermesinde yer alan ders kitaplarının okul eğitimlerine katkı sağladığını şu sözlerle açıklamıştır: *“Babam çalışmıyor bu yüzden bana ve kardeşlerime ders kitapları alacak parası olmadığından bende kütüphanedeki matematik kitapları sayesinde derslerime çalışabiliyorum” (K4).*

Kütüphanenin Uyumlaştırma Çalışmalarındaki Durumu

Kütüphaneler çok kültürlü toplumlarda yerel toplum ve mülteciler arasında bağlantı sağlayan köprü vazifesi görmektedir. Sunduğu bilgi hizmeti ve çok kültürlülüğü yansıtıcı çalışmalar ile kütüphanelerin toplumda entegrasyona yönelik rolü tartışılmazdır Konuya yönelik katılımcı değerlendirmeleri ve deneyimleri şu şekilde özetlenebilir:

“Kütüphanede Türklere yönelik belirli gün ve haftalar, gösteriler düzenliyoruz, bayramları kutluyoruz bu şekilde kendimizi buraya aitmiş gibi hissetmemize neden oluyor. Fakat burada hiç Türk öğrenci yok eğer olsaydı iyi olurdu onlarla arkadaşlık kurabilme imkânımız olurdu” (K11), “Türkçe kitaplar ve Türkçe dil kursu sayesinde hem Türkçem geliyor hem de Türk kültürünü öğrenebiliyorum bu sayede Türk toplumuna kolayca uyum sağlayabileceğimi düşünüyorum”.

Kütüphaneyi Kullanma Nedeni Durumu

Katılımcıların 9’ u (K1/K2/K6/K7/K8/K10/K11/K13/K17) kütüphaneye Türkçe dil kursu için gelmektedir. Konuyla ilgili iki katılımcının değerlendirmeleri şöyledir:

“Kampta yaşarken Türkçe dil konusunda sıkıntı yaşamıyoruz çünkü burada herkes Arap ama yakında Kilis’e taşınacağız bu yüzden insanlar ile iletişim kurabilmek için Türkçe öğrenmeliyim kütüphaneye ise bu sebeple geliyorum” (K1). “Seneye üniversiteye gideceğim bu sebeple okulda zorlanmamak için Türkçe dil kursuna geliyorum” (K10).

Bulgularda dört katılımcının (K3/K9/K15/K16) kitap ödünç almak için kütüphaneye geldiği anlaşılmaktadır. Konuya ilişkin bir katılımcının değerlendirmesi şu şekildedir:

“Kütüphanede yer alan Türkçe kitaplar sayesinde artık Türkçe konuşabiliyorum her gün bir kitap ödünç alıp diğer gün yenisini almak için geliyorum” (K16).

Katılımcıların beşinin (K3/K7/K12/K14/K17) bilgisayarlardan araştırma yapmak veya ders çalışmak için kütüphaneyi kullandığı anlaşılmıştır. Durumu örnekleyen bir değerlendirme şöyledir:

“Kütüphaneye bilgisayarlardan derslerimi ve araştırma ödevlerimi yapmak, müzik dinlemek için geliyorum” (K7).

Katılımcıların ikisi ise (K4/K15) ise kütüphaneye boş zamanlarını değerlendirmek için geldiklerini ifade etmiştir. Bu konudaki bir değerlendirme de aşağıda sunulmaktadır:

“Kampta arkadaşlarım ile oyun oynayacağım bir yer olmadığı için kütüphaneye geliyoruz burada satranç ve bilgisayarlardan oyun oynayabiliyoruz” (K4).

Sonuç ve Öneriler

Suriye’de 2011 yılında patlak veren karışıklık ve iç savaşın halen son bulmaması ve ne zaman son bulacağı konusunun belirsizliğini koruması, Suriyelilerin Türkiye’deki zorunlu ikametlerinin daha uzun yıllar süreceği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Uzun süreli bu yaşantı toplumda yerel halk ve Suriyeli mülteciler arasında çeşitli sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Son zamanlarda artan göç hadisesi farklı kültürden insanların bir arada yaşamasını zorunlu kılmaktadır. Aynı toplumda farklı dil, kültür ve etnik kökenden insanların beraber yaşaması huzursuzluk, uyumsuzluk ve görüş çatışmalarının yaşanmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Sorunların yaşanmasında başta kültürel çatışmadan kaynaklı uyum sorunu ve iletişim kuramamanın getirdiği problemler yer almaktadır. Göç alan her ülkede bu sebeplerden kaynaklı sorunlar görülmektedir (Tunç, 2015, s.35). Göç alan ülkeler toplumda huzursuzluk, uyum sorunu ve kargaşanın yaşanmaması adına çözümler üretmeli, sürdürülebilir ve uygulanabilir politikalar geliştirmelidir. Devletin tüm kurum ve kuruluşlarından bu süreçte mültecilerin yeni topluma hazırlanmasında yardımcı olması beklenmektedir. Bu kurumların en önemlilerinden biri olan kütüphaneler mültecilerin yeni topluma uyum sağlaması, bilgi, kültür, fikir ve sanat ihtiyaçlarının karşılanması anlamında önemli merkezlerdir.

Türkiye dünya üzerinde en fazla Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapan ülkedir. Sayıları 3,5 milyonu aşan Suriyelilerin büyük bir kısmı kamp dışında yaşamaktadır. Bu durum Türkiye’de toplumsal uyum sorunlarının yaşanmasına yol açmakta olup göçmenlerin Türkiye’ye uyum sağlaması adına politikalar ve çalışmaların yapılması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Böylelikle mültecilerin sosyal yaşama entegrasyonu sürecinde kütüphanelere önemli ölçüde görev ve sorumluluk düşmektedir. Mültecilerin yoğun olarak ikamet ettiği

bölgelerde kütüphane hizmetleri mültecilere yönelik geliştirilmeli, mevcut koleksiyonlar yenilenmeli, personelin iletişim kurma becerileri, yetkinlikleri gözden geçirilmelidir.

Böylece kütüphanelerde mültecilerin okul eğitimini destekleyici çalışmalar sağlanarak okuma becerisi ve Türkçe dil öğreniminin geliştirilmesi sağlanacaktır. Kütüphanelerde mülteciler ve yerel halk arasında kaynaştırma etkinlikleri gerçekleştirilerek kültürel iletişimin oluşması sağlanacaktır. Bu bağlamda toplumda huzursuzluk, uyumsuzluk ve çatışma yaşanmasının önüne geçilecektir.

Kütüphanelerde mültecilerin göç edilen topluma uyumunun, kültürel iletişimin sağlanmasına yönelik çalışmaların yapılabilmesi için mevzuata dayalı bir politikanın, çalışmanın yapılması gerekmektedir. Oluşturulan politikada çok kültürlülüğe yönelik geliştirilen amaç, hizmetler, hedefler, kullanıcı tipi, bina yapısı, bütçe faktörü, personelin niteliklerine ilişkin unsurlar tanımlanmalıdır. Türkiye’de çok kültürlü bölgelerdeki kütüphanelerin kültürel ve dilsel çeşitliliği barındıran hizmetler sunmasında sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimlerin de iş birliği ve desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda mülteciler için geliştirilen çok kültürlü bölgelerdeki kütüphanelerde geliştirilmesi gereken hizmetlerin neler olması gerektiği aşağıda maddeler halinde belirtilmiştir:

- ✓ Türkiye’deki göçmenlerin yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, meslek vb. bilgiler kayıt altına alınmalıdır.
- ✓ Okul çağındaki Suriyeli öğrencilerin eğitim durumları takip edilmelidir.
- ✓ Kütüphanelerde kendi dillerine yönelik koleksiyonlar oluşturularak temel bilgi arama davranışı gibi danışma hizmeti sunulmalıdır.
- ✓ Mültecilere yönelik psikolojik destek sağlanmalı, rehberlik ve danışma hizmeti verilmeli özellikle savaş yüzünden davranış bozukluğu yaşayan çocuklara yönelik destekleyici hizmetler sunulmalıdır.
- ✓ Ülkemizdeki mülteciler genellikle Arap ülkelerinden gelmektedir. Bu nedenle kütüphane koleksiyonları Arapça ve Türkçe kaynaklardan oluşmalı o dildeki yayınlara önem verilmelidir.
- ✓ Kütüphanelerde şehrin tanıtımı ve kültürün tanınması adına rehberlik hizmeti sunulmalı ve Türk kültürü pekiştirilmelidir.
- ✓ Kütüphanelerde mültecilere yönelik sergiler, sinema günleri, şiir ve müzik dinletisi gibi etkinlikler yapılmalıdır.
- ✓ Çocuklar ve gençler için farklı kültürdeki yaşlıları ile tanışma ve kaynaşma programları düzenlenmelidir.
- ✓ Akademik anlamda kültürel çeşitliliğin sağlanması çok-kültürlü toplumda yaşanan sorunların çözümüne ilişkin konularda araştırmalar ve saha çalışmaları yapılmalıdır.
- ✓ Kütüphanelerde Suriyeli kullanıcılar için yaş gruplarına yönelik sosyal etkinlikler düzenlenmelidir.
- ✓ Kamu kurum ve kuruluşları uluslararası örgütler ve sivil toplum dernekleri ile mültecilere yönelik hizmetlerin işlevleri ve hayata geçirilmesi sürecinde ortak iş birliği yapılmalıdır.

Kaynakça

- Acer, Y., Kaya, K. ve Gümüş, M. (2011). Türkiye için yeni bir iltica stratejisi üzerine gözlemler, Çelebi, Ö., Özçürümez, S. ve Türkan, Ş. (der.), *İltica, uluslararası göç ve vatansızlık: Kuram, gözlem ve politika* (s.49-76). Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği (BMMYK).
- Akkoyunlu, K., ve Ertan, B. (2017). Türkiye'nin göç politikası. *İktisat ve Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırmalar*, 1(2), 7-39.
- Bayter, M. (2018). Çok kültürlü yaşamda kütüphane kurumunun yeri. *Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Göç Özel Sayısı, 48-60.
- Castles, S., Korac, M., Vasta, E. ve Vertovec, S. (2002). *Integration: Mapping the Field*. Report 29/03.Home Office.
- Castles, S. (2000). International migration at the beginning of the twenty- first century: global trends and issues, *International Social Science Journal*, 52(165), 269-281.
- Coleman, N. (2003). Non-refoulement revised renewed review of the status of the principle of nonrefoulement as customary international law, *European Journal of Migration and Law*, (5).
- Çelik, A. ve Küçük, M. E. (2015). *Kültürlerarası diyalog ve halk kütüphaneleri*. http://bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/16-%C3%87elik_K%C3%BC%C3%A7%C3%BCk-62-68.pdf
- Demir, G. (2016). Halk kütüphanesi hizmetlerinde çok-kültürlülük ve gelişmiş uygulama örnekleri. *Eğitim Bilim Toplum*, 14(54), 106-133.
- Deniz, O. (2009). Mülteci hareketleri açısından Van kentinin durumu ve kentteki mültecilerin demografik profili. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 22.
- Erbaş, H., ve Türker, Ö. A. (2019). Göç araştırmaları alanında kavramsal sorunlar ve etik/politik sorumluluk. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 59(2), 883-911.
- Erkul, M.Ş. (2012). Viladimir Putin dönemi Rus dış politikası ve Türkiye. Uludağ Üniversitesi https://www.academia.edu/5471991/T%C3%BCrkiyenin_jeopolitik_konumu_ve_stratejik_%C3%B6nemi
- European Union. (2014). *Report on the role of public arts and cultural institutions in the promotion of cultural diversity and intercultural dialogue*. European Union. http://www.Ec.europa.eu/culture/library/reports/201405-omc-diversitydialogue_en.pdf
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2021). <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
- HKH IFLA/UNESCO Gelişim Kılavuzu, (2001). <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~byilmaz/byilmaz/iflaunescobildiri.pdf>
- IFLA. (2009). Çok kültürlü topluluklar: Kütüphane hizmetleri kılavuzu. G. Demir (çev.). <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/library-services-to-multiculturalpopulations/publications/multicultural-communities-tr.pdf>
- IOM Uluslararası Göç Örgütü (2009). *Göç terimleri sözlüğü*. (Türkçe baskı ed. Bülent Çiçekli), İsviçre.
- İçduygu, A. ve Şimşek, D. (2016) "Syrian refugees in Turkey: Towards integration policies", *Turkish Policy Quarterly* 15(3), 59-69.
- İskân Kanunu. (2006). T.C. Resmî Gazete, 26301, 26 Ekim 2006. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/09/20060926-1.htm>
- Jacobson, L. (2006). A path forward: How Libraries support refugee children. *School Library Journal*. November.
- Kaya, İ., Eren, E. Y. (2015), *Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri*, Seta Yayınları.

- Kleijnen, E., Huysmans, F. ve Elbers, E. (2015). The role of school libraries in reducing learning disadvantages in migrant children: a literature review. *SAGE Open*, April-June, 1-16.
- Mercado, M. I. (1997). Multicultural realities in the information age: questions of relevance for public library resource allocation and adequacy. *Bottom Line: Managing Library Finances*.10 (3), 119-122.
- Oytun, O. ve Gündoğar, S. S. (2015). *Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye etkileri raporu*, ORSAM-TESEV Rapor No: 195.
- Özenç Uçak, N. Ö. (2004). Değişen bilgi ortamının danışma hizmetine etkisi. *Türk Kütüphaneciliği*, 18(4), 407-417.
- Özer, İ. (2004). *Kentleşme, kentlileşme ve kentsel değişim*, Ekin Kitabevi.
- Palo, G. (2014). Türkiye'den Almanya'ya göç ve Türkiye göçmenlerinin Almanya'daki halk kütüphanelerini kullanma durumu. (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi
- Palo, G. (2020). *Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların bilgi gereksinimleri ve çok kültürlü kütüphane hizmetleri*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Sümbül, S. (2017). Göçmenlerin toplumla entegrasyonunda kütüphanelerin rolü. *Bilgi ve Belge Araştırmaları*, 8, 42-58.
- Sümbül, S. ve Aydın, S. (2017). *Kütüphane kullanımı ve bilgiye erişim rehberi*. İstanbul: Beykoz Belediyesi.
- Şimşek, D. (2018). Mülteci entegrasyonu, göç politikaları ve sosyal sınıf: Türkiye'deki Suriyeli mülteciler örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18(40/2), 367-392.
- T.C. İçişleri Bakanlığı (2021). Göç Tarihi. Göç İdaresi Başkanlığı http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_380
- Taştan, C. ve Çelik, Z. (2017). *Türkiye'de Suriyeli çocukların eğitimi: Güçlükler ve öneriler*. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- TDK Sözlük. (2021). <https://sozluk.gov.tr/>
- Tepeçiklioğlu, A. O. ve Tepeçiklioğlu, E. E. (2015). Teoriden pratiğe: Suriye krizi ve uluslararası toplum, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 70 (1), 163-193
- Tunç, A. Ş. (2015). Mülteci davranışı ve toplumsal etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere ilişkin bir değerlendirme. *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), 29-63.
- UNHCR (The UN Refugee Agency). (2009). *Mülteci kimdir?*
<http://www.unhcr.org/turkey/home.php?page=29>
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. (2013). T.C. Resmî Gazete, 28615.
- Yavuzdemir, M. ve İçöz, A. (2018). Toplumsal uyumna dair bir yönetim modeli: Kilis Çocuk Kütüphanesi örneği. A. Kakırman Yıldız ve L. Özdemir (Yay. Haz.). *1. Uluslararası Çocuk Kütüphaneleri Sempozyumu Bildiriler ve Posterler 14-17 Kasım 2018, Nevşehir/ Türkiye* içinde (ss.353-362). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Yılmaz, B. (2000). Çok kültürlü toplumlarda etnik azınlık çocuklarının okuma ve kütüphane kullanma alışkanlıkları. *Türk Kütüphaneciliği*, 14 (4), 451-465
- Yılmaz, B. ve Ekici, S. (2011). Çocuk kütüphanesi hizmetleri için ilkeler. *Türk Kütüphaneciliği* 25(4), 545-552.

Dünyada ve Ülkemizde RDA'ya Geçiş

Transition to RDA in the World and in Our Country

Mustafa Bayter*

Öz

Amaç: Bilgi kaynaklarının bibliyografik tanımlanmasının amacı, bilgi kaynaklarını, kurallarla erişim uçlarını belirlemek ve bu kaynakları kullanıcılara sunmaktır. RDA, günümüzde bu işlemleri yapabilecek yeni kurallar bütünüdür. AAKK'den gelen sıkıntıların aşılması için RDA'ya geçilmiştir. Bu çalışmanın amacı kataloglama uygulamalarında Dünyada ve ülkemizde RDA'ya geçişin nasıl olduğunu ortaya koymaktır. Ülkemizde geçişin daha hızlanması için örneklerden faydalanılmasını sağlamaktır. **Yöntem:** Araştırma, RDA ile ilgili literatür taramasından oluşturuldu. "RDA" ve "RDA uygulaması" terimleriyle kütüphane veri tabanlarında yapılan ilk taramada birkaç yüz sonuçla karşılaşıldı. Arama sonuçları gözden geçirildiğinde, RDA konusunda literatürde birkaç dergi ortaya çıktı. Bu dergiler içerisindeki RDA uygulamasına geçişi tüm yönlerini kapsayan makaleler incelendi. RDA Toolkit, EURIG ve RSC web sitelerinde yer alan belgeler, bilgi merkezlerinin mevcut uygulama eğilimleri hakkında veri derlemeye yardımcı oldu. Bazı bilgi merkezlerinin web siteleri, kataloglama kuralları ve gelenekleriyle ilgili kısa genel açıklamalar sunuyordu. Bunlar, RDA uygulamalarında ve geçiş çalışmalarında rehberimiz oldu. Çalışmamızda belgesel tarama yöntemi ve betimleme yönteminden yararlanılmıştır. **Bulgular:** 2013 yılında uygulanmaya başlamış olan RDA, gelişmiş ülkelerde hızla yaygınlaşmıştır. Ülkemizde bazı üniversite kütüphanelerinde uygulanmaya başlanmış ancak Milli Kütüphane ve halk kütüphanelerinde henüz uygulanmamaktadır. **Sonuç:** RDA'ya geçişle ilgili diğer ülkelerdeki sorunlara benzer sorunlar Türkiye'de de bulunmaktadır. Diğer ülkelerdeki çözüm önerileri incelenerek model alınabilir. Tüm dünyada RDA standartlarına geçiş hızla devam etmektedir. Ülkemizde de RDA'ya bir an önce geçilmesi kaçınılmazdır. **Özgünlük:** RDA günümüz koşullarında daha ayrıntılı ve birbiriyle bağlantılı bilgi kaynaklarının kullanıcıya en doğru şekilde sunulmasına olanak sağlamıştır. Yapılan bu çalışmada literatürdeki diğer çalışmalardan farklı olarak yeni kataloglama kuralı RDA standardına dünyadan çeşitli örnekler verilmiş ve ülkemizde de RDA'ya hızla geçilmesi gerektiği anlatılmıştır.

Anahtar Sözcükler: RDA; kataloglama; kataloglama kuralları; bilginin düzenlenmesi; bilgi erişim.

* Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Ankara, Türkiye, E-posta: mbayter@hotmail.com

Yıldırım Beyazıt University, Department of Information Management, Ankara, Turkey: E-mail: mbayter@hotmail.com

Geliş Tarihi –Received: 06.09.2021

Kabul Tarihi – Accepted: 20.03.2022

Yayımlanma Tarihi – Published: 30.03.2022

Abstract

Purpose: The purpose of bibliographic identification of information resources is to identify information resources, access ends with certain rules and present these resources to users. RDA is a set of new rules that can do these operations today. In order to overcome the problems from AAKK, RDA was adopted. The aim of this study is to reveal how the transition to RDA has occurred in cataloging applications in the world and in our country. It also aims to ensure that examples are used in order to accelerate the transition in our country. **Method:** The research was created from a literature review on RDA. An initial search of library databases for the terms "RDA" and "RDA application" yielded several hundred results. When the search results were reviewed, several journals appeared in the literature on RDA. The articles in these journals covering all aspects of the transition to the RDA application were reviewed. Documentation on the RDA Toolkit, EURIG, and RSC websites enabled the knowledge centers to compile data on current implementation trends. The websites of some information centers offered brief overviews of cataloging rules and customs. These have been our guide in RDA applications and migration work. In our study, document analysis method and descriptive method were used. **Findings:** RDA, which started to be implemented in 2013, has rapidly spread in developed countries. It has started to be implemented in some university libraries in our country, but it is not yet implemented in the National Library and public libraries. **Conclusion:** There are similar problems in Turkey regarding the transition to RDA as in other countries. Offered solutions in the other countries can be examined and they can be taken as role model. The transition to RDA standards continues rapidly all over the world. In our country, it is inevitable to switch to RDA as soon as possible. **Originality:** RDA has enabled more detailed and interconnected information resources to be presented to the user in the most accurate way in today's conditions. In this study, different from other studies in the literature, various examples from the world were given for the new cataloging rule RDA standard and the need for rapid transition to RDA in our country was highlighted.

Keywords: RDA; cataloging; cataloging rules; information organization; information retrieval

Giriş

1967'de kataloglamada Dünya çapında standardizasyonun sağlanması amacıyla geliştirilen yeni kural Anglo-American Cataloguing Rules (Anglo Amerikan Kataloglama Kuralları, AACR, AAKK) kataloglama kurallarında birlikteliği sağlamıştır. Devam eden süreçte çeşitlenen bilgi kaynakları, AAKK'nin 1978'de yayımlanan ikinci basımında (AAKK2) kuralların yeni bilgi kaynaklarına göre genişletilmesini sağlamıştır. 2004-2005 yılları arasında JSC (Joint Steering Committee for Revision of Anglo-American Cataloguing Rules) grubu kataloglamadaki yeni ihtiyaçların bir sonucu olarak AACR3'ü yayınlamak istemiş ancak yeni kurallar için isim olarak RDA (Resource Description and Access - Kaynak Tanımlama ve Erişim) uygun görülmüştür. Geline son noktada basılı ve elektronik bilgi kaynaklarının uygun veri şemaları RDA'ya geçiş sürecini başlatmıştır. RDA, çok çeşitli bilgi kaynaklarının organize edilmesinde sağladığı esnek yapı nedeniyle gelecekte eski kurallar yetersiz kaldığında güncelliğin korunması için daha fazla tercih edilecektir. Ayrıca RDA'nın yapısındaki veri-ilişki modelleri sayesinde yapılan aramalar da kusursuz gerçekleşecektir.

Bilgi kaynaklarının bibliyografik tanımlanmasının amacı, bilgi kaynaklarını, belli kurallarla erişim uçlarını belirlemek ve bu kaynakları kullanıcılara sunmaktır. RDA, günümüzde bu işlemleri yapabilecek yeni kurallar bütünüdür. AAKK'den gelen sıkıntıların aşılması için RDA'ya geçilmiştir. Bu çalışmanın amacı kataloglama uygulamalarında RDA'ya geçişin nasıl yapılması gerektiğini ortaya koymaktır. 2013 yılında uygulanmaya başlamış olan RDA, gelişmiş ülkelerde hızla yaygınlaşmıştır. Ülkemizde bazı üniversite kütüphanelerinde uygulanmaya başlanmış ancak Milli Kütüphane ve halk kütüphanelerinde henüz uygulanmamaktadır. Yapacağımız bu çalışma ile RDA uygulamasına ülkemizde geçişin daha hızlanmasına öncülük edilmesi amaçlanmaktadır.

Kataloglamada çeşitli içerik ve ortam türlerinin daha iyi tanımlanabilmesi ve bunlara erişim sağlayabilmesi için RDA geliştirildi. RDA hem basılı hem de dijital materyallerin tanımı için tasarlanmış yeni kataloglama standartları kümesidir. RDA veri unsurları ile uyumludur. Varlıklar, çalışma, ifade, olgu ve öge ile ilişkili nitelikleri ve ilişkileri de yansıtır.

Bilgi kaynaklarının çeşitlenmesi ve kullanıcıların bilgiye daha kolay daha hızlı erişimlerini sağlama düşüncesi RDA standardının kullanımını zorunlu hale getirmiştir diyebiliriz. Her ne kadar gelişen teknoloji takip edilerek yeni eklemeler yapılmış olsa da AAKK2 artık bu gelişmeler karşısında yetersiz kalmıştır. RDA günümüz koşullarında daha ayrıntılı ve birbiriyle bağlantılı bilgi kaynaklarının kullanıcıya en doğru şekilde sunulmasına olanak sağlamıştır. Yapılan bu çalışmada yeni kataloglama kuralı RDA standardına göre bibliyografik kaydın yapılmasının önemi ve hızla geçilmesi gerektiği anlatılmıştır.

Yöntem

Araştırma, RDA ile ilgili literatür taramasından oluşturuldu. “RDA” ve “RDA uygulaması” terimleriyle kütüphane veri tabanında yapılan ilk taramada birkaç yüz sonuçla karşılaşıldı. Arama sonuçları gözden geçirildiğinde, RDA konusunda literatürde birkaç dergi ortaya çıktı. Bu dergiler içerisindeki RDA uygulamasının tüm yönlerini kapsayan makaleler incelendi. RDA Toolkit, EURIG ve RSC web sitelerinde yer alan belgeler, bilgi merkezlerinin mevcut uygulama eğilimleri hakkında veri derlemeye yardımcı oldu. Bazı bilgi merkezlerinin web siteleri, kataloglama kuralları ve gelenekleriyle ilgili kısa genel açıklamalar sunuyordu. Bunlar, RDA uygulamalarında ve geçiş çalışmalarında rehberimiz oldu. Çalışmamızda belgesel tarama yöntemi ve betimleme yönteminden yararlanılmıştır.

“Belgesel tarama tekniği; sistemde var olan ve daha önceden oluşturulmuş kayıt ve belgelerin sistematik bir şekilde incelenerek verilerin toplanmasına dayanmaktadır. Yazılı kaynaklar çerçevesinde belgesel tarama tekniği belirli bir amaca yönelik olarak kaynakların bulunması, okunması, not alınması ve değerlendirilmesi işlemlerini kapsamaktadır” (Karasar, 1999, s. 229). Betimleme yöntemi ise; bir konudaki durum ortaya koyan araştırma türüdür.

AAKK2'den RDA'ya Geçiş

1990'ların ortasında AAKK2 kütüphanelerdeki elektronik kaynakların kataloglanması için yetersiz olduğu fark edilmiştir. Bunun sonucunda AAKK2'nin revizyonuna karar verilmiştir. Müzakereler sonunda AAKK2'de bazı değişiklikler olmuş ancak 2002 yılında yeniden düzenleme ihtiyacı doğmuştur (Weiss, 2003, s.172). Anglo-Amerikan Kataloglama Kurallarının 2'nin (AACR2) yeni sürümlerinin yayınlanması, meslek içinden gelen geri

bildirimlere yanıt niteliğindedir. Ancak değişen çevrimiçi ortamlar yeni bir standardın oluşmasını gerekli kılmıştır (MacLennan ve Walicka, 2020, s. 465).

IFLA tarafından 1990'larda yeni bir model olan FRBR (Bibliyografik Kayıtlar İçin İşlevsel Gereklere) geliştirilmiştir. Fakat o da yetersiz kalınca 2005 yılında tamamen yeni bir standart geliştirilmeye karar verilmiştir.

Yoğun çalışmalardan ve uygulamalardan gelen verilerden sonra Nisan 2005 tarihinde JCS yeni kataloglama kurallarının adını AAKK3 (Anglo-American Cataloguing Rules 3) değil, RDA (Resource Description and Access-Bilgi Kaynaklarını Tanımlama ve Erişim) olarak tanımlamıştır (Joint, 2011). Bu karar sonrasında katalogculara, ürettikleri bibliyografik kayıtların ve dijital bilgi kaynaklarının getirdiği zorlukları karşılayabilmesi için uygun yapı ve yönergeler sağlayan tamamen yeni bir standart olan RDA geliştirildi (Monyela, 2020).

Bilgi kaynaklarının çeşitlenmesi (elektronik kaynakların artması vb.) basılı ve basılı olmayan her türlü materyale hitap edecek kataloglama kurallarının oluşturulması ihtiyacını doğurmuştur. RDA, bu ihtiyacın giderilmesi için oluşturulmuş bir uygulamadır (Ifijeha, Segun-Adenirana ve Igbisola, 2018, s. 1).

Anglo-Amerikan Kataloglama Kuralları ikinci basımı bütün materyal türlerini bibliyografik tanımlama için oluşturulmuştur. RDA hem bu materyallere hem de yeni geliştirilecek materyallerin bibliyografik tanımlama için uygundur (Report, 2011).

2006 ve 2007 yıllarında yapılan çalışmaların ardından RDA 10 kısım, 37 bölümden oluşturulmuştur. Ekim 2007'de, British Library, Library and Archives Canada, Library of Congress ve National Library of Australia eğitim kaynakları ve uygulama planları oluşturarak RDA'yı desteklemeye karar vermişlerdir. The Committee of Principals ve JSC, bu desteği sağlamak için en iyi yöntemleri araştırmıştır. Dolayısıyla RDA'nın test edilmesi, öğretilmesi ve benimsenmesi için yeterli zaman oluşmuştur. Uygulama, aşamalı bir yaklaşımla gerçekleştirilmiştir. Bu yüzden kütüphaneler RDA planlaması için yeterli zamana sahip olmuşlardır (Tosaka ve Park, 2014, s. 5).

RDA, 2008 yılında alandaki uygulamacıların görüşüne sunulmuş, alınan geri dönüşlere göre yeniden değerlendirilmiş ve 2009 Şubat'ında tamamlanmıştır. Gözden geçirilen RDA Haziran 2009'da son şekli ile uygulamacıların ve kullanıcıların hizmetine sunulmuştur (Özel, 2015, s.5).

OCLC, WorldCat içinde RDA kurallarını uygulamaya Haziran 2010'da başlamıştır. Aralık 2010'a kadar uyum sürecini devam ettirmiştir. OCLC ve ALA Amerika'daki denemeler sona erdiğinde RDA kurallarını uygulayacağını açıklamıştır (OCLC, 2011). RDA 2010 sürümü, bibliyografik kataloglama dünyasında olağandan daha fazla tartışmaya yol açmıştır.

RDA, kısmen ABD'de 2010 yılında altı ay devam eden testle başlamıştır. Bu sebeple RDA'nın kökeni ABD 'ye dayanmaktadır. ABD'de test biter bitmez bazı kütüphaneler RDA'yı uygulamaya başladılar. Bazıları da Kongre Kütüphanesi'nin kararını beklemiştir. Uygulamaya başlayanların kararlarında; kaynaklar arasında daha iyi bağlantı kurmak, verilerin uluslararası paylaşımı, dijital kaynaklara daha uygun olması fikri etkili olmuştur (Panchyshyn, Lambert ve McCutcheon, 2019).

RDA'nın felsefesi, bilgi nesnelere için varlık-ilişki modeli oluşturmaktır. Oysa AAKK2 bibliyografik verileri, tek, düz bir kayıttan tanımlar (MacLennan ve Walicka, 2020, s. 466).

Coyle ve Hillman (2007), RDA ile ilgili olarak, eski standartla çok fazla karıştığına, geçiş dönemiyle ilgili sabır eksikliğine ve RDA'nın hala gelişmekte olduğu gerçeğine karşın, ancak geleneksel katalogcuların bilinen standardı tercih ettiklerine işaret etmişlerdir.

Tennant (2007), RDA Yönlendirme Komitesi'nin yeni bir standart geliştirme yolunda bir bakıma ne gelenekçileri ne de yenilikçileri memnun edememekle sıkışıp kaldığının altını çizmiştir. Oysa Tosaka ve Park (2013), 2005'ten 2011'e kadar yayınlanan RDA ile ilgili ortaya çıkan literatürü analiz ederek RDA'nın, çok önemli bir adım olduğunu belirtmişler.

2000'li yılların ortalarına doğru, metinler, ses ve görüntüler için dijital formatların piyasaya sürülmesindeki hızlı artış, birden fazla formatta yayınlanan bilgi kaynaklarının artması ve kütüphanelerin kart kataloglarının kullanımından çevrimiçi kataloglara geçişi, dijital metinlerin açıklamasına uygun ve tutarlı olacak kataloglama kurallarının geliştirilmesi ve benimsenmesi ihtiyacını gerektirmiş, 2010 yılında uygulamaya sunulan RDA'nın bu amaca hizmet etmesi amaçlanmıştır (Ifijeh, Segun-Adeniran ve Igbinoab, 2018, s.1).

RDA uygulaması için ilk olarak, AAKK2'nin üzerindeki kullanılabilirlik seviyesini belirlemek için Kongre Kütüphanesi de dâhil olmak üzere birkaç kütüphane tarafından yürütülen çalışmalar yapılmış, bu çalışmalar sonucunda RDA'nın ihtiyaçları karşıladığı saptanmıştır (Library of Congress, 2011).

ALA'nın (American Library Association) New Orleans'da 23 -28 Haziran 2011 tarihlerinde gerçekleştirdiği "Report and Recommendations of the U.S. RDA Test Coordinating Committee" toplantısında; ABD'de AACR2'den RDA'ya geçişi Ocak 2013 olarak belirlenmiştir (Report and Recommendations of the U.S. RDA Test Coordinating Committee, 2011).

OCLC üyelerinin içinden üç grup kurulmuş, bu gruplar Ocak 2013'e kadar en iyi uygulamaları ortaya çıkarmak için iş birliği içinde yoğun bir çalışma başlatmıştır (RDA, 2011). Çalışmaların sonucunda 21 Ekim 2011 tarihinde "ALCTS webinar: RDA Basics: Sound Recordings" adlı eğitim semineri düzenlenmiştir. Bu seminerde; RDA ve AACR2 arasındaki kataloglama farklılıkları işlenmiş ve iki kural arasındaki farklı elementler ortaya konulmuştur. Ayrıca RDA'nın MARC21'deki bibliyografik ve otorite kayıtlarından örnekler sunulmuştur. RDA ile AAKK2 deki tanımlamaların ne gibi değişikliklere uğrayacağı anlatılmıştır (ALA, 2011).

RDA'yı Ocak 2013'te ABD ulusal kütüphanesi Kongre Kütüphanesi (LC), Ulusal Tıp Kütüphanesi (NLM) ve Ulusal Tarım Kütüphanesi (NAL) kullanmaya başlamıştır. (Panchyshyn, Lambert ve McCutcheon, 2019).

ABD Kongre Kütüphanesi'nin RDA'yı uygulama kararının ardından, dünya çapında birçok ülke RDA ile yakından ilgilenmeye başladı. RDA'nın geliştiricilerinden biri olan Kanada, İngilizce ve Fransızca olarak iki resmi dilde RDA'yı uyguladı. Bu olay, RDA'nın dünya çapında farklı dillerde uygulanabilmesine örnek olması açısından önemli bir başlangıç oldu (Ducheva ve Pennington, 2019, s. 388). RDA'ya ilk geçenler arasında Kongre kütüphanesi başta olmak üzere Kanada, Singapur Milli Kütüphanesi, İsrail Milli Kütüphanesi, Avusturya'daki RMIT Üniversite Kütüphanesi gibi ülke ve kurumlar da yer almaktadır (Çakmak, 2017, s. 3).

Araştırmalar, ABD'deki kütüphanecilerin RDA uygulamalarında başarılı olduklarını göstermektedir. Amerika Birleşik Devletleri Kongre Kütüphanesi RDA'nın benimsenmesine

öncülük etmiştir. Kongre Kütüphanesi RDA hakkında farkındalık yaratmak için seminerler ve çalıştaylar düzenlemiştir. ABD'de yapılan araştırmalar sonucu kütüphane çalışanlarının %70'i RDA'yı uygulamayı kabul etmişken %30'u kararsız kalmıştır (Tosaka ve Park, 2013).

2010 yılında AAKK2'nin yerini almak üzere RDA'nın yayınlanmasından bu yana birçok kütüphane, kütüphane dernekleri ve farklı ülkelerdeki kütüphane okulları; kütüphane uzmanlarını yeni kataloglama standardı RDA hakkında, duyarlı hale getirmek ve farkındalıklarını artırmak için çalışmaktadır. Farkındalık yaratmak amacıyla konferanslar, çalıştaylar ve seminerler düzenlenmiştir. Bazı üniversitelerin kütüphanecilik bölümlerinde ders müfredatları değiştirilmiştir.

AAKK2 kullanan ülkeler de RDA'yı benimsemeye istekliydi. Dünyanın dört bir yanından gelen Anglo-Amerikan kataloglama geleneğine sahip üç vaka çalışması da bunu göstermektedir. Singapur Ulusal Kütüphane Kurulu, İsrail Ulusal Kütüphanesi ve Avustralya'daki RMIT Üniversitesi Kütüphanesi, ABD Kongre Kütüphanesi tarafından kabul edilmesinden kısa bir süre sonra RDA'yı uygulamaya karar vermiştir. Anglo-Amerikan tabanlı kataloglama geleneklerine sahip olmayan diğer kütüphaneler de uluslararasılaşma ve esnekliğe odaklanması nedeniyle RDA'ya ilgi göstermiştir (Ducheva ve Pennington, 2019, s. 389).

Çin'de RDA tarafından kullanılan dil, bazı araştırmacılar tarafından bir meydan okuma olarak görüldü. RDA cümlelerinin, özellikle İngilizce olmayanların uzun ve anlaşılmasının zor olduğu ifade edildi. Malezya'da ise RDA ile ilgili olarak Bibliyografik Kayıtlar için İşlevsel Gereklere (FRBR) ve Yetki Verileri için İşlevsel Gereklere (FRAD) gibi konular hakkında bilgiler yetersiz bulunmuştur. Eğitim içeriği Fransızca çevirisinde oldukça farklıydı. Bu yüzden Kanada'da, Quebec'deki çoğu kütüphanede çevirinin RDA'nın Fransızca olarak belirlenmesi, uygulama için önemli bir önkoşul olarak görülmüştür (Monyela, 2020).

Yukarıda bu tartışmalar yapılmasına rağmen Çin, Malezya, Filipinler, İran ve Brezilya kataloglama toplulukları, RDA'nın ülkelerinin kataloglama geleneklerine uygunluğu konusunda farklı düzeylerde incelemeler yaptı. Çinli bilim insanları Anglo olmayan ülkeler arasında en büyük RDA çalışmalarını yaptılar. Çin'de, RDA kuralları Çinceye çevrildi ve yaygınlaştırma faaliyetlerinin öncülüğünü Çin Ulusal Kütüphanesi (NLC), Çin Akademik Kütüphanesi ve Bilgi Sistemi üstlendi. Çeşitli toplantılar düzenlenerek ülke çapındaki katalog kütüphanecilerinin yeni kataloglama kurallarından haberdar olmaları sağlandı. Katalogcular RDA'nın faydaları hakkında bilgilendirildiler. Çin'de yapılan bir anket, ülkedeki kütüphane çalışanlarının büyük bir kısmının RDA'nın farkında olduğunu ve RDA bilgilerini uygulamaktan memnun oldukları sonucunu ortaya koymuştur (Tosaka ve Park, 2013).

Avrupa ülkelerinin RDA planlarının ana hatları, ilk olarak Danimarka'nın Kopenhag kentinde düzenlenen bir seminerde Avrupa RDA İlgi Grubu'nun kurulmasıyla çizilmiştir. Burada RDA'nın Avrupa düzeyinde geliştirilmesi ve uygulanmasının ana hatları açıklanmıştır (Çakmak, 2018, s.25). EURIG, Avrupa'da RDA'nın tartışılacağı bir platform oluşturmuş ve yıllar içinde RDA uygulamalarını kolaylaştırıcı önerilerde bulunmuştur. 2010'da Avrupa ülkelerinin çoğunun, ABD'den gelen raporlarla benzer şekilde RDA'yı ihtiyatlı ve "bekle ve gör" tutumuyla değerlendirdiği gözlemlenmiştir (Danskin ve Gryspeerdt, 2014).

Avrupa'dan bir başka kapsamlı vaka çalışması Letonya Ulusal Kütüphanesi'nin (NLL) 2013 yılındaki "Uygulama Projesi" ile başladı. Letonya'nın projesi ilk Milli Kütüphane uygulamalarından olduğu için önemlidir (Ducheve ve Pennington, 2019, s. 389).

Avrupa'da RDA'yı uygulamaya başlayan ülkeler; Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Finlandiya, Almanya, İzlanda, İrlanda Cumhuriyeti, Letonya, Hollanda, İsviçre, İngiltere, Norveç, Slovakya, İsveç, Danimarka, Lüksemburg, Portekiz, Slovenya, İspanya olmuştur. RDA'ya geçmeyip ilgilenen ülkeler; Belçika, Bulgaristan, Estonya, Litvanya, Sırbistan, Ukrayna'dır.

RDA 2015 sonu 2016 başında Alman Kataloglama Standardı RAK'ın (German Cataloging Standard/Rules For Alphabetical Cataloging) yerini alması için tüm Almanya kütüphanelerinde tanıtılmıştır. Bu tanıtımdan birkaç ay sonra katalogcuların RDA hakkındaki düşünceleri ve nasıl hissettikleri hakkında araştırma projesi yürütülmüştür. Nitel bir araştırma olarak tasarlanan bu projede odak grup görüşmeleri yapılmıştır. Görüşmeler sonucunda RDA'yı uygulamanın çok yönlü faydalarından söz edilmiştir (Wiesenmüller, 2017, s. 175).

Alman Milli Kütüphanesi'nin 2012'de JSC'ye katılımı, uluslararası benimsenen bir standart olarak RDA'nın ilerlemesinde önemli bir faktör olarak kabul edildi. Ayrıca Almanya, RDA'yı arşiv ve müze sektörüne daha uyumlu hale getirmeye çalışarak RDA'nın kültürel miras için önemli olduğunu ortaya koyulmuştur. Almanya, Avusturya ve İsviçre, RDA'nın uygulanması konusunda üçlü bir çalışma yürütülmüştür. Alman Ulusal Kütüphanesi, projeye öncülük etmiştir. Projede eğitim süreci merkez noktaya alınmıştır. Eğitim, temel kavramlar üzerine seminerlerden oluşmuştur. Belirli kaynakların kataloglanmasıyla ilgili ileri eğitim sürecine devam edilmiştir (Ducheve ve Pennington, 2019, s. 389).

İsviçre'de 2015 yılında bilgi kaynaklarının bibliyografik girişleri RDA temelli yapılmaya başlanmış ve 2016 yılında RDA'ya geçilmiştir. RDA'nın kabul edilmesinde; yerel kurallardan, uluslararası kurallara geçiş olanağı, araştırmaların kalitesini yükseltme, uzun vadede verilerin homojenliğini artırma unsurları göz önüne alınmıştır. İsviçre'nin Fransızca konuşan kantonları RDA ilkelerinin Fransızca operasyonel hale getirilmesini beklerken Almanca konuşan kısmı, zaten Almanca konuşan ülkeler kısmına dâhil edilmiştir. 2014 yılında BNF ve ABES adlı iki Fransız ulusal bibliyografik ajansı Fransızca «bibliyografik geçiş» aşamasını başlatmıştır (Banfi ve Gaudinat, 2019, s. 99-100).

Güney Afrika'da da RDA ile ilgili birçok konferans ve çalıştay düzenlenmiştir. Güney Afrika'da bir RDA yönlendirme komitesi kurulmuştur ve kütüphanecilere farkındalık yaratmak amacıyla duyarlılaştırma toplantıları düzenlemiştir. Nijerya gibi ülkelerdeki birçok kütüphane uzmanının yeni kataloglama standardı konusunda düşük düzeyde farkındalığa sahip olduğu anlaşılmıştır (Tuesday, Mkulama ve Mbangi, 2019). Sanchez (2012), dünya çapında kütüphane profesyonellerinin RDA uygulamasına yönelik duygularının yanı sıra bilgi seviyelerini ölçmek için bir anket yapmıştır. Anket sonuçları, gelişmiş ülkelerde RDA'ya karşı pozitif duygu ve bilgi seviyeleri yüksek çıkmıştır. Güney Afrika'daki kütüphane çalışanlarının ise en düşük seviyede olduğu anlaşılmıştır.

RDA'da basılı bilgi kaynaklarının yanı sıra elektronik ortamdaki bilgi kaynaklarının bibliyografik olarak tanımlanması için yeni kurallar oluşturulmuştur. Bu kurallar bilgi merkezlerinin bütün bilgi kaynaklarını tanımlanması ve erişimini sağlamıştır. Bu sayede bilgi merkezleri günümüz toplumunun bilgi hizmetini eksiksiz yerine getirmiştir. 2017 yılında RDA,

ABD'nin önde gelen araştırma ve akademik kütüphanelerinin çoğunluğu tarafından kullanılmaya başlanmıştır (Panchyshyn, Lambert ve McCutcheon, 2019). Uygulamaya başlayanların kararlarında; kaynaklar arasında daha iyi bağlantı kurmak, dijital kaynaklara daha uygun olması, verilerin kolayca paylaşılacağı bir dijital dünya, küresel düzeyde verinin paylaşılmasını destekleyebilecek tanımlayıcı bir standarda sahip olmak, uluslararası kütüphane topluluğunun bir parçası olmak, eski kuralların değiştirilmesi gerektiği, kütüphane sistemlerinin değişmesi gerektiği, açık kaynak sistemlerine sahip olunması gerektiği fikirleri etkili olmuştur.

Araştırmalar İngiltere'deki önemli sayıda kütüphane uzmanının RDA'nın farkında olduğunu göstermektedir. İngiltere'de yapılan bir ankette, kütüphanelerin yüzde 84'ünün RDA'yı uygulamaya karar verdiği ve kütüphanecilerin RDA'yı AAKK2'den daha iyi buldukları belirtilmiştir (Tuesday, Mkulama ve Mbangi, 2019).

Cambridge Üniversitesi Kütüphaneleri Bilgi Bülteni, Londra'da RDA uygulamasına ilişkin rapor yayınlamıştır. Bu raporda RDA'nın basit ve AACR'na kıyasla daha iyi olduğu vurgulanmıştır. RDA'nın sorumlu yazar sayısına bağlı olarak birçok giriş ve birkaç erişim noktası barındırmasının RDA'yı güçlü kıldığı belirtilmiştir. Ancak RDA'nın uygulanmasında bazı önemli zorlukların olacağını bildiren rapor bu zorlukların; kütüphane uzmanlarının eğitimi ve yeni ekipmanın satın alınması olduğundan bahsetmektedir (Danskin ve Gryspeerdt, 2014, s.115).

ABD, Çin, Almanya ve diğer gelişmiş ülkelerde, kütüphane meslek birlikleri, Kütüphane ve Enformasyon Okulları ve Milli Kütüphaneler, RDA kuralları konusunda kütüphane uzmanlarını bilinçlendirmişlerdir (Tuesday, Mkulama, ve Mbangi, 2019).

Her şey Semantik webde başladı. Web teknolojisi ile yeni uygulamalar oluştu. Küreselleşme, kişiselleştirme, sosyal medya, internetteki bu değişim kullanıcıların beklentilerini de yükseltti. Kaliforniya Üniversitesinde bilgi teknolojilerinden sorumlu kütüphaneci Karen Coyle (2014), "Yalnız webde olmak yeterli değil webin bir parçası olmalıyız" şeklinde bir değerlendirmede bulunmaktadır. Artık bibliyografik bir evrenden bahsedilmekte ve kütüphane verileri işlenebilir, paylaşılabilir ve izlenebilir olmalıdır. Kütüphaneler, kullanıcı ihtiyaçlarına duyarlılık gösterip bilgi erişim sistemlerinin işlevlerini artırmak zorundalar. Bunu kayıtlı olan bilgiyi bibliyografik denetimle gerçekleştirebilirler. RDA bu denetimi gerçekleştirebilecek bibliyografik denetim aracıdır. RDA geleceğin uluslararası iş birliğini sağlayacak web tabanlı sistemdir.

Şimdilerde bibliyografik kontrol iş birliği içerisinde, uluslararası sorumluluğu dağıtılarak Web tabanlı yapılmaktadır. Bu gerçek, iş birliğinin oluşturulması gerektiğini ve kütüphane kullanıcıları ile aktif bir iş birliği zorunluluğu ortaya koymaktadır. Bilgi, elektronik kaynaklarda üretilmiş, değişim hızlı olmuştur. Kataloglamada da değişim hızlı olmalıdır. Library of Congress, The National Agricultural Library ve The National Library of Medicine'den üç katalogcu Deanna Marcum, Sheldon Kotzin ve Peter Young RDA'yı bibliyografik kontrolün geleceği olarak görmüşlerdir. Ayrıca onlar, RDA'nın kütüphane kaynaklarının bibliyografik uygulamalarını uluslararası iş birliği ile güncelleyerek kullanıcılar için daha erişilebilir ve daha yararlı olacağını belirtmişlerdir (Report, 2011).

RDA hızla değişen bir ortamda kütüphanelerde bilgi akışını sağlayacak en büyük gelişmelerden biri olmuştur. RDA oluşturucuları, kuralları veri tabanı teknoloji ve veri mimarilerine uyumlu yapmış, veri tabanı teknolojilerine paralel bir uyum içinde geliştirmiştir.

RDA hakkında yapılan ilk çalışmalar sonucunda kütüphane personelinin bilgi düzeyleri artmıştır. Bunun sonucunda ilk olarak kütüphanelerde kullanılan otomasyon sistemleri RDA'ya uyumlu hale getirilmesi için MARC alanlarında gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Otomasyon sistemindeki düzenlemelerden sonra RDA ile ilgili yayınlar hızla yapılmaya başlanmıştır. Uygulamaya dönük bu kaynaklar kütüphane koleksiyonlarına katılmıştır. RDA ile ilgili seminer, çalıştay ve konferanslar yapılmıştır. Diğer kütüphanelerden kopya katalog yolu ile katalog yapılırken RDA ile bibliyografik tanımlaması yapılan kayıtlar tercih edilerek alınmaya başlanmıştır.

RDA'ya Geçiş Sebepleri

RDA, elektronik platformlar aracılığıyla kataloglanan elektronik kaynaklara da hitap etmektedir. RDA yalnızca koleksiyonlarının bir parçası olarak otomatikleştirilmiş ve e-kaynakları da kolaylıkla tanımlaya bilmektedir (Ifijeh, Segun-Adeniran ve Igbinoab, 2018, s. 2).

Kütüphaneler için OPAC, kullanıcıları ile buluşma noktasıdır. Önceleri kart kataloglar sınırlı bir alan sağladıkları için sadece temel bibliyografik bilgilerden oluşan kataloglar yapılabiliyordu. Daha sonra Web ortamında AAKK2 standartlarına göre kapsamlı kataloglar yapılmaya başlandı. Fakat bu kataloglar da çevrimiçi olmalarına rağmen kullanıcıyı sınırlamaktaydı (Atılğan, 2007, s.25-29). RDA'da daha ayrıntılı bir katalog kaydı oluşturulmasının gerekliliği nedeniyle daha önce hazırlanan kataloglama politikasında yer almayan bazı kurallar ve MARC alanları eklenmiştir. Örneğin;

- 040 \$e (Katalog kodu) alanı eklenmiş,
- 240 (Tek biçim eser adı) alanı eklenmiş.
- 264 (Yayın dağıtım vb.) alanı eklenerek, daha önce kullanılan 260 alanının artık kullanılmayacağı belirtilmiş,
- 336 (İçerik türü),
- 337 (Ortam türü),
- 338 (Taşıyıcı türü)
- 521 (Hedef kitle notu),
- 530 (Diğer erişilebilir fiziksel form notu),
- 586 (Ödül notu) vb. alanlar eklenerek önceki politikaya göre detaylandırılmıştır.

RDA'ya geçiş sebeplerini kısaca maddelemek gerekirse (Şenoğlu ve Akbayrak, 2018, s.71-73);

- Kullanıcıların aradıkları bilgiye daha kolay erişmelerini olanaklı kılmak,
- Kütüphane dermesini daha anlaşılır ve ayrıntılı bir şekilde kullanıcılara sunmak,
- Bilgiye her açıdan erişim sağlamak,
- Katalog kayıtlarını araştırmacılar için anlaşılabilir hale getirmek,
- Kütüphane dermesini son kurallara göre tanımlamak ve standardı gerçekleştirmek,
- Elektronik ortamındaki bilgiyi tanımlamak ve veri transferini kolaylaştırarak oluşabilecek kayıpları minimumda tutmak,
- Yetke listelerini oluşturmak,

- Konu başlıkları oluşturulurken otoritelerden yararlanmak,
- Dünyadaki yeni gelişmeleri izlemek ve geleceğe yönelik adım atmak,
- Bilgi hizmetlerinin kalitesini arttırmak,
- Mesleki tatmindir.

RDA Uygulamalarına Geçiş Süreci Çalışmaları Nasıl Olmalı

RDA uygulamasına geçmeden kataloglama yapacak ekip için RDA'nın tanıtılması, yerel kataloglama uygulamalarının tanımı, koleksiyonun erişim sistemindeki değişiklikler ve güncellemeler, eski kayıtların durumunun işlenmesi, aynı ekiple birlikte eğitim maliyetleri, dokümantasyon ve gerekli uygulamaların oluşturulması gerekmektedir (Mering, 2014). RDA kurallarının bibliyografik kayıtların kataloglanması için kapsamlı ve nispeten tutarlı bir yapı sağlamasına rağmen, bazı kuralların yapılandırılması, kataloglama sürecinde kataloglama kütüphanecisinin esnekliğine ve kararına izin veren seçim seçenekleri sunmaktadır (Mccutcheon, 2012). Bu bağlamda Mering (2014), hem kataloglama politikasının hem de uygulamaların ekibin testleri, tartışmaları ve eğitimine dayalı olarak formüle edilmesi gerektiğini tavsiye etmiştir. Bu nedenle, kurumun kataloglama politikasında standartlaştırılabilen RDA'nın kataloglama kurallarını tanımlamanın ve ayrıca kurumun hedefleri doğrultusunda ve kullanıcılar için faydaları göz önünde bulundurarak kataloglama uygulaması için en uygun kararlar alınmalıdır (Keseroğlu ve Dursun 1992).

Başlangıçta RDA ile ilgili ön hazırlık yapıldıktan sonra kurumdaki katalogculardan oluşan RDA Çalışma Grubu kurulmalıdır. Grup ile birlikte bir plan hazırlanmalıdır. Plan takviminde bilgi kaynaklarının RDA'ya uyumlu olarak kataloglanması hedefi belirlenmelidir. Belirlenen hedefle birlikte çalışmaları hızlandırabilmek için belirli aralıklarla toplantılar düzenlenmelidir. Çalışma süreciyle birlikte, RDA Çalışma Grubu, kütüphane üst yönetimine belirli aralıklarla rapor sunmalıdır. Bu raporda, RDA ile kataloglama yapılan kaynakların sayısal rakamları ve kimler tarafından ne kadar yapıldığı yer almalıdır (Beşir, 2015).

Bir kütüphanede RDA uygulamak, özellikle finansman konusunda hem kütüphane yöneticisinin hem de ana organının iyi niyetini ve desteğini gerektiren büyük bir proje olabilir. Anglo-Amerikan Kataloglama Kurallarının (AAKK2) yerine RDA'nın benimsenmesi bir kütüphane yönetimi kararıdır. Yönetimin onayı olmadan katalog kütüphanecileri RDA'yı uygulayamazlar. Ancak, yönetimin onayını ve desteğini almak, kataloglama veya teknik hizmetler sorumlusunun yönetim etrafında bir miktar lobi yapmasını gerektirebilir. Birinin fikri ortaya atması ve fikir gerçeğe dönüşene kadar devam etmesi gerekir. İlgili kişiler kütüphaneci olduğunda ve kütüphanenin ihtiyaçları ile kolayca ilişki kurabildiğinde, yönetimin her düzeyde onayını güvence altına almak daha kolaydır.

RDA uygulamalarına geçişte ilgili çalışmaları öncelikle takip etmeyi ve gelişmeleri gözlemlenme de yapılmalıdır. Geçiş sürecinde RDA'nın uygulanması için, kurumun kataloglama politikası oluşturulmalıdır. Bunu detaylandırmak için hem alınan kararlar hem de belgede standartlaştırılması gereken RDA kurallarının seçimi, kurumun hedeflerine göre ve kullanıcılar açısından faydalar dikkate alınarak belirlenmesi uygun olacaktır. Bu süreçte, ilk olarak RDA Toolkit üyeliği de yapılmalıdır. RDA toolkit ile çeşitli bilgi kaynakları, dokümanlar, uygulama örnekleri, haberler, çeviriler ve blog sayfalarını ve bütünsel bir yapıda Web görüntüleyicisi aracılığıyla çevrimiçi olarak kullanılabilmektedir. RDA Toolkit bilgi merkezi çalışanları için önemli

bir bilgi kaynağı görevi üstlenmiştir. Ayrıca RDA ile ilgili kaynaklar incelenmeli ve konuyla ilgili raporlar hazırlanmalıdır. Uygulama olarak ise bu aşamada yalnızca, kopya katalog yöntemi ile diğer kütüphanelerden alınan RDA'lı katalog kayıtları, üzerinde herhangi bir değişiklik yapılmadan, olduğu şekli ile sisteme aktarılabilir.

RDA'ya geçişte planlama yaparken şu kararlar alınmalıdır (Parent, 2014, s. 775):

- Kütüphane veri tabanı ve otomasyon sistemi RDA'ya uygun şekilde tanımlanır.
- Yeni gelecek kayıtlar RDA'ya uygun şekilde kayıt altına alınacaktır.
- Geçmiş materyaller önem düzeyine göre öncelik verilerek sisteme aktarımı yapılacaktır.
- AAKK2 kullanılarak kataloglanmış kaynaklar doğru kabul edilecek ve zaman içinde toplu değiştirilecektir.

RDA'yı uygulayan kataloglamacıların düşünceler ve deneyimlerin paylaştığı, sorunların tartışıldığı ve herkese açık bir tartışma listesi olan "rda-l@lists.ala.org" üye olunmalıdır. Listede paylaşılanlar yakından takip edilmeli ve aylık olarak Bilgi Merkezi üst yönetimine rapor edilmelidir. Ayrıca bu raporlar, ilgili tüm kişilerin görebilmesi için ana sunucu altında yer alan ortak paylaşım klasörüne eklenmelidir. Benzer şekilde Bilgi Merkezi'nin tüm çalışanlarının birbirleri ile bilgi paylaşımında bulunduğu Wiki paylaşım platformuna da RDA ile ilgili makaleler eklenmelidir. Böylece tüm çalışanların RDA ile ilgili fikir sahibi olmaları sağlanmış olur (Beşir, 2015, s.25).

RDA ile ilgili yapılan ilk farkındalık çalışmaları sonucunda, konuyla ilgili çalışanların bilgi birikimleri artırılmış olur. Böylece, Bilgi Merkezi ön hazırlık süreci çalışmalarını başlatmaya hazır duruma gelmiş ve kullanılan otomasyon sisteminin RDA'ya uyumlu hale getirebilmek için, MARC alanlarında gerekli düzenlemelerin yapılması sağlanarak süreç başlatılmalıdır. Bu işlemin sonunda, RDA'da kullanılan yeni MARC alanları otomasyon sistemi tarafından tanımlanabilen alanlar halini alır. Otomasyon sisteminin RDA'ya uyumlu hale getirilmesinden sonra RDA ile ilgili kaynak taraması yapılıp ve uygun görünen kaynaklar koleksiyona dâhil edilmelidir. Yurt içindeki, RDA ile ilgili konferans/seminer/çalıştay vb. toplantı katılımlarına önem verilmelidir. Kopya katalog yolu ile diğer kütüphanelerden katalog kaydı alınırken, RDA'lı katalog kayıtları tercih edilmelidir. Çok net şekilde eksik veya hatalı olan kayıtların dışındaki RDA'lı kayıtlar, üzerinde değişiklik yapılmadan, daha sonra incelenmek üzere, sisteme eklenmelidir. Kararsız kalınan durumlarda veya net bilgiye ihtiyaç duyulduğunda, RDA Toolkit incelenmelidir (Beşir, 2015, s.27).

RDA ön hazırlık çalışmalarının tamamlanmasıyla birlikte, ilgili bölüm yöneticisinin önderliğinde, yukarıda da değinildiği gibi kataloglama kütüphanecilerinden oluşan bir "RDA Çalışma Grubu" oluşturulmalıdır. Öncelikli olarak bir yol haritası belirlenmeli ve hangi kaynakların RDA'ya uygun olarak kataloglanacağı belirlenmelidir. Belirlenen hedef doğrultusunda, RDA Çalışma Grubu, öncelikle geçmiş birikimleri ile yeni gelişmeleri harmanlayarak, Bilgi Merkezi'nin kataloglama politikasını hazırlayabilmek için, düzenli aralıklarla toplantılar organize etmelidir. Toplantılarda alınan kararlar ve görev paylaşımları toplantı tutanağına işlenmeli ve bir sonraki toplantı, bir önceki toplantı tutanağının üzerinden adım adım takip edilerek gerçekleştirilmelidir. Böylece, alınan kararların ve görevlerin unutulmasının önüne geçilir. RDA'ya geçiş sürecinde, bilgi paylaşımını kolaylaştırmak için, tüm kataloglama ekibinin erişim yetkisinin olduğu, ana sunucu altında yer alan ortak paylaşım klasörü altına "RDA Çalışmaları" isminde yeni bir klasör oluşturulmalıdır. Hazırlanan raporlar,

konu ile ilgili sunumlar, karşılaşılan farklı örnekler, okunması gereken makaleler gibi faydalı kaynaklar ile RDA Çalışma Grubu toplantı tutanakları bu klasörün altına eklenmelidir. Böylelikle, RDA ile ilgili araştırma yapan ve/veya RDA'lı katalog yapmak isteyen kişilerin, istedikleri dokümanlara, kolay bir şekilde ulaşabilmeleri sağlanmış olur. Çalışma sürecinin tamamlanmasıyla RDA Çalışma Grubu, Bilgi Merkezi üst yönetimine "RDA MARC Alanları" isimli bir rapor sunulmalıdır. Bu rapor ağırlıklı olarak RDA ile değişen ve yeni eklenen MARC alanlarını kapsayan bir tablo formatında hazırlanmış ve kurallar ile ilgili uygulamalar, zorunlu veya seçenekli olarak belirtilmelidir. Bunlarla beraber raporda, MARC alanları ile ilgili, "RDA Toolkit Referans Numaraları" ve detaylı açıklamalara da yer verilmelidir (Beşir, 2015, s.29).

Hart (2010), RDA'ya geçiş için kütüphanelerin gerçekleştirmesi gereken adımları aşağıdaki gibi sıralamıştır:

- RDA'yı ne zaman uygulamaya başlayacağınıza karar verin.
- Bu değişimin ortaya çıkardığı bütçe sorunlarını ele alın.
- Kütüphanenin eğitim ihtiyaçlarını belirleyin ve tanımlayın.
- İhtiyaç olması durumunda geriye dönük veri değişikliklerini planlayın.

Uygulamanın başlangıç noktası, RDA araç setinin alınması/aboneliğidir. RDA araç seti (çevrimiçi), baskı sürümü içe aktarılırken abone olunur. Kütüphaneler, satın alma veya abonelik maliyetini karşılamalıdır (Oguntayo ve Adeleke, 2016).

RDA'ya Geçiş İçin Eğitim

RDA'ya geçiş süreci beraberinde birçok değişikliği getirmiştir. RDA'nın uygulanabilmesi için gerekli olan eğitimin verilmesi bu değişimin kilit noktalarından biridir. RDA kurallarının uygulanması eğitim gerektirir. Bu nedenle kütüphanecilerin RDA'nın özellikleri ve uygulamaları hakkında eğitilmesi gerekmektedir. Kuralların teorik bilgisinin yanı sıra, RDA kurallarının uygulanmasının pratik gösterimine ihtiyaç vardır. Farklı ülkelerde RDA'ya yönelik yapılan çalışmalarda "RDA Eğitimi" konusunun geçiş sürecindeki önemli konulardan biri olduğu anlaşılmıştır. Bu eğitimi verirken izlenecek yöntemler oldukça önemlidir. Ülkeler arasında eğitime yönelik benzer ve farklı metotlar geliştirilmiştir.

Mevcut eğitim seçenekleri, oldukça kısıtlıdır. RDA için düzenlenen yerel çalıştaylar ve konferanslarla ilgili zorluklar mevcuttur. Eğitim oturumlarının çoğu, lojistik ve diğer konulara hitap etmek için ücrete dayalıdır. Yine bazı kütüphaneler fon yetersizliği nedeniyle kütüphanecilere (katalogcu) bu tür eğitimler verememektedir. Yerel atölyelerle ilgili bir diğer sorun da yetersiz tesislerdir. Bilgisayar sistemleri, ağ ve internet olanakları tüm katılımcılara hizmet vermek için yeterli değildir. Ayrıca, eğitim atölyelerinde kullanılan uygulama yazılımı, katılımcının kütüphanesinde kullanılan yazılımdan farklı olabilir (Ifijeh, Segun-Adeniran ve Igbinoab, 2018, s.3).

Üst yönetim personelinin eğitilmesi için en uygun yöntemin kapsayıcı bir eğitim modeli olduğunun uygun olacağına karar vermelidir. Eğitim için:

- RDA konusunda bilgili ve deneyimli bir katalog kütüphanecisi eğitim vermelidir.
- İkinci bir eğitmen e-kaynaklar ve süreli yayınlar üzerinde çalışmalıdır.
- Daha sonrasında bu personeller bir araya gelerek kapsamlı bir eğitim materyali hazırlamalıdır.

- Hazırlanan eğitimler küçük gruplara sunulmalıdır.
- Eğitim gruplarının her biri için gerekli zaman tanınmalıdır.
- Sunumla açıklanan bilgiler ve sorular ile gruplar sunum boyunca tartışmaya teşvik edilmelidir.
- Sunumlarda daha çok örnek kayıtlar üzerinden çalışılmalıdır.
- Eğitim sonrası uygulamalarda personeller iş birliği yaparak katalog yapılmaya özen gösterilmelidir.

Bu sayede hem birbirlerini geliştireceklerde hem de personelin eğitim düzeyi arasında çok büyük farklar olmaması sağlanır (Parent, 2014, s. 776).

2013 yılında ABD halk kütüphanelerinde RDA üzerine yapılan bir araştırma, katalog kütüphanecilerinin iş, eğitim ve öğretim seviyelerinin RDA'nın benimsenmesinde önemli bir kriter olduğu tespit edilmiştir. Bu kütüphanelerde RDA eğitimi almış, Bilgi ve Belge Yönetimi mezunu profesyonellerin çalışması işleri kolaylaştırmıştır (Panchyshyn vd., 2019, s. 129). ABD gibi kataloglama kültürüne katkıda bulunmuş ve bu süreçlerde aktif rol oynamış bir ülkede Illinois Üniversitesi'nde yapılan bir çalışmada RDA kuralları ile ilgili eğitim alınmadan RDA'nın uygulanamayacağı ortaya konulmuş ve araştırmacılar RDA ile ilgili sürekli eğitimlerin verilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Jin ve Sandberg, 2014, s. 232-233). Böyle bir eğitim, uzmanların kütüphanecileri eğitmek için sunduğu yerel eğitimler veya konferanslar aracılığıyla verilebilir. Bu eğitimler çoğunlukla ücretli olabilmektedir ve bazı kütüphaneler bu eğitimler için katalog kütüphanecilerine gerekli yatırımı sağlayamamaktadır. Bu yüzden devlet desteği ve milli kütüphanelerin katkısıyla bu eğitimlerin ücretsiz hale getirilmesi gerekmektedir. Yerel eğitimler ile ilgili sıkıntı ise teknolojik alt yapıdaki yetersizliğin katılımcıların eğitimini verimsiz hale getirebilecek olmasıdır. Bunun için yerelde verilecek eğitimlerde yeterli sayıda kullanıcının ihtiyacını karşılayacak gelişmiş bilgisayar ve iletişim teknolojileri alt yapısı kurulmalıdır. RDA eğitimi için eğitimlerdeki yazılımlar ile yereldeki kütüphanelerin yazılımları arasında farklılıklar olabilir. Bu farklılıkların giderilmesi gerekir (Monyela, 2020, s. 119).

Avrupa ve Birleşik Krallık ile ilgili yapılan bir çalışmada ise RDA'yı kullanmayan kütüphanelerin sistemi değiştirme konusunda kaygı duyduklarını ortaya koyulmuştur (Danskin ve Gryspeerdt, 2014, s. 118). Bu noktada eğitimin yanı sıra kataloglamanın geleceği ile ilgili ulusal bir bilinç uyandırılmalıdır. Bu bilincin sağlanmasında ülkelerin milli kütüphanelerine büyük sorumluluk düşmektedir.

RDA'ya geçişte önemli unsurlardan biri de ilgili ülke dilinde kaynakların olmasıdır. Avrupa' da yapılan geniş çaplı bir RDA araştırmasında İsveç, İzlanda ve Letonya gibi ülkeler maliyete bağlı olarak RDA için kısmi bir çeviriyi tercih etmişlerdir. İspanya ve Norveç gibi ülkeler başarılı bir kataloglama için kendi dillerinde uyarlama yapılmasını ön şart olarak belirlemişlerdir (Ducheva ve Pennington, 2019, s. 394).

RDA Uygulamalarına Geçiş Yapan Bazı Kütüphanelerden Yapılan İşlemlere Örnekler

İskoçya Milli Kütüphanesi'nde RDA'ya yönelik ilk adımlar, 2012 yılında RDA'nın monografi, dizi, harita ve müzik kaynakları için getirmiş olduğu yeniliklerin uygulanmasına karar verildiğinde atılmıştır. Milli Kütüphane bünyesinde yer alan paydaşlar olan Rare Books (Nadir Eserler) ve Scottish Screen Archive (İskoçya Görüntü Arşivi) ile RDA'yı benimseme

konusunda tartışmalar yapılmıştır. Bu tartışmaların sonucunda ise İskoçya Milli Kütüphanesi kataloglama biriminde RDA çalışmaları için bir alan ayrılmıştır. Bilgisayarlara MARC of Quality'nin RIMMF (Birçok Meta Veri Formatında RDA), bir görselleştirme aracı, bazı bilgisayarlara kurulmuş ve RDA Toolkit satın alınmıştır. Kataloglama personeli 24 Nisan 2012 tarihinde Britanya Kütüphanesi'ndeki RDA uygulama toplantısına, bazıları da İskoçya'daki Kataloglama ve İndeksleme Grubu tarafından düzenlenen ve NLS'de Alan Danskin (British Library) tarafından yönetilen FRBR'ye giriş eğitimine katıldı. 29 Haziran 2012. Milli Kütüphane kataloglama personeli Ağustos ve Eylül 2012 aylarını kapsayan süreçte otorite dizini çalışmaları için RDA NACO'dan (Name Authority Cooperative Program) iki haftalık bir eğitim almıştır (Nicholson, 2013, s. 22). Sekiz ayrı modülden oluşan bu eğitimler PCC (Program for Cooperative Cataloging) tarafından ücretsiz olarak AACR 2'den RDA'ya geçişi kolaylaştırmak için tasarlanmıştır. Toplam 25 web yayınında sunulduğu şekliyle kurs, filme alınmış dersler, uygulamalı rehberli oturumlar, çevrimiçi alıştırımlar ve takip, soru cevap şeklinde web seminerlerinden oluşmaktadır (Library of Congress, 2013). Kütüphane, kendi bünyesinde RDA ile ilgili eğitim ve diğer etkinlikleri gerçekleştirmiştir. İskoçya Milli Kütüphanesi RDA'ya geçişin sağlıklı bir şekilde sağlanması için farklı adımlar atmıştır. Ulusal çapta RDA'ya geçiş için ise İskoç Milli Kütüphanesi Nisan 2013'te paydaşlarındaki kataloglama personelleriyle beraber RDA Uygulama Grubu (RDA Implement Group)'nu kurmuştur. Eğitimlerin ulusal bazda yapılması için PCC tarafından oluşturulan eğitim araçları, CILIB (Chartered Institute of Library and Information Professionals) tarafından oluşturulan eğitim materyallerini incelemiştir. Bu programlardan yararlanarak ulusal alanda diğer kataloglama personellerini eğitmek için atölye çalışmaları yapmayı planlamışlardır. İlk olarak kataloglama yapan personel için kademeli olarak eğitim süreci planlanmıştır. Bunun için 26 Nisan 2013 tarihinde Glasgow'daki Mitchell Kütüphanesi'nde "An introduction to RDA a joint CIGS/BDS workshop" başlıklı bir çalıştay düzenlenmiştir (Nicholson, 2013, s. 24). Bu çalıştayda katılımcıların RDA Toolkit'in maliyeti, niteliği hatta kullanımı hakkında hiçbir soru sormaması dikkat çekmiştir. Bu durum RDA Toolkit'in kullanıcılar tarafından anlaşılmadığı ve anlatılmasının zor olacağı şeklinde yorumlanmıştır (Aburrow-Jones, 2013, s. 69). Ancak korkulan olmamış süreç kademeli olarak devam etmiştir. Alternatif eğitim metotları oluşturulmuştur. Bunlardan biri "World Cafe" dir. Bu eğitim metodunda bir masanın etrafında küçük gruplar halinde RDA'yı öğrenmek için gelenler ve eğitimciler sohbet havası içerisinde uzmanlardan yardım olarak katılımcıları konuşturmaya sevk edecek uygulamalarla ve içecek ve yemek molalarıyla destekleyerek verimli bir çalıştay geçirmelerini sağlamayı hedeflemiştir (Aburrow-Jones, 2019, s. 27). İskoçya Milli Kütüphanesi bu gibi metotlarla gerek kendi bünyesinde gerekse alandaki derneklerin, oluşumların yardımıyla halen RDA çalışmalarını ülke çapında devam ettirmektedir.

Ülkemizde RDA'ya Geçiş ve Bazı Kütüphanelerde Yapılan İşlemlere Örnekler

Türkiye'de kataloglama birimlerinde çalışan kütüphanecilerin RDA ile ilgili farkındalıklarını artırma amacıyla Joint Steering Committee (JSC) for Development of RDA tarafından oluşturulan RDA Broşürü Türkçeye çevrilmiş ve Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği tarafından Mart 2013'te yayınlanmıştır (RDA Türkiye, 2013).

Ülkemizde farkındalığı artırmak için, 26 Mart 2013 tarihinde Ankara’da “Bilgi Hizmetleri ve Bilgi Düzenlemede Yeni Yaklaşımlar Konferansı” ve İstanbul’da “RDA, VIAF, BibFramework: Kütüphanelerde Linked Data’ya Geçiş Konferansı”; 27 Mart 2013 tarihinde İzmir’de “Yeni Bibliyografik Evren, RDA ve Ulusal Girişim Konferansı” ve 19 Nisan 2013 tarihinde “Semantik Yaklaşımlarla Kütüphanelerde Günceli Yakalamak: LOD, Bibliographic Framework, RDA, VIAF Konferansı” gerçekleştirilmiştir.

ABD’de RDA’ya geçişin açıklanmasından sonra ülkemizde de bazı üniversite kütüphaneleri hızla geçiş çalışmalarını başlatmıştır. Örneğin Bilgi Üniversitesi RDA’ya geçişte öncelikle şu adımları atmıştır: 2013 yılından itibaren RDA’lı katalog kayıtlarını incelemek için z39.50 protokolü ve Online Computer Library Center (OCLC) Connexion’dan indirilen RDA’lı orijinal kataloglar değiştirilmeden sisteme alınmıştır. Sisteme alınan bu kayıtlardaki RDA alanları ve farklı kaynak türündeki katalog örnekleri incelenmiştir. RDA konusunda yayımlanmış basılı ve elektronik kitaplar satın alınıp, koleksiyona eklenmiştir. Pilot uygulama olarak, 2013 yılı Kasım-Aralık aylarında 250 adet Türkçe kitap RDA formatına uygun olarak kataloglanmıştır. İstanbul Bilgi Üniversitesi Kütüphanesindeki tüm kaynak türlerinin RDA formatına uygun şekilde kataloglanması için gerekli alt yapı çalışmaları hazırlanmış, 2014 yılı Nisan ayı itibariyle tüm kaynak türleri RDA formatında kataloglanmaya başlanmıştır. (Işık, Kılıç, Delibaş, 2019 s.393-394). Bu uygulama sonucunda yapılan çıkarımlar aşağıda belirtilmiştir:

RDA uygulamalarının teknolojik alt yapıya ve detaylı kurallara sahip olması nedeniyle uzmanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda katalog kütüphanecilerinin RDA eğitimini mutlaka almış olması gerekmektedir. RDA, her türlü kaynağı ve varlıklar arasındaki bağlantıları ortaya çıkarma özelliğinden dolayı kendi içinde ayrıca değerlendirilmesi ve pek çok bilgi kaynağı ile etkileşim içinde olması gerekmektedir. Bilgiye erişimde kolaylık sağlayan FRBR ve FRAD kavramsal modellerinden yararlanarak bibliyografik kayıtlar için gerekli altyapının hazırlandığı bilinmektedir. Fakat web ara yüzü FRBR ve FRAD kavramsal modellerinden yararlanarak oluşturulmadığından dolayı RDA kullanımı sonuçlar bazında web sayfasında etkin olarak görülmemektedir. RDA Toolkit’e abone olunmalıdır. Personel ve kullanıcı eğitimi için RDA Toolkit olmazsa olmaz konumdadır. Yayınevi kataloglarında kullanılan RDA formatında nitelendirme başlıkları kullanıldığı için, yayınevi editörleri ile bizlerin daha iyi iletişim kurabildiği görülmektedir. Bu bağlamda da doğru iletişim ile daha iyi, hızlı ve standart kataloglar ortaya çıkmaktadır. Kütüphane kullanıcılarının talepleri doğrultusunda, kataloglama kütüphanecileri ve bilgi teknolojisi görevlileri, RDA’nın etkin kullanımına devam etmektedirler (Işık, Kılıç ve Delibaş, 2019 s. 393-394).

Güçlü, tutarlı ve işlevsel kütüphane katalogları aracılığıyla bilgi kaynaklarının erişilmesini sağlamak amacıyla geliştirilen (Özel, 2015, s. 27) yeni kataloglama standardı RDA’nın dünyada kullanılmaya başlanması ile Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi’nde de RDA’ya geçiş için planlama yapmaya Haziran 2013 tarihinde başlamıştır. Bu süreçte elektronik ve basılı birçok kaynaktan bilgi düzeyini artırmak için yararlanılmış, Türkiye’de RDA üzerine yapılan toplantılara katılım sağlanarak yapılan uygulamalar görülmüş ve değişik uygulama örnekleri incelenmiş, diğer kataloglama kütüphanecileri ile fikir alışverişinde bulunulmuştur. RDA’ya geçiş süreci tüm bu bilgiler ışığında planlanmış ve yapılması gerekenler yazılı olarak belirlenmiştir. Planlama aşamasında; hangi materyal türlerinde RDA uygulanacaktır,

kullanılacak RDA alanları ve geriye dönük kayıtlara işlem yapılacak mı gibi sorulara cevap aranmıştır. Çalışmalar sonunda kütüphane yönetimine rapor sunularak RDA'ya geçiş onayı alınmış ve kataloglama yapan personele uygulama hakkında eğitim verilmiştir. Mayıs 2014 tarihinden itibaren RDA uygulamasına geçilmiştir (Teoman ve Efe, 2015, s. 2).

Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesinde genel kataloglama dili İngilizce olup, bibliyografik kayıt oluşturulurken kitabın diline bağlı kalınmıştır. Bu durum özellikle RDA'ya geçiş sürecinde kurum için avantaj olarak görülmüştür. Yazar, kurum, konu başlığı ve tek biçim başlık girişlerinin standart yazılışları ile aralarındaki bağlantıları göstererek, belirli bir uyum ve tutarlılık sağlama amacı ile otorite kayıtları oluşturulmuştur. Yaratılan otorite dizinleri RDA'ya geçiş sürecine olumlu yönde büyük katkı sağlamıştır. Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi, Millenium Kütüphane Yönetim Sistemi'ni kullanmaktadır. Kütüphane koleksiyonundaki kaynakların bibliyografik kayıtları meta data standardı olarak Machine Readable Catalogue 21 (MARC21) ile oluşturulmaktadır. MARC 21'e uyumlu otomasyon programının kullanılıyor olması RDA'ya geçişte avantaj sağlamıştır. Sistemin yenileme özelliği kayıtların toplu değişimine olanak sağladığı için, örneğin RDA'ya geçiş sürecinde kimi MARC alanları bu özellik kullanılarak toplu olarak değiştirilebilmiştir (Teoman ve Efe, 2015, s. 3).

Sabancı Üniversitesinde, RDA ile ilgili ön hazırlık yapıldıktan sonra üniversitedeki kütüphanecilerden oluşan RDA Çalışma Grubu kurulmuştur. Grupla birlikte bir plan hazırlanmıştır. Plan takviminde 2015 yılının haziran ayında bilgi kaynaklarının RDA'ya uyumlu olarak bibliyografik tanımlanması planlanmıştır. Belirlenen hedefle birlikte çalışmalarını hızlandırabilmek için belirli aralıklarla toplantılar düzenlenmiştir. Çalışmanın bitmesi ile RDA Çalışma Grubu, kütüphane üst yönetimine "RDA MARC Alanları" isimli bir rapor sunmuştur. Söz konusu raporda, RDA kataloglama kurallarına yer verilmiştir. RDA ile değişen ve yeni eklenen MARC alanlarını kapsayan çalışma, bir tablo formatında hazırlanmış ve kurallar ile ilgili uygulamalar, zorunlu veya seçenekli olarak belirtilmiştir. Ayrıca MARC alanları ile ilgili, "RDA Toolkit Referans Numaraları" ve detaylı açıklamalara da yer verilmiştir. Tüm bu çalışmaların sonucunda Haziran 2015 tarihi sonra basılı kaynaklar ve elektronik bilgi kaynaklarının bibliyografik tanımları RDA'ya göre yapılmaya başlanmıştır (Beşir, 2015).

Ulusal Toplu Katalog (TO-KAT) ve üniversite kütüphanelerinin çevrimiçi katalogları incelenerek yapılan bir araştırmaya göre; aktif olan 129 devlet üniversitesinden 28 tanesi RDA standartlarına göre kataloglama yapmaktadır. Yine yapılan bu araştırmaya göre aktif olan 76 Vakıf Üniversitesinden 21'i RDA standartlarını kullanmaktadır (Beygirci, 2020 s. 7). RDA'nın yayınlanmasının üzerinden 10 yıldan fazla bir zaman geçmesine rağmen bu çalışmada da belirtildiği gibi ülkemizde çok az sayıda kurum RDA standardına göre katalog kayıtlarını yapmaktadır. Yapılan araştırmalarda RDA'ya geçilmemesinin nedenleri arasında standardın sağladığı yararların iyi anlaşılabilmesi, maliyet, yönetici tutumu, zaman kaygısı, iş yükü düşüncesi, otomasyon sistemlerinin uyumlu olmaması gibi nedenler yer almaktadır.

RDA'nın hayata geçirilebilmesi için göz önüne alınması gereken en önemli konu kütüphanelerin kullandıkları otomasyon sistemlerini güncellemeleri gerekliliğidir. RDA ve gereklilikleri ancak ihtiyaçları karşılayan, gelişmiş sistemlerde çalışacaktır. RDA ile gelen yeni tanımlama alanları, FRBR bağlantıları, görsel imajlar ve diğer tüm bahsedilen konuların hayata geçirilebilmesi ve aktif olarak çalışması ancak gelişmiş sistemlerde mümkün olacak bir iştir (Cünüş, 2020).

Otomasyon sistemleri öncelikle otorite dizinlerinin hazırlanıp aktif olarak kullanımına olanak vermelidir. Dizinlerde verilen göndermeler sağlıklı şekilde çalışıyor olmalıdır. MARC21’de mevcut alan ve alt alanların tüm etiketlemelerini aktif olarak çalıştıracak şekilde tasarlanmış olmalıdır. RDA Toolkit’e kolayca ulaşılabilmesine olanak veren yönlendirmeler bulunmalıdır. Ayrıca Kütüphanecilik mesleği ve bilgi teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak güncellenebilir yapıda olmalıdır. Kütüphanelere kurulacak otomasyon sistemleri için en başta bu gereklilikleri karşılar özelliklerde olanların seçilmesi gerekli ve zorunludur. Bunları karşılamayan sistemler zaten sınırlı olan kaynakların israfı sonucuna varır (Cünüş, 2020).

Günümüzde katalog kayıtlarının yüksek bir yüzdesi kopya ile kataloglanmaktadır. Kopya kataloglar z39.50 kullanılarak içe aktarılır. Katalog kütüphanecileri kopyanın doğruluğunu kontrol eder. Eğer düzenleme gerekiyorsa yapar ve kaydetme işlemini gerçekleştirirler. Genelde kayıtların düzenlenme ihtiyacı vardır. AAKK2 kayıtlarını otomasyon sistemini kullanarak RDA’ya geçiş için bir yol vardır. MarcEdit gibi programlar da bu işlemlerde kullanılabilir. Bu araç ile otomasyondan alınan MARC kayıtlarına yeni RDA alanları otomatik olarak eklenebilmektedir. Program kullanılarak en az insan müdahalesi gerektirecek şekilde kayıtlar RDA’ya geçilebilir (Parent, 2014, s. 778).

Düzenleme gerektiren kayıtlar ise MarcEdit programı ile gerekli MARC Alanları ve içerisindeki bilgiler düzenlenerek hazır hale getirilebilir. Bu anlamda daha az bir sürede RDA’ya geçiş işlemleri gerçekleştirilmiş olur. Otomasyon programında yeni alanların görüntülenmesi gibi işlemler gerçekleştirilir. Daha sonrasında düzenlemesi biten kayıtlar kütüphane otomasyon programına aktarılır. Mevcut kullanılan otomasyon yapısının gelişmiş olması ve RDA’ya uygun hale getirilmesi fazla bir zaman almadan, süreç uzamadan veri aktarımı gerçekleştirilmiş olur (Parent, 2014, s. 779).

Sonuç

RDA, AAKK2’ye oranla daha kapsamlıdır. Ayrıca RDA standartları ile oluşturulan kataloglar, bilgiye erişimde kullanıcılara büyük kolaylık sağlanmaktadır. Gerek bilgi kaynaklarının tam olarak tanımlanması konusunda gerekse bilgiye erişim konusunda RDA ile AAKK2 karşılaştırıldığında çok daha fazla ileridedir.

Teknolojinin hızlı ve sürekli gelişimiyle birlikte değişen kaynak türleri, kullanıcı taleplerindeki niceliksel artış gibi etkenler kütüphanelerin kataloglama politikalarını oluşturmasını, katalogların güncellenmesini ve yazılı kararlar alınmasına neden olmuştur. 2013 yılından itibaren RDA’lı katalog kayıtlarını incelemek için z39.50 protokolü ve Online Computer Library Center (OCLC) Connexion’dan indirilen RDA’lı orijinal kayıtlar kataloglama programlarına aktarılmıştır. Programlara aktarılan bu kayıtlardaki RDA alanları ve farklı kaynak türündeki katalog örnekleri incelenmelidir. Ayrıca; RDA konusunda yayımlanmış basılı ve elektronik kitaplar satın alınıp, koleksiyona eklenmelidir. Bu çalışmaların sonucunda kütüphane otomasyon ve kataloglama bölümü sorumluları tarafından, kataloglama bölümünde kaynak türüne göre kullanılacak RDA alanları, hazır şablonlar oluşturularak kütüphane otomasyon sisteminde kullanıma hazır hale getirilmelidir.

Bütün gelişmiş ülkelerde RDA’ya geçiş çalışmaları neredeyse tamamlanmışken henüz ülkemizde devam eden bir süreçtir. Katalog kütüphanecilerinin bu sürece hazır hale getirilebilmesi için ortak bir bilinç uyandırılmalı ve gerekli eğitimler verilmelidir. RDA eğitimi

için yeterli sürenin ne kadar olduğu ancak test edilerek anlaşılabilir. Bunun için katalog kütüphanecilerine belirli aralıklarla eğitim verilip katalog kayıtları incelenebilir. En iyi katalog kaydına ulaşıncaya kadar eğitimler devam ettirilip eğitim için temel süre hakkında fikir sahibi olunabilir. Kütüphanecilerin kaygılarının giderilmesi için başta Milli Kütüphane olmak üzere TKD ve ÜNAK gibi meslek kuruluşları teorik ve pratik eğitim vermek için ortak bir eylem planı hazırlamalı ve ülke genelinde yaygınlaştırmalıdır. Maliyet korkularının giderilmesi için devlet tarafından destek verilmelidir. RDA eğitimi alan bölümlerin akademisyenleri, doktora ve yüksek lisans öğrencileri ortak bir havuz oluşturarak RDA ile ilgili kaynakların Türkçeye uyarlanması için çalışmalar yapmalıdır. Bir forum oluşturarak ortak çabaya dikkat çekilmeli ve RDA ile ilgili konular tartışılmalıdır.

Ulusal standardizasyon için ortak bir çabanın yaratılması gerektiği unutulmamalı ve hangi kütüphane türünde olursa olsun kataloglama için esas olanın “uyum” olduğu unutulmamalıdır. RDA'ya geçişle ilgili diğer ülkelerdeki sorunlara benzer sorunlar Türkiye’de de bulunmaktadır. Diğer ülkelerdeki çözüm önerileri incelenerek model alınabilir. Tüm dünyada RDA standartlarına geçiş hızla devam etmektedir. Ülkemizde de RDA'ya bir an önce geçilmesi kaçınılmazdır.

Kaynakça

- Aburrow-Jones, N. (2013). RDA: Analysing the impact of a new cataloguing standard on SUNCAT, *The UK's Serials Union Catalogue*. 24(2), 63-81.
- ALA (2011). <http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/alcts/confevents/upcoming/webinar/index.cfm>.
- Atılgan, D. (2007). Türkiye’de kataloglamanın dünü, bugünü, geleceğe dönük beklentiler. H. Dilek-Kayaoğlu (Yay. Haz.), *Prof. Dr. Meral Alpay’a Armağan* içinde (ss. 25-31). İstanbul: Bayrak Matbaası
- Banfi, E. and Gaudinat, A. (2019). Public libraries in Switzerland: RDA and the FRBRization watershed. *Library Management*. 40(1/2), 98-112.
- Beşir, E. M. (2015). RDA: Sabancı Üniversitesi Geçiş Süreci. *ÜNAK 2015 Elektronik Çağda İçerikten Mimariye Kütüphaneler 1-3 Ekim 2015* içinde (ss.19-33). Ankara: ÜNAK
- Beygirci, B. (2020). *Kataloglamada standartlaşma ve tutarlılık: Türkiye’de farklı otomasyon sistemi kullanan beş üniversite kütüphanesinde uygulanan kaynak tanımlama ve erişim standardının tutarlılık analizi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çankırı Karatekin Üniversitesi
- Coyle, K. (2014). FRBR, twenty years on. *Cataloging & Classification Quarterly* 53(3-4) 265-285. doi: 10.1080/01639374.2014.943446
- Coyle, K. ve Hillmann, D. (2007). Resource Description and Access cataloguing rules for the 20th century (RDA). *D-Lib Magazine* 13(1/2).
- Cünüş, S. A. (2020). *Yazma ve eski harfli basma eserlerde bibliyografik tanımlama*. İstanbul: Hiperlink.
- Çakmak, T. (2018). Bilginin düzenlenmesinde yenilikler: Avrupa'da ve Türkiye'de RDA uygulamalarına yönelik bir değerlendirme. *Tarık Akan Toplantıları I: Bilgi ve Belge Yönetimi Alanında Bilgiye Erişim/Kataloglama Sorunları Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde (ss. 23-44). İstanbul: Hiperlink.
- Danskin, A. ve Gryspeerdt, K. (2014). Changing the rules? RDA and cataloguing in Europe. *LIBER Quarterly*, 24(2), 112-123. <https://www.liberquarterly.eu/articles/10.18352/lq.9553/>

- Ducheva, D. P. ve Pennington, D. R. (2019). Resource Description and Access in Europe: Implementations and perceptions. *Journal of Librarianship and Information Science*, 51(2), 387-402. doi: 10.1177/0961000617709060
- Hart, A. (2010). Getting ready for RDA: What you need to know. *Library Media Connection*, 29(2), 30-32.
- Ifijeh, G., Segun-Adenirana, C. ve Igbinolab, A. (2018). Imperatives and challenges of Resource Description and Access (RDA) implementation in libraries in a developing country. *International Information & Library Review*, 1-8.
- Işık, H., Kılıç, S. ve Delibaş, B. (2019). Kaynak Tanımlama ve Erişim (RDA) formatının üniversite kütüphanelerinde uygulanması: İstanbul Bilgi Üniversitesi Kütüphanesi Kataloglama ve Üst Veri Bölümü örneği. *Türk Kütüphaneciliği*, 33(4), 388-394.
- Jin, Q. and Sandberg, JA. (2014). Implementing RDA at the University of Illinois at Urbana-Champaign Library. *Technical Services Quarterly* 31(3), 217-236.
- Joint Steering Committee (JCS) for Revision of Anglo-American Cataloguing Rules. (2011). <http://www.nlc-bnc.ca/jsc/>
- Karasar, N. (1999). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler*. (9. bs.). Araştırma Eğitim Danışmanlık.
- Keseroğlu, H. ve Dursun (1992). Kataloglama politikası. *Kütüphanecilik Dergisi: Belge Bilgi Kütüphane Araştırmaları*, 3(1), 135-174.
- Library of Congress. (2011). Testing resource description and access. <http://www.loc.gov/bibliographicfuture/rda/>
- Library of Congress. (2013). *NACO training*. <https://www.loc.gov/catworkshop/courses/naco-RDA/index.html>
- MacLennan, A. ve Walicka, A. (2020). An investigation into cataloguers' experiences with RDA. *Journal of Librarianship and Information Science*, 52(2), 464-475
- Mccutcheon, S. (2012). Designing policy for copy cataloging in RDA. *Library Collections, Acquisitions, & Technical Services, [United Kingdom]*, 36(3-4), 69-78.
- Mering, M. (2014). *The RDA workbook: learning the basics of Resource Description and Access*. Santa Barbara, California: Libraries Unlimited.
- Monyela, M. (2020). Challenges of Resource Description and Access (RDA) Implementation in Sub-Saharan Africa: A Review of Literature. *Journal of Library Metadata*, 20(2-3) 111-126. doi: 10.1080/19386389.2020.1809185
- Nicholson, N. (2013). RDA at the National Library of Scotland. *Alexandria*, 24(2), 21-26.
- Oguntayo, S. ve Adeleke, A. (2016). Awareness, knowledge and implementation of RDA in Academic Libraries in Nigeria. *36th Annual Workshop of NLA/Cataloguing, Classification & Indexing Section*'da sunulan bildiri. https://prog.lmu.edu.ng/colleges_CMS/document/books/Conference%20Paper.pdf
- Özel, N. (2015). Bilginin düzenlenmesine yönelik yeni bir standart: Resource Description and Access (RDA). *Bilgi Dünyası*, 16(1), 1-22.
- Parent, M. (2014). Implementing RDA in a time of change: RDA and system migration at RMIT University. *Cataloging & Classification Quarterly* 51(2), 120-127. doi: 10.1080/10572317.2018.1463054
- Panchyshyn, R. S., Lambert, F. P. ve McCutcheon, S. (2019). Resource Description and Access adoption and implementation in public libraries in the United States. *Library Resources & Technical Services*, 63(2), 119-130. doi: 10.5860/lrts.63n2.119
- RDA Türkiye (2013). <http://www.rdaturkiye.org>

- Report and Recommendations of the U.S. (2011). *RDA Test Coordinating Committee*.
<http://www.loc.gov/bibliographicfuture/rda/rdaexecsummarypublic13june11.pdf>
- Sanchez, E. R. (2012). RDA, AACR2, and you: What cataloguers are thinking.
<https://digital.library.txstate.edu/bitstream/handle/10877/2625/fulltext.pdf?sequence=1>
- Şenoğlu, A. ve Akbayrak, E. A. (2018) Kataloglama Politikası Oluşturma ve RDA'ya Geçiş Süreci: Atılım Üniversitesi Kadriye Zaim Kütüphanesi Örneği. Yayına Hazırlayanlar Elsa Bitri ve Hasan S. Keseroğlu. *Bilgi ve Belge Yönetimi Alanında Bilgiye Erişim/Kataloglama Sorunları Sempozyumu Bildiriler kitabı* içinde (ss. 65-79). İstanbul: Hiperyayın
- Tennant, R. (2007). Will RDA be DOA? *Library Journal* 132(2), 23–25.
- Teoman, B. ve Efe, Ö. (2015). Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinde RDA algısı, süreçler, sorunlar ve Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi örneği. *ÜNAK 2015 Elektronik Çağda İçerikten Mimariye Kütüphaneler 1-3 Ekim 2015 içinde* (ss.34-48). Ankara: ÜNAK.
- Tosaka, Y ve Park, J. (2013). RDA: Resource Description & Access – A survey of the current state of the art. *Journal of the American Society for Information Science & Technology* 64(4), 651-662.
- Tosaka, Y. ve Park, J. (2014). RDA: Training and continuing education needs in academic libraries. *Journal of Education for Library and Information Science*, 55 (1), 3-24.
- Tuesday, B., Mkulama, A. ve Mbangu, S. (2019) Resource Description and Access (RDA) awareness and perception among library professionals in Zambia: A case study of Lusaka Province <https://www.researchgate.net/publication/336529584>
- Weiss, A. K. (2003). Proliferating guidelines: a history and analysis of the cataloging of electronic resources. *Library Resources & Technical Services* 47(4), 171-187.
- Wiesenmüller, H. (2017). *Basics of RDA: an introduction for German-speaking users*. Württemberg: De Gruyter Saur

Belge Yönetimi ve Arşiv Uygulamalarının Bilgi Güvenliği İlkelerine Katkısı: Kavramsal Bir Değerlendirme

The Contribution of Records Management and Archival Practices to Information Security Principles: A Conceptual Review

Ceyhan Güler*^{id} ve Fahri Furat**^{id}

Öz

Belge yönetimi ve arşiv uygulamaları tarih boyunca sürekli değişen, gelişen ve dönüşen alanlar olmuşturlardır. Bu dinamizmin temel kaynağı olan teknolojik gelişmelerin son 30 yılda dijital teknolojiler ile birlikte kazandığı ivme bizi bir yanda daha kolay, daha yaygın, daha hızlı bir dünyaya taşırken bir yandan da yazılım ve donanım açısından risk ve tehditleri barındıran ve daha önce bildiğimizden çok farklı bir dünya ile karşı karşıya bıraktı. Kendisine uyum sağlayacak biçimde “değişmeye zorlayan” bu dünyada, teknolojilerden fayda sağlanması yerini gelişen teknolojiye uyum sağlamaya, eldeki birikimlerle bütünleşmeye ve sürece katkı vermeye bıraktı. **Amaç:** Belge yönetimi ve arşiv uygulamalarının, bilgi güvenliği ilkeleriyle bütünleşmesi ve bu bağlamda daha güvenli belge yönetimi ve arşiv sistemlerinin ortaya çıkmasının sağlanması da bu sürece yapılacak bir katkı olacaktır. **Yöntem:** Betimleme yönteminin kullanıldığı bu çalışmada belirtilen amaç çerçevesinde belge yönetimi ve arşiv uygulamalarının “gizlilik, bütünlük ve kullanılabilirlik” üçlü bilgi güvenliği ilkeleriyle ilişkisi ele alınmış ve ISO 15489, TS 13298 gibi belge yönetimi ve arşiv uygulamalarını açıklayan standartlardaki ilkelerle, bilgi güvenliği standardı olan ISO 27001’deki ilkelerin ortak noktaları incelenmiştir. **Bulgular:** Yapılan değerlendirme, belge ve arşiv yönetimindeki ilke ve uygulamaların bilgi güvenliği ilkeleri ile benzer birçok yönünün olduğunu bize göstermektedir. **Sonuç:** Bu yönlerin bilgi güvenliğine katkıda bulunduğu, bu katkıyla beraber bilgi güvenliği standardının belge ve arşiv yönetimi ilke ve uygulamalarıyla bütünleşmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Değişen ve gelişen teknolojinin ve birlikte getirdiği potansiyel risk ve tehditlerin bütünsel bir stratejiyle ele alınması ancak her iki alanın katkılarıyla olası görünmektedir. **Özgünlük:** Bu çalışma belge ve arşiv yönetimindeki ilke ve uygulamalar ile bilgi güvenliği ilkelerini, her iki alanın ulusal ve uluslararası standartlarındaki yansımalarına bağlı olarak karşılaştırmaktadır. Belge yönetimi ve arşiv uygulamalarının, bilgi güvenliği ilkeleriyle bütünleşmesi ve bu bağlamda daha güvenli belge yönetim ve arşiv sistemlerinin ortaya çıkmasının sağlanması gerekliliğini ortaya koymakla özgün bir çalışma niteliğine sahiptir.

Anahtar sözcükler: Belge yönetimi; arşivcilik; bilgi güvenliği; risk ve tehditler; standartlar.

* İstanbul Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye: E-posta: ceyhan.guler@istanbul.edu.tr
İstanbul University, Department of Information and Document Management, İstanbul, Turkey: E-mail: ceyhan.guler@istanbul.edu.tr

** İstanbul Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye: E-posta: mff@istanbul.edu.tr
İstanbul University, Department of Information and Document Management, İstanbul, Turkey: E-mail: mff@istanbul.edu.tr

Geliş Tarihi –Received: 20.10.2021

Kabul Tarihi – Accepted: 05.03.2022

Yayımlanma Tarihi – Published: 30.03.2022

Abstract

*Records management and archival applications are fields that are constantly changing, developing and transforming throughout history. The acceleration of technological developments with digital technologies in the last 30 years has put us into an easier, more widespread and faster world. However, on the other hand, this new world carries enormous risks and threats in terms of software and hardware. In this world, which "forces change" to adapt to itself, the general understanding of benefiting from technologies has been replaced with adapting ourselves to the developing technologies, integrating with the knowledge at hand and contributing to this process. **Objective:** The integration of records management and archival applications with information security principles and the emergence of more secure records management and archival systems in this context will also contribute to this process. **Method:** Based on the descriptive method, the connection between records management and archival applications with the triad information security principles of "confidentiality, integrity and availability" was discussed in this study. For this purpose, common points of the principles in the standards explaining records management and archival applications such as ISO 15489, TS 13298, and principles in ISO 27001, which are the information security standard, are discussed. **Findings:** The evaluation shows that the principles and practices in records and archival management have many aspects similar to information security principles. **Implications:** These aspects contribute to information security, and thus the necessity of integrating the information security standard with records and archival management principles and practices becomes a must. It seems possible with the contribution of both fields to address the risks and threats brought by changing technology and technology with a holistic strategy. **Originality:** This study compares the principles and practices in records and archival management with information security principles, depending on their reflections in the national and international standards of both fields, and ensuring the integration of records management and archival applications with information security principles, and in this context, the emergence of more secure records management and archival systems. It has the characteristic of an original work by revealing its necessity.*

Keywords: Records management; archival science; information security; risks and threats; standards.

Giriş

Bilgisayar sistemleri, günümüzde kamu kurum ve kuruluşlarının, özel işletmelerin ve bireylerin günlük işlerini ve faaliyetlerini yürüttüğü vazgeçilmez bir ortam haline gelmiştir. Söz konusu sistemlerin yaşamın her alanında bu şekilde yer alması, aslında sistemlere olan güvenimizin de göstergesidir. Sistemlere hem kurumsal hem de bireysel olarak sınırsız bilgi yüklenmesi, sistemlere olan güvenin ispatı olarak anlaşılabilir. Bu neredeyse sınırsız bilginin sistemlerde yer alması, sistemleri doğal olarak donanım ve yazılım kaynaklı risk ve tehditlere açık hale getirmektedir. Devletlerin, kurumların ve bireylerin sistemlerde karşılaşılabilecekleri olumsuzluklara yönelik aldıkları tedbirler de aslında risk ve tehditlerle karşı karşıya olduklarının belirtisi olarak görülebilir.

1988'de Robert Morris'in ürettiği ilk internet "bilgisayar solucanı"nın bilgisayarları yavaşlatması (Morris Worm, 2022) ile başlayan ihlaller 1994 yılında, ABD Hava Kuvvetleri'nin

ana komuta ve araştırma tesisi olan Roma Laboratuvarı'na bir laboratuvar kullanıcısı gibi kimliği belirsiz kişiler tarafından yapılan yüzün üzerinde izinsiz giriş ve gizli dosyalara izinsiz erişim (U.S. Government Accountability Office, 1996) ile devam etti. 2007'nin başlarında bir Amerikan giyim ve ev eşyaları şirketi, yetkisiz bir bilgisayar sistemlerine izinsiz girişin kurbanı olduğunu ve bilgisayar korsanlarının kredi kartı, banka kartı, çek ve mal iade işlemleriyle ilgili verileri depolayan bir sisteme eriştiklerini duyurdu (Pepitone, 2014). 2010'da İran'ın Nükleer Santraline internetten gelen bir virüsün verdiği zarar tahmin edilenden çok daha tehlikeli sonuçlar doğurdu (Kelley, 2013). 2013'te bir bilgisayar korsanı Amerikan şirketlerinin bilgisayarlarına girerek önce 40 milyon kredi kartı ve ardından 2014'te 53 ila 56 milyon kredi kartı numarasını çaldı (Riley, Lawrence and Matlack, 2014). Nisan 2015'te, Birleşik Devletler Personel Yönetimi Ofisi, bir veri ihlaliyle karşılaştığını ve yaklaşık 21,5 milyon personel kaydının çalındığını farkettiler (Zengerle and Cassella, 2015). Temmuz 2015'te, bir hacker grubu, bir sosyal ilişkiler sitesinin kullanıcı verilerini aldıklarını iddia etti. Ardından, iddialarını kanıtlamak için şirketin CEO'sunun e-postalarını çöpe attı ve web sitesi kalıcı olarak kapatılmadığı takdirde müşteri verilerini dağıtmakla tehdit etti (Mansfield-Devine, 2015, s. 9). Haziran 2021'de, siber saldırı ABD'deki en büyük yakıt boru hattını ele geçirdi ve Doğu Kıyısı'nda yakıt krizi yarattı (Turton and Mehrotra, 2021).

Bilgisayar sistemlerinin ortaya çıkışı, onlara güvenin oluşması, gelişimleri ve yaygınlaşmaları kötü niyetlilere yeni bir mecra açarken diğer taraftan devletleri, hükümetleri onlara karşı meşru güvenlik tedbirleri geliştirmeye mecbur bırakmıştır. Geliştirilen tedbirler, zamanla suçlulara karşı güvenlik konusunda temel ilkelerin ortaya çıkmasını sağlamış ve bu ilkeler savunma mekanizmasının temellerine dönüşmüştür. Bir başka ifadeyle, tehdit ve risklere neden olan sebepler, bazı tedbir odaklı sonuçları doğurmuştur. Bu temel ilkeler, CIA triad (confidentiality, integrity, availability) olarak ifade edilen gizlilik, bütünlük ve kullanılabilirlik ilkeleri olarak şekillenmiştir. Gizlilik ilkesinin D. Elliott Bell ve Leonard J. La Padula'nın ABD Hava Kuvvetlerine güvenli bilgisayar sistemleri için sundukları çalışmaya¹ (Fruhlinger, 2020) bütünlük ilkesinin, David D. Clark ve David R. Wilson'ın (A Comparison of Commercial and Military Computer Security Policies) Ticari ve Askeri Bilgisayar Güvenliği Politikalarının Karşılaştırması (1987) adlı çalışmasına (Miller, 2010) ve son olarak kullanılabilirlik ilkesinin ise 1988 yılında yaşanan ve Morris Worm olarak adlandırılan bilgisayar solucanı vakasına dayanması muhtemel olarak görülmektedir (Miller, 2010). Bilgisayar sistemlerinin insan yaşamına girmesi, hemen beraberinde risk ve tehditleri de getirmiştir. Zamanla risk ve tehditlere karşı edinilen tecrübe, bilgisayar sistemlerindeki alınacak önlemler noktasında bütüncül bir yaklaşımın ele alınmasını gerekli kılmıştır.

CIA ilkelerinin belge yönetimi ve arşiv ilke ve uygulamalarıyla ilişkisi, her iki alanın sahip oldukları benzerlikler ortaya konularak değerlendirildiğinde belge yöneticilerinin ve arşivcilerin bilgi güvenliği konusunda bütüncül bir yaklaşım sergilemeleri gerektiği ortaya çıkacaktır. Söz konusu benzerlikler de, belge yönetiminde ve arşiv ilke ve uygulamalarında

¹ Orange Book olarak isimlendirilen ABD Savunma Bakanlığının *Trusted Computer System Evaluation Criteria* Kitabının takma adıdır. Orange Book, özellikle devlet satın alma sürecinde kullanılmak üzere farklı güvenlik sistemlerinin güvenliğini derecelendirmek için kriterler belirlemiştir. Orange Book'taki derecelendirmeler Bell - La Padula modeline göre yapılmıştır. Örneğin, C düzeyinde sınıflandırma, bilgisayar sisteminin isteğe bağlı erişim kontrolüne sahip olduğu anlamına geliyordu. Zorunlu erişim kontrolü için B seviyesi kullanılıyordu. Orange Book günümüzde yerini Common Criteria adı verilen uluslararası bir sisteme bırakmıştır (Orange Book, 2021).

başvurulan ISO 15489 ve TS 13298 ile bilgi güvenliği ilkelerinin bulunduğu ISO 27001 bilgi güvenliği standardının gizlilik, bütünlük ve kullanılabilirlik ilkeleri çerçevesinde karşılaştırmalı ve betimsel analiz yöntemleri ile tartışılmıştır.

Literatür Değerlendirmesi

Belge yönetimi ve bilgi güvenliği konusunu, bu çalışmada geliştirilen yaklaşımdan farklı olarak çeşitli çalışmalarda görmek mümkündür. Söz konusu çalışmaları, Türkiye'deki ve dünyadaki çalışmalar olarak iki kategoride yıllara göre sırasıyla inceleyebiliriz.

Türkiye'de, Çiçek (2011) tarafından yapılan çalışmada elektronik belgelerin özgünlüğünün korunamamasına değinmektedir. Özgünlüğün ise güvenilirlik sorunu olduğunu çeşitli bilgi güvenliği programlarının bulunmasına rağmen tek başına güvenilirlik sorununu çözemeyeceğini dolayısıyla bilgi güvenliği ile beraber arşivcilik bakış açısıyla da ele alınması gerektiğini ifade etmektedir (Çiçek, 2011, s. 88). Çalışmada bilgi güvenliği ve arşivcilik bakış açısının bütüncül olarak ele alınmasının, belgelerin ve belge sistemlerinin uzun süreli muhafazalarda gerekli olduğunun anlaşılması bilgi güvenliği ilkelerini destekleyici bir yaklaşım sergilemektedir.

Öztemiz ve Yılmaz (2013) tarafından bilgi kurumlarındaki bilgi güvenliği farkındalığına ilişkin yapılan çalışmada, belge yönetimi ve arşivcilik uygulamalarına değinilmemiş ancak kütüphaneler açısından dikkate değer sonuçlar ortaya konulmuştur. Bu çerçevede yetkisiz erişim, yasal olmayan veya sahte web sitelerinin ziyaret edilmesi gibi riskler sonucunda virüs saldırılarının kütüphanelerdeki başlıca tehdit olarak görülmesi, belge yönetimi ve arşiv uygulamaları için de önemlidir (Öztemiz ve Yılmaz, 2013, s. 94).

Yalçınkaya'nın (2015) yılında hazırladığı çalışmada güvenlik risklerinin, kurumların Elektronik Belge Yönetim Sistemlerindeki (EBYS) başarıyı etkileyen kritik bir unsur olarak görülmesi (Yalçınkaya, 2015, s. 31) önemlidir. Bu bakış açısı yabancı literatür kısmında da değindiği gibi iyi bir belge yönetim sisteminin bilgi güvenliği ilkelerine katkıda bulunacağı yargısını da desteklemektedir.

Yılmaz ve Özdemirci'nin (2019) yaptıkları çalışmada, EBYS'de bilgi güvenliğinin sağlanmasının önemi ve kurumlara rehberlik edilmesi amacıyla, bilgi güvenliği çerçevesinde EBYS'ler ele alınmış ve EBYS'ler için Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi (BGYS) Belgelendirme süreci tanımlanmıştır (Yılmaz ve Özdemirci, 2019, ss. 46-47).

Çakmak ve Eroğlu'nun (2020) hazırladıkları çalışmada, kurumların risk yönetimi uygulamaları çerçevesinde koruma uygulamaları değerlendirilmiştir. Söz konusu çalışmada, elektronik belge ve arşiv sistemlerinde risk değerlendirmesinin büyük bir kısmının bilgi güvenliği uygulamalarına dayandırılması ve süreç olarak görülmesi bu çalışmayı destekleyen noktalardır (Çakmak ve Eroğlu, 2020, s. 72).

Belge yönetimi ve bilgi güvenliği ile ilgili dünyadaki çalışmalara bakıldığında; Shaw ve Shaw (2006)'ın Electronic Records Management Criteria and Information Security adlı çalışması, Lomas'ın (2010) Information Governance: Information Security and Access within a UK Context isimli çalışması, Anderson'ın (2012) A Case for a Partnership Between Information Security and Records Information Management ve Henttonen'in (2017) Privacy as

an Archival Problem and a Solution, Donaldson ve Bell'in (2019) Security, Archivists, and Digital Collections, başlıklı çalışmaları değinilmesi gereken çalışmalar arasındadır.

Shaw ve Shaw (2006), bir kişi, şirket veya hükümetin tahkim altında eylemlerini haklı gösterebilmesi için makul bir gerekliliği olduğunu ve bu gerekliliğin uygunluğunu göstermek, anlaşmazlıkları çözmek ve gerektiğinde maliyet ve sorumluluğu tahsis etmek için kullanılabilir belge yönetimi ve arşiv uygulamalarının önemine vurgu yapmaktadır. Bilgi altyapısının güvenlik özelliklerini ise, kullanılabilirlik, bütünlük ve gizlilik ilkeleriyle açıklayan Shaw ve Shaw (2006, ss. 137-144), bu özelliklerin belge yönetimi ve arşiv uygulamaları tarafından ele alınan gereklilikler olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla belge yönetimi ve arşiv uygulamalarının bilgi güvenliği ilkeleriyle birlikte ele alınması temel yaklaşım olarak görülmüştür.

Lomas'ın (2010) çalışması bilgi güvenliği ilkeleri olan gizlilik, bütünlük ve kullanılabilirlik ile ISO 15489 arasındaki benzerlikleri ele alması ve belge yönetimi ve arşiv uygulamalarının uluslararası standartlara nasıl yansıdığını özellikle ISO 15489 ve ISO 27001 karşılaştırmalı göstermesi açısından önemlidir (Lomas, 2010, s. 190).

Anderson (2012) çalışmasında bilgi güvenliği ve belge yönetimi arasında sağlam bir ilişki geliştirmeye yönelik bir yaklaşıma vurgu yapması ve bilgi güvenliği uzmanları ile belge yöneticilerinin beraber çalışması gerektiğini ifade etmesi (Anderson, 2012, ss. 40-44) çok önemlidir.

Henttonen (2017), belge yönetimi ve arşiv uygulamalarının, tam olarak bilgiyi bir bağlamdan ve zamandan başka bir bağlam ve zamana kullanılabilir ve anlaşılır biçimde aktarmak için var olmaları nedeniyle gizlilik konularının odak noktasında olduğunu değerlendirmiştir (Henttonen, 2017, s. 4).

Donaldson ve Bell (2019), bilgi güvenliği ilkelerinin arşivcilik için önemini vurgularken, hem bilgisayar uzmanlarının hem de arşivcilerin güvenlik gereksinimleri, sistemlerini her türlü zarardan korunmasını sağlamayı vurgulamaları bakımından benzer olduğunu ifade etmektedirler. Arşivcilik açısından dijital hırsızlığın aşına olunan bir durum olmadığını ancak bunun da öğrenmeye başlandığı açıklanmıştır. Arşivciliğin aşına olmadığı veya aşına olunmaya çalışıldığı dijital hırsızlık konusunda bilgisayar biliminin, dijital hırsızlık konusunda çalışma geleneğine sahip olduğunun ortaya konması bilgi güvenliği ilkelerinin ele alınmasındaki önemi ortaya koymaktadır (Donaldson ve Bell, 2019, ss. 5-6).

Bunlar dışında NSW Government State Archives and Records (Yeni Güney Galler)'un (2019) çevrimiçi olarak yayımlanan How Records and Information Management Techniques and Skills Can Contribute to Information Security Objectives adlı çalışmada ise iyi bir belge yönetimi sisteminin bilgi güvenliğine katkıda bulunabileceğinin ifade edilmesi önemlidir (NSW Government State Archives and Records, 2019).

Araştırmanın Kapsamı, Amacı ve Yöntemi

Araştırmanın kapsamı, belge yönetimi ve arşiv uygulamalarının standart çerçevesini belirleyen ISO 15489, TS 13298 ve bilgi güvenliği standardı ISO 27001'de tanımlanan "gizlilik, bütünlük ve kullanılabilirlik" ilkeleridir.

Bu çalışma belge ve arşiv yönetimindeki ilke ve uygulamalar ile bilgi güvenliği ilkelerini, her iki alanın ulusal ve uluslararası standartlarındaki yansımalarına bağlı olarak karşılaştırmaktadır. Ayrıca, belge yönetimi ve arşiv uygulamalarının, bilgi güvenliği ilkeleriyle bütünleşmesi ve bu bağlamda daha güvenli belge yönetim ve arşiv sistemlerinin ortaya çıkmasının sağlanması gerekliliğini ortaya koymakla özgün bir amaca sahiptir. Tüm yaşam ve çalışma alanlarını “değişime zorlayan” bu dünyada bu bütünleşmenin gerçekleşmesi ve daha güvenli sistemlerin ortaya çıkması çalışmamızın orijinallik değerini arttıracak ve alanyazına önemli bir katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmada, belge yönetimi ve arşiv uygulamalarının çerçevesini belirleyen ISO 15489 ve TS 13298 standartlarındaki ilkelerle bilgi güvenliği standardı olan ISO 27001’deki “gizlilik, bütünlük ve kullanılabilirlik” üçlü bilgi güvenliği ilkesinin ilişkisini ele almak ve ortak noktalarının karşılaştırmasını sağlamak için betimleme yöntemi kullanılmıştır. Söz konusu yöntem, geçmişteki veya günümüzdeki bir vaziyete hiçbir şekilde karışmadan neden sonuç ilişkisini olduğu gibi tanımlamayı amaçlayan araştırma modelidir (Karasar, 2012, s. 77). Betimleme, değişkenleri ve değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemeyi, düzenlemeyi ve kayıt altına almayı amaç edinir (Neuman, 2008, s. 22). Betimleme yöntemi belge yönetimi ve arşiv uygulamaları için faydalı hale gelen değişikliklerin ölçeğine ve kapsamına atıfta bulunmaya izin veren bir dizi seçilmiş temel kriterleri ve ayrıca değişimin ileri yönleriyle ilgili tavsiyeleri değerlendirmektedir. Böylelikle belge yönetimi ve arşiv uygulamaları ile bilgi güvenliği ilkelerinin işlevselliğini açıklayan faktörler ele alınmıştır.

Belge Yönetimi ve ISO 15489, TS 13298

Dünyada farklı ülkelerde kamu kurum ve kuruluşlarında belge yönetim süreçleri, tercih edilen ortama bağlı olarak kâğıt, elektronik veya hibrit bir biçimde yürütülebilmektedir (Association for Information and Image Management International [AIIM], 2009, s. 11). Hong Kong’ta belgelerin hibrid ortamda yönetimi için rehberler de hazırlanmıştır (The Government of Hong Kong Special, 2020). Ülkemizde ise 2020 yılında yayımlanan Resmi Yazışmalarda Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikle belgelerin elektronik ortamda üretilmesi asli unsur haline gelmiştir (Resmi Yazışmalarda Uygulanacak, 2020). Geleneksel anlamda, belgelerin üretilmesi, düzenlenmesi/tanımlanması, kullanımı, değerlendirilmesi, imha edilmesi veya süresiz olarak korunmak üzere arşive devri, kurumlarca yıllardan beri yapılan uygulamalardır. İnternet kullanımının yaygınlaşması, standartlarla belirlenmiş elektronik belge yönetim sistemlerinin benimsenmesi ve kullanımı, geleneksel anlamdaki belge yönetimi ve arşiv uygulamalarının da elektronik ortama taşınmasının önünü açmış ve elektronik ortamdaki bilgi üretimini önemli kılmıştır. Özellikle 2000’li yıllardan sonra yapılan yasal değişiklikler, elektronik ortamdaki üretimin meşru bir çerçeveye oturmasını sağlamıştır. Belge yönetimindeki uluslararası gelişmeler ve uygulamalar, elektronik belge yönetiminin hem mevzuat hem de kurumsal tabanlı yaklaşımların sınırlarını belirleyen standartların kullanımı, Türkiye’deki kurumların elektronik belge yönetim sistemlerine olan güvenini uzun süren bir kamu direnci ve buna bağlı olarak siyasi idarenin konuyu sahiplenmesi ile zamanla artırmıştır. Dolayısıyla dünyada yaygın olarak kullanılan Avustralya tabanlı olan ve daha sonra ISO tarafından kullanılan 15489, Türkiye’de de kabul görmüştür ve Türk Standardı olarak hem özel kurumlardaki hem de kamu kurumlarındaki kullanıcılar tarafından üretilen belgelerin

yönetilmesine yardımcı olması amacıyla Türkçe'ye çevrilmiştir (Türk Standardları Enstitüsü [TSE], 2021). Başta ISO 15489 olmak üzere, Avrupa Birliği belge yönetim modeli olan MoReq ve devamı olan MoReq2, İngiltere ulusal arşivinin hazırladığı belge yönetim gereklilikleri gibi uluslararası çerçeveye sahip olan düzenlemeler, TS 13298 standardının hazırlanmasında etkili olmuştur. TSE tarafından 19 Haziran 2007 tarihinde “TSE 13298 Bilgi ve Dokümantasyon-Elektronik Belge Yönetimi” adı ile standart olarak kabul edilmişti (Kandur, 2006; Önaçan, Medeni ve Özkanlı, 2012, s. 8; TS 13298, 2009; aktaran Eroğlu ve Külcü, 2014, s. 335). 2008/16 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile kamu kurum ve kuruluşlarının oluşturacakları elektronik belge yönetim sistemlerinde TSE 13298 no'lu standarda göre işlem yapmaları ve söz konusu Genelgenin yayımlanması öncesi kurulan sistemlerin de ilgili kamu kurum ve kuruluşlarınca gözden geçirilerek iki yıl içinde Standarda uyumlu hale getirilmesi istenmiştir (Başbakanlık Genelgesi, 2008). 2015 yılında güncellenen TS 13298, günümüzde TSE tarafından sertifikalandırılmak üzere yazılım firmalarının kamu kurumlarındaki belge yönetim yazılımı ihtiyacının karşılanması için söz konusu standart için lisans vermektedir.

ISO 15489'un dünya genelinde kabul görmüş ve ilk uluslararası belge yönetim standardı olması (Stephens, 2001, s. 68; aktaran Külcü, 2007, s. 238), TS 13298'in de ulusal bir nitelik taşıması bilgi güvenliği ilkelerinin hem ulusal hem de uluslararası olarak belge yönetimiyle ilişkisinin ortaya konması açısından önemlidir.

Belgelerin elektronik belge yönetimi sistemleriyle üretilmesi ve korunması, ilgili standartlarda tanımlanmıştır. Bu tanımlamalarda, belgelerin güvenliğinin yeterince sağlanıp sağlanmadığı bilgi güvenliği standardıyla olan ilişkinin bilinmesiyle belirlenebilir. Söz konusu ilişki, her iki disiplinin temel standartlarının karşılaştırılmasıyla mümkün olabilir.

Bilgi güvenliğine yönelik tanımlamalara baktığımızda, TS ISO 15489 nolu enformasyon ve dokümantasyon – belge yönetimi standardında orijinallik, güvenilirlik, bütünlük ve kullanılabilirlik ilkeleri tanımlanmıştır (International Organization for Standardization [ISO], 2001 s. 12; TSE, 2019, s. 12). Söz konusu ilke tanımları TS 13298'de; sırasıyla erişim hakları, bütünlük açıklamaları ve kullanım açıklamaları olarak yer almaktadır. Bahsedilen tanımların ayrıntılı açıklamaları çalışmanın “belge yönetimi ve bilgi güvenliği arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi” başlığı altında verilmiştir.

Türkiye'de TS 13298'deki ilkeler dışında, EBYS ile uyumlu ve tercih edilebilecek orta seviyeli güvenlik sorunlarına yönelik hazırlanan koruma profili, belge yönetimi ve arşiv kurumları için bilgi güvenliğini sağlamada yardımcı önemli web tabanlı elektronik doküman ve belge yönetim sisteminin varlığı da söz konusudur (TSE, 2014). Profilde tanımlanan tehditler; yetkisiz erişim, veri değişimi, inkâr edilebilirlik, bilginin izinsiz ifşa edilmesi, sistemin erişilemez ve kullanılamaz olmasını sağlama, zararlı veri ve çeşitli tehditler kullanılarak elde edilen kısıtlı erişimdir. Koruma profili, bilginin bütünlüğü, denetimi ve belge ile ilgili tüm bilgiler üzerindeki herhangi bir yöntemle bilgi değişikliğini belirlemeyi ve olası değişikliklere karşı tedbirler almayı garanti etmektedir (TSE, 2014, s. 26).

TS 13298 dokümanında, her ne kadar elektronik belgelerin üretim ortamına ait bilgi güvenliği ile ilgili herhangi bir kriterin kapsamadığı ifade edilmiş (TSE, 2015, s. 9) olsa da, TS ISO/IEC 27001'deki temel unsurlara yardımcı ilkelere sahiptir. Bu ilkeler, söz konusu bilgi güvenliği standardında, bilginin gizliliği, bütünlüğü ve kullanılabilirliği ilkeleriyle bilgi

güvenliğine ilişkin risklerin yönetildiği ilkelere yardımcı olmaktadır (ISO, 2005, s. V). Üçlü ilkenin, belge sistemlerine yönelik güvenlik riskleri:

- Belgelere müdahale edilmesi,
- Belgelerin uygun olmayan şekilde değiştirilmesi,
- Belgelerin uygun olmayan şekilde imha edilmesi,
- Belgelerin uygun olmayan yerde bulunması ve
- Belgelere yetkisiz kişilerce erişimin olmasıdır.

Belgelerin sıralanan risklere karşı korunmasına yönelik bilgi güvenliği standardında kayıtların, kayıp, imha, tahrifat, yetkisiz erişim ve yetkisiz salıverilmeye karşı korunacağı ifade edilmektedir (ISO, 2005, s. 21).

Kurumdan kuruma farklılık gösterse de söz konusu problemlerin yaşandığı bazı alanlarda daha fazla hassasiyet gerekmektedir. Bir sağlık kuruluşundaki bir belgenin istenmeyen değişikliğe uğraması hem kişi sağlığı açısından hem de kurumsal imaj noktasında büyük kayıplara yol açabilir. Bir bankanın müşteri bilgilerinin çalınması gizlilik açısından büyük problemlere dolayısıyla mali kayıplara yol açabilir. Hastane ve banka örneği buralardaki belge üretiminde bilgi güvenliği ilkelerinin ne kadar önemli olduğunu göstermesi açısından dikkate değerdir. Bilgi güvenliği, bilginin sadece bu kurumlarda değil, tüm kamu kurum ve kuruluşlarında ve özel tüzel kişilik kurumlarında her türlü saldırıya karşı korunmasını gerekli kılmaktadır. Kurum ayrımı olmaksızın belge yöneticilerinin ve arşivcilerin buldukları kurumdaki elektronik belge yönetim sistemlerine bağlı güvenlik risklerini bilme yeterliliği, bilgi güvenliğinin nasıl sağlanması gerektiğini bilmesi noktasında çok önemlidir.

Bilgi Güvenliği ISO 27001

Bilgi, teknolojinin gelişimi ve yaygın kullanımıyla beraber hem kişilerin hem de kurumların vazgeçilmez önemli bir varlığı haline geldi. Bilgi güvenliği, bilgi ve bilgi sistemlerinin gizlilik, bütünlük ve kullanılabilirliğini sağlamak için yetkisiz erişim, kullanım, açığa çıkarılma, bozulma, değişiklik veya imhadan korunması olarak tanımlanabilir (Nieles ve diğerleri, 2017, s. 2). Bilgi güvenliği, bilginin her türlü risk ve saldırıya karşı korunması için birçok önlem alınmasını içermektedir (Canbek ve Sağıroğlu, 2006). Örneğin bilgilerin elektronik ortamlarda transferi ve depolanması aşamalarında meşru olmayan kullanımlardan ve yetkisiz erişimlerden korunması bilgi güvenliği çerçevesinde değerlendirilir. Bunun yanında bilgi güvenliği, güvenilir bir bilgi ve belge sisteminin meydana getirilmesi ve söz konusu sistemin veya bilgi ve belgenin yetkisiz ve ilgisiz kişi ya da kişilerce erişilmesini önleyici tedbirleri ve çabaları da ifade eder (Seferoğlu ve diğerleri, 2018, s. 31). Dolayısıyla, bilgi güvenliği birçok tehdidin önlenmesine yardımcı olmaktadır. Ancak bilgi güvenliği risk ve tehditleri teknolojinin gelişim hızıyla paralel olarak çeşitlenmektedir (Seferoğlu ve diğerleri, 2018, s. 32). Bu nedenle, bilgi güvenliği standardı olan ISO 27001'in iyi anlaşılması gerekmektedir. Nitekim bilgi güvenliğiyle ilgili tehditler, bilgi ve belgenin gizliliğini, bütünlüğünü ve kullanılabilirliğini bozacak risk ve tehditler olarak değerlendirilebilir (Blanding, 2004; aktaran Seferoğlu ve diğerleri, 2018, s. 34). Belirtilen gizlilik, bütünlük ve kullanılabilirlik ilkeleri, ISO 27001'de benimsenmiştir.

Bilgi güvenliğinin ilk ilkesi olan gizlilik, hassas bilgilere yetkisiz erişimi engellemekle ilgilidir. Erişim, bir saldırganın ağa girmesi ve bilgileri okuması gibi kasıtlı olabilir veya

bilgileri kullanan kişilerin dikkatsizliği veya yetersizliği nedeniyle kasıtsız olabilir (Brooks, 2019). Gizlilik, kişisel gizliliği ve özel bilgileri koruma araçları da dâhil olmak üzere, bilgi erişimi ve ifşası üzerindeki yetkili kısıtlamaları korumaktır. Gizlilik kaybı, bilgilerin yetkisiz olarak ifşa edilmesidir. Gizlilik ilkesi, iki temel kavram üzerine şekillenmektedir. Bunlar; veri güvenliği ve mahremiyettir. Veri güvenliği, özel veya gizli bilgilerin yetkisiz kişilere verilmemesini veya ifşa edilmemesini sağlar. Mahremiyet ise bireylerin kendileriyle ilgili hangi bilgilerin toplanıp saklanabileceğini ve bu bilgilerin kimler tarafından ve kime ifşa edilebileceğini kontrol etmelerini veya etkilemelerini sağlar (Stallings ve Brown, 2015, s. 13).

Bilgi güvenliğinde bütünlük ilkesi, yetkisiz kullanıcılar tarafından bilgilerin değiştirilmesinin engellenmesi, yetkili kullanıcılar tarafından yetkisiz veya kasıtsız bilgilerin değiştirilmesinin önlenmesi ve iç ve dış tutarlılığının korunması amaçlarını taşır (Brooks, 2019). Bütünlük, bilgilerin reddedilmemesini ve güvenilirliğini sağlamak da dâhil olmak üzere uygunsuz bilgi değişikliği veya imhasına karşı koruma sağlamaktır. Bütünlük kaybı, bilgilerin yetkisiz olarak değiştirilmesi veya imha edilmesidir. Bütünlük ilkesi de iki temel kavramda ele alınır. Bunlar; veri bütünlüğü ve sistem bütünlüğüdür. Veri bütünlüğü, bilgi ve programların yalnızca belirtilen ve yetkilendirilmiş bir şekilde değiştirildiğini garanti eder. Sistem bütünlüğü ise bir sistemin amaçlanan işlevini, kasıtlı veya kasıtsız yetkisiz manipülasyondan uzak bir şekilde, yerine getirmesini sağlar (Stallings ve Brown, 2015, s. 13).

Bilgi güvenliğinin son ilkesi olan kullanılabilirlik ise bir sistemin yetkili kullanıcılarının sistemdeki bilgilere ve ağa zamanında ve kesintisiz erişime sahip olmasını sağlar (Brooks, 2019). Sistem çökmesi, virüs vb. nedenlerle ihtiyaç duyulan bilgiye erişim sağlanamaması durumunda, başvurulması gereken yöntemlerin bilinmesi söz konusu ilke kapsamındadır.

Belge Yönetimi ve Bilgi Güvenliği Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi

ISO 27001 sistemini uygulamak, sistem kapsamındaki bilgi varlıklarını üç temel bilgi güvenliği gereksinimine karşı risk değerlendirmesi yapmaktır. Risk değerlendirmesi, bir bilgi varlığının gizliliğini, bütünlüğünü ve bilginin kullanılabilirliğini tehlikeye atacak risklerin değerlendirilmesini gerektirir. Bu tanımlar, kullanılabilirlik, bütünlük, güvenilirlik ve özgünlük kaydı için ISO 15489 karakteristik gereksinimleriyle önemli bir görev benzerlik ilişkisine sahiptir (Lomas, 2010, ss. 190-191). Söz konusu ilişki, ISO 15489'a da dayanan TS 13298 için de geçerlidir. Standartlar arasındaki ilişki aşağıdaki tabloda verilmektedir.²

² Söz konusu ilkeler, ilgili oldukları standardın temel çerçevesini oluşturduğu için, standartların belirli yıllardaki revizyonlarında da aynı şekilde aktarılmaktadır. Bu nedenle ISO 27001'in 2005 yılından sonra yapılan 2013 ve 2017 revizyonlarında; ISO 15489'un 2001 yılından sonra yapılan 2016 revizyonunda; TS 13298'in 2009 yılından sonraki 2015 revizyonunda çalışmanın kapsamındaki ilkelerde değişiklik görülmemiştir.

Tablo 1

ISO 27001 ile ISO 15489 ve TS 13298 arasındaki görev benzer ilişkisi

ISO 27001	ISO 15489	TS 13298
<p>Gizlilik Bilginin yetkisiz kişilere, kuruluşlara veya süreçlere sunulmadığı veya ifşa edilmediği özellik.</p>	<p>Gizlilik ISO 15489-1'in bütünlükle ilgili 8.2.3 Bölümü, 'yetkisiz erişimi, kayıtların yok edilmesini, değiştirilmesini veya kaldırılmasını önlemek için erişim izleme, kullanıcı doğrulama, yetkili imha ve güvenlik gibi kontrol önlemlerinin mevcut olduğunu' gerektirir (ISO, 2001, s. 9). ISO 15489'un ek bölümleri, denetim, koruyucu etiketleme, izleme ve güvenli depolama dâhil olmak üzere kontrolün diğer yönleri için hükümler sağlar,</p>	<p>Erişim Hakları EBYS, bünyesinde yer alan elemanlar için en azından beş kademeli erişim hakları tanımlayabilmelidir. Bunlar: Tasnif dışı: içerdiği konular itibariyle, gizlilik dereceli bilgi taşımayan, bilgi, belge, evrak, mesaj ve dokümanlara verilen haklardır. Hizmete özel: içerdiği konular itibariyle, gizlilik dereceli konular dışında olan, güvenlik işlemine ihtiyaç gösteren ve Devlet hizmetine ait özel bilgileri ihtiva eden bilgi, belge, evrak, mesaj ve dokümanlara verilen gizlilik derecesidir, Özel: İçerdiği konular itibariyle, izinsiz olarak açıklandığı takdirde, milli menfaatlerimizi olumsuz yönde etkileyecek olan bilgi, belge, evrak, mesaj ve dokümanlara verilen gizlilik derecesidir. Gizli: Müsaadesiz olarak açıklandığı takdirde, ulusal güvenliği, milli prestij ve menfaatlerimizi ciddi ve önemli derecede zedeleyecek olan bilgi, belge, evrak, mesaj ve dokümanlara verilen gizlilik derecesidir. Çok gizli: Müsaadesiz olarak açıklandığı takdirde, ulusal güvenliği büyük ölçüde tehlikeye düşürecek, Devletimize ve müttefiklerimize büyük ölçüde zararlar verebilecek olan bilgi, belge, evrak, mesaj ve dokümanlara verilen gizlilik derecesidir.</p>

<p>Bütünlük Varlıkların doğruluğunu ve tam olmasını koruma özelliği.</p>	<p>Bütünlük Bir belgenin karakteristik özellikleri; tamamlanmış olması ve değiştirilmemiş olması gerektirir.</p>	<p>Bütünlük Elektronik belgelerin bütünlüğünü korumalı ve söz konusu belgelerin bütünlüğünün sorgulandığı durumlarda bütünlüğün bozulmadığını gösterebilmelidir. Bütünlük kavramı elektronik belgenin entelektüel (içerik), tanımsal ve fiziksel olarak bir bütün olarak korunmasıdır.</p>
<p>Kullanılabilirlik Bilgi varlıkları, yetkili bir kuruluş tarafından talep edildiğinde erişilebilir ve kullanılabilir olmalıdır.</p>	<p>Kullanılabilirlik Bir belge; yerinin belirlenmiş olmasını, erişilebilmesini, anlaşılmasını ve yararlanılmasını gerektirir.</p>	<p>Kullanım TS 13298'in 8. Bölümünde EBYS'lerin kullanım özelliklerini belirten bir elemanın aranması, görüntülenmesi ve yazdırılması durumları EBYS fonksiyonelliği açısından gereklidir. Bu özellik bir belgenin yerinin olmasını ve erişilebilir olmasını gerektirmektedir.</p>
<p>Orijinallik Standart bağlamında 'bilgi güvenliğinin' kapsayıcı tanımı şudur: "bilginin gizliliğinin, bütünlüğünün ve kullanılabilirliğinin korunması; ek olarak, özgünlük, hesap verebilirlik, inkâr edilemezlik ve güvenilirlik gibi diğer özellikler de söz konusu olabilir" (ISO, 2005, s. 2). Bu, bilginin 'gerçek' olduğuna dair kanıt sağlanmasını çevreleyen ek gereksinimleri tanımlar ve böylece gereksinimin sistem geliştirmesine dâhil edilmesini sağlar.</p>	<p>Orijinallik Bir belgenin; iddia ettiği gibi olduğu kanıtlanmış, iletilmesi için yazarlık ve/veya sorumluluk iddiasında bulunan kişi tarafından oluşturulduğu veya gönderildiği kanıtlanmış, belirtilen zamanda oluşturulduğu/veya gönderildiği kanıtlanmış olmasını gerektirir.</p>	<p>Orijinallik Belgelerin üretildiği dönemdeki içerik, ilişki ve sunum özelliklerinin korunması için gerekli tedbirlerin alınması gereklidir.</p>

Açıklama notu: Tablodaki ISO 27001 ve ISO 15489'un karşılaştırması, "Lomas, E. (2010). Information governance: Information security and access within a UK context. *Records Management Journal*, 20(2), 190" kaynağına dayanmaktadır.

Bilgi güvenliği açısından olaya bakıldığında kullanılabilirlik ilkesinin var olabilmesi için provenans ve üstverinin güvenli olması şarttır. Provenans ve üstverinin güvenliği ise bilgi güvenliği ilkelerinin sağlanmasından geçmektedir. Kullanılabilirlik ilkesinde, belge yönetimi ilkeleri ve bilgi güvenliği ilkeleri bütüncül bir şekilde birbirini desteklemektedir. Birinin varlığına tehdit diğerinin de aynı tehdide maruz bırakılmasının yolunu açmaktadır. Belgelerin herhangi bir şekilde davaya söz konusu olması veya adli bilişim için kanıt olarak kullanılabilirliği de belge yönetiminin bilgi güvenliğine hizmet ettiğini göstermektedir. Özellikle üstverilerin kullanım kontrolünü gerçekleştirmek üzere belgenin yaşam döngüsü boyunca kullanılması gerçekleştirilen eylemlerin izlenebilirliğinde kolaylık sağlamaktadır (Munier ve diğerleri, 2020, s. 6).

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Kurumsal ve bireysel bilginin güvenliği, teknolojik yeniliklerin sunduğu araçlarla beraber karşılaştığı risk ve tehditler zaman geçtikçe daha büyük bir problem haline gelmektedir. Bilgi üretiminin sanal ortama taşınmış olması kurumlara ve bireylere ait bilgilerin saldırganlar tarafından hedef alınmasını kolaylaştırmaktadır. Hem kurumsal hem de kişisel verilerin saldırganların hedefinde olmasının birçok nedeni olabilir. Devletler arası gizli savaşların bilgi teknolojileri üzerinden sürdürülmesi, küresel çaptaki firmaların rekabet mücadelesi ve bilgi, belge bazlı şirketlerin ticari amaçları vb. durumlar söz konusu nedenlerin başında gelmektedir (Seferoğlu ve diğerleri, 2018, s. 33). Öte yandan bilgi güvenliği odaklı bilimsel çalışmaların sunulması, hem bireylerin hem de kurumların bilgi güvenliği dinamiklerini destekleyecek ve hizmet içi veya bireysel eğitimlerin bilgi güvenliğini destekleyecek şekilde tasarlanmasına yardımcı olması açısından yararlıdır (Seferoğlu ve diğerleri, 2018, s. 35).

Bilgi güvenliği, risklerin neden olduğu birer sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle gizlilik, bütünlük ve kullanılabilirlik sebeplerin senteziyle ortaya konulan önemli bilgi güvenliği ilkeleridir.

Belge yönetimi ve arşiv uygulamaları kapsamında gizlilik ilkesini değerlendirdiğimizde, belge yönetimi teknik ve yasal düzenlemelerinde, belgelerin üretilmesi aşamasında, belgenin erişim haklarının tanımlanmış olması zorunludur. Bu haklar; tasnif dışı, hizmete özel, özel, gizli ve çok gizli olmak üzere beşe ayrılmaktadır. Bu haklar belgenin gizliliği noktasında belge üreten kişiye yardımcı olmaktadır. Ayrıca, belge yöneticisinin ve arşivcinin de bu durumdaki belgelere bu haklar çerçevesinde bakılmasını da sağlamaktadır.

Bununla beraber “Özel” ve üstü gizlilik dereceli belgelerin üretimi, düzenlenmesi, tanımlanması, transferi, depolanması ve diğer belge yönetimi ve arşivcilik uygulama işlemleri ilgili yasal düzenlemeye bağlı olarak fiziksel ortamda gerçekleştirilmesi yönetmelikte belirtilmiştir (Resmi Yazışmalarda Uygulanacak, 2020). Dolayısıyla belge yönetimindeki erişim hakları bilgi güvenliğindeki gizlilik ilkesini sağlamaya yardımcı olmaktadır. Bu noktada belge yöneticileri ve arşivcilerin farkında olması gereken husus belgenin erişim hakkının belgenin imza yetkisindeki kişilerin bunu belirlemek zorunda olduklarıdır (Resmi Yazışmalarda Uygulanacak, 2020). Bilgi güvensizliği anlamında gizlilik ilkesi, yetkili kişilerin şifrelerini basit ve karışık olmayacak şekilde belirlemeleridir. Ayrıca, mobil üzerinden bu şifrelerin kullanılması hücrel verinin güvenliği yanında wi-fi kullanımı daha da büyük bir problem olarak karşımıza çıkabilir. Bu nedenle gizlilik ilkesindeki bilgi güvensizliği kişilerin yeterli tedbirleri alamamasıdır. Bunun yanında bulut bilişimdeki bilgilerin nasıl düzenleneceği bulut servis sağlayıcılarıyla gerekli prosedürlerin nasıl uygulanması gerekliliğinin bilinmemesi, bilgi güvensizliğine yol açabilecek bir konudur.

Belge yönetimi ve arşiv uygulamaları kapsamında bütünlük ilkesi, TS 13298’de elektronik belgelerin içeriksel, tanımlayıcı özellikleri ve fiziksel nitelikleri olmak üzere tamamlayıcı bir şekilde korunmasını ifade etmektedir. İçeriksel bütünlük, belgenin içeriğine hiçbir şekilde müdahale edilmesine imkân verilmemesidir. Ayrıca, belgelerin erişilebilir, okunabilir ve yorumlanabilir olmasını da sağlamaktadır. Bunlar, provenans prensibi ve asli düzen prensibi ile yerine getirilmektedir. Provenans, üretilen bir belgenin kaynağına gitmesine yardımcı olmaktadır. Kaynak, kurum veya kişi olabilmektedir. Ayrıca, bu prensibe göre düzenlenip tanımlanan bir belgenin değişikliğe uğraması da zordur. Çünkü her kamu dairesi bir

idari birimdir ve her birime ait belgeler, idari birimin faaliyetlerini yansıtan homojen bir grup oluşturur. Bu büyük grup, doğal olarak alt gruplara ayrılır ve alt gruplar, birimin bağlı olduğu kurumu ve işlevlerini izleyerek seriye ayrılır. Bu durumda belgeleri üreten kurum ve faaliyetlerin açıkça yansıtıldığı bir sınıflandırma gerekliliği vardır. Bu sınıflandırmadaki düzensizlik, belgenin üretildiği idari yapıya uymayacağı için bütünlük ilkesine de yansımaktadır (Schellenberg, 1951). Zamanla asli düzen prensibini de içine alan provenans ilkesi dış ve iç olmak üzere iki ayrı yapıya sahip olmuştur. Dış yapıda hiçbir şekilde müdahale söz konusu olmazken iç yapıda belge yöneticisinin ve arşivcinin müdahale hakkı söz konusudur (Yıldız, 2006, s. 7). Özetle provenans ilkesi sahip olduğu dış ve iç yapı ile belgelerin bütünlüğünü sağlamaya yardımcı olmaktadır. Böylelikle bütünlük ilkesi kapsamında bilgi güvenliğini sağlayıcı yardımcı bir rol üstlenmektedir. Bütünlük ilkesinde, belge yöneticilerinin ve arşivcilerin kurum ve kişileri işlevlerinin sonucu olan belgelerle uygun bir şekilde yansıtılmaları gerekliliği, provenansın güvenliği açısından önemlidir. Ayrıca, belge üretim aşamasında, belgenin üretimine katkıda bulunan bilginin (taslak metin, mail, mesaj vb.) korunması noktasında, belge yöneticilerinin ve arşivcilerin belge üretiminin nihai sahibi olan kurumsal bağlamdaki kişilere konuyla ilgili farkındalık oluşturacak araçlar geliştirmek gibi görevlerinin olması muhtemeldir.

Belge yönetimi ve arşiv uygulamaları kapsamında kullanılabilirlik ilkesi, EBYS kapsamındaki varlıkların aranması, görüntülenmesi ve yazdırılması gibi erişim ve kullanım özellikleri olarak düşünülebilir. Ayrıca, kullanılabilirlik ilkesiyle ilişkili olabilecek problemler için felaket kurtarma planları yer almaktadır. Planlar, genellikle sistemin belirli periyotlarla yedeklenmesinin sağlanmasını gerekli kılmaktadır. Sadece felaket kurtarma programları değil, bilginin nerede depolandığı, süresiz olarak saklanan belgelerin nasıl korunacağı ve bunlara erişim gibi problemler de kullanılabilirlik ilkesi kapsamında düşünülmesi gerekmektedir.

Belge yönetimi ve arşivcilikte erişime ilişkin sınıflandırmalar, bilgi güvenliğinin gizlilik ilkesinin sağlanmasında yardımcı olduğu gibi aynı şekilde provenans ve üstveriler de bilgi güvenliğinin bütünlük ve kullanılabilirlik ilkelerini sağlamada yardımcı olduğu muhtemeldir. Ancak söz konusu belge yönetimi ve arşivcilik prensipleri her ne kadar bilgi güvenliğini sağlamada yardımcı olduğu söylene de, yardımcı olma vasfının, belgenin güvenliğiyle ilgili olduğu görülmektedir. Dolayısıyla kişisel verilerin korunmasıyla ilgili olarak bilgi güvenliği sağladıkları iddia edilemez. Bu nedenle, belge yönetimi ve arşivcilik prensiplerinin kişisel verilerin güvenliğini de sağlaması için bilgi güvenliği ilkelerine ihtiyaç duymaktadır. Belge yöneticilerine, arşivcilere ve onay mercilerine ait kişisel veriler tehditlerin hedefinde görülmeyebilir. Ayrıca insanların endişelenmesi için düşmanlarının olmasına da gerek yoktur. Ancak bilginin İnternet'teki ticarete konu olan para birimi olduğu unutulmamalıdır. Bilgi kurumlarındaki kişisel veriler düşünüldüğünden daha fazla şey söylemektedir ve oluşturulan içerik değer verilmesini gerektirmektedir ("What is metadata", 2017).

Belge yönetiminde, belgenin kaynağı ve ilgili olduğu tüm bilgi varlıklarına ulaşmanın kolay bir yolu provenansa uygun olarak yapılan arşivsel düzenleme ve arşivsel düzenlemeyi yansıtan üstverilerdir. Bütünlük sağladığı gibi kullanılabilirliği de kolaylaştırmaktadır. Ayrıca, gerektiğinde delil niteliği taşıyan belgenin hem kaynağı hem de bütünlüğü açısından adli bilişimce kullanılmaktadır. Provenans ve üstveri belge yönetimi için büyük öneme sahiptir. Çünkü üstveri alanında bir belgenin yetkili otoritece ne zaman imzalandığı tarih bilgisi, zaman

damgası marifetiyle yer alır. Bir belgenin esas tarihi zaman damgasındaki tarih bilgisine dayanmaktadır (Resmi Yazışmalarda Uygulanacak, 2020, s. 5). Belge yönetimi ve arşiv uygulamaları, bütünlük ve kullanılabilirlik ilkelerini bu noktalardan desteklemektedir.

Bilgi güvenliği yaklaşımının kapsamı her iki disiplinin ilkelerini de yansıtmalıdır. Bilgi güvenliği ilkeleri, güvenlik hedeflerini somutlaştırmaktadır. Belge yönetimi ve arşivcilik prensipleri de bu somut hedefleri desteklemektedir.

Kaynakça

- Anderson, K. A. (2012). A case for a partnership between information security and records information management. *ISACA Journal*, 12(2), 40-44. <https://www.isacajournal-digital.org/isacajournal/2012vol2?pg=46#pg46>
- Association for Information and Image Management International (AIIM). (2009). *Recommended practice: Analysis, selection, and implementation of electronic document management systems (EDMS)*. AIIM International.
- Başbakanlık Genelgesi. (2008, 16 Temmuz). *Resmi Gazete* (Sayı: 26938). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/07/20080716-7.htm>
- Blanding, S. F. (2004). An introduction to LAN/WAN security. H.F. Tipton ve M. Krause (Ed.) *Information security management handbook* (5. bs.) içinde. Auerbach Publications. <http://index-of.co.uk/Computer-Security/CRC%20Press%20%20Information%20Security%20Management%20Handbook,%20Fifth%20.pdf>
- Brooks, R. (2019, March 26). What is the CIA triad? <https://blog.netwrix.com/2019/03/26/the-cia-triad-and-its-real-world-application/>
- Canbek, G. ve Sağıroğlu, Ş. (2006). Bilgi, bilgi güvenliği ve süreçleri üzerine bir inceleme. *Politeknik Dergisi*, 9(3), 165-174. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/384578>
- Çakmak T. ve Eroğlu, Ş. (2020). Elektronik arşivlerde dijital koruma ve bilgi güvenliği risk değerlendirmesi. A. Kuzucuoğlu ve Y. Şeşen (Ed.), *Bilgi merkezlerinde risk ve kriz yönetimi* içinde (ss. 51-78). Hiperyayın.
- Çiçek, N. (2011). Elektronik belgelerin diplomatik analizi ve arşivsel bağın kurulmasındaki önemi: Türkiye'deki uygulamalar ışığında bir inceleme. *Bilgi Dünyası*, 12(1) 87-104.
- Donaldson, D. ve Bell, L. (2019). Security, archivists, and digital collections. *Journal of Archival Organization*, 15(1-2), 1-19. Doi:10.1080/15332748.2019.1609311.
- Eroğlu, Ş. ve Külcü, Ö. (2014). TS 13298 çerçevesinde kurumsal bilgi sistemleri ve elektronik belge yönetimi standartlarının değerlendirilmesi: İçişleri Bakanlığı örneği. *Bilgi Dünyası*, 15(2) 327-352.
- Fruhlinger, J. (2020, February 10). The CIA triad: Definition, components and examples. <https://www.csoonline.com/article/3519908/the-cia-triad-definition-components-and-examples.html>
- Henttonen, P. (2017). Privacy as an archival problem and a solution. *Archival Science*, 17(3), 285–303. <http://dx.doi.org/10.1007/s10502-017-9277-0>
- International Organization for Standardization (ISO). (2001). *Information and documentation - Records management - Part 1: General (ISO 15489-1)*. Cenevre [İsviçre]: Author.
- ISO. (2005). *Information security management (ISO IEC 27001)*. Cenevre [İsviçre]: Author.
- Kandur, H. (2006). *Elektronik belge yönetimi sistem kriterleri referans modeli* (v.2.0). Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.

- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi* (23. bs.). Nobel Akademi Yayıncılık.
- Kelley, M. B. (2013). The stuxnet attack on Iran's Nuclear Plant was 'far more dangerous' than previously thought. <https://www.businessinsider.com/stuxnet-was-far-more-dangerous-than-previous-thought-2013-11>
- Külcü, Ö. (2007). Belge yönetiminin değişen yüzü: Standartlaşma çalışmaları ve uluslararası uygulamalar. *Bilgi Dünyası* 8(2), 230-279. <https://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/341/338>
- Lomas, E. (2010). Information governance: Information security and access within a UK context. *Records Management Journal*, 20(2), 182–198. <https://doi.org/10.1108/09565691011064322>
- Mansfield-Devine, S. (2015). The Ashley Madison affair. *Network Security*, 9, 8-16. [https://doi.org/10.1016/S1353-4858\(15\)30080-5](https://doi.org/10.1016/S1353-4858(15)30080-5)
- Miller, B. (2010). CIA triad. <http://blog.electricfork.com/2010/03/cia-triad.html>
- Morris Worm. (2022, 4 Şubat). *Wikipedi* içinde. https://en.wikipedia.org/wiki/Morris_worm
- Munier, M., Lalanne, V., Ardoy, P.Y. ve Ricarde, M. (2020). *Legal issues about metadata: Data privacy vs information security* [Konferans oturumu]. Proceedings of the 8th International Workshop on Data Privacy Management (DPM'2013) (ss. 162-177) içinde, Sep 2013, Egham, United Kingdom. <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01082056/document>
- Neuman, W. L. (2008). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nicel ve nitel yaklaşımlar* (Cilt 1, S. Özge, Çev.). Yayın Odası.
- Nieles, M., Dempsey, K. ve Pillitteri, V.Y. (2017). An introduction to information security. *NIST Special Publication 800-12* (Revision 1). <https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/SpecialPublications/NIST.SP.800-12r1.pdf>
- NSW Government State Archives and Records. (2019). *How records and information management techniques and skills can contribute to information security objectives*. <https://www.records.nsw.gov.au/recordkeeping/advice/records-management-techniques-and-information-security-objectives>
- Orange Book (2021). *Computer security - A brief look* içinde. <https://sites.google.com/site/cacsolin/orange-book>.
- Önaçan, M. B. K., Medeni, T.D. ve Özkanlı, Ö. (2012). Elektronik belge yönetim sistemi (EBYS)'nin faydaları ve kurum bünyesinde EBYS yapılandırmaya yönelik bir yol haritası. *Sayıştay Dergisi*, 85.
- Öztemiz, S. ve Yılmaz, B. (2013). Bilgi merkezlerinde bilgi güvenliği farkındalığı: Ankara'daki üniversite kütüphaneleri örneği. *Bilgi Dünyası*, 14(1), 87-100. <https://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/136/130>
- Pepitone, J. (2014, January 12). TJX: 94 million. <https://money.cnn.com/gallery/technology/security/2013/12/19/biggest-credit-card-hacks/3.html>
- Resmi Yazışmalarda Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. (2020, 10 Haziran). *Resmi Gazete* (Sayı: 31151). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/06/20200610-8.pdf>
- Riley, M., Lawrence, D. and Matlack, C. (2014, March 17). Missed alarms and 40 million stolen credit card numbers: How target blew it. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2014-03-13/target-missed-warnings-in-epic-hack-of-credit-card-data>
- Schellenberg, T.R. (1951). *Principles of arrangement*. Staff Information Paper Number 18, Published by the National Archives and Records Administration. <https://www.archives.gov/research/alic/reference/archives-resources/principles-of-arrangement.html>
- Seferoğlu, S. S., Yıldız-Durak, H., Karaoğlu-Yılmaz, G. ve Yılmaz, R. (2018). Bilgi güvenliği farkındalığı ve bilgi güvenliği politikalarıyla ilgili bir inceleme. B. Akkoyunlu, A. İşman ve H. F.

- Odabaşı (Ed). *Eğitim teknolojileri okumaları* (3. Bölüm, ss. 29-43) içinde. TOJET ve Sakarya Üniversitesi.
- Shaw, A. ve Shaw, D.T. (2006). *Electronic records management criteria and information security* [Konferans oturumu]. Proceedings of the 7th Australian information warfare and security conference (ss. 137-144) içinde. Perth Western: Edith Cowan University. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.163.698&rep=rep1&type=pdf>
- Stallings, W. ve Brown, L. (2015). *Computer security: Principles and practice* (3. bs.). Pearson Education, Inc.
- Stephens, D. O. (2001). Megatrends in international records management. *Information Management Journal*, 35(4), 66-70.
- The Government of Hong Kong Special Administrative Region Government Records Service. (2020). *Guidelines for Managing records in a hybrid environment*. [https://www.grs.gov.hk/pdf/Guidelines_for_Managing_Records_in_a_Hybrid_Environment\(Eng_only\).pdf](https://www.grs.gov.hk/pdf/Guidelines_for_Managing_Records_in_a_Hybrid_Environment(Eng_only).pdf)
- Türk Standardları Enstitüsü (TSE). (2009). *Bilgi ve dokümantasyon-Elektronik belge yönetimi* (TS 13298). Ankara: Yazar.
- TSE. (2014). *Elektronik doküman ve belge yönetim sistemi koruma profili* (sürüm1.3.1). Ankara: Yazar. <https://statik.tse.org.tr/upload/tr/dosya/icerikyonetimi/2231/09012015111018-3.pdf>
- TSE. (2015). *Elektronik belge ve arşiv yönetimi sistemi* (TS 13298). Ankara: Yazar.
- TSE. (2019). *Bilgi ve dokümantasyon - Belge yönetimi bölüm 1: Genel* (TS ISO 15489-1). Ankara: Yazar.
- TSE. (2021) *Türk Standardı*. <https://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx?081118051115108051104119110104055047105102120088111043113104073098108075120107050114074049048106>
- Turton, W. ve Mehrotra, K. (2021). Hackers breached Colonial Pipeline using compromised password. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-06-04/hackers-breached-colonial-pipeline-using-compromised-password>
- U.S. Government Accountability Office. (1996). *Information security: Computer attacks at Department of Defense Pose increasing risks*. <https://irp.fas.org/gao/aim96084.htm>
- What is metadata and what does it reveal? (2017). <https://opendatasecurity.co.uk/what-is-metadata-and-what-does-it-reveal/>
- Yalçınkaya, B. (2015). Elektronik belge yönetimi (EBY) uygulamalarında başarıyı olumsuz etkileyen risk unsurları. *Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi*, 4, 20-40.
- Yıldız, A. (2006). Provenans sisteminin amaçları ve uygulanması. *Arşiv Dünyası*, 8, 7-10. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/207635>
- Yılmaz, B. ve Özdemirci, F. (2019). Bilgi güvenliği yönetim sistemi (BGYS) sürecinde bilgi güvenliği temelli EBYS yönetimi. B. Yalçınkaya, M. A. Ünal, B. Yılmaz ve F. Özdemirci, (Ed.), *Bilgi Yönetimi ve Bilgi Güvenliği: eBelge- eArşiv- eDevlet- Bulut BilişimBüyük Veri- Yapay Zekâ* (ss. 45-60) içinde. Ankara Üniversitesi.
- Zengerle, P. ve Cassella, M. (2015) Millions more Americans hit by government personnel data hack. <https://web.archive.org/web/20170228005352/http://www.reuters.com/article/us-cybersecurity-usa/idUSKCN0PJ2M420150709>

Avrupa'daki Tasnif Sistemlerine Dair Gelişmelerin Türk Arşivcilik Tarihine Etkisi: Arşivlerde Usul ve Kaide

The Effects of the Developments of the Classification Systems in Europe on Turkish Archival History: Procedure and the Principle in the Archives

Elif Yılmaz Şentürk*

Öz

Amaç: 20. yüzyıl, Avrupa'da belge tasnif sistemlerine dair gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. Söz konusu gelişmeler yayınlanan kitap ve makaleler sayesinde Türkiye'de takip edilebilmiştir. Bu çalışmada Felemenkçe'den Türkçe'ye tercüme edilerek İstanbul Şehremaneti Mecmuası'nda eski harflerle yayınlanan 'Arşivlerde Usul ve Kaide' isimli iki ayrı makale değerlendirilmiş, Türkiye'de, arşivcilik alanındaki etkilerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. **Yöntem:** Araştırma yöntemi olarak doküman analizi ve belge tarama yöntemleri kullanılan bu çalışma için söz konusu makaleler Osmanlı Türkçesi'nden Yeni Türk Alfabesi'ne tahvil edilmiştir. Bu işlem yapılırken basit transkripsiyon yöntemi kullanılmıştır. **Bulgular:** Makalelerden ilkinin, Universal Decimal Classification'un ikinci edisyonunun başkanı Frits Donker Duyvis tarafından kaleme alınan 'Ordering in de Administratie' isimli kitaptan alındığı tespit edilmiştir. İkinci makalenin yazarı için yalnızca H.N. harfleri kullanılmıştır. Bu ismin Hayrettin Nedim Göçen olduğu arşiv belgeleriyle kanıtlanmaya çalışılmıştır. İlk makalede konu tasnif sistemleri anlatılmış, Universal Desimal Classification'un arşivlere uygulanmasına yönelik tavsiyeler verilmiştir. Makalelerde geçen belge yönetimi işlemlerinin günümüzde de geçerli olduğu güncel literatüre dayalı olarak sunulmuştur. **Sonuç:** 20. yüzyıl konu tasnif sistemlerinin ön plana çıktığı bir dönemdir. Bu yüzyılda Avrupa'da belge yönetimi alanındaki gelişmelerin Türkiye'deki kütüphane, dosyalama ve arşiv uygulamalarını etkilediği ortaya konulmuştur. Desimal ve konu tasnif sistemleri günümüzde de kullanılmaktadır. Belgeye erişim her dönem üzerinde çalışılan bir konudur ancak bu alanda çalışacak olan personel belge yönetiminin en önemli unsurudur. **Özgünlük:** Bu çalışmada, literatürdeki diğer çalışmalardan farklı olarak Türkiye'de kullanılan standart dosya planının, Avrupa'daki belge yönetimine dair gelişmelerin bir yansıması olarak ortaya çıktığı iddia edilmektedir. Türkiye'nin ilk belediyeçilik dergisi olan İstanbul Şehremaneti Mecmuası'nda yayınlanan 'Arşivlerde Usul ve Kaide' gibi yayınlar Avrupa'da ortaya çıkan standartların bilinmesini sağlayarak Türkiye'deki yöntemleri de büyük ölçüde etkilemiştir.

Anahtar Sözcükler: Evrensel Onlu Sınıflandırma, arşivcilik, düzenleme

* Marmara Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye, E-posta: elif.yilmaz@marmara.edu.tr
Marmara University, Department of Information Management, İstanbul, Turkey: E-mail: elif.yilmaz@marmara.edu.tr

Geliş Tarihi –Received: 07.01.2022

Kabul Tarihi – Accepted: 22.03.2022

Yayımlanma Tarihi – Published: 30.03.2022

Abstract

Aim: The 20th century is a period in which developments in document classification systems were experienced in Europe. Turkey kept abreast of these developments due to books and articles published on this topic. In this study, two separate articles named 'Procedure and Principles in Archives (Arşivlerde Usul ve Kaide), which were translated from Dutch to Ottoman Turkish and published in Istanbul Şehremaneti Mecmuası, were evaluated, and the aim was to reveal their effects on archiving in Turkey. **Method:** Document analysis was employed as a research method for this study, and document scanning methods were used to convert the above-mentioned articles from Ottoman Turkish to the modern Turkish Alphabet. A simple transcription method was used in this process. **Findings:** It was determined that the first of the articles originated from the book named 'Ordering in de Administratie' written by Frits Donker Duyvis, the head of the second edition of Universal Decimal Classification. For the author of the second article, only the initials H.N. are used. Using archival documents, it has been attempted to prove that the initials belong to the name Hayrettin Nedim Göçen. In the first article, subject classification systems are explained, and recommendations are given for the application of Universal Decimal Classification to archives. A survey of current literature confirms that the document management processes mentioned in both articles are still valid today. **Conclusion:** The 20th century was a period when subject classification systems came to the fore. It is demonstrated that the developments in the field of document management in Europe in this century have affected the library, filing, and archival practices in Turkey. Decimal and subject classification systems are still used today. Access to documents is a subject studied in every period, but the personnel who work in this field are the most crucial document management element. **Originality:** Unlike other studies in the literature, it is argued that the standard file plan used in Turkey emerged as a result of the developments in document management in Europe. Publications such as 'Procedure and Principles in Archives' in the Archives, published in Istanbul Şehremaneti Mecmuası, Turkey's first municipal journal, greatly influenced the methods in Turkey through publicizing the standards emerging in Europe.

Keywords: Universal Decimal Classification, record keeping, arrangement

Giriş

Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'ndeki arşivcilik konulu ilk çalışmalara 20. yüzyılın başlarında rastlanmaktadır (Sümbül ve Keskin, 2017, s. 23). Sayıca az olan bu yayınların incelenip değerlendirilmesi Türk arşivciliğinin gelişiminin tespiti açısından önemlidir. Hayreddin Nedim'in 1326 [1910] yılında kaleme aldığı "Vesâik-i Târîhiyye ve Siyâsiyye Tetebbuâtı" bu dönemde yazıldığı tespit edilen arşivcilik konulu ilk eserdir. Bu eser daha sonra arşivcilik konulu iki yayına kaynaklık etmiştir (Keskin, 2008, s. 289-306; Keskin ve Günalan, 2011, s. 332-353). 20. yüzyılda hazırlanan arşivcilik konulu bir diğer eser, 1331 [1915] yılında Celal Esad Arseven'in yazdığı "Belediyelerde Evrâkın Kayıd ve Tasnîfi Nasıl Olmalıdır?" isimli çalışmadır. Bu eser, İshak Keskin ve Sinan Sümbül (2020, s. 1-41) tarafından güncel literatüre dayanarak analiz edilmiş ve yayınlanmıştır. 20. yüzyıla tarihlenen bir diğer eser Mehmet Hayati ve Osman Nuri'nin 1332 [1916] yılında kaleme aldığı "Evrâk-ı Atıkanın Sûret-i Tasfiyesine Dâir Rapor" isimli çalışmadır. İstanbul Şehremaneti Arşivindeki

depo, ayıklama, imha faaliyetlerinin konu edildiği bu rapor da bir araştırma kapsamında yayınlanmıştır (Anameriç ve Rukancı, 2006, s. 91-111). 20. yüzyılda yazıldığı tespit edilen eserlerin sonuncu, erken Cumhuriyet döneminde arşiv ve arşivcilik konularında kurumların faaliyet ve bakış açılarını belirlemeye yönelik literatür çalışması kapsamında İstanbul Şehremaneti Mecmuası incelenirken ulaşılan “Arşivlerde Usul ve Kaide” isimli makalelerdir. Bu çalışmanın konusunu oluşturan bu makaleler 1928’de, Türkiye’nin ilk belediyeçilik dergisi olan İstanbul Şehremaneti Mecmuası’nda yayınlanmış ve daha önce arşivcilikle alakalı hiçbir çalışmaya konu edilmemiştir. Belediyedeki sorunların çözümlerine dair yayınlar yapan İstanbul Şehremaneti Mecmuası’nda, belediyelerdeki arşivcilik sorunlarına dair yayınlar bulunması muhtemel olduğundan bu dergi özellikle seçilmiştir.

Bu çalışmada, 1928 yılında İstanbul Şehremaneti Mecmuası’nın 46 ve 48. sayılarında yayınlanan “Arşivlerde Usul ve Kaide” isimli iki makale, günümüz arşivcilik faaliyetleri göz önünde bulundurularak analiz edilmiştir. İstanbul Şehremaneti Mecmuası’nın 46. sayısında yayınlanan “Arşivlerde Usul ve Kaide” isimli ilk makalede yazar, Felemenk Hazîne-i Evrâk Müdürü F. Donker Duyvis olarak geçmektedir. Yapılan araştırmalar sonucunda ilk makalenin Felemenkçe “Ordering in de Administratie” isimli kitaptan alındığı; Hollanda Milli Arşivi, tarafından Lahey’de yayınlanan kitabın 1925 yılında Frits Dunker Duyvis’in¹ kaleminden çıktığı tespit edilmiştir. İlk makalede Felemenk Hazîne-i Evrâk Müdürü olduğu yazsa da Duyvis hiçbir zaman bu arşivde görev yapmamıştır. İlk makalede mütercim yalnızca baş harfleri yazılarak (H. N.) belirtilmiştir. Aynı mecmuanın 48. Sayısındaki “Arşivlerde Usul ve Kaide” isimli diğer makalenin yalnızca son sayfası “Ordering in de Administratie” isimli kitaptan alınmış; bu sayfa haricinde tüm makale H. N. tarafından yazılmıştır. Birinci makalenin sonunda H. N.’yi tanımlamak için kullanılan mütercim kelimesi ikinci makalede bulunmamakla birlikte ikinci makalenin sonunda sadece H. N. ibaresi vardır. İkinci makaledeki örneklerin çoğu Türkiye’denir. İki makale de ele aldıkları konular açısından birbirini tamamlar niteliktedir.

Yapılan literatür taraması sonucuna, Arşivlerde Usul ve Kaide isimli makalelerin Şehremaneti Dergisi’ne dair dizin çalışmaları dışında herhangi bir yayında kullanılmadığı; arşivcilikle ilgili çalışmalarda atıf da almadığı tespit edilmiştir. Bunun en önemli nedeni makalelerin üzerinde belirtilen yazar isminin bazı harflerinin belirsiz yazıldığı için anlaşılabilmesi; yazar için kullanılan “Felemenk Hazine-i Evrak Dairesi Müdürü” ibaresinin yanlış kişilere atıfta bulunması ve makalelerin tercümanının dahi isminin sadece H.N. harfleri verilerek belirsiz bırakılmasıdır. Makalelerin, tüm dünyayı etkileyen UDC’nin ikinci edisyonunun başkanı ve International Institute of Bibliography’in genel sekreteri Frits Donker Duyvis’in yayınının tercümesi olduğu tespit edilebilmiş olsa Arşivlerde Usul ve Kaide isimli makalelere dair yayınlar, bu çalışma kaleme alınmadan çok daha önce ortaya konulabilirdi.

¹ Sinan Sümbül’ün (2011, s. 169) çalışmasında bu isim F. Döbker Döives olarak geçmektedir. “İstanbul’un İlk Şehircilik Dergisi: İstanbul Şehremaneti Mecmuası ve Fihristi” isimli çalışmada ise Arşivlerde Usul ve Kaide’nin yazarının H. N.” olduğu yazmaktadır (İmamoğlu, 2010, s. 650). Halbuki Osmanlıca metinde, ilk makalenin muharririnin Felemenk Hazîne-i Evrâk Müdürü ف. دنقر دوئی وبس, müterciminin de “H. N.” olduğu açık bir şekilde ifade edilmiş; ikinci makalede ise metnin sonuna H. N. eklenerek, muharrir veya tercüman bilgisi verilmemiştir (H.N., 1928, s.627, 634).

Bu çalışmada, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi'nin (İSAM) Osmanlıca makaleler veri tabanından ulaşılan "Arşivlerde Usul ve Kaide" isimli makaleler günümüzde uygulanan arşivcilik faaliyetleri açısından değerlendirilmiştir. Duyvis'in çalışmalarıyla H. N.'nin kimliğine dair kanıt gösterilebilecek yayınlara ve arşiv belgelerine bu yazının ileriki bölümlerinde değinilmiştir. Makalelerde isimleri geçen, Johan Zaalberg, Paul Otlet ve Hanry La Fontaine'in Türk arşiv ve kütüphaneciliğine etkileri de yine bu çalışma dahilinde tartışılacaktır. Bu çalışmada, Arşivlerde Usul ve Kaide'nin temelini oluşturan *Ordering in de Administratie* gibi, Avrupa'da yayınlanan arşivcilik konulu çalışmaların, Türkiye Cumhuriyeti'nin yeniden yapılanan kurumlarında uygulanma ihtimaliyle getirilmiş ve tercüme edilmiş olduğu iddia edilmektedir.

Araştırmanın Amacı ve Soruları

Bu çalışmanın konusunu oluşturan iki makalede de konu tasnifi sistemlerinden örneklerle bahsedilmiştir. Bu çalışmanın amacı, 20. yüzyılda Türkiye'de ve Avrupa'da yürütülen arşiv faaliyetlerini "Arşivlerde Usul ve Kaide" isimli iki farklı makale üzerinden ortaya koymaktır. Söz konusu makalelerde, arşivlerde kullanılan konu tasnif yöntemlerinin avantaj ve dezavantajları detaylı olarak anlatılmıştır. Bu çalışmada, 1920'lerin sonunda yayınlanan bu makalelerde anlatılan tasnif faaliyetleri günümüzde geçerli midir?", "Tasnif konusundaki gelişmeler nelerdir", "Avrupa'da, arşiv ve kütüphanecilik alanında yayınlanan çalışmalar Türkiye'deki faaliyetleri etkilemiş midir?" sorularının cevapları aranmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada doküman analizi ve belgelerin incelenerek veri toplanması olarak ifade edilen belge tarama yöntemleri kullanılmıştır. İçerik çözümlemesi sonucunda ortaya konulan veriler, belge ve arşiv yönetimi açısından değerlendirilmiştir. Adı geçen makalelerde değinilen tasnif yöntemlerinin günümüz koşullarında geçerliliği incelenmiş ve karşılaştırma yapılmıştır. İki makale de basit transkripsiyon tekniğiyle Yeni Türk Alfabesine tahvil edilmiş, transkripsiyon metinleri çalışmanın sonunda ek olarak verilmiştir.

Yazarların kimliklerinin tespit edilebilmesi için yapılan çalışmalar

Bu çalışma kapsamında, söz konusu makalelerin yazarlarının tespitiyle orijinal metne ulaşılması için harcanan zaman, tüm metnin transkripsiyonu ve değerlendirilmesi için harcanan zamandan daha fazladır. Hem makalelerin isimlerinin geçtiği dizin çalışmalarında yazar için verilen isimlerin yanlış olması hem de Duyvis için kullanılan "Felemenk Hazine-i Evrak Müdürü" tabiri, araştırma yapılacak arşivlerin tespitinde güçlüklerle ve zaman kaybına neden olmuştur. Metnin içerisinde tercümanın ismi için yalnızca iki harf kullanılmış olması kimliğinin tespitindeki en önemli sorundur. Bununla birlikte tercümanın kimliğine dair tahminler, arşiv belgeleri ve yayınlar kullanılarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Gösterilen tüm kanıtlara rağmen, arşiv kataloglarındaki noksanlar, aranılan bilgilere tam olarak ulaşılmasını neredeyse imkânsız hale getirdiğinden tercüman için öne sürülen isim tahminden öteye gidememiştir.

Osmanlıca metinde, bazı harfleri belirgin olmamakla birlikte, ف. دنقر دوئی و بس şeklinde yazılan yazarın ismi için, yalnızca Osmanlıca transkripsiyon tekniği kullanılarak ortaya konulacak kelimeler tahminden öteye gidemeyecektir. Bu nedenle, yazarın ismini doğru tespit edebilmek adına transkripsiyon yöntemi haricinde araştırmalarda bulunması kaçınılmaz duruma gelmiştir. Yazarın, Felemenk Hazine-i Evrak Müdürü olmasından yola çıkarak günümüzde Hollanda (Orhonlu, 1976, s. 9)² olarak ifade edilen ülkenin milli arşiviyle temasa geçilmiştir. Hollanda Milli Arşivi Personel Hizmetleri Birimi sorumlularından (Medewerker Dienstverlening) Mathijs Smith'ten (kişisel iletişim, 7 Ekim 2021) gelen e-postada, 1920'li yıllarda, Hollanda Milli Arşivinin sorumlusunun Robert Fruin olduğu; Felemenk Arşivinin ise Belçika'da bulunduğu yazmaktadır. Felemenk Arşivinin gerçekten Belçika topraklarında olması muhtemel olduğundan Belçika Milli Arşivi yetkilileri ile de iletişime geçilmiştir. Bu arşivdeki yetkili, Felemenk Milli Arşivinin hiçbir zaman var olmadığını; 1920'lerde Belçika Milli Arşivinin müdürünün Joseph Cuvelier olduğunu yazmıştır (kişisel iletişim, 19 Ekim 2021). Osmanlıca yazılmış isimdeki karakterler ile yukarıda adı geçen arşivlerin müdürlerinin isimleri karşılaştırıldığında, bu iki ismin hem aranılan yazar olmadığı hem de aranılan yazarın o tarihlerde bu iki arşivden birine başkanlık etmediği sonucu ortaya çıkmaktadır. Yazarın kimliğinin tespiti için Almanya Milli Arşiviyle de iletişime geçilmiş, buradan da aranılan bilgiye ulaşılamamıştır.

Fransa Milli Arşivi web sitesinden ulaşılan West-Vlaanderen Arşivi yetkilisi, Amsterdam Üniversitesi emekli öğretim üyelerinden Prof. Dr. Eric Ketelaar'ın bilgisi olabileceğini belirtmiş (Kişisel iletişim, 26 Ekim 2021), Ketelaar'dan bu ismin Frits Donker Duyvis olabileceği öğrenilmiştir (Kişisel iletişim, 26 Ekim 2021). Ketelaar'ın işaret ettiği, "Donker Duyvis: His Life and Work" isimli kitap, ilk makalenin "Ordering in de Administratie" isimli kitaptan alındığının tespitine kaynaklık etmiştir (Coblans, 1964, s. 75). Bu yayın sayesinde, Universal Desimal Classification'un (Evrensel Onlu Sınıflandırma) ikinci edisyonuna başkanlık eden Duyvis'in, hiçbir zaman Felemenk Arşivlerinde çalışmadığı bilgisine ulaşılmıştır. "Ordering in de Administratie" isimli kitap Hollanda Milli Kütüphanesi'nde açık erişimde bulunmaktadır.

Arşivlerde Usul ve Kaide isimli ilk makalenin tercümanı için H. N. (ح. ن.) harfleri kullanılmıştır. Aynı başlıklı ikinci makalenin sonunda da aynı semboller vardır; ancak mütercim kelimesi yazılmamıştır. Yalnızca isminin baş harfleri bilindiği için H. N.'nin kimliğini tespit etmek, makalenin yazarının kimliğini tespit etmekten daha güç görünmektedir. Ancak ismin خ (hı) ile başlaması; makalenin hem arşivcilik konulu olması hem de erken Cumhuriyet yıllarında yazılması aranılan ismin Hayrettin Nedim [Göçen] olduğunu düşündürmektedir.

Osmanlıca alfabede "ح, خ, ه" olarak üç farklı sembolle gösterilen "H" sesi vardır. Makalede tercümanın baş harfleri için "ح" harfinin kullanılmış olması isim tahmini yapılırken seçenekleri daraltmaktadır. Hayreddin (خير الدين) ismi yazılırken de "ح" harfi kullanılır. Bu nedenle aranılan ismin Hayrettin olması ihtimali dahilindedir.

² Hollanda kelimesi yakın zamanlarda Türk basın hayatına yerleşmiştir. Bu memleket hakkında ilk ifade edilen terim Flander'dir. Bu kelime Felemenk ile birlikte kullanılmıştır (Orhonlu, 1976, s. 9).

Hayreddin Nedim büro, kayıt ve arşiv yönetimi konularında eğitim almak üzere ülke dışına gönderilen ilk kişiler arasındadır (Keskin ve Günalan, 2011, s. 336). Hayreddin Nedim, “Devâir-i Hükûmet Umûr ve Muâmelâtını Tetebbu” göreviyle Paris’e; hariciye ve milli arşivler konusunda araştırma yapmak üzere I. Dünya Savaşı yıllarında Berlin ve Viyana’ya gönderilmiştir (Sümbül ve Keskin, 2017, s. 22). Aranılan kişinin Hayrettin Nedim olduğuna dair kanaatleri güçlendirecek sebeplerden biri de ikinci makalede yazarın; Paris, Berlin ve Viyana Hariciye Nezaretleriyle milli arşiv ve kütüphanelerindeki işleyişi tetkik ettiğini belirtmesidir (H.N., 1928, s. 721).

1334 [1918] yılında Hariciye Nezareti Hazine-i Evrak Müdürlüğüne tayin edilen (BOA BEO., 4405:330331) Hayreddin Nedim’in Arapça, Farsça, Fransızca, Rumca gibi çok sayıda yabancı dil bilmesi, daha önce de tercüme eserler yayınlaması, arşivcilikle alakalı çok fazla yurtdışı temasının olması ve bir dönem Hariciye Nezaretinde Evrak-ı Umumiye Müdürü olarak bulunması (Keskin ve Günalan, 2011, s. 334, 336-337), makalelerde (ح.ن) harfleriyle belirtilen kişinin kendisi olduğunu düşündürmektedir. Hayrettin Nedim’in Türkiye Büyük Millet Meclisi Hazine-i Evrak Teşkilatıda kullanılmak üzere Avrupa devletlerindeki arşivcilik yöntemlerine dair yayınların getirilmesi için bir müzekkire yazdığı tespit edilmiştir. Bu da kendisinin H.N. olduğunu düşündüren bir diğer sebeptir. Söz konusu yazışmalar şu şekilde gerçekleşmiştir:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyâset-i Celilesi’ne

13/06/39 tarih ve Evrâk ve Tahrîrât Müdüriyeti 844 numaralı tezkere-i celilelerine cevâb ve 19/06/39 tarih ve 6/1755 numaralı arıza-i aciziye zeyldir:

Mülgâ Hâriciye Hazîne-i Evrâk Müdürü Hayreddin Nedîm Bey tarafından mukaddemâ Hâriciye Vekâlet-i Celîlesi’ne verilip vekâlet-i müşaru’n-ileyhaca makâm-ı aciziye gönderilen müzekkire ile Hazine-i Evrâkın nizâmnâmesi ve devâ’ir-i devlet evrâk teşkilatı layıhası sûretlerinin leffen takdîm kılındığı marûzdur efendim.

İcrâ Vekilleri Hey’et-i Re’isi” (BCA 030-10-0 16/91/11).

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Hazîne-i Evrâk Teşkilatı için mülgâ İstanbul Hükümetince müdde’i usûl ve nizâmat ile Avrupa Devletlerindeki Hazîne-i Evrâk teşkilât ve tertîbâtına aid nizâmnâme veya talîmatnâmelerin tedkîkine lüzûm görülmüş olduğundan ecnebî usûlleriyle mülgâ Bâb-ı Âli ve Hâriciye Nezâreti Hazîne-i Evrâkına ait talîmatnâme ve buna müteferri’ esâsların tedârik ve meclise tevdi’ buyurulmasını rica ederim efendim. Türkiye Büyük Millet Meclisi Reis-i Sânisî” (BCA 030-10-0 16/91/11).

Yukardaki transkripsiyonlardan da anlaşılacağı gibi Hayreddin Nedim, Osmanlı döneminde yazılmış arşiv yönetmelikleriyle Avrupa’daki arşiv çalışmalarına dair yönetmelik ve usullere dair belgeleri istediğini Haziran 1339’da [1923] TBMM’ye bildirmiştir. İlgili

dosya içerisindeki diğer yazışmalar da incelendiğinde İstanbul Hükümeti'nin Hazine-i Evrak için herhangi bir yönetmelik çalışması yapmadığı ancak yabancı devletlerdeki belgelerin temin edilmesinin uygun olduğu kararının verildiği görülmektedir (BCA 030-10-0 16/91/11). Ancak, Hayreddin Bey'e hangi Avrupa devletlerinden arşiv usul ve yönetmeliklerinin gönderildiğine dair bilgiye arşiv belgelerinden ulaşılamamıştır. Bu nedenle, bu çalışmada "Hayreddin Nedim Bey, Frits Donker Duyvis'in 1925 yılında yayınladığı 'Ordering in de Administratie' isimli kitaba TBMM'ye yazdığı yazı aracılığıyla erişmiş olabilir" kanaati güçlenmiştir.

Hayrettin Nedim, 2 Mart-17 Nisan 1920 yıllarında İstanbul Şehremini olarak görev yapmıştır (Keskin ve Günalan, 2011, s. 335). İstanbul Şehremaneti Mecmuası'nda makalesi yayınlanan yazarların önemli bir kısmının yerel yönetim personeli olması (Sümbül, 2011, s. 43) aranan kişinin Hayreddin Nedim olduğuna dair tahminleri kuvvetlendiren bir diğer bulgudur. Ortaya sürülen arşiv belgeleri ve yazarın ifadeleri H.N.'nin, Hayrettin Nedim olduğunu düşündürse de yanılma payı muhakkak vardır. Bu nedenle, bu çalışmada, "Makalelerde baş harfleri verilen kişi 'muhtemelen' Hayreddin Nedim'dir" denilmektedir. Hayreddin Nedim [Göçen], Türk arşivcilik tarihi açısından mutlaka üzerinde durulması gereken önemli bir şahsiyettir. Arşivlere ve arşivciliğe dair görüşleri, temas ettiği konular bugün dahi geçerliliğini önemli ölçüde korumaktadır (Keskin, 2008, s. 306). Kendisinin arşivci, yazar, devlet adamı ve diplomat kimliğiyle alakalı kapsamlı bir çalışma daha önce kaleme alınmıştır (Keskin ve Günalan, 2011, s. 333-353).

20. yüzyılda Avrupa'daki Dokümantasyon Faaliyetlerinin Türkiye'deki Etkileri

20. yüzyılda Avrupa'da sınıflandırma sistemleriyle alakalı gelişmelerin Türkiye'deki faaliyetleri de etkilemiş olabileceği düşünülmektedir. Bu döneme tarihlenen ilk gelişme, Universal Decimal Classification'un (UDC) yayınlanması ve geliştirilmesi; ikincisi ise UDC'den ilham alınan ve devlet dairelerinde kullanılması amaçlanarak, Hollanda Dosya Ofisi Direktörü [Nederlands Registratuur Bureau (Heuvel, 2013, s. 330)] Johan Zaalberg tarafından tasarlanan desimal dosyalama sistemidir. Bu başlık altında, 19. yüzyılın sonlarında Belçika ortaya çıkıp, 20. yüzyılın başında tüm dünyada kullanılması için Hollanda'da geliştirilen Universal Decimal Classification isimli onlu sınıflandırma standardıyla onu geliştiren kişiler hakkında bilgi verilecektir. Dönemi ve o dönemde yapılan çalışmaları anlatmadan yalnızca bir metin üzerinden (Arşivlerde Usul ve Kaide) arşivcilik usulleri hakkında değerlendirme yapmanın bu çalışmayı eksik bırakacağı muhakkaktır.

Belgesel bir sınıflandırmada kavramları ifade etmek için, ondalık gösterimin, bir kod sistemi olarak kullanılması ilk olarak Fizikçi André Made Ampère (1775-1836) tarafından önerilmiş; 19. yüzyılın sonlarında Amerikalı kütüphaneci Melvil Dewey tarafından yaygın hale getirilmiştir (British Standard Institution, 2005, s. xi). Ondalık sınıflandırmanın geliştirilmesindeki bir sonraki adım Paul Otlet tarafından 1895 yılında atılmış; evrensel bir bibliyografya oluşturmak için farklı ülkelere ait 12 milyon adet belgeyi düzenlemek amacıyla Universal Decimal Classification için çalışmalara başlanmıştır. Sonradan Federation Internationale de Documentation (FID) adını alan International Institute of Bibliography'nin (IBB) kurucusu iki Belçikalı bilim insanı, Paul Otlet ve Henry La Fontaine, Dewey'den izin alarak Dewey Decimal Classification (DDC) şemasını kullanmış ve genişletmişlerdir. Yapılan

çalışmalar sonucunda UDC'nin ilk baskısı 'Manuel du Répertoire Bibliographique Universel' ismiyle 1904-1907 yılları arasında Fransızca olarak yayınlanmıştır (Slavic, 2008, s. 211; British Standard Institution, 2005, s. vii, xi).

I. Dünya Savaşı, UDC için çalışmaları kesintiye uğratsa da UDC'nin Avrupa versiyonu için çalışmalar 1925 yılında tekrar başlamıştır. (Dutta, 2018, s 28). Ondalık sınıflandırmanın Amerikan ve Avrupa versiyonlarının birleştirilmesi konusunda çok az çalışma yapıldığını gözlemleyen Frits Donker Duyvis³, çalışmaların geliştirilmesi ve mevcut çalışmalarda değişiklik yapılması için inisiyatif almış ve UDC'nin ikinci baskısının editörlüğünü üstlenmiştir (British Standard Institution, 2005, s. xi). UDC'nin, 'Classification Decimale Universelle' başlıklı ikinci baskısı Fransızca olarak 1923-1933 yılları arasında yayınlanmıştır. 1933'te üçüncü baskısı Almanca, 1936'da dördüncü baskısı İngilizce olarak yayınlanan UDC'nin günümüzde sekiz farklı dilde yayınlanmış versiyonları bulunmaktadır (Dutta, 2018, s 30).

Otlet ve La Fontaine, UDC için çalışmalara başladığında henüz doğmamış olan Duyvis'in (Heuvel, 2014 s. 225), UDC'nin ikinci baskısında bu iki bilim adamının yerini almasının nedeni, Otlet ve La Fontaine'nin, Brüksel'de merkezî bir dünya dokümantasyon merkezinin oluşturulabileceğine dair düşüncelerinin artık kabul görmemesidir. Duyvis, IIB'nin ulusal üyelerden oluşan bir federasyona dönüştürülmesi fikrini kabul ettirmiş (Heuvel, 2013, s. 341) ve bu düşünce onu, UDC'nin ikinci baskısı çalışmalarında Otlet ve La Fontaine'in bir adım ötesine taşımıştır (Buckland, 2007, s. 52). Duyvis, çalışma sistemi ve yenilikçi bakış açısı sayesinde bibliyografya ve dokümantasyon alanında aslında bir standardizasyon okulu geliştirmiştir. Hala çok sayıda Hollandalı uzmanın UDC'nin geliştirilmesinde ulusal ve uluslararası düzeyde yardımcı olması Duyvis'in etkisidir. Birçok Hollandalı uzman, International Organization for Standardization (ISO) ve United Nations International Scientific Information System'in (UNISIST) farklı komitelerinin aktif üyeleridir (Dutta, 2018, s 27).

Dünya'dan en çok kullanılan sınıflandırma sistemi DDC'dir. UDC ise dünyada en çok kullanılan ikinci sınıflandırma sistemi olarak kabul edilmektedir. UDC, Library of Congress sınıflandırma sisteminden daha yaygın olarak kullanılmaktadır (Slavic, 2008, s. 211). UDC'nin kütüphane ve bilgi ağlarında hâlâ baskın sınıflandırma sistemi olarak Avrupa, Afrika, Asya'da 34 ülkede kullanıldığı tespit edilmiştir (Slavic, 2008, s. 222).

Celal Esad Arseven tarafından 1925 yılında yayınlanan "Notlar ve Kütüphanelere Dâir Usûl-i Tasnîf" Türkiye'de, UDC'yi konu eden ilk yayındır. Bu yayında "Universal Decimal

³ Frits Donker Duyvis kimya mühendisidir ancak uygulamalı bilimlerle de ilgilenmiştir (Dutta, 2018, s 26). Hollanda Standartları Enstitüsü (HCNN) başkanlığı yapan Duyvis, Hollanda Ulusal Yönetim Enstitüsünün (NIVE) kurucu ortağı ve yöneticisi olarak çalışmıştır. Duyvis, Hollanda Patent Ofisine katılmadan önce, 1921 yılında Hollanda Dokümantasyon ve Dosyalama Enstitüsünü (Nederlandsch Instituut voor Documentatie en Registratuur-NIDER) kurmuş; 1922'den 1929'a kadar bu kurumun başkanlığını yapmıştır (Heuvel, 2014 s. 225). 1924'te Universal Decimal Classification Commission ve International Institute of Bibliography'de genel sekreter olarak görev yapmıştır. Duyvis son olarak, 1934'te kurulan Revue de la Documentation'da direktörlük yapmıştır. Duyvis, 1929 yılında Hollanda Patent Ofisi'ne katılmış ve uzun yıllar hizmet verdikten sonra 1958 yılında başkan yardımcısı olarak emekli olmuştur. Duyvis'in Felemenk Hazine-i Evrak'ında (Hollanda Milli Arşivi) çalıştığına dair bir kayda rastlanmamıştır.

Classification” yerine, standardın ilk edisyonunun ismi olan ‘Manuel du Répertoire Bibliographique Universel’ kullanılmış, konu listesi aynen verilmiştir (Sümbül, 2017, s. 107-108). Modern kütüphanecilik uygulamalarının Türkiye’deki ilk temsilcisi olarak kabul edilen Fehmi Karatay (Ötüken, 1957, s. 1), 1925 yılında Tasnîf Aşâr-ı Kavâ’idi (Onlu Sınıflandırma Kuralları) isimli kitabı yayımlayarak desimal sistemi Türkiye’ye adapte etmeyi amaçlamıştır. Karatay’ın, Tasnîf Aşârî Kavâ’idi’ni hazırlarken, UDC’den ilham aldığı, UDC heyetine sunduğu kitabının ilk sayfalarında yazdığı şu metinden anlaşılmaktadır:

“Tasnîf Aşârînin Nizâm ve Kavâ’idi

Tasnîf Aşârî, cihân bibliyografyasını vücuda getirmek için (Beyne’l-milel Brüksel Bibliyografyası tarafından kabul olunmuştur. Gayesi her nev’î vesâ’ikin musannef numaralar i’ânesiyle tasnîf olunmasından i’bârettir⁴” (Karatay, 1925-1927, s.4).

Çağdaş kütüphanecilik tekniğinin, I Dünya Savaşı’ndan sonra tanınmaya başladığı Türkiye’de, UDC, Evrensel Onlu Sınıflandırma (EOS) ismiyle ilk defa 1925 yılında Fehmi Ethem Karatay tarafından İstanbul Darülfünun Kütüphanesinde (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi) uygulanmıştır (Baysal, 1987, s. 10; Şenalp, 2001, s. 17). İstanbul Darülfünun Kütüphanesi Talimatnamesinde (1926, s. 11, 12). Onlu sınıflandırma sisteminin uygulanmasıyla ilgili maddeler bulunmaktadır. 1970’lerin başına kadar, EOS, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde hem sistematik katalog oluşturmada hem de yerleştirme düzeninde kullanılmış, bu sistemin yürümeyeceği anlaşıncaya kadar kullanımından vazgeçilmiştir (Şenalp, 2001, s. 24). Kütüphanede o dönem uzman ve yönetici olarak çalışan Leman Şenalp’in (Bezirci, 2020, s. 52) yayınların yerleştirme düzenindeki sıkıntıları tespit etmesiyle yayınlar geliş sırasına göre yerleştirilmeye başlanmıştır (Kayaoğlu, 2000, s. 94; Şenalp, 2001, s. 25). 1995 yılına kadar fişlere kaydedilen yayınların bibliyografik künyelerine sistematik kataloglarda EOS numaralarından erişim halen mümkündür (Aksoy, 2015, s 64).

Türkiye’de, EOS kullanılarak hazırlanan bir diğer çalışma Türkiye Millî Bibliyografyasıdır. Türkiye Millî Bibliyografyası hazırlanmaya başlandığı ilk yıllarda EOS ile sınıflandırılırken 1958 yılından itibaren Dewey’e göre düzenlenmeye başlanmıştır (Pakin, 1974, s. 6).

20. yüzyılda Avrupa’da yaşanan bir diğer gelişme, Johan Zaalberg’in, UDC’den ve Alman dosyalama sisteminden ilham alarak hazırladığı, belediyelerde kullanılan onlu dosyalama sistemidir. Arşivlerde Usul ve Kaide isimli makalede de ismi geçen Zaalberg, Hollanda Zaandam Belediyesi’nde kronolojik olarak sıralanan 19. yüzyıl belgelerini düzenlemeye uğraşmıştır. Gelecekte de kullanılabilir bir dosyalama sistemi için örnekler arayan ve bir sistem tasarlamaya uğraşan Zaalberg, Almanya’da 18. yüzyılda kullanılmaya başlanan ‘Sachktenregistratur’ sistemiyle ilgili “Katechismus der Registratur-und Archivkunde” (1883) isimli rehber üzerinde çalışmaya başlamıştır. Zaalberg, Alman dosyalama sistemini örnek olarak belediyesindeki kayıtları yeniden düzenlemiştir (Ketelaar, 2020, s. 121a-122a).

⁴ “Desimal Sınıflandırmanın Düzeni ve Kuralları: Desimal Sınıflandırma, bir dünya bibliyografyası oluşturmak için ‘Uluslararası Belçika Bibliyografyası’ tarafından kabul edilmiştir. Bu sınıflandırmanın amacı, her tür belgenin sınıflandırma numaraları yardımıyla düzenlenmesidir”

Zaalberg, 'hükümetin ilişkili olduğu tüm idari konuların sınıflandırma tablosu' olarak tanımladığı kart endeksinin yapısını Paul Otlet'in UDC'sinden; dosyalarının formunu ise Alman 'Sachktenregistratur'dan ilham almıştır. Zaalberg gibi, Otlet de Alman dosyalama sisteminden ve Amerikan kart indekslerinden etkilenmiştir (Ketelaar, 2020, s. 121a-122a). 1922 yılında Zaalberg'in ondalık sistemini uygulayan belediye sayısı 52'dir. Bu sayı, 1932 yılında yaklaşık 850'ye, 1956'da ise 1000'e ulaşmıştır (Heuvel, 2013 s. 343; Ketelaar, 1997, s. 220).

İstanbul Belediyesi'nde Alman dosyalama sisteminin uygulanması ve desimal sınıflandırmanın bu sistemin parçası olmasına yönelik yayınlar göze çarpmaktadır (Çiçek, 2008, s. 469; Engin, 1962, s. 53-54). Bu gelişmeler ve yayınlar Zaalberg'in, Alman dosyalama sisteminden yola çıkarak hazırladığı ve kodlamasında Otlet'in Universal Decimal Classification'undan yararlandığı dosyalama sisteminin, bugün Türkiye'de kullanılan standart dosya planının temelini oluşturduğu düşündürmektedir.

Türkiye'nin ilk belediyeçilik dergisi olan İstanbul Şehremaneti Mecmuası'nda (Eyice, 2001, s. 307) yer alan neredeyse tüm makaleler, şehir hayatı ve belediyeçilikle ilgili sorunlara ve bu sorunların çözümüne yöneliktir (Sümbül, 2011, s. 45). İlki Duyvis tarafından yazılan, ikincisi ise hayatı Türkiye'deki arşivcilik problemlerine çözüm arayarak geçen Hayreddin Nedim tarafından yazıldığı düşünülen "Arşivlerde Usul ve Kaide" isimli makalelerin, İstanbul Şehremaneti Mecmuası'nda yayınlanması, o dönemde Türk belediyeleri için bir arşiv sistemi arayışında olduğunu; adı geçen makalelerin, bu arayış nedeniyle özellikle bu dergide yayınlandığını düşündürmektedir.

Bulgular

İstanbul Şehremaneti Mecmuası'nın 46. sayısındaki Arşivlerde Usul ve Kaide'nin, alıntılanarak tercüme edildiği *Ordering in de Administratie* isimli kitabın ilk bölümlerinde, arşivlerde uygulanan konu tasnifi çeşitlerinden bahsedilirken, desimal sistemin nasıl uygulanması gerektiğine örnekleriyle birlikte kitabın son bölümlerinde yer verilmiştir. Kitapta anlatılan konu tasnif türlerine dair bölüm kısmen atlanarak ilk makale için tercüme edilmiştir. İlk makalede desimal sistemle ilgili yalnızca birkaç satır bulunmaktadır. Halbuki kitapta, desimal sisteme daha fazla yer ayrılmış, daha fazla örnek verilmiştir. Kitaptaki desimal sistemle ilgili bilgilerin bir kısmına ikinci makalenin son iki sayfasında rastlanmıştır. Duyvis'in makalesindeki örnekler, Tablo-3'te gösterilen Alman Mühendisler Cemiyeti Fihristinde olduğu gibi, Avrupa'da uygulanan sistemlere aittir. Felemenkçe kitapta, ilk makalede kullanılan "İnsanlar ve Usul ve Kaideler; Arşivlerde Üç Türlü Mesai; Arşivlerde Usul-ı Tanzim; Kağıdı, Vesikayı Tasnif İçin; Tasnif Esasları; Tasnifte Karışıklık ve Tearuz; İş, Madde İtibarıyla Başlıca Tasnif; Maliye İtibarıyla Tasnif Usulleri" isimli başlıklar bulunmamaktadır. Bu başlıklar tercümanın inisiyatifiyle makaleye eklenmiş olmalıdır. Ancak makalelerin değerlendirme sürecine olumlu katkısı olacağı düşünülerek, makalenin analizi de bu başlıklar altında yapılacaktır.

İlk makalede tercüman, ikinci makalede yazar olarak görev yapan Hayreddin Nedim Göçen⁵, ikinci makaleyi Usul-i Tasnif (Medhal), Tasnîften Evvel, Tasnîfe Başlarken; İhâtalı, Şümüllü Tasnîf Usûlü başlıklarını kullanarak yazmıştır. Hayrettin Nedim Bey ikinci makalede hem Avrupa’da incelediği arşivlerden hem de Türkiye’de İstanbul Şehremaneti’nde uygulanan evrak kayıt sistemlerinden örnekler vermiştir. Makalesinde konu tasnif sistemine değinen Göçen, ilk makaleyi tamamlar şekilde evrak kayıt sistemi, kayıt defterleri, dosyalama, tanımlama faaliyetlerine dair bilgiler vermiştir.

Makalelerdeki başlıkların daha rahat anlaşılması için günümüzdeki karşılıkları yanlarına yazılmıştır. Bu çalışmada, ilk önce, makalelerde anlatılanlar günümüz Türkçesiyle okura sunulmuş daha sonra “Değerlendirme” başlığının altında güncel ve ilgili literatür çerçevesinde yorumlanmıştır.

Arşivlerde Usul ve Kaide: Frist Donker Duyvis’in Kaleminden

İnsanlar ve Usul ve Kaideler [İnsanlar Yöntemler ve Kurallar]

20. yüzyılda birçok sistem ve oluşum için standart yöntem ve kurallar aranmış; belge yönetimi alanı da bu arayıştan etkilenmiştir. Arşivler için ortaya konulan yöntem ve kuralların, arşivin işleyişini sistematik bir hale getireceğini düşünmek yanlıştır; yöntem ve kurallar, arşiv faaliyetlerinin düzgün bir şekilde yapılması için ortaya konya da bunları uygulayan personelin görevlerini dikkatle yapması gerekir. Yönetimde sadelik adına yapılacak değişikliklerde, personelin mevki ve önemi unutulmamalıdır. İnsan unsuru, kuralların tamamından üstündür. Makineler, insanların yerini alsa da onu kullanan kişinin dirayet ve liyakati yadsınmamalıdır. Anglosaksonların aksine Fransızlar işin personel yönüne önem verirler. Henry Fayol ve liderliğindeki Tedkîkât-i İdâriye Merkezî (Centre des études Administratives) üyelerinin bu alanda önemli katkıları vardır. Yöntemin uygulanması, o yöntemin kendisinden daha önemlidir.

Arşivlerde Üç Türlü Mesai [Arşivlerde Üç Çeşit Faaliyet]

Arşiv faaliyetleri üçe ayrılır: İlk faaliyet belge ve dokümanların sağlanması; ikincisi, gelen belgelerin incelenip, gerekli yazılar yazıldıktan sonra gönderilmesidir. Üçüncü faaliyet ise kalan belgelerin toplanarak, kuralınca ve yöntemine göre düzenlenmesidir. Düzenleme diğer iki faaliyete oranla daha zordur. Bir belgenin bulunup hemen ibraz edilebilmesi o idarede işlerin düzenli bir şekilde yapıldığının delilidir. Arşiv faaliyetleri hakkında bilgisi az olan personelin kurumu uğrattığı zararı kavrayan yöneticiler nadirdir.

Arşivlerde Usul-i Tanzim [Arşivlerde Düzenleme Yöntemleri]

Kapsamlı bilgi içeren, çeşitli yerlerden gelen ve gelir gelmez kolayca tetkik edilmesi elzem belgeler, uygun yöntemlerle düzenlenmelidir. Belgelerle ilgilenen personel birbirinin işini yapabilmeli; işleri, yöntem ve kurallara göre yürütebilmelidir. Yeni personel işe alıştırılmalıdır. Bir idarede, belgeler hakkında bilgiye vakıf yalnızca bir kişi bulunması yeterli

⁵ Hayrettin Nedim Göçen’in yüksek olasılıkla ilk makalenin tercümanı, ikincisinin de yazarı (bazı bölümlerinin de tercümanı) olduğuna bu çalışmanın önceki bölümlerinde değinilmiştir. Bu ihtimal dahilinde, makalelerin analizi yapılırken, tercüman ve yazar için “H.N.” yerine Hayrettin Nedim isminin kullanılması tercih edilmiştir

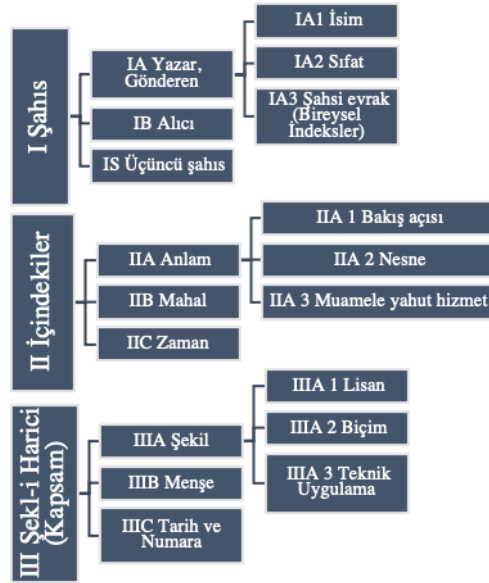
değildir. Personel daha staj devresinde, standart yöntem ve kuralları öğrenmeli ve idarenin işleyişine alışmalıdır. Yöntem ve kurallar, istenilen ve gerek duyulan bir amaca rehberlik etmelidir.

Kâğıdı, Vesikayı Tasnif İçin [Belgeyi, Dokümanı Sınıflandırmak İçin]

Belgeye dair şahıs, konu, şekil olmak üzere üç unsurun tasnif işlemi açısından bilinmelidir. Şahıs, belgenin göndereni ve alıcısı olabileceği gibi bilginin iletilmesine aracı üçüncü kişi olarak da bulunabilir. Gelen belgede “ne, nerede, ne zaman” sorularına cevap aranması gerekir. “Ne” sorusu belgenin özetini ortaya koymak için sorulur ve özetler, belgenin düzenleniş amacını açıkça ifade edecek şekilde yazılmalıdır. Örneğin, “Daktilolar hakkında” şeklinde yazılan bir özet yeterince açık değildir. Zira, belge sipariş, satış için teklifi, imalat konularından birini içeriyor olabilir. “Ne” sorusundan sonra “nerede” ve “ne zaman” sorularına cevap aranmalıdır. Yazı metnindeki zaman ve mahal farklı; yazının içerdiği tarih ile gönderim yeri farklıdır. Belgenin biçimi, sınıflandırma yapılırken üzerinde durulması gereken bir diğer husustur. Belgenin dili, biçim özelliklerinin en önemlisidir. Aynı tarzda yazılan berat, istatistik cetvelleri gibi birtakım belgeler yazı şekline göre sınıflandırılabilir. Bu tür belgelere aynı başlıklar verilir ve numaraları konur. Buraya kadar anlatılanlar Şekil 1’de özetlenmiştir.

Şekil 1

Sınıflandırma Kriterleri Tablosu

Tasnif Esasları [Sınıflandırma Kriterleri]

Şekil 1’de, belgelerin sınıflandırılması için gerekli kriterler gösterilmektedir. Bu kriterleri açıklamak için şu örnek verilmiştir: Posta, Telgraf, Telefon İdaresinin teknik birimi, yaptırdığı inşaatlara ait belgeleri inşaat yerine göre düzenlemeli, Şekil 1’de IIB koduyla gösterilen “Mahal” kriterine göre sınıflandırma yapmalıdır. Tasnif yaparken Şekil 1’deki kriterlerden yalnızca bir tanesi etken tutulur. Bu şekilde yapılan tasnife “başlıca tasnif” denir. Tasnife yardımcı fihrist veya fiş usulü tasnifler de Şekil 1’deki kriterlerin birinden yararlanılarak

oluşturulur. İkincil tasnif için tablodaki diğer bir kriter seçilebilir. Örneğin: Başlıca tasnif şahsa göre yapılırken, ikinci derecede yapılacak tasnif için belgelerin tarihleri esas alınabilir.

Kütüphanelerde, yer azlığı yüzünden, başlıca tasnif kitapların boyutuna göre; ikincil tasnif ise yazar isimlerine ya da konuya göre yapılabilir. Belgeler tasnif edilirken, başlıca ve ikincil tasnifler için kriterler uygulandıktan sonra bile bazen ikinci derece yöntemlerle ayrıca sınıflandırma yapılması doğru olabilmektedir.

Belgeler tasnif edilirken önce konu dosyaları oluşturulur sonra bu dosyalar kronolojik olarak sıralanır. Özel kurumlarda ise başlıca tasnif şahsa göre yapılmaktadır. Şahıs ismine göre sınıflandırılmış dosyaları konu tasnifine çevirmek gerektiğinde, evrak memuru yeniden “Başlıca Dosyalar” oluşturmak zorunda kalır. Küçük dairelerde, belgelerin kronolojik sıralanması tercih edilir ancak buralarda da konuya göre dosya oluşturulması gerekir. Konu tasnifi yerine kronolojik tasnif yapılan idarelerde karışıklar çıkabilmektedir.

Tasnifte Karışıklık ve Tearuz

Personel, belgenin şahsa göre mi yoksa konuya göre mi sınıflandırılması gerektiğini fark edemeyebilir. Örneğin, personel, bir ticarî kurumda, aynı kişiyle yapılan, genellikle alış veya satışla ilgili yazışmaları tasnif ederken, “Konu” ve “Şahıs” kriterlerinin hangisini kullanması gerektiği konusunda tereddüt edebilir. Bu durumda, ilk önce mevcut belgeler için konu tasnifi uygulanmalı, sonra alt dosyalar, müşterilerin isimlerine göre alfabetik olarak sıralanmalıdır. Az sayıdaki diğer dosyalar da farklı konulara göre tasnif edilmeli, karışıklık çıkmaması için dosyaların kenarlarına “Satış” gibi konu isimleri yazılmalıdır. Yazışmaların başlıklarında bulunan kurum damgası ve ayrıntılar da personeli yanıtlanabilir. Örneğin, bir belgenin başlığında “Buharlı Makineler Fabrikası” ismini görüp, belgenin içeriğinin farklı bir işle alakalı olabileceğini düşünmeden belgeyi hemen buharlı makinelere ait bir dosyaya koymak hataya neden olur.

Personel, bir yazışmanın birden fazla kişiyle alakalı olduğu durumlarda tasnif sırasında hata yapmamak için belge üzerindeki ayrıntılara dikkat etmelidir. Yazışmalar üzerinde birden fazla kişi hakkında bilgi bulunabilir veya yazışmanın ortaya çıkmasında ve iletilmesinde birden fazla kişinin sorumluluğu olabilir. Bu durumu şu örnekle açıklanabilir: A'nın, iş arkadaşı C adına, D hakkında bilgi almak için B'ye mektup yazdığı bir yazışmada B muhatap (Şekil 1-I B), C üçüncü kişi (Şekil 1-I C), D ise yazının nesnesidir (Şekil 1-II A 2). Bu durumda, başlıca tasnif kişi adına göre yapılacaksa, belgenin bir nüshasının B adına bir dosyada bulunması gerekir⁶. Eğer, başlıca tasnif, konuya göre yapılmışsa, evrakın bir kopyası kişilere dair düzenlenmiş bir dosyaya ya da D'ye mahsus bir dosyaya konmalıdır. C için kayıt defterine bir işaret konması yeterlidir. C için ayrıca bir dosya var ise o dosyaya da bir fiş konur. Genellikle üçüncü kişinin ismi başlıca tasnifte dikkate alınmaz. Yazışmalar, tarihe göre sıralarken (Şekil 1-III C), gelen belge üzerindeki tarihin mi yoksa geliş tarihinin mi dikkate alınacağı belirlenmelidir. Dosyada,

⁶ Osmanlıca makalede, yazışmada geçen kişileri işaret etmek için seçilen harfler birbirine girmiş; tercüman kendi verdiği harfleri (ا, ب, ت, ث) orijinal metindeki harflerle (A, B, C, D) karıştırmıştır. Osmanlıca tercümede, yazışmadaki kişilerden birini işaret etmek için “D” ve “S” harflerini kullanmamasına rağmen “D” kişinin nesne, “S”nin de üçüncü kişi olduğunu belirtmiştir. Bu yüzden, bu örnek Felemenkçe kitaptan alınmıştır (Duyvis, 1925, s. 9). Osmanlıca makalede yazışmanın ne şekilde tercüme edildiği, bu çalışmanın sonunda verilen ekte görülebilir.

gelen evrakın, geliş tarihi sırasıyla sınıflandırılması ehvendir. Dosyada son sırada bulunan belge dışarıdan gelmişse şimdiye kadar cevabı yazılmış demektir. Böylelikle belgelerin cevaplarının yazılıp yazılmadığı da kontrol edilmiş olur.

İş, Madde İtibârıyla Başlıca Tasnif [Konuya Göre Başlıca Tasnif]

Dosyaların bir kısmını şahsa, bir kısmını belge tarihine göre oluşturarak, hiçbir yöntem ve kural gözetmeden arşive nakletmek pek çok hataya sebebiyet verir. Bu durumda birçok arşiv bulunmaktadır. Dosyalar tasnif edilirken konuya göre oluşturulmalı; sonra kişi, şekil, yer ve zaman kriterlerine dikkat edilmelidir.

Bir kurumun faaliyetlerini belgeler yansıtır ve belgelerin konularına göre tasnif edilmesi, şahıs ismine göre yapılacak tasnife oranla çok daha faydalıdır. Bir kurumun faaliyetlerini kontrolü altında bulunduran biri, idarenin her şubesini ayrıntılı olarak bilemeyeceği için, işlerin iyi görülüp görülmediğini konulara göre oluşturulmuş dosyalara başvurarak anlayabilir. Alfabetik olarak düzenlenmiş (şahıs) dosyalardan bir şey anlaşılmaz. Dosyaların konuya göre oluşturulması hem kontrolü kolaylaştıracak hem idarenin memurlarının, bu dosyaları okumaları meslekte yetişmelerine hizmet edecektir. Konu itibarıyla yapılan tasnifin hem maddi hem de manevi üstünlüğü vardır. Bu yöntemle stajyerlerin işe alışma devreleri de kısılır.

Maliye⁷ İtibarıyla Tasnif Usulleri [Konu Tasnif Sistemleri]

Beş adet konu tasnifi sistemi bulunmaktadır:

A- Alfabetik tasnif: Konular bir veya birkaç kelimedenden oluşur ve tasnif o kelimelere göre alfabetik olarak yapılır. Alfabetik tasnif, küçük idareler için uygun ve pratik bir yöntemdir. Ancak çok belgesi olan idarelerde zorluklar oluşabilir. Konu başlıklarında kullanılan kelimelerin artması problemin büyümesine sebep olur. Örneğin: Almanya ve Hollanda'daki patent kurumları, patentleri tasnif etmek için 8000 başlık içeren bir tablo kullanır; başlıkları alfabetik olarak sıralarlar. Her bir patent için ortalama 4 kelime kullanılmasıyla asıl kelimelerin sayısı 32000'e ulaşmaktadır. Fransızca ve İngilizce ansiklopedilerde her bir ansiklopedi maddesi için 4 ila 4,5 asıl kelimenin kullanıldığı tespit edilmiştir. Detaylara girilmesi daha fazla kelime kullanılmasına ve karışığa yol açacaktır. Bir laboratuvara alınacak mikroskobu sınıflandırmak için alfabetik olarak düzenlenmiş bir rehberde, "Alet ve edevat, çeşitli cisimler, laboratuvar levazımı, satın alınanlar" gibi başlıkların kullanılması anlatılmak istenen karışıklığa örnek verilebilir.

B- Alfabetik – numaralı tasnif: Yukarıda bahsedilen karışıklığın yaşanmaması için, dosyalara önceden belirlenmiş standart konu isimlerinin verilerek dosyaların alfabetik olarak düzenlenmesi ve konu isimlerinin alfabetik olarak yazıldığı bir fihrist hazırlanması gerekir. Bu işlemlerden sonra dosyaların notasyonu, harfler yardımıyla alfabetik olarak yapılır. Bu yöntem, az belgesi ve tek evrak memuru olan kurumlar için kullanışlıdır. Aksi durumda, bu

⁷ Maliye, "Devletin vâridât ve masârifi idâresi ve bu idâreye bakan nezâreti" (Sami, 1901, s.1261) anlamına gelmekte; tasnif sistemleriyle ilgisi bulunmamaktadır. Bu başlığın altında geçen "İş, madde, itibârıyla tasnif beş türlü olur" cümlesi madde yerine yanlışlıkla maliye yazıldığını göstermektedir.

yöntemden yararlanılamaz. Tasniften sonra iki dosya arasına bir üçüncüsünün dahil edilmesi gerektiğinde, her iki dosya arasında birkaç sıra harfin boş bırakılması geçici bir süre için faydalı olur. Yeni dosyalar oluştukça boş bırakılan harfler tükendiğinde bu yöntemin de yetersiz olduğu görülür.

S- Numara sırasına göre ve kuralsız tasnif: Bu tasnifte, her konu bir numara alır. Konu ismine göre alfabetik olarak oluşturulan fihristte bu numaralar gösterilir. Sadeliğiyle dikkat çeken bu yöntem ufak idareler için elverişlidir. Belgelerin çoğalıp idarenin genişlemesi, A ve B maddelerinde işaret edilen zorluklara neden olmasa da her sistemin zorluğu vardır. Standart kelimeler fihristi detaylı hazırlansa bile zorluklarla karşılaşılabilir. Mesela bir kelime, bazen iki farklı durum için de kullanılabilir. Örneğin “demir” kelimesi bir jeolog, bir kimyager, bir hekim, bir sanatkâr için farklı bir şeyi ifade edebilir. Bir inşaat malzemesi tüccarı için demir kelimesinin belirli bir anlamı vardır. Bu gibi malzemeler çeşitlendikçe ilave tabirlerin kullanılması personelin işini artırır. Bunun çaresi, kapsamlı başlıkları bulunan dosyaları ikinci derecede başlıklara ayırmaktır. Örneğin “Araziler” başlığı altındaki dosyaların birine “Demir” başlığı eklenerek araziler ana dosyasıyla bağlantısı kurulur.

D- Alfabetik - kurallı tasnif: Sade bir düzeni olan yöntemde, kapsamlı başlıklar bulunarak bir fihrist yapılır ve bu fihrist alfabetik olarak düzenlenir. Her büyük başlığın altına yani her ana dosyanın altına alt dosyalar konur ve bunlar da yine alfabetik sıralanır (Tablo 1).

Tablo 1

-Alfabetik - kurallı tasnif örneği

Memurlar:	Maaşlar	Tenzilat
Memurlar:	Becayışler	Terfiler
Memurlar:	Nakiller	İstifalar

Bu yöntem, alakalı durumları yan yana getirdiği için faydalıdır. Bazen bir dosyada mevcut olmayan detaylar, aynı asıl konuya ait diğer bir dosyaya başvurulmuş olarak öğrenilir. Bir evrak idaresinde genel ve özel dosyalar bulunuyorsa bunların fikir vermesini sağlamak için yan yana tutulmaları şarttır. Örneğin, bir dosyada yalnızca memur maaşlarına dair evrak ve diğer dosyada yalnız maaş düşürülmesiyle alakalı yazışmaların olması durumunda, maaş meselesi araştırılacağı zaman yalnız ana dosyaya değil, alt dosyaya da bakılması gerekir. Karışıklık çıkmaması için bu yöntemde de aşırıya kaçılmaması gerekir.

Tablo 2

Alman Mühendisleri Cemiyeti'nin fihristinden

Otomobil:	Sergi;	Brüksel.
Otomobil:	Sergi;	Fransa.
Otomobil:	Sergi;	Londra.

İlk bakışta standart kelimeler kullanılmış gibi görünen Tablo 2'ye [Otomobil: Sergi; Paris] fişinin ilave edilmesi, Tablo 2'de bulunan [Otomobil: Sergi; Fransa] fişinden ayrı bir durum gibi görüneceği için hatalı olur. Doğrusu, dosya adını şu şekilde vermektir: [Otomobil: Sergi; Belçika – Brüksel]. Bunlar küçük hatalar olsa da sık tekrarlanmaları büyük karışıklıklara neden olur. Adı geçen cemiyet bu yüzden bu yöntemden vazgeçmiştir.

Başlıkların uzun tutulması yüzünden detaylı kayıt yazılması da istenmeyen durumlara neden olmaktadır.

E- Bir kurala bağlı düzenlemeyle tasnif: Bahsedilen bu sistemlerdeki yanlış ve karışıklıklara mahal verilmemesi için yöntemli ve kurallı tasnif yapmak ve de standart konu başlıkları kullanmak gerekir. Bir kurala bağlı düzenlemede, alt dosyaları numara, harf, sembol ya da işaretlerle göstermek mümkündür. Ancak, numara verilerek yapılan işaretlemeler diğerlerine tercih edilir.

Sadece harf kullanarak yapılan tasnifte alt dosyalar AA – AB – AC sonra AAA. AAB – AAC gibi harflerle gösterilir. Ancak bu yöntem de yanlışlara neden olur. Hem harf hem de numara vererek yapılan tasnif de (23 AB, 12 CS) örneğinde görüldüğü üzere hataya açık olduğundan tercih edilmemelidir.

Her bir dosyaya bir numara verildiği ve dosyaların numara sırasına göre dizildiği tasnifte de iki dosya arasına sonradan yeni dosyalar konma ihtimali vardır. Bu yüzden ana dosyalara numara, alt dosyalara da numaralarına ilaveten harfler vermek en uygun yöntemdir. Örneğin, Teknik başlığına 6, Mimari'ye 9 ve Yapı malzemeleri'ne de 1 rakamı verilir ve desimal sistem denilen bu yöntemle 691 numarasına ulaşılır. Bu yöntemin fayda ve kolaylıkları olmakla birlikte zorluğu da vardır. Halbuki bir idarenin evrakı, o idarenin faaliyetinin yansımalarının canlı örneğidir.

Kısacası her yöntemin sakıncaları vardır. Bazı konuların nereye dahil edileceğine tereddüt edilebilir. Bunlar için, tüm tasnif yöntemlerinde gerekliliği ve faydası muhakkak olan “Muhtelif” isimli özel alanlar açmak gerekir. Ancak Muhtelif başlığı altındaki dosyaların giderek artması, bunun da kullanılacak bir yöntem olmadığına delildir.

Arşivlerde Usul ve Kaide: Hayrettin Nedim'in Kaleminden

Usul-i Tasnif, Medhal [Tasnif Yöntemleri, Giriş]

Derli toplu bir evrak teşkilatına sahip olan kurumlar faaliyetlerinde başarıyı yakalarlar. Avrupa'da ticarethaneler, işletmeler, devlet daireleri evrak teşkilatına büyük önem verirler. Evrak teşkilatı düzenin anahtarıdır.

Bir kurumda, geçmişe ait bir konu hakkında bilgi istendiğinde, iş basit ise cevabı ezberden verilebilir. İş birbirine bağlı, uzun bir döngüdeyse, insan ne kadar bilgi sahibi olursa olsun bir işin bütün ayrıntısını, bütün safhasını hafızasında tutamayacağından, ancak evrak teşkilatı sayesinde doğru cevap verilebilir.

Ülkeler, evrak teşkilatları için daha iyi, kolay ve sade bir sistem meydana getirmek için yeni yöntem ve kurallar üzerinde çalışmakta; özellikle Fransız ve Almanlar evrak teşkilatını teknik bir düzene kavuşturmak için sadeleştirme çalışmaları yapmaktalar. 20. yüzyıl dünyada yeni kurallar ve yöntemler ortaya konulan bir dönemdir; evrak teşkilatı da bu sadeleştirmeye dayalı çalışmalardan nasibini almıştır. Bu dönemde, daktilo evrak teşkilatında önemli rol oynamış; fiş usulüyle sınıflandırmada, hatta araştırma ve inceleme yöntemlerinde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Amerikan evrak dolapları ve Fransız hareketli kütüphane rafları faydalı icatlardan sayılabilir.

Evrak teşkilatında, yetişmiş personel olmadan ortaya konan yöntemlerden verim alınmaz. Bir makinenin, bir motorun düğmesine basılarak kolaylıkla çalışabilmesi, makinistin liyakatsiz, ehliyetsiz olmasını değil tam tersine eğitilmiş ve tecrübeli olmasını gerektirir. Uzmanlık ve deneyim iki önemli özelliktir. Bugün yöntem ve kurallarla beraber becerikli insan yetiştirmek de mükemmel bir evrak teşkilatı için şarttır. Evrak memurlarına Türkiye’de de Avrupa’da da hak ettikleri önemin verilmemektedir. Hatta bu memurların önemini hakkıyla değerlendiren memleket yoktur. Bu nedenle evrak teşkilatında işler devamlı aksar ve verimsiz olur.

Bazı devletlerin elçiliklerinde evrak teşkilatına çok önem verildiği görülmüştür. Bu elçiliklerde evrak memurları görevlerinde uzun zaman değişiklik olmadan devam ederler. Bu evrak memurları, üst düzey makam sahipleri ve memurlarla çok fazla temasta bulunarak, elçiliğin bilgilerine, kurumlarında sınırlı bir süre kalarak yerleri değiştirilen katiplerden daha ziyade vakıf olurlar. Ancak bazı amirler, evrak memurlarını teknik hizmetlerden başka bir işe uygun görmeyebilirler. Bu durum, iş bilmek ve bilmemek meselesidir

Hayrettin Nedim, Paris, Berlin, Viyana dışişleri bakanlıklarıyla milli arşiv ve kütüphanelerindeki tecrübelerinden yola çıkarak Avrupa’da en çok bilgisi olanların arşivci olabilenler olduğunu iddia etmiştir. Araştırma yapmak isteyenler mutlaka arşiv teşkilatını bilmelidir. Arşivist⁸ olmayanların araştırmaları her zaman eksik kalır. İstanbul Belediyesi’nin müdevvenatını bir araya getiren, yazı işleri müdürü Osman Nuri Bey bu duruma örnek gösterilebilir. Osman Bey arşivist olduğu için eserlerini mükemmel bir şekilde kaleme alabilmiştir⁹. Çağın gerekliliği olarak evrak işlerini sadece evrak memurları değil, herkes öğrenip bilmelidir. Her türlü kurum, 20. yüzyıla layık teşkilatı olması için çalışmalı; güzel ve sade yöntemler uygulayarak olgunluk evresine varmalıdır.

Belgesi çok olan kurullarda evrak teşkilatı ne kadar düzgünse işler de o derece düzgün yürür. Buraya kadar anlatılanlar şu şekilde özetlenebilir:

- 1- Evrak memurları iyi eğitim görmeli, yabancı dil bilmeli, kitap ve gazete okumayı sevmeli; çalışanı olduğu daireye ve mesleğin gerekliliklerine vakıf olmalıdır.
- 2- İşe alınan memur, bir süre evrak teşkilatında çalışmalı; bütün mekanizmayı görüp öğrendikten sonra, arzu edilen birime geçmelidir.
- 3- Evrak teşkilatı personeline geçinebilecekleri düzeyde, iyi ücret verilmelidir.
- 4- Devlet dairelerinin kusursuz çalışan evrak teşkilatlarına olan ihtiyacını giderecek tek araç uzmanlık sahibi memurlardır. Böyle uzman bir memur sınıfı yetiştirmek için devletin kanun koyması gerekir. Kanunda millî eserler hakkında da ebedi kurallar koyulmalıdır.

Tasniften Evvel

Önemli kurumların, devlet dairelerinin evrakı gelen, idareden çıkan yani gönderilen ve idarede kalan, muhafaza edilmesi gereken müsvedde evrak olarak üçe ayrılır.

⁸ Hayrettin Nedim arşivist kelimesiyle arşiv personelini, arşivciyi kastetmemektedir. Onun burada arşivistten kastı arşiv teşkilatını bilen ve çalışmalarında arşivleri kullanan araştırmacılarıdır.

⁹ İstanbul Şehremaneti’nin çeşitli kısımlarında başkâtiplik, mümeyyizlik ve şube müdürlüklerinde bulunan şehir ve belediye tarihçisi Osman Nuri Ergin, İstanbul Şehremaneti arşivinin kurucusudur. Belediye arşivindeki çalışmaları sonucunda o güne kadar gizli kalmış birçok evrak ve belgeyi gün yüzüne çıkarmış; 1928’de İstanbul Şehremaneti Mecmuası’nı yayınlamaya başlamıştır. Belediyedeki görevinden ayrılana kadar bu derginin yöneticiliğini yapmıştır (Sayar, 1995, s. 297).

Gelen, giden belgeler için ayrı kayıt defteri tutulması gerekir. Evrak, kurumun işlemlerinin ruhudur. Tüm iş ve işlemler evrakın içinde kayıtlıdır. Evrakın önemi ve önemsizliği, gerekliliği ve gereksizliğinin zamanla anlaşılacağından mevcut evrakı imha etmek doğru değildir. Evrak kayıt defterleri, hesap işlemlerinde tutulan kasa defterleri kadar önemlidir. Unvanı ne olursa olsun kimse, bir kuruma, idareye ait belgeyi, kaydettirmeden, numara altına aldırılmadan alıkoymaz.

Bazı memurlar, evrakın mahremiyetini öne sürerek bazı belgelere kayıt yaptırmazlar. Bu evrak vakit geçtikçe genellikle kaybolur. Gizli belgeler dahi kayıt memurlarına verilebilmelidir. Bir belgenin kaydını sağlamak için anında kayıt görevlisine işletmek gerekmez. Bu durum idarenin başında bulunan kişilerin becerisiyle çözülebilir.

Kayıt defterleri genel ve özel olmak üzere ikiye ayrılır. Düzenli evrak teşkilatında, gelen ve giden belgelere birer genel numara verilir. Gelen belge, geldiği yerdeki numarası ve tarihiyle birlikte bir de genel numara alır. Genel numara, belgenin üzerine basılan damga üzerine yazılır. Giden belgelerde hem kalacak olan müsveddeye hem de gidecek olan temize çekilmiş belgeye aynı numara verilir. Genel numara için kullanılan iki deftere belgelerin özel numaralarıyla tarihleri yazılır. Genel numara, kuruma giren evrakın (ekler hariç) tam sayısını gösterir. Genel numara verilerek, tüm belgelerin kayıtlı olması sağlanır. Gelen evrakta olduğu gibi giden evraka da genel numara verilir. Gelen bir belgelerin üstüne geldiği yerin genel numarasını koyup altına özel numarası eklenir.

Tablo 3

Kayıt defteri örneği

Genel	Özel	Tarihi	Nereden Geldiği	Ekleri	Dosya Numarası
15632	13	29 Mart 341	Dahiliye	4	Seçim
" "	81346/13	" "	" "	" "	Maaş

Evrakın özet, tarih, özel numara, eki varsa adedi ve havalelerinin kayıt defterlerine kaydedilir. Özetler sade, açık, kısa olarak hazırlanmalıdır. Özetlerin yanlış olması işlemlerin karışmasına neden olacağından bu özetleri yazanlar beceri sahibi olmalıdır.

Tablo 4

Özet örneği

Genel	Özel	Tarihi	Özet	Ekleri	Dosyası
75862	12574/11	5 Mayıs 341	Daktilolara dair	2	Sipariş

Tablo 4'teki özet yeterli değildir; tereddüde mahal bırakmamak için kayıt defterine özetin açık şekilde yazılması ve evrak özetlerini kaydedenlerin özetlerin ne anlama geldiğini yazmaları şarttır.

Kayıt defterlerinin sayısı, yazı yazılan yerlerin sayısına göre değişir. Farklı şehirlerde çok şubesi olan bir kurumun yazışmaları muhtelif ve çok ise her şube için ayrı defter tutulmalıdır. Aksi durumda defterlerin sayısı azaltılır ve birkaç şubenin yazışmaları tek deftere kaydedilir. Belediye İçişleri Bakanlığı, valilik ve ordu kumandanlıklarıyla sürekli

yazışmalar yapmaktadır. Bu nedenle yazıştığı her kurum için ayrı ayrı giden ve gelen kayıt defteri tutulması gerekir.

Tablo 5

Gelen belge damga örneği

Kurumun İsmi:
Genel Numara:
Özel:

Tablo 6

Gidecek belgenin müsveddese konacak damga örneği

* * *
Genel:
Özel:
Tarihi:

Tasnife Başlarken

Gelen belge ya ‘Sakla’ işaretiyle evrak şubesine verilir ya da bir kaleme havale olunarak cevabı yazılır. ‘Sakla’ işareti konulan belge direkt dosyalanır. Belgenin kaleme havalesi durumunda, gelen belgelere yazılan yazılar müsveddeleriyle birlikte evraka teslim edileceği zaman, alakalılarıyla birlikte dosyalanmalıdır.

Küçük idarelerde sayıca az dosya olduğundan problem oluşmaz. Ancak büyük idarelerde dosyaların çokluğu göz önüne alındığı zaman, muamelesi bitmiş yahut muameleye ihtiyacı olmayan evrakın dosyalarına konması mühim bir meseledir. Sistemik bir hale konulması talep edilen de budur. Bir belgenin dosyasında bulunmaması kuruma önemli zararlar verebilir. Resmi dairelerin tüm işlem ve evrakına hâkim olan evrak müdürleri, işlemi biten belgenin üzerine hangi kısma ve dosyaya ait olduklarına dair işaret koymalı; dosya memurları da bu işaretleri göz önünde bulundurarak belgeleri dosyalamalıdır.

“Yerlerine Koymak” tabiriyle ifade edilen tasnif işleminin hangi kurallara dayandırıldığını anlatmak için, ilmî ve fennî konularda yıllarca toplanmış gazete kupürlerinden oluşan bir koleksiyondan örnek verilebilir. Yıllar içinde çoğalan kupürlerin arandığında bulunabilmesi için aşağıdaki gibi konularına göre ayırt edilmelidir:

- 1- Matematik Bilimleri
- 2- Fen Bilimleri
- 3- Toplumsal Bilimler
- 4- Hikmetle ilgili bilimler
- 5- Filoloji
- 6- Edebiyat
- 7- Endüstriyel
- 8- Teoloji
- 9- Tarih ve Coğrafya
- 10- Diğer

Yukarıdaki ilk dokuz başlık kupürlerin ilgili olabileceği konuları gösterir. Kupürlerin hepsi ilk dokuz başlıkla ilgili olamayabileceğinden onuncu başlık açılmış ve “Diğer” adı

verilmiştir. Bu şekilde ilk dokuz başlığa ait olmayan kupürler, onuncuya konularak tasnife dahil edilir. Yukarıdaki başlıklar altında tasnif edilen kupürlerin sayıları fazlaysa, kolay erişilebilmeleri için, ikinci defa ayrıma tabi tutulurlar. Örneğin, Tarih ve Coğrafya başlığı altında çok fazla kupür bulunuyorsa hem tarih hem de coğrafya konulu kupürler yeniden ayrıştırılır. Tarih konulu kupürler yüz yıllara, devirlere, savaflara, milli mücadelelere, ıslahatlara, teşkilatlara göre de ayrıştırılabilir. Örneğin savaş konulu kupürler bir arada bulunabilir. Bunların yanına bir de bir cetvel (liste) konursa direkt ilgilenilen kupür okunabilir.

İhâtalı, Şümûllü Tasnîf Usûlü [Kapsamlı Sınıflandırma Yöntemi]

“Diğer” başlığı verilmesi sakıncalı olsa da sonradan ortaya çıkan birçok yeni konu, sisteme dahil edilemeyeceğinden, “Diğer” ya da “Çeşitli” diye adlandırılan bölüme yüklenilir. Bu sorunun çözümü, daha kapsamlı, geniş ve kapsayıcı ‘Ansiklopedik’, insanî bilimlerin içerdiği konuların tamamını kapsayan bir yöntemin uygulanmasıdır.

Genişletilerek yayımlanan bu sistem, Amerikalı Melvil Dewey’in kütüphaneler için hazırladığı [onlu fihris] Code Dècimaldir. Paul Otlet ve Hanry La Fontaine taraflarından sonradan genişletilerek tamamlanan bu fihtisten genel bir ‘Kurallar Kitabı’ meydana gelmiştir¹⁰. Bu kurullarla her türlü belge, kitap, müze malzemesi sınıflandırılabilir. Hollanda Dosya Ofisi Direktörü Zaalberg’in, arşivlerin sınıflandırmasında bu kurulların kullanılmasının mümkün olduğu kanıtlamıştır. Zaalberg’in bu konudaki çalışmaları yirmi sene önce başlamasına rağmen bu sistem ancak I. Dünya Savaşı sırasında uygulanabilmiştir. İlk desimal sistemle sonradan değiştirilerek kabul edilen sistemdeki sınıflandırma tarzı farklıdır. Belirli konulara belirli numaralar vererek kontrol edilebilir ve personel değiştiğinde de sürdürülebilir olan bu yöntem üzerinde Zaalberg ile Otlet çok çalışmışlardır. Tasnif sırasında hem desimal sistem hem de yukarıda ayrıntılı olarak anlatılan analiz kuralları uyumlu bir şekilde uygulanmalıdır. Bu makalede tüm anlatılanlara uygun olan ‘Genel Kurallar’, ana konular ile birçok alt konudan oluşmuştur. Ana konular şunlardır:

(0) – Genel Bilim çalışmaları, kitap incelemesi.

1 – Felsefe

2 – Din

3 – Toplum Bilimi

4 – Filoloji

5 – Doğa ve Matematik bilimleri

6 – Uygulamalı Bilimler

7 – Güzel ve uygulamalı sanatlar, spor

8 – Edebiyat

9 – Tarih, Coğrafya, Biyografi

Örneğin: 6 Uygulamalı bilimler, 61 tıp bilimleri, 613 sıhhiye. “Genel Kurallar” yardımıyla, konunun türü genişletilip karar verilebilse de az belgesi olan arşivlerde ana konunun tespit edilmesinin yeterli olduğu vurgulanmıştır.

¹⁰ Makalenin buradan sonraki kısmı, daha önce de belirtildiği üzere, Duyvis’in *Ordering in de Administratie* isimli kitabından tercüme edilerek alıntılanmıştır.

Değerlendirme

Arşiv Personeli: Önemi ve Özellikleri

Günümüzdeki gibi belirli ve yetkili kuruluşlar tarafından standart belirleme ve yayınlama çalışmaları, Duyvis ve Göçen'in de belirttiği gibi, 20. yüzyılda gerçekleşmeye başlamıştır (Şahin, 2021). Günümüzde International Organization for Standardization (ISO), Türk Standartları Enstitüsü (TSE) gibi kurumlar, mekândan bağımsız olarak işlerin tek düze ve aynı kalitede yürütülmesi için standartlar yayınlamaktadırlar.

Göçen de Duyvis de standarttan daha önemli olanın, standardizasyonu işine uygulayacak olan personel olduğu fikrindedirler. Keza, planın uygulanmasını sağlamak, iyi bir plan yapmaktan daha önemlidir. İstenen başarının elde edilmesi, personelin kurulacak programa olan inancına bağlıdır. Aksi halde, emek verilerek hazırlanan planın uygulanmaması problemiyle karşı karşıya kalınabilir (Çiçek, 2008, s.476-477). İsmet Binark (1978, s. xxx-xxxı) arşiv hizmetlerinde, arşivcilik metot ve tekniklerini bilen, yetişmiş, uzman personele olan ihtiyacın önemine değinerek; arşiv hizmetlerinin daha çok evrak ve dosya memuru tarafından yürütülmeye çalışılmasının, ileride telafisi güç kayıplara yol açacağını iddia etmiş; buna çözüm olarak arşivlerde çalışan personelin, arşivcilik eğitimi alması gerektiğini belirtmiştir. Belge yönetimi programlarını yürütecek ve teknik işlemleri gerçekleştirecek arşiv ve belge yönetimi konularında eğitim almış profesyonellere (Türk Standartları Enstitüsü, 2007b, s. 25) her dönem ihtiyaç duyulmaktadır. Duyvis'in yazısından da anlaşılacağı gibi, bir belge yönetim sisteminin en önemli unsuru personeldir. Bir kurumda, belgelerin içeriğine vakıf yalnızca bir personel bulunması yeterli değildir. Kurumlarda kayıt sistemlerinin tasarım, uygulama ve sürdürülmesiyle kullanıcıların belge yönetim sistemleri ve uygulamaları konusunda eğitimi de dahil olmak üzere belge yönetim sürecinden sorumlu belge yönetimi uzmanlarının dışında; belge yönetimi politikalarının kurum genelinde uygulanmasını desteklemekle sorumlu üst düzey yöneticiler; personelin ihtiyaç duyabileceği her türlü dokümantasyonun elde edilebilir ve okunabilir durumda korunmasından sorumlu sistem yöneticileri bulunmalıdır. Bunların dışında tüm kurum personeli, kurumsal aktivitelere ait tam ve doğru kayıt tutmakla sorumludur (British Standard Institution, 2016(E), s. 9). Hayrettin Nedim'in makalesinde de değindiği gibi evrak yöntemlerini sadece evrak memurları değil, kurumda çalışan herkes öğrenip bilmelidir. Ancak Hayrettin Nedim'in vurguladığının aksine kurum içerisinde tüm personelin, kurum işlerini ve evrak işleyişini öğrenmek için bir müddet evrak teşkilatında çalışması gerekmez. Belge yöneticisinin vereceği eğitimler sayesinde kurumda çalışacak yeni personel, kurum içerisindeki belge akışına hâkim olabilir.

Hayrettin Nedim, 1927 yılında Başbakan İsmet İnönü'ye mektup yazmış; arşivlerin düzenlenmesiyle ilgili yurt dışından uzmanların getirilmesini ve gençlerin yetiştirilmesini istemiştir. Bu çalışmada muhtemelen Hayrettin Nedim Bey'in yazdığı iddia edilen Arşivlerde Usul ve Kaide (1928) başlıklı makalede, evrak teşkilatında çalışacak personelin, belge ve arşiv yönetimi eğitimi alması gerektiği vurgulanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren bazı kişisel gayretlerle bu sorun gündeme gelse de arşivci yetiştirilmesi için yurt dışına öğrenci gönderilmesi ancak 1935 yılında sağlanmıştır. Arşivcilik dersleri üniversitelerde ilk defa 1942 yılında, Ankara Üniversitesi'ndeki kütüphanecilik kurslarında okutulmaya başlanmıştır. Müstakil olarak Arşivcilik Bölümü ise 1987 yılında Marmara Üniversitesinde açılmıştır (Keskin, 2011, s. 201-203). Üniversitelerdeki arşivcilik ve

kütüphanecilik bölümleri 2002 yılından beri Bilgi ve Belge Yönetimi adı altında eğitim vermekte, alanın uzmanı arşivci ve kütüphanecileri yetiştirmektedirler.

Arşivlerde Düzenleme

Arşiv yönetimi, saklanmasına karar verilen arşiv malzemesi üzerinde uygulanan işlemlerden oluşmaktadır. Bu işlemler arasında değerlendirme, aksesyon, düzenleme ve tanımlama, koruma, erişim ve referans hizmetleri, pazarlama ve halkla ilişkiler bulunmaktadır (Şentürk, 2021, s. 46, 47). Düzenleme faaliyeti, belgelerin kanıt değerinin korunarak, kurumsal ve fonksiyonel ilişkiyi yansıtacak biçimde gruplara ayrılarak adreslenmesidir (Rukancı, Anameriç ve Başar, 2021, s.19). Arşiv belgelerinin erişimi için standart dosya planı esas alınarak sıralanması (Yıldırım, 2006, s.1) ya da bir arşiv fonu veya koleksiyonu içindeki belgelerin, standart bir plana göre düzenlenmesine tasnif denmektedir (Çetin, 1978, s.351).

Tasnif sistem ve prensipleri; dosya usulü, sistematik metot organik, provenans prensibi, biçimsel sistem, alfabetik tasnif, coğrafi tasnif, analitik tasnif, orijinal düzen, açık seri metodu, devamlı seri metodu olarak farklı kaynaklarda çeşitli isimler almışlardır. Bunların bir kısmı aynı yöntemi ifade etmekle birlikte sadece isimleri farklıdır (Rukancı ve Koç, 2010, 8-9). Günümüzde belgeler, bağlamlarını korumak ve materyaller üzerinde fiziksel veya entelektüel kontrol sağlamak için provenansına ve orijinal düzenlerine göre sınıflandırılırlar (Pearce-Moses, 2005, s. 35-36). Ancak düzenleme yalnızca bu iki prensibi izlemekten daha fazlasını gerektirir. Provenansına göre sınıflandırılan seri ve dosya seviyelerinde aynı şahıs, vaka, konu ya da eylemle ilgili belgeler bir araya gelir. Bu seviyelerde kronolojik, alfabetik, nümerik, konusal ya da mantıksal düzen içinde düzenleme yapılabilir (Dearstyne, 2001, s. 129-130). Örneğin kişilere ait bir belge fonu mevcut olduğunda ve kişi ismine göre arama yapılacaksa provenans prensibi yerine alfabetik tasnif uygulanması daha faydalı olacaktır (Rukancı ve Koç, 2010, s. 20). Bir seri tek başına bir fonu oluşturabileceği gibi, birden fazla seri bir araya gelerek bir fon oluşturabilir. Bir seriden oluşan fonlar serinin konusu ile isimlendirilirler (Harita Fonu, Özlük Fonu, Bakanlar Kurulu Kararları Fonu, Yargıtay Kararları Fonu gibi) (Yıldırım, 2006, s.1).

Konu Tasnifi

Dr. Lajos Fekete, Provenans sistemini Türkiye'deki ilk defa Başbakanlık Arşivi ile Topkapı Sarayı Arşivinde uygulamıştır (1936, 1937). Bu tarihten önce dosya ve belgeler genellikle konu ve kronolojik sınıflandırmaya tabi tutulmuş; raf düzeni konu isimlerinin dosyalara verilmesi; bunların da alfabetik olarak dizilmesiyle sağlanmıştır. Günümüzde provenans ve orijinal düzen prensipleri uygulandıktan sonra, dosya veya belgeleri kendi aralarında düzenlerken benzer yöntem kullanılabilir.

Mantığı konusal sınıflandırmaya dayanan Universal Decimal Classification isimli yayının ikinci edisyonunun yürütücüsü olan Duyvis'in, tasnif yöntemi olarak konu tasnifini alfabetik, kronolojik, şahıs gibi diğer tüm tasnif yöntemlerinden üstün tutması anlaşılır bir durumdur. UDC, ortaya çıktıktan sonra hem kütüphanelerde hem de arşivlere uygulanmaya çalışılmıştır. Schellenberg (1993, s. 76-77) kütüphaneler için üretilen Dewey, Library of Congress ve UDC gibi, bütün insanî bilgileri içeren sistemlerde bulunan birçok sınıf ve alt

sınıfı, belgeler için uygun bulmamakla birlikte; belgeleri, konularına göre değil organik ilişkilerine göre sınıflandırılması gerektiğinin altını çizmektedir. Arşiv malzemesinin doğru şekilde düzenlenmesi, tanımlama başta olmak üzere tüm arşivcilik faaliyetlerinin başarısını doğrudan etkilemektedir (Şentürk, 2021, s. 55). Çoklu sınıflandırma seviyelerinden fon, alt-fon, seri, alt-seri ve serinin kurum içerisindeki idari ve organik ilişkilere göre belirlenmesi bilginin kaynağını korumak açısından önemlidir. Ancak, konu tasnifinin uygulanmasının tamamen yanlış olduğunu vurgulamak da hatalı olur. Günümüzde uygulanan standart dosya planı gibi yöntemler konu tasnifine dayanır. Dosyalar ve belgeler, daha önceden hazırlanmış konu listesinden, o konuya karşılık gelen numaraya göre sınıflandırılır. Bundan sonra dosyalar, ister dosyanın üzerine yazılan vaka, konu isimlerine göre alfabetik ister standart dosya numarasına göre sıralanabilirler. Konuya göre sınıflandırma günümüzde de karşılık bulan ve kullanılan bir sistemdir.

Duyvis, *Ordering in de Administratie*'yi kaleme almadan on yıl önce, Celal Esad'ın İstanbul Şehremaneti'nin evrak yönetim sistemlerini anlattığı eserinde, işlemi tamamlanan evrakın, şube kayıt memurları tarafından konusuna göre ayrıldıktan sonra kronolojik olarak düzenlendiğinden bahsedilmektedir (Keskin ve Sümbül, 2020, s. 25). Günümüzde de alfabetik, numerik, tarih sırasına göre yani kronolojik ve coğrafi tasnif sistemleri, konu tasnifi mantığıyla hazırlanan Standart Dosya Planının uygulaması kapsamında bir alt tasnif şeklinde uygulanabilmektedir (Saraç, 2006, s. 43). Sağlıklı tasnif yapabilmek için birden fazla yöntemi bir arada kullanmak çoğu zaman büyük fayda sağlayacaktır (Rukancı ve Koç, 2010, s. 8).

Bugünkü kaynaklarda alt tasnif olarak adlandırılan, Hayrettin Nedim'in Osmanlı Türkçesi'ne "fer" yani ikincil tasnif olarak tercüme ettiği uygulamanın, hem geçmişte hem de günümüzde kullanıldığı anlaşılmalı beraber Duyvis'in diğer tüm tasnif sistemlerinin üzerinde gördüğü konu tasnif sisteminin 1915'li yıllarda Osmanlı Devleti'nde uygulandığı görülmektedir. Ancak konu tasnifinin, provenans prensibi uygulanmadan, belgelerin kaynağı ortaya koyulmadan tüm arşive uygulanması doğru değildir. Duyvis'in tasnif için ortaya koyduğu tablo bir yere kadar arşivde karışıklığı önler. Provenans prensibi uygulanmadan, üretilen ve giden tüm belgeler sadece şahıs, konu, yer, sıra numarası gibi kriterlere göre sınıflandırırsa karışıklığın zuhur etmesi kaçınılmaz olur.

Tanımlama ve Düzenlemede Dikkatsizlik

Duyvis'in de Hayrettin Nedim'in de üzerinde durduğu belgeleri tam olarak okuyup anlamadan sınıflandırmaya ve tanımlamaya tabi tutmak birçok hataya ve veri kaybına sebebiyet verir. Maalesef, bu tür yanlışlara günümüzde de rastlanmaktadır. Örneğin, Devlet Arşivleri'ne bağlı Osmanlı Arşivi'nin kataloğunda, daha önce bir yayına konu olan (Yılmaz Şentürk, 2018, s. 7-31) "Mükemmel bir arşiv dosyasının nasıl oluşacağına dair hazırlanan rapor taslağı" (BOA DH.MUI., 147: 69) olarak özetlenen bir belgenin, rapor değil sınav evrakı olduğu anlaşılmıştır. Yine aynı arşiv kataloğunda, özetinde "Müfettişliğin emri gereğince tatbik edilen tensikat neticesi Kosova Vilayeti dahilindeki kazaların tahrirat kitabet ve refakatlerine tayin kılınanların isimleri ve önceki memuriyetlerini havi cetvel ile imtihan evraklarının leffen takdim kılındığına dair Kosova Valiliği'nin tahriratı ve ilgili evrak" yazan dosya içerisinde memurları ilgilendiren belgeler dışında bulaşıcı hastalıklar ve Kosova'da baş gösteren diğer sorunlara ait de belgeler de bulunmaktadır. (BOA TFR.I.KV., 179:17892)

Sonradan düzeltildiği tespit edilen aynı katalogdaki bir diğer hatalı özet ise İngiliz askerlerine Lüleburgaz'dan sigara sağlama konusunda yardım edildiği hakkındaki belgeye aittir. Söz konusu özetle İngiliz askerleri için sigara temin edildiği yazılmış; ancak belge incelendiğinde sigara değil, sığır temin edildiği anlaşılmıştır (Özdemir ve İcimsoy, 2021, s.163). Bu gibi yanlış yönlendirmeler ve kataloglardaki hatalar araştırmacılara zaman kaybı yaşatabileceği gibi, araştırma konusuyla ilgili belgelerin tamamının taranamamasına; ortaya çıkacak eserlerin eksik kalmasına sebebiyet verecektir. Nitekim bu durumlar sonucu ortaya çıkan veri kaybı büyüktür. Belgelerin, yanlış başlıklar altında sınıflandırılması ve eksik, yanlış tanımlanarak erişilebilirliğinin tesadüflere bırakılması, günümüzde de bir asır önce de kabul edilir durum değildir.

Kayıt işlemleri

Osmanlı Devleti'nde önemli belge yönetim süreçlerinden biri olan belgelerin defterlere kaydedilmesi işlemi Evrak Odası Nizamnamesi'nde de konu edilmiştir (Yılmaz Şentürk, 2018, s. 13). 24 Şevval 1277 [5 Mayıs 1861] tarihli ilgili nizamnamede, Bâb-ı Ali Evrak Odası personelinin gelen ve giden evrakın numarasını, tarihini, özetini, eklerini ve odaya mahsus numarasını amed-reft defterlerine kaydetmesi gerektiği belirtilmektedir (Demirbaş ve diğerleri, 2000, s. 344). Kayıt defteri tutma işlemi güncel belge yönetimi faaliyetleri arasındadır. Kayıt defterleri, kullanılma ve üretilme amaçlarına göre çeşitli isimler alırlar. Bu defterler eşya kaydı, demirbaş numarası, ödeme bilgisi, malzeme-giriş çıkışı gibi farklı konuları kayıt altına almak için kullanılabilirler (Çiçek, 2003, s. 206).

Kuruma gelen evrak için, evrakın kuruma geliş sırasına göre verilen ardışık bir numara olan geliş sıra numarası, belgenin geldiği kurum veya kişinin ismi, yazıyı gönderen kurumun belgeye vermiş olduğu numara, gelen yazının gönderim tarihi ve varsa eklerin adedi kaydedilir (Kandur ve İcimsoy, 2002, s. 29). Bu kayıt bilgileri Hayrettin Nedim'in belirttiği kayıt defterlerinde bulunması istenen bilgilerle neredeyse aynıdır.

Belgelere kayıt kaşesi vurulması

Gelen evrakın kayıt bilgileri deftere, fişe veya bilgisayara kaydedildikten sonra evrak üzerine de işlenmelidir (Kandur ve İcimsoy, 2002, s. 30). Günümüzde belgelere iki tür kaşe tatbik edilir. Bunlardan ilki belgenin hangi kuruma ait olduğunu belirten aidiyet, ikincisi arşivdeki yerini belirten arşiv yer damgasıdır. Belge, bir konuyla ilgili yazışmaların bütünü ifade ettiğinden, yazının ekleri de dahil olmak üzere damga yalnızca bütündeki son yazışmaya vurulur. Aidiyet damgası belgenin sol üst köşesine, arşiv yer damgası ise belgenin ön yüzüne tatbik edilir. Kısacası, Hayrettin Nedim'in makalesinde geçen damga üzerinde belge numaralarının yazılma işlemine günümüzde de rastlanmaktadır. Örneğin, arşiv yer damgası üzerinde kurum kodu, birim kodu, alt birim kodu, kutu numarası, dosya numarası ve evrak sıra numarası gibi kodlar bulunmaktadır (Yıldırım, 2006, s. 10). Hayrettin Nedim'in verdiği damga örneklerinden de anlaşılacağı üzere, o yıllardaki evrak kayıt işlemleriyle günümüzdeki önemli ölçüde benzeşmektedir.

Dosyalama işlemi

Hayrettin Nedim'in de belirttiği üzere işlemi biten belgeler bir takım ön hazırlıklara tabi tutulduktan sonra dosyasına kaldırılır. Öncelikle dosyalanması gereken belge tespit edilir; kâğıt belgenin ataç, zarf gibi bir parçası varsa ayıklanır. Belge dosya kodu almamışsa ait olduğu konuya göre dosya planından konu kodu yazılır. Duyvis'in Tablo-1'e dayalı örnekte bahsettiği, ilgili diğer dosyalara fiş koyma usulünün benzerine günümüzde de rastlanır. Belge birkaç dosyayı ilgilendiriyorsa göndermeler yapıldıktan sonra ait olduğu dosyasına kaldırılır (Çiçek, 2015, s.160).

Ana gruplandırma yapıp dosyalama işlemi bu gruplar üzerinden yürütülse de aşırı birikmenin olduğu yerlerde, erişim, tasfiyenin daha kolay yapılabilmesi, büyüklük faktörü, bütünlüğün sağlanması gibi nedenlerle dosyalar alt gruplara bölünebilir (Çiçek, 2015, s.164-165). Evrak memuru her bir dosya grubu ve koleksiyonunu kendi içinde en iyi nasıl bölünebileceğini belirlemelidir. Bu şekilde belgeler konu, kişi veya kurum, işlem, yer nesne veya vaka açısından birbirleriyle alakalı bölümlere ayrılırlar (Ataman, 2005, s. 11-12). Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere Hayrettin Nedim'in de Duyvis'in de önerdiği, ana konular oluşturulduktan sonra alt konuların belirlenmesi durumu günümüzde de karşılık bulmaktadır.

Gazete kupürlerinin tasnifi

Hayrettin Nedim'in İstanbul Belediyesi'ndeki evrak kayıt ve tasnif yöntemlerine dair verdiği örnekler, günümüzde kurumsal arşivlerde yürütülmeye çalışılan uygulamalara benzemektedir. Kurumsal arşivlerde uygulanacak metotlar dışında Hayrettin Nedim, bir de gazete kupürü koleksiyonlarının tasnifine dair önerilerde bulunmuş, bu tür koleksiyonlara konu tasnifi uygulamasını önermiştir.

Konu tasnifi, gazete kupürlerinin tasnifi için günümüzde de uygulanması tavsiye edilen yöntemlerdendir. Konu tasnifi dışında, kupürler için alfabetik ve kronolojik tasnif de uygulanabilir. Ancak kupürlerin daha önce herhangi bir düzene göre sınıflandırılıp sınıflandırılmadığının belirlenmesi gerekir. Malzeme daha önce düzenlendiyse, arşivciliğin orijinal düzen prensibi gereği, bu düzen aynen korunmalıdır. Daha önce bir düzenlemeye tabi tutulmayan kupürler üzerinde, birincil öncelikli bibliyografik tanımlama alanları mevcutsa kronolojik tasnif yapılmalı; kupürler, yerleştirilecekleri dosyalara eskiden yeniye doğru sıralanmalıdır. Kupürlerin başlıklarından başka bir bilgi bulunmuyorsa alfabetik yöntem tercih edilebilir (Anameriç, 2014, s. 86). Kupürlerin tasnifi için tavsiye edilen, Hayrettin Nedim'in de önerdiği son yöntem kupürlerin içerik olarak incelenip sınıflandırıldığı konu tasnifidir. Malzemenin niteliği ve niceliği hangi tasnif yönteminin kullanılacağını belirlemede en belirleyici unsurdur.

Desimal Sistem

Dearstyne (2001, s. 124); arşivcilikte, kütüphanecilerin aşına olduğu Dewey ya da Library of Congress (LC) sistemlerine benzer konu sınıflandırma sisteminin olmadığını; Schellenberg (1993, s. 76-77). ise Dewey, LC gibi sistemlerin kütüphaneler için üretildiğini, belgeler için uygun olmadığını iddia etmektedirler. Schellenberg'e göre (1993, s. 91), Dewey desimal tasnif sistemine göre düzenlenmiş bir dosya sistemi, 10 ana konu sınıfına bölünse de bu

konuların hiçbiri dosyayı meydana getiren birimin faaliyetleriyle ilgili olmayabilir; belgeler birbirinden bağımsız olarak düzenlenirse tüm serinin yansıttığı faaliyet hakkında bilgi elde edilemez. Bununla birlikte, bugün Türkiye'deki kamu kurumlarında kullanılan standart dosya planı, belgelerin konularına göre sınıflandırılmasını amaçlayan desimal (onlu) dosya tasnif sisteminden yararlanılarak hazırlanmıştır. (Saraç, 2006, s. 44). Bu nedenle, arşiv belgeleri ve dosyaları için bir konu tasnif sisteminin mevcut olmadığını ve konu sınıflandırma sistemlerinin arşiv belgelerine uygulanmasının tamamen yanlış olduğunu iddia etmek doğru değildir.

Sonuç

20. yüzyıl Avrupa'da, tasnif sistemlerine dair gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. Belçika'da Paul Otlet ve Henry La Fontaine tarafından ilk edisyonu yayınlanan, daha sonra Hollanda'da F. Donker Duyvis tarafından güncellenerek ikinci edisyonu bilgi dünyasına kazandırılan Universal Decimal Classification isimli onlu sınıflandırma rehberi, Avrupa'yla beraber Türkiye'deki uygulamaları da etkilemiştir. İletişim araçlarının kısıtlı olduğu bu yüzyılda, arşivcilik gibi teknik bilimlerdeki gelişmeleri duyurmanın ve takip etmenin en kolay yolu, ilgili yayınları tercüme edip yerel basın üzerinden yayınlamaktır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan Arşivlerde Usul ve Kaide isimli yayın da aynı bu şekilde, Felemenkçe'den Türkçe'ye tercüme edilerek İstanbul Şehremaneti Mecmuası'nda eski harflerle yayınlanmış ve ilgisine duyurulmuştur.

Bu çalışmada, F. Donker Duyvis tarafından 1925 yılında yazılan, Felemenkçe "Ordering in de Administratie" isimli kitaptan alınarak, İstanbul Şehremaneti Mecmuası'nın 46. ve 48. sayılarında yayınlanan 'Arşivlerde Usul ve Kaide' başlıklı iki ayrı makale günümüz arşivcilik faaliyetleri göz önünde bulundurularak değerlendirilmiş, "20. yüzyılda uygulanan belge yönetimi sistemleri günümüzde de kullanılmakta mıdır" sorusuna cevap aranmıştır. İki makalede de 20. yüzyılın her sektörde yeni kurallar geliştirilen bir dönem olduğu arşivciliğin de bundan etkilendiği belirtilmiştir. Birbirini tamamlar nitelikte olan söz konusu iki makaleye göre de arşiv personeli, her türlü yöntem ve kuraldan daha önemlidir. Makalelerde önemi özellikle vurgulanan arşivcilerden, belgelerin standartlara uygun olarak sınıflandırılması ve tanımlanması beklenmektedir.

İlk makalede daha çok konu tasnif sistemleri üzerinde durulmuştur. Universal Decimal Classification'un ikinci edisyonunun yürütücüsü olan Duyvis, ilk makalede, diğer tüm tasnif yöntemlerinden üstün tuttuğu konu tasnif türlerini anlatmış, avantajları ve dezavantajlarına değinmiştir. Duyvis, belgeleri, tüm insanî bilgileri içeren UDC gibi sistemler kullanarak sınıflandırmayı önermektedir. Daha önce de belirtildiği gibi onlu sınıflandırma sistemleri üzerine yıllarca çalışan Duyvis'in, konu tasnifini diğer tüm tasnif yöntemlerinden üstün tutması anlaşılır bir durumdur.

Hayrettin Nedim ise tasnif yöntemlerine ikinci makalenin giriş kısmında değinmiş, belgeyi tasnife hazırlamak için yapılan çalışmalardan ve belgenin tanımlanması ve sınıflandırılması sırasında aşırıktan nasıl kaçınılacağıyla birlikte bu faaliyetlerin nasıl daha az hataya mahal verecek şekilde yapılacağını anlatmıştır. Ordering in de Administratie isimli kitapta bulunmayan ikinci makalenin bu kısımları H.N'in kaleminden çıkmış olmalıdır. Söz

konusu makalede anlatılan onlu sınıflandırma sistemi ve bunun için verdiği örnek ise ‘Ordering in de Administratie’den alıntılanmıştır.

Erken cumhuriyet döneminde Türkiye’de, arşivlerin ve kütüphanelerin modern sistemler kullanılarak düzenlenmesi için rehberler ve sistemler arandığı bu çalışmanın içerisinde sunulan arşiv belgelerinden de anlaşılmaktadır. 20. yüzyıl, Avrupa’da bilgi ve belge yönetimi alanında gelişmeler yaşandığı bir dönemdir. UDC hem kütüphanecilikte kullanılmış hem de arşiv tasniflerine kaynaklık etmiştir. Örneğin, Zaalberg tarafından UDC’den ve Alman ekolünden ilhamla tasarlanan ve “hükümetin ilişkili olduğu tüm idari konuların sınıflandırma tablosu” olarak adlandırılan arşiv tasnif sistemi, Hollanda’nın tüm belediye arşivlerinde kullanılmaya başlanmıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak yazılan Ordering in de Administratie isimli kitap, Türkiye’de bir standart tasnif sistemi uygulanması için yol gösterici bir metin olarak Osmanlı Türkçesi’ne tercüme edilmiş olmalıdır. Bu dönemde, Türkiye’de Hayreddin Nedim Bey gibi arşivci ve kütüphanecilerin, Evrensel Onlu Sınıflandırma Sistemi’nden haberdar olmaları ve bu sistemin Türkiye’deki kurumlara uygulanabilirliğini bu gibi metinler üzerinden tartışmış olmaları ihtimal dahilindedir. Bu çalışmada, standart dosya planının çıkış noktasının, Zaalberg’in Hollanda’da arşiv belgeleri için geliştirdiği, UDC tabanlı onlu sınıflandırma sistemi olduğu iddia edilmektedir. Türkiye’de de bazı yayınlarda İstanbul Belediyesi’nde kullanılan sistemin Alman dosyalama sistemi olduğunu belirten yayınlar tespit edilmiştir.

Sonuç olarak Hayrettin Nedim’in “Ordering in de Administratie” isimli yayını Türkiye’ye tesadüfen getirmediği ve rastgele İstanbul Şehremaneti Mecmuası’nda yayınlamadığı aşikardır. Hayrettin Nedim, Hollanda neredeyse tüm belediyelerde kullanılan ve diğer ülkelerde de kabul gören konu tasnif sisteminin İstanbul Şehremaneti’nde de kullanılabileceğini düşünmüş olmalıdır. İkinci makalede konu tasnif sistemlerinin dışında tasniften önce yapılması gereken kayıt defteri tutma, damgalama, numara verme konuları da işlenmiştir. Günümüzdeki literatür çalışmaları incelendiğinde ikinci makalede yazılan belge yönetimine dair tüm bu uygulamaların geçerliliğini koruduğu görünmektedir.

Kaynakça

- Aksoy, S. (2015). *Sistematik ve alfabetik sınıflama düzenlerinin bilgiye, belgeye konusal erişim açısından karşılaştırılması*. İstanbul: Gece Kitaplığı
- Anameriç, H. (2014). Gazete ve dergi kupürlerinin arşivlenmesi. *Bilgi Dünyası*, 15(1) 76-90. <https://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/107/100>
- Anameriç, H. ve Rukancı, F. (2006). Evrak-ı atıkanın suret-i tasfiyesine dair rapor. *Belgeler*, 27 (31), 91-111
- Ataman, B.K. (2005). *Dosyalama sistemleri ve arşivleme*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi
- Baysal, J. (1987). *Kütüphanecilik alanında yeni kavramlar araçlar yöntemler (2.bs.)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- BCA 030-10-0 Kutu No: 16, Dosya No: 91, Gömlek No: 11
- Bezirci, P. (2020). *Geçmişten geleceğe açılan kapı İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi*. İstanbul: Hiperyayın.
- Binark, İ. (1978). *Arşiv ve Arşivcilik Bibliyografyası*. Ankara: Cumhuriyet Arşivleri Yayınları
- BOA BEO Dosya No: 4405, Gömlek No: 330331

BOA DH.MUI. Dosya No:147 Gömlek No: 69

BOA TFR.I.KV., Dosya No:179 Gömlek No:17892

British Standard Institution. (2005). *Universal Decimal Classification: Volume 1 - Systematic Tables*. London: BSI

British Standard Institution. (2016). *Information and Documentation - Records Management. Part 1: Concepts and Principles*. London: BSI Standards Limited

Buckland, M. (2007). On the cultural context of European documentation. W. Boyd Rayward (Ed.). *European Modernism and the Information Society: informing the present, understanding the past* içinde (s. 44-57). UK: Ashgate.

Çetin, A. (1978). Arşiv terimleri ve deyimleri. *Vakıflar Dergisi*, 12, 351-394.

Coblans, H. (1964). F. Donker Duyvis: A Bibliography. *F. Donker Duyvis: His Life and Work* içinde (s. 65-80). Lahey: Netherlands Institute for Documentation and Filing.

Çiçek, N. (2003) *Kamu yönetiminde üretilen belgelerin form özelliklerinin incelenmesi ve arşivcilik açısından değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi], Marmara Üniversitesi.

Çiçek, N. (2008). Belediyelerde standart dosya planı uygulamalarında yaşanan güçlükler. *Bilgi Dünyası*, 9 (2), 4.

Çiçek, N. (2015). *Kurumsal bilgi ve belge yönetimi*. İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği.

Dearstyne, B.W. (2001). *Arşivsel Girişim*. (M. Akbulut ve A.O. İcimsoy, Çev.). İstanbul: American Library Association. (Orijinali 1993'te yayınlanmıştır.).

Demirbaş, U., Çınar, A.O., Demirel, M., Dilber, S., Karacakaya, R., Koltuk, N. ve Ünemlioğlu, Ü. (Yay. Haz.). (2000). *Belgelerle arşivcilik tarihimiz I (Osmanlı Dönemi)*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.

Dutta, B. (2018). Revisiting Duyvis: A Chemical Engineer's Zeal to Organize Knowledge. *SRELS Journal of Information Management*, 55, 26-33.

Duyvis, F. D. (1925). *Ordering in de administratie*. Den Haag: Koninklijke Bibliotheek. <https://www.delpher.nl/nl/boeken/view?coll=boeken&identificer=MMKB24:062750000>

Duyvis, F. D. (1928). Arşivlerde Usul ve Kaide. *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 46, 627-634.

Engin, B. (1962). Alman belediyeleri teşkilatının ve dosya usulünün desimâl sisteme intibakı. *İdare Dergisi*, 32(276), 51-54.

Eyice, S. (2001). İstanbul Şehremaneti Mecmuası. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 23, 307-308. <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/23/C23007607.pdf>

H. N. (1928). Arşivlerde Usul ve Kaide. *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 48, 720-728.

Heuvel, C. V. D. (2013). The Decimal Office: Administration as a science in the Netherlands in the First Decades of the Twentieth Century. *Library Trends*, 62, 329-345. <http://doi.org/10.1353/lib.2013.0042>

Heuvel, C. V. D. (2014). Dynamics of networks and of Decimal Classification Systems, 1905–35. W. Boyd Rayward (Ed.). *Information Beyond Borders: International Cultural and Intellectual Exchange in the Belle Époque* içinde (s. 221-241)

- İmamoğlu, A.T. (2010). İstanbul'un ilk şehircilik dergisi: İstanbul Şehremaneti Mecmuası ve Fihristi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 16, 631-632. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/652854>
- İstanbul Darülfünûn Kütüphanesi talimatnamesi*. (1926). İstanbul: Yeni Matbaa
- Kandır H. ve İcimsoy O. (2002). *İş yazuları ve dosyalama teknikleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi
- Karatay, F. E. (1925-1927). *Tasnif-i Aşâr-ı Kavâ'idi*. İstanbul: Darü'l-Fünûn Matba'ası.
- Ketelaar, E. (1997). Recordkeeping systems and office technology in Dutch public administration, 1823-1950. *Jahrbuch für Europäische Verwaltungsgeschichte* 9, 213-222.
- Ketelaar, E. (2020). *Archiving People. A Social History of Dutch Archives*. Erişim adresi: https://archivisticshome.files.wordpress.com/2020/01/archiving-people_eric-ketelaar_2020_webversion.pdf
- Kayaoğlu, H. D. (2000). Cumhuriyetin İlk Üniversite Kütüphanesinde Katalog-Derme İlişkisi. *Kütüphanecilik Dergisi: Belge Bilgi Kütüphane Araştırmaları*, 6, 93-115.
- Keskin, İ. (2008). Günümüz arşivcilik anlayışıyla bir Osmanlı aydını olarak Hayreddin Bey [Nedim Göçen]'in (1867-1942) arşivcilik anlayışının karşılaştırılması. *Journal of Turkish Studies -In Memoriam Şinasi Tekin III*, 32 (1), 289-306
- Keskin, İ. (2011). Türkiye'de Arşivcilik Eğitimi. *Dr. Şevki Nezihi Aykut Armağanı* içinde (s. 199-216). İstanbul: Etkin Kitaplar
- Keskin, İ. ve Günalan, R. (2011). Hayreddin Nedim Bey'in [Göçen] kaleminden arşivcilik. Evangelia Balta, Yorgos Dedes, Emin Nedret İşli ve M. Sabri Koz (Ed.). *Yücel Dağlı Anısına* içinde (s. 332-353). İstanbul: Turkuaz.
- Keskin, İ. ve Sümbül, S. (2020). Celal Esad'a [Celal Esat Arseven] göre Osmanlı dönemi belediyelerinde arşiv çalışmaları: İstanbul Şehremaneti (belediyesi) örneği. *Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi*, 14, 1-41. <http://doi.org/10.26650/bba.2020.14.01>
- Orhonlu, O. (1976). Tarih Kaynaklarında Hollanda'ya Âid Bilgiler. *Tarih Dergisi*, 30, 9-22. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/101769>
- Ötüken, A. (1957). Türkiye'de kütüphanecilik öğretiminin tarihçesi. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, VI/1-2, 1-35.
- Özdemir, L. ve İcimsoy O. (2021). *Perceived silence in the Turkish Archives: From the Ottoman Empire to modern republic*. London and Newyork: Routledge.
- Pakin, E. (1974). Dewey Tasnif Sistemi ile Evrensel Onlu Sınıflamanın Uygulama Alanları. *Türk Kütüphaneciliği*, 23(4), 227-232. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1706/1690>
- Pearce-Moses, R. (2005). *A Glossary of archival and records terminology*. Chicago: The Society of American Archivists.
- Rukancı, F. ve Koç, H. (2010). Arşivcilikte Genel Tasnif Sistemi ve Bileşenleri. *Bilgi Dünyası*, 11(1), 1-21.
- Rukancı, F. ve Anameriç, H. ve Başar, A. (2021). *Arşiv ve Arşivcilik: Kuram, Strateji ve Uygulamalar*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı.
- Schellenberg, T.R. (1993). *Arşiv İdaresi*. (N. İlemin, Çev.). Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı.

- Saraç, S. (2006). *Dosyalama ve Standart Dosya Planı*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- Sayar, A. G. (1995). Osman Nuri Ergin. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 11, 297-298. <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/11/C11004186.pdf>
- Slavic, A. (2008), Use of the Universal Decimal Classification: A world-wide survey. *Journal of Documentation*, 64 (2), 211-228. <https://doi.org/10.1108/00220410810858029>
- Sümbül, S. (2011). *Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Şehremaneti Mecmuası (1924-1928) Dizin İnceleme ve Değerlendirme*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sümbül, S. (2017). Notlar ve Kütüphanelere Dâir Usûl-i Tasnîf adlı eser ve kütüphanecilik bakımından önemi. *Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi*, 8, 59-115. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/395540>
- Sümbül, S. ve Keskin, İ. (2017). ‘Belediyelerde Evrâkın Kayıd ve Tasnîfi Nasıl Olmalıdır’ adlı eser ve Türk arşivciliği için önemi. *Arşiv Dünyası Dergisi*, 20, 21-47.
- Şahin, A. (2021). *Uluslararası standartlar ve 4. sanayi devrimi*. <https://www.tse.org.tr/Icerik/DuyuruDetay?DuyuruID=5678>
- Sami, Ş. (1901). *Kamus-ı Türkî*. İstanbul: İkdâm Matbaası
- Şenalp, L. (2001). *İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Başlangıçtan Günümüze*. Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Şentürk, B. (2021). *Arşivcilik: Geçmişin İzlerinden Geleceğin Pusulalarına*. İstanbul: Hiperyayın.
- Yıldırım, S. (Yay. Haz.). (2006). *Tasnif işlemleri rehberi*. Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- Türk Standartları Enstitüsü. (2007b). *Enformasyon ve dokümantasyon – Belge yönetimi. Bölüm 2: Kılavuzlar*. Ankara: TSE.
- Yılmaz Şentürk, E. (2018). II. Meşrutiyet Dönemi memuriyet sınavları: Evrak yöneticilerinde aranan özellikler. *Bilgi Dünyası*, 19 (1), 5-31. <https://doi.org/10.15612/BD.2018.653>

The Place of Neuro-Information Science in Defining the Information Needs of Individuals and Their Information Retrieval Process

Nöro-Bilgi Biliminin Bireylerin Bilgi Gereksinimlerinin Belirlenmesindeki Yeri ve Bilgi Erişim Süreçleri

Burcu Aydemir Şenay*

Abstract

Due to the differences in the cognitive structures of individuals and the differences they experience in the process of adaptation to technology, users may show different search behaviors in the information retrieval process. Therefore, in this study, it has been emphasized that neural and cognitive assessment methods focused on system-user interaction can be used in the evaluation of information seeking behaviors of users in the information retrieval process.

Keywords: *Neuro information science, information needs, information retrieval, information retrieval process, neural information retrieval.*

Öz

Bireylerin bilişsel yapılarındaki ve teknolojiye uyum sürecinde yaşadıkları farklılıklar nedeniyle kullanıcılar bilgi erişim sürecinde farklı arama davranışları gösterebilmektedir. Bu nedenle bu çalışmada, bilgi erişim sürecinde kullanıcıların bilgi arama davranışlarının değerlendirilmesinde sistem-kullanıcı etkileşimine odaklanan nöral ve bilişsel değerlendirme yöntemlerinin kullanılabileceği vurgulanmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Nöro-bilgi bilim; bilgi gereksinimleri; bilgi erişim; bilgi erişim süreci nöro-bilgi erişim.*

Dear Editor,

Neuroscience is an interdisciplinary field that has been adopted by many scientific fields, is the basis of research, and leads to the opening of new subfields such as neuroeconomics, neuromarketing, neuro information (Gwizdka, Moshfeghi and Wilson, 2019, p. 911). When the literature is examined, it is seen to be divided into sub-fields in the field of information science such as neuro information science, neuro information retrieval and neuro information systems.

Today, the effect of technology on the human body, more precisely, the invisible integration of technology, has been and/or will be a topic of discussion (Weilenmann, 2021). This situation brings up the necessity of evaluating human-computer interaction (HCI) and human-information interaction (HII) in the information retrieval process in the field of

* Atatürk Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. E-posta: burcu.senay@atauni.edu.tr

Atatürk University, Department of Information and Records Management. E-mail: burcu.senay@atauni.edu.tr

Geliş Tarihi - Received: 07.03.2022

Kabul Tarihi - Accepted: 14.03.2022

Yayımlanma Tarihi - Published: 30.03.2022

information science. The information retrieval process is a very challenging process due to the gap between the actual information needs of the users and the way information needs are represented by them (Moshfeghi, 2021, p. 193). Users may have actual information needs, information needs that they are aware of and know how to define and information needs that they are not aware of. In both cases, ignorance of information retrieval techniques and inability to use information retrieval systems create problems in the process of transforming users' real information needs into queries. When users do not find the results of the query they have created to represent their relevant information needs, they have to produce a new query suitable for their needs. In this case, users interact with the system until they reach the relevant result that meets their needs. Therefore, making interaction evaluations with the right methods will fill the gap between the real information needs of the users and the way of their representation in the information retrieval process.

According to the literature examined in the study, it can be observed that the majority of the studies on user information seeking behaviors in the information retrieval process are carried out with traditional methods. On the other hand, few studies suggest that the interaction between searching and brain functionality should be defined and evaluations should be made accordingly, since individuals' adaptation to technology is different (Ferebee and Devis, 2011, p. 286). In addition, considering that each individual's cognitive structure is different, it is inevitable to make these evaluations. In the first stages of the information retrieval process, it is necessary to meet the information needs of users from the determination of the visceral information needs to the end of the information retrieval process or to define the brain regions that are activated until the searching results are evaluated and finished. In other words, neural processes need to be defined and used in the information retrieval process (Moshfeghi, 2021, p. 193). One of the aims here is to develop neuro-adaptive interactive information retrieval systems by building robust and predictive models.

The second is to develop new search models that can explain physiological and neurological responses to informational stimuli and the effect of cognitive and affective states on users' information behaviors (Gwizdka, Moshfeghi and Wilson, 2019, p. 911). Various experimental methods presented below are used in this process.

- Functional Magnetic Resonance Imaging (fMRI): It is an experimental method for determining dynamic activity patterns in the human brain.
- Electroencephalography (EEG): It is the oldest method that enables the measurement of electrical activities in the brain (Düzgün, 2016, p. 10).
- Electrocardiogram (ECG): It is a method that allows recording the electrical activity of the heart.
- Electrodermal activity (EDA): It is a measurement of the conductivity of the skin in a given context. The researcher is informed about the cognitive, emotional and attentional states of a subject (Weilenmann, 2021).
- Eye-tracking: It is a common method for observing visual distraction, recording eye movements (Carter and Luke, 2020, p. 50).

The experimental methods presented above will enable the evaluation of user behaviors in the information retrieval process and, as a result, the creation of new library services so that

users will be able complete the information retrieval process effectively and efficiently. The creation of these services is possible with the cooperation of cognitive science and neuroscience specialists, rather than the necessity of equipping them with neurological skills and/or integrating basic neuroscience knowledge into their professional development. This letter is important in terms of contributing to the national literature on this subject, which has been handled by few researchers in the field of information science in the international literature.

References

- Carter, B. T. and Luke, S. G. (2020). Best practices in eye tracking research. *International Journal of Psychophysiology*, 155, 49-62.
- Düzgün, A. (2016) *Electrophysiological measurements of brand perception in neuromarketing by means of brain oscillations and electrophysiology (EEG)*. [Unpublished Master Thesis], İstanbul Kültür University.
- Ferebee, S. and Davis, J. W. (2011). Persuading library use in technologically structured individuals. *Library Hi Tech*, 29 (4), 586-604.
- Gwizdka, J., Moshfeghi, Y. and Wilson, M. L. (2019). Introduction to the special issue on neuro-information science. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 70 (9), 911-916.
- Moshfeghi, Y. (2021) Neura search: neuro science and information retrieval. In *CEUR Workshop Proceedings, Proceeding Book* (p. 193-194)
- Weilenmann, A. K. (2021). *Information Science and Neuroscience -an interaction?*. ISIC. <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.31925.88802>

Aydın İleri: Okul Kütüphaneciliğinden Sivil Toplum Aktivistliğine

Aydın İleri: From School Librarianship to Civil Society Activism

Ali Fuat Kartal*

Öz

Kovit nedeniyle kaybettiğimiz Türk Kütüphaneciler Derneği eski Genel Başkan Yardımcısı Aydın İleri'nin anısına kaleme aldığım yazıdır. Yazıda değerli meslektaşımın insani ve mesleki özelliklerinin odağında okul kütüphaneciliğinden sivil toplum aktivistliğine uzanan ve sürekli mücadele ile geçen kısa yaşam hikayesinden kesitler bulunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Aydın İleri; Türk Kütüphaneciler Derneği; okul kütüphaneciliği; sivil toplum aktivistliği.

Abstract

This is the article I wrote in memory of the former Deputy Chairman of the Turkish Librarians Association, Aydın İleri, whom we lost due to covid. In the article, sections from the short life story of my esteemed colleague from school librarianship to civil society activism at the center of his human and professional characteristics are found.

Keywords: Aydın İleri; Turkish Librarians Association; school librarianship; civil society activism.

Genç meslektaşımız Aydın İleri'nin zamansız bir şekilde aramızdan ayrılması nedeniyle kendisi hakkında duygu ve düşüncelerimi içeren bir yazıyı kaleme almak kolay olmadı. Meslektaşlarımızın da çok iyi tanıdığı gibi son derece enerjik ve çalışkan bir kişiliğe sahip olan Aydın'ın maddi olarak aramızdan ayrılmasından sonra oluşan derin boşluğun ve vefatından sonra daha fazla görünür hale gelen yaşam enerjisinin sevenlerini fazlasıyla etkilediği düşüncesindeyim.

Aydın İleri 2002 yılında İstanbul Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümünden, 2011 yılında da Marmara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümünden mezun olarak mesleki formasyonunu tamamlamıştır. Sevgili Aydın İleri'nin mesleki formasyonu akademik derece ile sınırlı kalmamış, gerek araştırmacı yazar kişiliği gerekse sivil toplum örgütçülüğü kapsamında yapmış olduğu çalışmalar yaklaşık 20 yıllık meslek hayatında en fazla öne çıkan özellikleri olmuştur. Atılgan ve girişimci bir karaktere sahip olan Aydın'ın insan hakları ve demokratik değerlere olan bağlılığı ise bizzat görev aldığı çeşitli dernek ve platformlar kapsamındaki performansında kendini gösterir. Yorulmaz bir insan hakları aktivisti de olan genç meslektaşımızın Türk Kütüphaneciler Derneği, Okul Kütüphanecileri Derneği, Çocuk ve Gençlik Yayınları Derneği ve Çocuk Müzeleri Derneği kapsamında yapmış olduğu çalışmalar,

* Türk Kütüphaneciler Derneği Genel Başkanı. E-Posta: kartalaf@gmail.com
Chairman of Turkish Librarianship Association.

söz konusu derneklerin kamuya yararlı dernek statülerinin yanı sıra sivil toplum örgütü olmalarını destekleyen süreçlere önemli ölçüde etki etmiştir.

Sevgili Aydın Türk Kütüphaneciler Derneği'nde yönetim kurulu üyeliği ve genel başkan yardımcılığı görevlerinde uzun yıllar çalışmış, görev yaptığı dönemlerde derneğimizin etkinliklerinde özellikle kendi isteği ile aktif olarak yer almıştır. Aydın'ın gerek talip olduğu gerekse kendisine verilen görevleri layıkıyla yerine getirmesindeki en önemli etmen iletişime açık kişilik yapısı ve fedakarlığıdır. Sosyal medyayı aktif olarak kullanan Aydın bu sayede meslektaşlarımızın kişisel sorunlarının yanı sıra mesleki sorun ve gelişmeler hakkında yönetim kurulumuzu haberdar eder, alınacak önlemleri de bilgimize sunarak harekete geçilmesinde rol oynardı. Kütüphane haftalarının son yıllardaki standart organizasyonu olan 81 İlde Kitap Okuma Etkinlikleri'nde Aydın'ın çaba ve gayretleri yadsınamaz. Her kütüphane haftasında gerek derneğimiz adına ve gerekse kişisel olarak harcadığı çabalar film şeridi gibi gözümün önünden geçiyor.

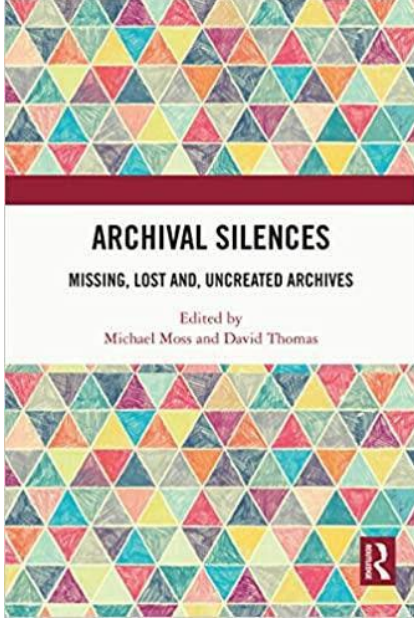
Okul kütüphaneleri ve çocuk edebiyatı Aydın'ın hayata ve mesleğine bakış açısında çok özel bir yere sahipti. Okul kütüphaneleri hakkında ne zaman bir yenilik, gelişme veya sorun olursa ilk tepki Aydın'dan gelir, tepkisi aynı zamanda ilgili çevreleri de harekete geçirirdi.

Vefatından sonra başta meslek camiamız olmak üzere yayın, edebiyat ve basın dünyasından gelen başsağlığı ve dayanışma mesajları Aydın'ın toplumun hemen her kesiminden insanın hayatına dokunduğunu somut olarak kanıtlamıştır. Mesleğimizin özellikle toplumsal yanını sürekli olarak öne çıkaran, haksızlığın olduğu her ortamda karşı duruş sergileyen, uğradığı haksızlıklar karşısında yılmadan mücadele eden, gerektiğinde demokratik tepkisini çekinmeden açıklayan Aydın, bir sivil toplum aktivisti olarak ilgili platformlarda temsil görevini somut bir şekilde kanıtlamıştır.

Okul Kütüphanecileri Derneği'nde düzenli olarak verilmekte olan Okuma Kültürü ödülünün "Aydın İleri Okuma Kültürü Ödülü" olarak adlandırılması, Toplum Gönüllüleri Vakfı tarafından oluşturulan "Aydın İleri Okyanus Bursu" ve adına açılışı yapılacak olan kütüphanelerle anısı yaşatılacak olan Aydın İleri'nin okul kütüphaneciliğinden sivil toplum örgütçülüğüne uzanan kısa yaşamına sığdırdığı büyük başarıların gelecek nesiller tarafından bilinmesi ve genç meslektaşlarımız tarafından örnek alınması dileğiyle gülümseyen anısı önünde saygıyla eğilirim.

“Archival silences : missing, lost and, uncreated archives” Michael Moss ve David Thomas. (Ed.). New York, NY: Routledge. 2021 (1st ed.). 271 s. ISBN: 978-036-777-482-0.

Emine Cengiz*

Book Review

Archival silences: Missing, lost and, uncreated archives

This paper aims to review the book titled “Archival silences: missing, lost and, uncreated archives” edited by Michael Moss and David Thomas. Michael Moss and David Thomas are leading and valuable scholars in archival science. This book addresses fundamental issues of access to the records in countries. It is directed at those with a concern for social justice, particularly scholars and students of archival studies, history, sociology, international relations, international law, business administration and information science. The book was published in its original language in 2021.

Kitapta dünyanın farklı ülkelerinden arşivcilerin ve akademisyenlerin yazmış olduğu toplam 12 bölüm yer almaktadır. Kitaptaki bölümlerde Avustralya, Brezilya, Danimarka, İngiltere, Hindistan, İzlanda, Jamaika, Malavi, Filipinler, İskoçya, Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki arşivler farklı bağlamlarla incelenmiştir.

Kitabın birinci bölümü (s.10-25), “Theorising The Silences/Sessizliği Kuramlaştırmak” Michael Moss ve David Thomas tarafından ele alınmıştır. Bu bölümde yazarlar, tarihteki sessizliğin temeline inmişler ve Michel Rolph Trouillot’un geçmişi susturmak adlı kitabından yola çıkarak arşivdeki sessizliklerin analizi daha derinden bir bakış açısıyla kuramsal yönden aktarmaya çalışmışlardır. Bu bölümde, sessizliğin her zaman her alanda beklenen iyileştirici bir etkiye sahip olmadığını altı çizilmiştir.

Kitabın ikinci bölümü (s.26-53), “What are Silences: The Australian Example/Sessizlikler Nedir?: Avustralya Örneği” Michael Piggott tarafından kaleme alınmıştır. Çalışma sessizlik kavramının her arşivde kendini gösterdiğinin belirtilmesi ile başlamıştır. Çalışmada belirli temalar kullanılarak (yakın tarihteki sömürgecilik, Avustralya’ya deniz yoluyla gelen sığınmacılar, Avustralya, tarihi ve insanları ile ilgili vb.) arşivlerdeki sessizlikleri Avustralya örneği üzerinden anlatılması amaçlanmıştır. Geçmişten günümüze bu kavramın

* Marmara Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı. E-posta: eminecengizhacettepe@gmail.com

Marmara University Library and Documentation Department. E-mail: eminecengiz@gmail.com

Geliş Tarihi - Received: 29.11.2022

Kabul Tarihi - Accepted: 27.01.2022

Yayımlanma Tarihi - Published: 30.03.2022

arşivlerde ne anlama geldiği üzerine bilgiler verilmiştir. Diğer anlamların yanı sıra bu çalışmada sessizlik; oto sansürleme ve erişim eksikliği, tanım yoluyla dışlama, mahremiyet, gizlilik adı altında imha, ilgi eksikliği ve ezici boğucu ilgi ve iletişim teknolojisinin reddedilmesi yoluyla sığınmacı tutukluların susturulması olarak kendini göstermiştir. Bu sessizlik örnekleri çalışmada Avustralya, insanları ve tarihi üzerinden örneklendirilmiştir.

Kitabın üçüncü bölümü (s.54-80), “Silent Contemporary Records: Access to the Archives of Special Investigation Commission in Iceland, 2010-2019/Sessiz Çağdaş Belgeler: İzlanda'daki Özel Soruşturma Komisyonunun Arşivine Erişim, 2010–2019” Eiríkur G. Guðmundsson tarafından yazılmıştır. Bu bölüm, Özel Soruşturma Komisyonu arşivine erişim sorunlarını ele almaktadır. Bu komisyon İzlanda'nın büyük bankalarının 2008 Ekim ayındaki mali krizini ve çöküşünü araştırmak için İzlanda parlamentosu tarafından görevlendirilmiştir. Komisyon 2009 Ocak ayına kadar çalışıyor ve raporunu bakanlığa teslim ediyor sonra ise arşiv 2010 yılı Nisan ayında İzlanda Milli Arşivine taşınmıştır. Bölüm yazarı, 2011-2019 yılları arasında İzlanda Milli Arşivinde Özel Soruşturma Arşivinin erişimden ve e-arşivlemeden sorumludur. Yazar öncelikle İzlanda, ekonomik çerçevesi ve o dönemdeki büyük mali kriz hakkında bilgiler vermiştir. Özel Soruşturma Komisyonunun görev başına geldikten sonra başından geçenleri, hangi sorunlarla karşılaştıklarından bahsetmiştir. Arşive halkın erişiminin oldukça sınırlı olduğu bilgisine yer verilmiştir. Bunun dışında şu an Özel Soruşturma Komisyonları arşivi, dikkate değer bir arşiv, çok yeni olması ve son derece hassas materyaller içermesi nedeniyle mevcut yasaya göre uzun yıllar boyunca oldukça sessiz kalmaya devam edeceğinin altı çizilmiştir.

Kitabın dördüncü bölümü (s.81-99), “Noises in the Archives: Acknowledging the Present Yet Silenced Presence in Caribbean Archival Memory/Arşivlerdeki Sesler: Karayip Arşiv Belleğinin Şimdiyi Kabul Eden Ama Sessiz Kalan Varlığı” Stanley H. Griffin tarafından ele alınmıştır. Bölüm ünlü yazar Carolyn Cooper'ın Jamaika popüler kültürü ile ilgili çalışması üzerinden ilerlemiştir. Bölümde, Jamaika'nın arşiv altyapısını ve Jamaika Rastafari'sine değinilmiştir. Rastafari, 1930'larda, Britanya Batı Hint Adaları'ndaki işçi sınıfları arasında huzursuzlukların yaşandığı bir dönemde Jamaika'da ortaya çıkan ve çeşitli hiziplerden oluşan bir harekete evrilen bir halk dini olarak belirtilmiştir. Rastafaryanlar, güçlü Afro-merkezli dünya görüşlerine sahiptir ve bu durumun taraftarların yaşam tarzlarına yansıdığı gözlemlenmiştir. Jamaika'nın zengin bir kayıt tutma ve arşiv uygulaması geçmişine sahip olduğu belirtilirken, Jamaika Arşivlerinde Rastafari ile ilgili belgeler öncelikle kabine sunumları, raporlar, emirler ve bakanların ve başbakanların ile Rastafari temsilcileri, akademisyenler ve polislerin arasındaki yazışmalar olduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra sözlü gelenekler, resmî belgelerdeki eksiklikleri tamamlayan ve dolduran ayrıntılar sunmuştur. Çalışma sonucunda sözlü gelenekleri gürültü olarak kenara atmamak gerektiği, onları bilgi kaynakları olarak kabul etmek gerektiğinin altı çizilmiştir.

Kitabın beşinci bölümü (s.100-118), “Silenced and Unsilenced Memories: Archival Fonds of Brazil's Political Police, 1964-1985/Bastırılmış ve Bastırılmamış Anılar: Brezilya Siyasi Polisinin Arşiv Dosyaları, 1964-1985” Renato P. Venancio ve Adalson O. Nascimento tarafından yazılmıştır. Bu bölüm, Brezilya'da sivil-asker diktatörlüğü sırasında toplanan siyasi polis arşivlerini, bu arşivlerin hedeflerini, haklarının tazmini ve işlenen suçların belirlenmesinde kullanımını belirlemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca bölümde arşiv kurumlarına

transfer edilen siyasi polisin arşivleri incelenmiştir. İlk olarak Latin Amerika bağlamında Brezilya diktatörlüğü konusu ele alınmış, sonrasında hakların tazmini ve arşivlerle ilgili bağlantısına değinilmiştir.

Kitabın altıncı bölümü (s.119-134), “Uncovering Silences Through Photographs and Listening: Envisioning Archives as a Democratic Space/Fotoğraflar ve Dinleme Yoluyla Arşivlerdeki Sessizlikleri Ortaya Çıkarmak: Arşivleri Demokratik Bir Alan Olarak Tasarlamak” Iyra S. Buenrostro tarafından kaleme alınmıştır. Bu bölümde 1972’den günümüze Filipinlerde geçen askeri ve siyasi yapılanmalar sürecinde gerçekleşen ve sonucu arşivlere yansıyan durumlar anlatılmıştır. 1972 yılında Filipinlerde sıkıyönetim ilan edilmesi sonucu insan haklarının ihlal edildiği, sivil özgürlüklerin olmadığı, yönetime karşı olanların cezalandırıldığı bir ortam doğmuştur. Medya kuruluşları geniş çapta kapatılmış, gazeteler, dergiler ve öğrenci yayınları sıkı bir şekilde kontrol edilmiş ve özel konutlara, matbaalara, üniversitelere ve hatta kütüphanelere askeri baskınlar yapılmıştır. 1974’te Lito adlı bir mühendislik öğrencisinin tutuklanarak 5 yıllık hapse mahkûm edilmesi süreci ile başlayan ve hapishanede kendisi ile birlikte tutuklanan insanların fotoğraflarını gizlice çekmesiyle devam eden olay örgüsüne bölümde yer verilmiştir. Fotoğraflar bu rejimin acı gerçeklerinin sadece birkaç tanesini temsil etmektedir. Lito'nun fotoğrafları, baskıcı bir dönemde kanıt yaratmanın imkânsızlığını aşarak bir sessizlik ve hayali katman ortaya çıkmıştır. Fotoğrafların yaratılışını dinlemek, arşiv teorisi ve pratiğinin hümanist boyutlarının yanı sıra zengin hikâyeleri ve tarihsel bilinci ortaya çıkarmıştır. Gerçek olaylar ya da ortamların artık mevcut olmadığı için anıların ve yorumlarının şekillendiği yer burasıdır. Bellek mekânları olarak fotoğraflara anlamlar ve çeşitli duygulanım biçimleri yüklenir. Sonuç olarak gelecek için demokratik bir alan olarak arşivler uzun yıllar boyunca, sorunları ve olayları araştırmak ve toplumsal değişimi teşvik etmek için güçlü araçlar olarak kullanılmıştır ve kullanılmaya devam edecektir.

Kitabın yedinci bölümü (s.135-151), “Silences in Malawi’s Archives/Malavi Arşivlerindeki Sessizlik” Paul Lihoma tarafından yazılmıştır. Malavi toplumunun yıllardır daha çok sömürgeci ve sözlü bir toplum olarak bilindiği ifade edilmiştir. 1860’larda okuryazarlığın ortaya çıkmasından sonra, Malavi toplumunun farklı kesimlerinin değerli arşivler oluşturduğu, fakat arşivlerin bazılarının kaybolduğu, kalanlarının ise halktan gizlendiğinden bahsedilmiştir. Tarih sürecinde devlet dairelerinde oluşturulan belgelerin yangınlarda (çıkan yangın hem kazara hem planlı olarak meydana gelip büyük ölçüde Malavi arşivinin önemli belgelerini yok etmiştir) yok olması, özel emirlerle imha edilmesi, bağımsızlıktan önce ve sonra yapılan imha işlemleri gibi bir dizi tuhaf durum yaşanmıştır ve bu durumlar Malavi arşivlerinde sessizlik yaratmıştır. Zamanla bazı sessizlikler geçici bazıları ise kalıcı hale gelmiştir. İktidar devrinden önce siyasi sebeplerle kalan önemli belgeler ise Londra’ya gönderilmiştir. Malavi’ye ait bu belgelerin ne zaman geri döneceği bilinmemektedir. Eğer belgeler geri gönderilirse arşivlerde algılanan sessizliğin de biteceğine inanıldığı savunulmaktadır.

Kitabın sekizinci bölümü (s.152-167), “Perceived Silence in the Turkish Archives: from the Ottoman Empire to Modern Republic/Türk Arşivlerinde Algılanan Sessizlik: Osmanlı İmparatorluğu’ndan Modern Cumhuriyete” Lale Özdemir ve Oğuz İcimsoy tarafından ele alınmıştır. Bu çalışmada, arşivlerdeki sessizlik kavramının Türkiye’deki arşivlerde ne anlama geldiği incelenmiştir. Bölümde arşivcilik alanındaki yetersizlik konusunun sanıldığından daha karmaşık olduğunu ve sadece şeffaflığın ve hesap verilebilirliğinin eksikliğinden ibaret

olmadığı görüşü savunulmaktadır. Arşivciliğin bir ülkenin tarihi durumuyla yakından ilgili olduğu ve Türkiye'nin hiçbir zaman Hindistan, Karayipler gibi sömürge olmadığı belirtilmiştir. Bu sebeple Türkiye'nin arşivcilik alanındaki tecrübesinin birçok ülkeden farklı olduğu bilinmektedir. Türkiye'deki arşivcilik alanındaki eksiklikleri değerlendirirken aynı zamanda sektördeki başarıların göz önünde bulundurulması gerektiği de ifade edilmektedir. Ulusal bağlamda arşiv alanındaki yetersizliklerin birçok nedeni olabilmekle birlikte (doğal afetler ve savaşlar nedeniyle yok olan Türk kamu belgeleri, uygun depolama ortamlarının olmayışı, belirli bir mevzuatın olmayışı vb.), bunların çağın tarihi, siyasi ve sosyal şartları doğrultusunda değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Kitabın dokuzuncu bölümü (s.168-185), “Silenced Archives and Archived Voices: Archival Resources for a History of Post-Independence India/Sessiz Arşivler ve Arşivlenmiş Sesler: Bağımsızlık Sonrası Hindistan'ın Tarihi için Arşiv Kaynakları” Swapan Chakravorty tarafından yazılmıştır. Bu bölümde Hindistan'ın bağımsız olmasından sonraki var olan sınırlı kaynaklar ve yapılan çalışmalar üzerinde durulmuştur. Bu bölümde pek çok tarihçinin 1947'de İngiliz yönetiminin sona ermesinden bu yana Hindistan'ın tarihi üzerinde çalıştıkları ifade edilmiştir. İncelemelere göre bağımsızlık sonrası Hindistan'ın tarihsel anlayışında büyük boşluklar yaşandığı görülmüştür. Hindistan tarihindeki birçok önemli şahsiyete ait eleştirel analitik biyografilerin sayısının oldukça az olduğu ifade edilmiştir. Modern Hindistan üzerine çalışan bir tarihçinin karşılaştığı olasılıklardan biri arşiv malzemesinin azlığıdır. Fakat Hindistan'ın ilk Başbakanı Jawaharlal Nehru'nun, bağımsızlık sonrası dönemle ilgili olarak hiç kimsenin bulamayacağı önemli bir belge koleksiyonuna sahip olduğu belirtilmiştir. Çalışmada varılan sonuç, ülkenin okuma yazma oranının (%33,3) oldukça düşük olması daha çok sözlü tarihin yoğun olmasından kaynaklı olsa da, hakikatte Hindistan tarihiyle ilgili arşiv bilinenen çok daha fazladır. Bu sebeple Hindistan bağımsızlık sonrası tarihinin çeşitlendirilmesi için sözlü ve resmi olmayan arşivler görmezden gelinmemelidir yargısına ulaşılmıştır.

Kitabın onuncu bölümü (s.186-207), “The Voices of Children and Adolescents in the Archives/Arşivlerde Çocukların ve Gençlerin Sesi” Mette Seidelin ve Christian Larsen tarafından ele alınmıştır. Araştırma iki farklı yüzyılda ve iki farklı arenada incelenmiştir. İlk olarak, on dokuzuncu yüzyılda öğretmenler tarafından okul çocuklarına verilen cezalar araştırılmıştır. İkinci olarak, yüz yıl geriye gidip çocuklara yönelik bedensel cezalara daha yakından bakmak için zamanında aile içi sorunlar nedeniyle polis müdahalesine maruz kalan ailelerin dosyaları analiz edilmiştir. Analiz sonucu, tarihsel sahnede çocukların seslerinden ziyade yetkililerin ya da ebeveynlerin seslerine rastlanılmıştır. 2020 yılında Danimarka Parlamentosu, vatandaşların kendi verilerine erişmesi ve haklarını pekiştirmek için bir yasa çıkarmıştır. Bu kapsamda arşivler sayesinde yetkililer, kendilerini istismara maruz bırakan diğer kişilere karşı mücadelelerinde belge sağlayarak yetişkin çocuklara yardım etmek zorunda kalmışlardır. 2020 yılında Danimarka'da 1945–1976 döneminde çocuk evlerine yerleştirilen çocukların arşivlerdeki tutanaklar, belgeler vb. sayesinde tacize, istismara, şiddete uğradıkları kanıtlanmıştır. Çalışma sonucunda arşiv belgeleri her zaman insanların sesi olur kanısına ulaşılmıştır.

Kitabın on birinci bölümü (s.208-225), “Diaries and Silence/Günlükler ve Sessizlik” Polly Kuzey tarafından kaleme alınmıştır. Bu bölümde bazı günlüklerin nasıl sessizliğe itildiği araştırılmıştır. Araştırma kapsamında ünlü olmayan kişilerin yayımlanmamış günlükler

incelenmiştir. Bölümde günlükleri okumanın, dünyamızı ve aynı zamanda kendimizi tam olarak duymamıza yardımcı olduğu vurgusu yapılmıştır. Bu bölüm, günlüklerin dışarıdan nasıl susturulduğuna dair bir tartışma ile başlar. Günlük yazarlarının ve daha sonra diğerlerinin kasıtlı veya kasıtsız olarak günlükleri tevazu, kendini koruma, oto sansür, gizlilik, raf alanı vb. nedenlerle elden çıkardıklarını gözlemlenmiştir. Bölümün büyük bir kısmı günlüklerdeki sessizliklere değinmektedir. Arşivler açısından bakıldığında arşivci bir günlüğün raf alanı, zaman ve enerjiyi hak edip etmediği konusunda kararlar vericilerdir. Günlükler korunmuyorsa ve kullanıma sunulmuyorsa aslında yazarlarının sesleri susturulmuştur. Sonuç olarak susturma işlemi çeşitli sebeplerden ötürü hem günlüklerle hem de içinde bulunan toplumsal koşullarla ilişki olarak değerlendirilmiştir.

Kitabın on ikinci bölümü (s.208-225), “Filling the Gaps/Boşlukları Doldurmak” adlı son bölüm Michael Moss ve David Thomas tarafından yazılmıştır. Bölümün yazarları genel anlamıyla kitaptaki diğer bölümlerden ilham alarak teorik bir değerlendirme yapmışlardır. Bu kitapta ortaya çıkan ana temalar, sessizliklerin genellikle özellikle diktatörlük rejimleri altında siyasi gücün kullanılması iken bazı sessizlikler savaşın, yangının, selin ve sadece belgelerin kötü yönetiminin sonucu olduğudur. Bununla birlikte, arşivciler ve kütüphanecilerin gördükleri başka sessizlikler de vardır. Bu bölümde materyalin toplanamaması veya serbest bırakılmaması sorunlarının ele alınabileceği yolları incelenmiştir. Sessizliklerin üstesinden gelmeye yardımcı olabilecek bazı teknolojik yaklaşımlar olduğundan ve alternatif kullanımı sağlamak için arşivlere eleştirel bir okuma yaklaşımının uygulanması gerektiği vurgulanmıştır. Bu kapsamda arşivcilerin çalışmalarında da daha cesur ve daha asi bir yaklaşım benimsemeleri gerektiği öne sürülmüştür. Sonuç olarak arşivlerle ilgili sorunları çözmeye olumlu işaretler, yeni teknikler olsa da yapılacakların da bir sınırı olduğu, belgelerin ne kadar ücretsiz olarak erişebilir olsa da her zaman tam hikâyeyi anlatmadıkları, arşivlerden elde edilen bilgilerden edinilebileceklerin bir sınırının olduğu ve bunu kabul etmek gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Kitap on iki bölümden oluşmuştur ve genel olarak tüm bölümlerde tarihteki olaylara çok farklı açılardan yaklaşarak farklı ülkelerdeki arşivler incelenmiştir. Kitap, arşiv çalışmaları, tarih, sosyoloji, uluslararası ilişkiler, uluslararası hukuk, işletme, bilgi ve belge yönetimi bilimi, sosyal adalet gibi alanlara ilgi duyan tüm araştırmacılara ve bu alanlarla çalışanlara hitap etmektedir. Bu kitapta dünyanın her yerindeki arşivlerde sessizliklerin bulunduğu belirtilmiştir. Kavramsal olarak kitabın bölümlerinde sessizlikler açıklanmaya çalışılmıştır. Kimi bölümde sessizlik; aranılan bir belgeye, fotoğrafa ulaşamama, kimi zaman evrensel olarak hükümetlerce bilgiye erişimde yapılan engellemeleri belirtme, kimi zaman doğal afetlerde ve savaşlarda meydana gelen hasar sebebiyle bilgiye ulaşamama, kimi zaman ise siyasi çıkar meseleleri sebebiyle bilinçli olarak bilgiyi ortadan kaldırma gibi tanımlamalarla örneklendirilmiştir. Bu kapsamda kitap tüm sessizliklerin eşit yaratılmadığını fark etmemize olanak sağlar. Kitapta bazı sessizliklerin zamanla açığa çıktığını, duyulduğunu, bazılarının diğerlerine göre açığa çıkmasının zor olduğunu ve sessiz olarak kaldığını bazılarının ise hiçbir zaman açığa çıkmayacağı örneklerle farklı bölümlerde aktarılmıştır. Bu sessizliklerin açığa çıkarılmasında arşivlerin ve arşivcilerin önemli bir rolü bulunmaktadır. Arşivciler ve arşivler, eşitsizliklerin ve marjinalleşmenin neden olduğu boşlukları ve sessizlikleri dolduracak materyallerin, gerçeklerin ve bireysel hikâyelerin harmanlanmasında arabulucu olarak hareket etme güçlerini ellerinde tutarlar. Kitap tarih boyunca dünyanın farklı yerlerinde yaşanan

olayları arşiv bilimi açısından öne çıkararak araştırmacılara geniş bir perspektif sunmasıyla önemli bir kaynak olarak görölmektedir. Bu perspektif dünyanın dört bir yanında çalışan arşivcilerin ve akademisyenlerin katkılarıyla uluslararası literatüre değer katmıştır. Kitap alanda çalışan arşivciler, bilgi profesyonelleri ve tüm araştırmacılar için önemli bir kaynak olmanın yanı sıra üniversitelerin ilgili bölümlerinde uygulama alanının anlaşılması üzerine kaynak kitap olarak da değerlendirilebilecek düzeydedir.